శ్రీభగవద్రామానుజాచార్యవిరచితంబగు

శ్రీభాష్యమునందు

జిజ్ఞాసాధికరణము

శ్రీసుదర్శనభట్టార్యవిరచితంబగు

శ్రుతప్రదీపిక

యను వ్యాఖ్యతోఁ జేర్పంబడి

శ్రీమదస్తు శ్రీనివాసజగన్నాథస్వామియయ్య

వారలుఁ గారిచేఁ బరిష్కరింపఁబడి

అచ్చువేయింపంబడినది

VIZAGAPATAM.
Printed by V. Bhavanisankarasastry.
ARSHA PRESS. 1879.

నమః పరమఋషిభ్యః ।

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః ।

శ్రీభాష్యమ్.

౧. అఖిలభువనజన్మస్థేమభఙ్గాదిలీలే వినతవివిధభూతవ్రాతరక్షైకదీక్షే । శ్రుతిశిరసి విదీప్తే బ్రహ్మణి శ్రీనివాసే భవతు మమ పరస్మిన్ శేముషీ భక్తిరూపా ॥

శ్రుతప్రకాశికా.

వరదం ద్విరదాద్రిశేఖరం కమలాయా దయితం దయానిధిమ్ । సకలార్థిజనార్థితప్రదం ప్రణమామి ప్రణతార్తిహారిణమ్ ॥ వేదాన్తసూత్రతద్భాష్యవ్యర్థం వ్యాచార్యోక్తానుసారతః । గిరా దీపికయేవాహం దర్శయిష్యే యథామతి ।

౧ ఆరిప్సితగ్రన్థస్యావిఘ్నపరిసమాప్తిప్రచయగమనార్థం మిష్టదేవతోపాసనరూపం మఙ్గలం శిష్టాన్ శిక్షయన్ ప్రతిపాద్యం సఙ్గ్రహేణ శిష్యబుద్ధిసమాధిత్సయా దర్శయతి ॥ అఖిలేతి ॥ ప్రథమేన పాదేన ప్రథమద్వితీయసూత్రార్థసఙ్క్షేపః - భువనేతి భువనశబ్దః కార్యజాతపరః - శరీరతయా కారణవస్తుత్వాభావాద్వ్యత్యస్యర్థముఖిలశబ్దః - ప్రాయికత్వనివృత్త్యర్థం చ అఖిలశబ్దోక్తిః - అజ్ఞాతం నాస్తీతి వదన్ అఖిలేతి వ్యతిరేకోక్తిః - అనారోపితత్వనివృత్త్యర్థమఖిలేత్యుక్తిః - తదన్యత్ర కరణత్వాభావనిత్యర్థోయాగాత్ - తదభావేఽప్యుపపత్తే

ర్జగత్కారణస్య - సర్వోత్తమత్వం నిష్కృష్య దర్శయతి - నన్వేకః - ప్రకృతికైవల్యాభావేన సాధ్యపురుషత్వాత్ సమగ్రత్వమేవ - జన్మ త్రిరూపం నిత్యనైమిత్తికప్రాకృతరూపమ్ - స్థేమా అవస్థానమిత్యస్య కారణాద్యుత్పన్నకరణీయాదిపదార్థైః - భఙ్గః నిత్యనైమిత్తికప్రాకృతరూపః - మోక్షప్రధానప్రయోజనత్వాదస్య విషయత్వనిర్దేశః ... అతో బ్రహ్మవాదాః పృథక్ - జగజ్జన్మస్థితిధ్వంసమహానన్దైకహేతవే, జగ

న్ముక్తిప్రదానసంసారనివారణాదయశ్చేతి - ఆదిశబ్దేనాన్తఃప్రవేశనియమనధారణాదిగ్రహణమితి - ప్రతిపాదితే జగత్సృష్ట్యాదిసంహారాన్తః ప్రవేశనియమనాదిలీలమితి ... అత్ర లీలాపర్యాయస్య ... క్రీడారసానుభవార్థమేవ ... బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి శ్రుతేః - లీలాశబ్దేనానిమిత్తత్వం ... అవాప్తసమస్తకామస్యాప్రాప్తప్రాప్త్యాకారతాద్వ్యతిరేకేణ ... జగత్కారణత్వం ... సూచితః - అథద్వితీయపాదార్థం సఙ్క్షిపతి వినతేతి ... వినతా ... ప్రణిధానం ... సర్వవిధం ... ఇత్యాది ... సర్వేషాం ... రక్షకత్వం ... వినతవివిధభూతవ్రాతరక్షైకదీక్షే ...

౨ పారాశర్యవచస్సుధాముపనిషద్దుగ్ధాబ్ధిమధ్యోద్ధృతాం సంసారాగ్నివిదీపనవ్యపగతప్రాణాత్మసంజీవనీమ్ । పూర్వాచార్యసురక్షితాం బహుమతివ్యాఘాతి

తశ్చైవ ఆస్ఫోటయన్తి, పరుషమనుష్యఇత్యాద్యర్థోఽభిప్రేతః. తదుక్తం ప్రావణానిష్ట
నివారణలక్షణా. ఏకశబ్దః పారిభాష్యపరః. అవ్యక్తాంశేఽపి తదుపదేశ్యస్య, కామయమా[illegible]
నవధార్యం [illegible] ... పరుషార్థాదిత్యుక్తమ్. ఏకా ప్రధానం దీక్షా యస్య [illegible]
దీక్షాశబ్దేనాపవర్గదీక్షయత్వం గమ్యతే. ఏతవ్రతం [illegible] మితి హి తదుక్తిః. అథ శాస్త్రోపా
ఖ్యానచతుష్టయమిత్యర్థః ॥ భూతిరితి ॥ బ్రహ్మణో యావత్ [illegible] సకలస్య [illegible]
[illegible] యతో హి తదర్థః. భూతిశబ్దః ప్రమాణ [illegible] [illegible]
యతే నిత్యమితి హి శ్రుతిః. శరణ్యశబ్దేనాన [illegible] పరభాగో వివక్షితః. ఏది [illegible]
అర్థ్యాదిరూపేణ [illegible] విశ్వాన్తావగతత్వం బ్రహ్మణః [illegible]
మహత్త్వం చాభిప్రేత్య విశేషేణ దీక్షత్వముక్తమ్. బ్రహ్మేతి సామాన్యశబ్దః. [illegible]
[illegible] అతిచ్ఛాగ్ [illegible] మన్త్రే [illegible] ఇత్యయమభిప్రేతః. [illegible]
స్వరూపతోఽప్యవయవతశ్చ [illegible] [illegible] విధాని [illegible]
గశ్చ [illegible] పరస్మిన్నితి పరమకోస్వరూపానతిరిక్తం [illegible] వివక్షితమ్.
[illegible] ముపే యాత్ర [illegible] [illegible] సురాంతమ [illegible] [illegible] ॥
[illegible] రూపేతి ॥ అత్ర [illegible] మభిప్రేతః. [illegible] మత్య [illegible]
[illegible] ఇత్యర్థః. [illegible] ॥ మమేతి ॥ [illegible]
[illegible] తత్త్వ [illegible] స్యాదితి [illegible] ॥

౨ ఏవం పరమపురుషయోర్దర్శితః. [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] సంక్షిప్తం [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] ॥ పారాశర్యేతి ॥ [illegible]
[illegible] పారాశర్యశబ్దేన [illegible] [illegible]
[illegible] సుధా [illegible] [illegible]
[illegible] పూర్వభాగ [illegible] [illegible]
[illegible] ఉపనిషద్బ్రహ్మ. ఉపనిషదాం [illegible] [illegible]
ధా ఆరణ్యకం [illegible] యథామృతమితి. [illegible] పరః. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] పరమ [illegible]
[illegible] ॥ సంసారేతి ॥ సంసారస్యాగ్నిత్వం తాపకత్వాత్. [illegible]
[illegible] తద్యోతయతి విదీపనశబ్దః. [illegible]
[illegible] పరమాత్మా [illegible] ప్రాణాః. ప్రాణాః పరమాత్మ [illegible]
[illegible] - సంజీవనమితి [illegible] వివక్షితమ్. [illegible]
[illegible] ॥ పూర్వేతి ॥ [illegible]
[illegible] [illegible] సురక్షితామ్. [illegible]

మారస్థితా మానితాంతు నిజాంతరే స్వమనసోభూయాః పిబన్త్వన్వహమ్.

౩ భగవద్బోధాయన కృతాం విస్తీర్ణాం బ్రహ్మసూత్రవృత్తిం పూర్వాచార్యా స్సంచిక్షిపుః- తన్మతానుసారేణ సూత్రాక్షరాణి వ్యాఖ్యాస్యన్తే.

౪ ॥ అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా ॥ అత్రాయమథశబ్ద ఆనన్తర్యే భవతి.

౫ అతశ్శబ్దో వృత్తస్య హేతుభావే.

వనిర్మాణే నాపి తిథావః - తర్హి సాక్షిమితి న ప్రథితేత్యత్రాహ ॥ బహుముఖీతి ॥ వ్యాఖ్యానో [illegible] విరోధః - మారస్థితామ్ - నయథావత్ప్రతిపత్తి మాత్రమ్, అన్యథాచ ప్రతిపత్తి [illegible] ఇతి భావః - ముశబ్దః స్వగ్రన్థస్యైవ ముఖ్యత్వరః - సుధా సమాధ్యస్య [illegible] అనుసన్ధి [illegible] - తథా గాయత్ర్యవయవాత్మకామన్త్ర ఇత్యర్థః - సుమనసః సారాసారవివే [illegible] - భూమా అధీత వాఙ్మవేదాః శ్రుతకర్మ [illegible] - [illegible] వ్యాప్త్యాది సాఫల్యమితి భావః - పిబన్తు - సుధాపానవదస్య శ్రవణాద్యైః సు [illegible] మిత్యర్థః - అన్వహమ్ - భోగ్యతాతిశయాద్గృహీతవ్యాచ్చ ॥

౩ పూర్వాచార్యగ్రన్థాః ప్రవర్తన్తాం కిం గ్రన్థాన్తరనిర్మాణేనేత్యాశఙ్కాయాం [illegible] భగవదితి ॥ పూర్వాచార్యశబ్దోఽత్ర వివృతః - [illegible] భగవద్బుద్ధిః ద్రమిడాచార్యాది గ్రన్థోఽతి సంక్షిప్తః - తన్మతానుసారేణ - [illegible] - సూత్రాక్షరాణి - ప్రకృతిప్రత్యయ విభాగానుగుణ్యేన, [illegible] వ్యాఖ్యాస్యన్త ఇతి భావః - [illegible]

౪ వ్యాఖ్యేయమనూద్య ॥ అథేతి ॥ పూర్వవృత్తా ప్రతిపత్తి [illegible] సంశయనిరాసాయ [illegible] ॥ అథశబ్ద ఆనన్తర్య ఇతి ప్రతిజ్ఞా - [illegible] అత్రాయమితి తదుపాదానపరిహారః - అత్ర వేదోక్త [illegible] - ఆనన [illegible] - ఏవం బ్రహ్మజిజ్ఞాసా [illegible] - అథశబ్దానన్తర్య [illegible] - ఆనన్తర్య సామాన్యస్యాతః పదేనాభిధానం [illegible] - ఏవం వృత్తవిశేషాపేక్షత్వా [illegible] ఉభయథశబ్దస్యానన్తర్యపరత్వమిత్యర్థః ॥

౫ అతో [illegible] ప్రకృతిప్రత్యయయో రనేకార్థసాధారణ్యా [illegible] ॥ అత ఇతి ॥ అత్రాయం భవతీత్యనుషఙ్గః - అత్ర భవతీ [illegible] - అయం, ముఖశబ్దపూర్వకః - ప్రకృతిప్రత్యయస్వారస్యాదథశబ్దస్వారస్యాచ్చ [illegible] - నచాథాతశ్శబ్దార్థసన్దేహస్యా [illegible] వృత్త [illegible] ॥

౧ అధీతసాఙ్గసశిరస్కవేదస్యాధిగతాల్పాస్థిరఫలకేవలకర్మజ్ఞానతయా సంజాతమోక్షాభిలాషస్యానన్తస్థిరఫలబ్రహ్మజిజ్ఞాసా హ్యనన్తరభావినీ.

౨ బ్రహ్మణో జిజ్ఞాసా బ్రహ్మజిజ్ఞాసా. బ్రహ్మణ ఇతి కర్మణి షష్ఠీ. కర్తృకర్మణోః కృతీతి విశేషవిధానాత్. యద్యపి సమ్బన్ధసామాన్యపరిగ్రహేఽపి జిజ్ఞాసాయాః కర్మాపేక్షత్వేన కర్మార్థత్వసిద్ధిః, తథాప్యాక్షేపతః ప్రాప్తాదాభిధానికస్యైవ గ్రాహ్యత్వాత్ కర్మణి షష్ఠీ గృహ్యతే. న చ ప్రతిపదవిధానా షష్ఠీ న సమస్యత ఇతి కర్మణి షష్ఠ్యాః సమాసనిషేధః శఙ్క్యః. కృద్యోగా చ షష్ఠీ సమస్యత ఇతి ప్రతిప్రసవసద్భావాత్.

౩ బ్రహ్మశబ్దేన చ స్వభావతో నిరస్తనిఖిలదోషోఽనవధికాతిశయాసంఖ్యేయక

---

౧ అత్రేత్యాదినా ఉపాత్తం వృత్తం వర్తిష్యమాణం తదుభయహేతుహేతుమద్భావం చ దర్శయన్ వర్తిష్యమాణస్యానన్తర్యం చ ఘటయతి॥ అధీతేతి॥ సాఙ్గశబ్దేనాధ్యయనస్యార్థప్రతీతిహేతుత్వం దర్శితమ్. సశిరస్కశబ్దేన [illegible] ని[illegible] కృత్స్నాధ్యయనం చ. కర్మజ్ఞానబ్రహ్మజిజ్ఞాసయోః [illegible] వృత్తవర్తిష్యమాణయోః. కేవలశబ్దేన బ్రహ్మజ్ఞానవైధుర్యమ్. అల్పాస్థిరాసన్తఫలకత్వజ్ఞానం హేతుహేతుమద్భావః. అనన్తరభావినీతి [illegible] హేతుః [illegible]. తస్మిన్ సతి హి ఫలానన్తర్యమ్. అనన్తస్థిరఫలశబ్దో బ్రహ్మవిశేషణమ్ బ్రహ్మజిజ్ఞాసాయాః. తస్యానన్తర్యం సద్భావాత్॥

౨ అథశబ్దవద్ధేతుభూతసమానాధికరణాయాం [illegible] వ్యుత్పత్త్యర్థం [illegible] ఇతి॥ బ్రహ్మణ ఇతి॥ [illegible] బ్రహ్మణ ఇతి॥ [illegible] కర్తరీతి॥ కర్మత్వేన విషయత్వం ప్రయోజనత్వం చ [illegible]: సామాన్యవిధేః ప్రతిపదవిధానాత్ [illegible] ప్రతిపదే సమాసనిషేధాత్ [illegible] బ్రహ్మణః [illegible] జిజ్ఞాసాయాః [illegible] కర్మత్వే [illegible] యద్యపీతి॥ పరిగ్రహేఽపీతి [illegible] కర్మార్థత్వసిద్ధిః [illegible] ఇతి శేషః॥ ఆభిధానికస్యైవ గ్రాహ్యత్వాదితి॥ [illegible] కర్తృకర్మణోః కృతీత్యాది [illegible] ఇతి భాష్యకారాభిప్రాయః. [illegible] ప్రధానస్య [illegible] కర్మత్వస్య [illegible] ఆభిధానికత్వమితి [illegible] సమాసనిషేధశఙ్కాం [illegible] నేతి॥ ప్రతిప్రసవో [illegible] అప్రయుక్త [illegible] సమాసనిషేధ [illegible] షష్ఠీ [illegible] వ్యాఖ్యాతమ్॥

౩ అథశబ్దస్య [illegible] సాధారణ్యేన ప్రసిద్ధేః [illegible] వ్యాఖ్యాతత్వాత్ [illegible]॥ [illegible]

ర్యాణగుణగణః పురుషోత్తమో౽భిధీయతే. సర్వత్ర బృహత్త్వగుణయోగేన హి బ్రహ్మశబ్దః. బృహత్త్వం చ స్వరూపేణ గుణైశ్చ యత్రానవధికాతిశయం సో౽స్య ముఖ్యోర్థః. స చ సర్వేశ్వర ఏవ. అతో బ్రహ్మశబ్దస్తత్రైవ ముఖ్యవృత్తః. తస్మాదన్యత్ర తద్గుణలేశయోగాదౌపచారికః. అనేకార్థకల్పనాయోగాత్. భగవచ్ఛబ్దవత్. తాపత్రయాతురైరమృతత్వాయ స ఏవ జిజ్ఞాస్యః. అతస్సర్వేశ్వరో జిజ్ఞాసాకర్మభూతం బ్రహ్మ.

ఙ జ్ఞాతుమిచ్ఛా జిజ్ఞాసా. ఇచ్ఛాయా ఇష్యమాణప్రధానత్వాదిష్యమాణం జ్ఞానమిహ విధీయతే.

గ॥ పరిత్యక్తలోకాన్ ఇతి శ్రుత్యనుసారేణ పురుషోత్తమ ఇత్యుక్తమ్. స్వేతరవిదవిద్విలక్షణత్వం తదర్థః. స్వేతరానన్తత్వం త్యాగాదేరవ్యక్తిత్వ్యథయ లిఙ్గత్వేన తై లక్షణ్య మాహ॥ స్వభావత ఇత్యాదినా॥ నిఖిలేతి పద్యేనవ్యాదివ్యదాసః. స్వభావత ఇతి ము క్తాద్యవృత్తిః. సావధికాతిశయాత్వ్యగాసాయా నవధిశ్శబ్దః. ప్రత్యేకం తాదృశగుణా అనన్త్యయః. ఏకస్యగుణస్య వివిధా పదరూపగుణ పుష్టాభిప్రాయో గణశబ్దః. షత్వ ... సున్దరా హి వత్సాదయః. అభిధీయతే ముఖ్యవృత్త్యాబోధ్యతే. శబ్ద ... ధర్మ వశాత్ప్రవృత్తత్వం వక్తుం ప్రకృతశబ్దస్యార్థం ప్రతిపాదయతి సర్వత్రేతి ... బ్రహ్మశబ్దస్య గుణయోగతః ప్రవృత్తత్వమాహ॥ సర్వ త్రేతి॥ సర్వత్ర ప్రయోగవిషయేషు. తత్తన్నిమిత్తతాత్పర్యం బృహత్త్వం చేతి॥ అన్యస్యాపి కిం న స్యాదిత్యత్రాహ॥ వచేతి చశ్శబ్దానివృత్తౌ. తథా చ వాకారః, అన్యత్రాపిహి ప్రయో జ్యత ఇత్యత్రాహ॥ తస్మాదితి॥ సర్వేషాం ముఖ్యత్వం కిం న స్యాదిత్యత్రాహ॥ అనేకేతి॥ అ నన్యథాసిద్ధేః ప్రయోగో౽పి శక్తికల్పకః, అతోన్యథాసిద్ధత్వే న ... అనేక ... ప్రసఙ్గః, ప్రధాన్యాన్ముఖ్యత్వమ్, ఏకస్మిన్నేవ ఇతి శక్త్యా సర్వత్ర ముఖ్యత్వమి త్యత్రాహ॥ భగవదితి॥ భగవచ్ఛబ్దస్తత్త్వలాద్యన్యత్ర వృత్తావపి తత్సామ్యవృత్తౌ ముఖ్యత్వ ... ప్రయోగవిషయానుగత ... ప్రవృత్తినిమిత్తాభావేనానేక ... న్యథాసిద్ధత్వాత్ ... ప్రవృత్తినిమిత్త ఏవ విషయే ముఖ్య త్వాత్ ... ముఖ్యత్వం ... బ్రహ్మశబ్దో౽పీత్యర్థః. అథార్థ పాను ... నాయ ... తాపేతి॥ న హి ... నికామో ... వ్యక్తిః ... ఏవ మిత్యాద ... ఇతి ... యతే. ... అతశ్శబ్దవశాదర్థ ఇత్యర్థః॥

ఙ ప్రకృతిప్రత్యయవిభాగేన ద్వితీయం పదం వ్యాచష్టే॥ జ్ఞాతుమితి॥ ఇచ్ఛా యాః కార్యత్వే ప్రతీతే౽పి స్వాభావ్యాభావాదితి ప్రత్యయాంశే విధిత్వేనార్థః. ... ప్రత్యేకవిచారస్య ... జ్ఞానమాయా. తథా చ ధర్మజిజ్ఞాసేత్యత్రాపి జ్ఞా నపరవిచారరూపం విధేయమ్. విచారః కర్తవ్య ఇత్యర్థలబ్ధేః. ప్రమితిస్తు ఫలతయా ... ఇష్యమాణం ... ఉపక్రమతే. అనేనాస్య సూత్రస్య జిజ్ఞా స్యవిశేషణత్వం ... అతశ్శబ్దేన ... జిజ్ఞాసావిషయ ... ప్రతిపాద్యతే॥

(౬.) సూత్రార్థాః - ఐకశాస్త్ర్యసమర్థనమ్ - అధ్యాయవిభాగనిరూపణమ్

౧౦ మీమాంసా పూర్వభాగజ్ఞాతస్య కర్మణోఽల్పాస్థిరఫలత్వాదుపరితనభాగావసేయస్య బ్రహ్మజ్ఞానస్యానన్తాక్షయఫలత్వాచ్చ పూర్వవృత్తాత్ కర్మజ్ఞానాదనన్తరం తత ఏవ హేతోర్బ్రహ్మ జ్ఞాతవ్యమిత్యుక్తం భవతి - తదాహ వృత్తికారః - వృత్తాత్ కర్మాధిగమాదనన్తరం బ్రహ్మవివిదిషేతి.

౧౧ వక్ష్యతి చ కర్మబ్రహ్మమీమాంసయోరైకశాస్త్ర్యమ్ - సంహితమేతచ్ఛారీరకం జైమినీయేన షోడశలక్షణేనేతి శాస్త్రైకత్వసిద్ధిరితి - అతః ప్రతిపిపాదయిషితార్థభేదేన షట్కభేదవదధ్యాయభేదవచ్చ పూర్వోత్తరమీమాంసయోర్భేదః - మీమాంసాశాస్త్రమథాతో ధర్మజిజ్ఞాసేత్యారభ్యానావృత్తిశ్శబ్దాదనావృత్తిశ్శబ్దాదిత్యేవమన్తం సఙ్గతి-విశేషేణ విశిష్టక్రమ్.

౧౨ తథాహి - ప్రథమస్తావత్ప్రథమాధ్యాయే ధర్మస్య [illegible]

---

౧౦ అథశబ్దార్థం నిరూపయతి ॥ మీమాంసేతి ॥ పూర్వవృత్తాదిత్యాదిప్రతిజ్ఞా - అన్యథానుపపత్తిః - పూర్వభాగోపరితనభాగయోర్భాష్యకారాణాం [illegible] - తదేతదుభయం [illegible] పూర్వం [illegible] ముక్తమ్ - ఉభయత్ర [illegible] కార్యత్వేన [illegible] - తత్స్వానుసారేణేతి వృత్తికృత్ [illegible] సంవాదయతి॥ తదాహేతి॥

౧౧ కర్మబ్రహ్మమీమాంసయోరైకశాస్త్ర్యం చ వృత్తికారోక్తం [illegible] వక్ష్యతీతి। లక్షణమ్ అధ్యాయః - సంహితమ్ - ఏకవాక్యతయా వ్యాఖ్యానతయా సంబద్ధమితి భావః - శాస్త్రైక్యప్రత్యభిజ్ఞానవిరోధం ప్రతిపాద్య [illegible] కర్మ [illegible] [illegible]॥ అతః ఏకవాక్యత్వేన వ్యాఖ్యానతయా శాస్త్రైక్యసిద్ధౌ ప్రతిపిపాదయిషితః ప్రతిపాదయితుమిష్టః - [illegible] - [illegible] [illegible] ఫలప్రదత్వం [illegible] - [illegible] జైమినిః, [illegible] జైమినేర్భగవతో బాదరాయణస్య [illegible] - ద్రవ్య [illegible] - ద్రవ్యస్వరూపం హి ప్రత్యక్ష [illegible] విస్తరేణ ధర్మ ఏవ హి శాస్త్రీయః - దేవతాయాస్తు స్వరూపం [illegible] శాస్త్రైకత్వమిత్యర్థః - పూర్వోత్తరశాస్త్రయోః [illegible] అధ్యాయభేదవదిత్యుక్తమ్ - అనేన [illegible] ప్రతిపాద్యభేదాభావాత్ [illegible] ప్రతిపాద్యత్వం [illegible] అపి హి [illegible] పూర్వోత్తరవృత్త్యా [illegible] బ్రహ్మవిద్యాపూర్వం [illegible] మీమాంసేతి॥ [illegible] [illegible] ప్రథమస్తావత్ [illegible]॥

౧౨ ఏకశాస్త్రత్వవిచారానన్తరం బ్రహ్మవిచారారమ్భః [illegible]

శ్రుతాచర్య వేదాధ్యాపకతా ప్రమాణం విధీయతే॥

౧౩ తస్యాధ్యయనం కిం రూపం కథఞ్చ కర్తవ్యమిత్యపేక్షాయాం అష్టవర్షం బ్రాహ్మణముపనయీత తమధ్యాపయీతేత్యనేన శ్రావణ్యాం ప్రోష్ఠపద్యాం వా ఉపాకృత్య

అనాఙ్గత్వేఽపి సంస్కారద్వారా ప్రాప్తిర్జ్ఞాతసాఙ్గ కృత్స్నవేదాధ్యయనకర్తవ్యతాయాం ప్రమాణ
తయా స్వాధ్యాయ విధిముపన్యస్య తస్యార్థజ్ఞాన పర్యన్తత్వనిమిత్తాం బ్రహ్మవి
చారారమ్భకతాం (వాదివిప్రతిపత్తినిమిత్తసంశయమ్) ఉపదర్శయతి॥ తథాహీతి॥ వి
చారకర్తవ్యతాయాః ప్రమాణపర్యన్తత్వే సిద్ధే హ్యారమ్భణీయత్వసిద్ధిః - అన్యథా అధీత్య స్నాయాదిత్య
ర్థజ్ఞానాత్ కర్మశేషతయా వినియుక్తే సత్యవఘాతస్య వ్రీహివజ్జ్ఞాతత్వాత్ స్నానోపకర్మ
శేషత్వాదయమాత్మా బ్రష్టవ్యః బ్రహ్మజిజ్ఞాసాయామర్థతాత్పర్యకర్మసు కర్తృత
యా ... తద్వికారేష్వాత్మనామితి తదతిరిక్త ప్రమాణికస్వరవిచారరూపతా
ప్రాప్తేరనారభ్యణీయతాపత్తిః - తత్ర భాట్టాభిమతాం శ్రుతిం దర్శయన్ గురుకుమారిలాన
భిమతమేకం చ సంగ్రహేణ దర్శయతి॥ ప్రథమమితి॥ ప్రథమం తావత్ ప్రథమతః ప్రవృ
త్త్యపేక్షితత్వాత్ శాస్త్రీయేణ సాధనచతుష్టయేన సిద్ధ్యర్థః ఫలితః - శాస్త్రీయ ఆధిక
మయోగ్యదశాపేక్షయా ప్రాథమ్యమ్ - గర్భాష్టమోపనీతస్యాప్యధ్యయనమ్ - అతఏ
వాష్టవర్షమిత్యుక్తకాలవిశేషాపేక్షోపనయనద్వారాధ్యయనాఙ్గమితి ఫలితమ్ - అనే
నోపనయనస్యాధ్యయనాఙ్గత్వం, స్వాధ్యాయవిధివాక్యోపాదానేనాధ్యయనస్యాస్యవి
ధిప్రయుక్తత్వమధ్యయనేనేతి నిర్దేశేన సంస్కారవిధిత్వమేవకారేణ నియమవిధిత్వం
చ దర్శితమ్ - అతఏవ తస్య స్వాధ్యాయశబ్దవాచ్యత్వమ్ యదాసాయ వేదాశ్చ
శ్చ - వేదాధ్యయనస్యాధ్యయనస్య విహితత్వమప్యభిప్రేతమ్ - నహి వైదిక
శ్చ స్వాధ్యాయశబ్దార్థః - సాఙ్గావబోధపర్యన్తో విధిరిత్యభిప్రాయేణ తదఙ్గక్ర
మాణమిత్యుక్తమ్ - విధేరతః ప్రమాణపర్యన్తతయార్థస్య [అధీత్యాభిసమావృత్య] స్నా
యాదిత్యర్థజ్ఞానస్య కర్మశేషత్వాద్యావజ్జ్ఞాతత్వాత్స్నానోపనయనస్య వ్రీహ్యాదివ
త్కర్మశేషత్వాభావేన కర్మసుకర్తృత్వాదనన్యత్వాన్ ప్రమాణ సమ్భవనయాత్మలక్ష
ణస్వర విచారరూపశాస్త్రమారభ్యణీయమితి ఫలితమిత్యభిప్రాయః - అయంచార్థో
ఽధ్యయనమాత్రవత ఇతివత్యమాణసూత్రార్థః ప్రతిపత్తిసాకల్యాయ ప్రదర్శితః॥

౧౪ ప్రాగుక్తం సాఙ్గత్వం చ నాత్ర ప్రతీతమ్, అధ్యాపనవిధేరేవ తాత్పర్యమియుక్తతా
ద పరిచయ ఇతి శఙ్కాయామాహ॥ గచ్ఛతి॥ కింరూపమ్ - స్వలస్త్రోచ్చారణరూపం పరత
న్త్రోచ్చారణరూపం వా, తత్సాక్షాత్సంస్కృతముపనయనక్రమరూపం చేత్యర్థః - కథమ్ - కిమఙ్గకమ్ -
అఙ్గ విషయత్వముపనయనద్వారా అధ్యయనశేషః - ద్వాదశాహేన ప్రజాకామం యాజ
యేదితి వదధ్యాపనశ్రుతిః - నహి యాజనం యాజనవిధిప్రయుక్తమ్ - అత్ర బ్రాహ్మణమి
తి శ్రుతిమాత్రేణ పత్యమాణవత్ శేషముపనయనముత్తరజన్మత్వలిఙ్గాత్ తదధ్యయనాఙ్గమ్ -
ఉపనీయ గుర్వాత్మా శ్రుతిస్మృతిలక్ష్యాధ్యయనాత్ - సా హి స్మృతి రనువాదరూపా చ -
అతః శ్రుతిలిఙ్గం ప్రబలమ్ - నచ కర్త్రేభిప్రాయ క్రియా ఫలకాత్మనే పదం తాముపన
యీత నుపనేత్రాగతాధ్యాపనాఙ్గ మితివాచ్యమ్ - అత్రార్థాభిప్రాయోక్తన సమ్మాననే
త్యాది సూత్రేణాత్మనే పదస్యవిహితత్వాత్ - కర్తర్యేవ ఫలాన్వయః కర్త్రభిప్రా

యథాఽఽహ । యస్త్వేవం విద్వాం స్వధీయీత యావన్తం హ వా ఇమాం ప్రాధాతవ్యామనీత్యాది ప్రతి యమవిశేషా వద శైత్యాపేక్షితాని విధీయన్తే. ఏవం సత్యస్త్రాన ప్రసూతసదాచార నిష్ఠాత్మగుణోపేత వేదవిదాచార్యోపనీతస్య వ్రతనియమవిశేషయుక్తస్యాచార్యో చ్చారణానూచ్చారణరూప మక్షరరాశి గ్రహణఫలమధ్యయన మిత్యవగమ్యతే॥

౧౪ అధ్యయనం చ స్వాధ్యాయసంస్కారః. స్వాధ్యాయోఽధ్యేతవ్య ఇతి స్వాధ్యాయస్య కర్మత్వావగమాత్. సంస్కారో హి నామ కార్యాన్తరయోగ్యతాకరణమ్. సంస్కార్యత్వఞ్చ స్వాధ్యాయస్యోక్తం, ధర్మార్థకామమోక్షరూప పురుషార్థచతుష్టయ తత్సాధనావబోధకత్వా, జ్జపాదినా స్వరూపేణాపి తత్సాధనత్వాచ్చ॥

యత్వమితి తన్నివృత్త్యై ఫలస్యైకయోన్వయ సంబన్ధే సోపనయన ఫలస్య గురుగతస్య సంభవాదధ్యాపనాఙ్గత్వమితి శఙ్కా చ నిరస్తా. అగ్నీనాదధీతేత్యాది స్వం తేత్యాది సూత్రవిహితే [illegible] వదేఫలస్యైకయోన్వయదర్శనాత్. అతః కర్తృగామి ప్రా యత్వం నకర్తుర్నైవ ఫలాన్వయః, కింతు ఫలస్య కర్త్రన్వయమాత్రమితి తన్నివృత్త్యై కర్తరి [illegible] నిర్దేశ ఇతి నాచార్యే ఫలాన్వయః. వదచేతనద్వయోః [illegible] త్రిప్రాయత్వమ్. ముక్తి [illegible] ఫలస్యైకయ [illegible] ఫలస్య కర్తుర్న్వయః కర్తృగామిత్వ మిత్యాచార్యక [illegible] హితత్వాదాత్మనే పదాప్రాప్తౌ సత్యస్త్రాన నేత్యాది సూత్రేణ వ్యవహిత ఫలస్య కర్తృగత్వయో [illegible] మవిధీయత ఇతి [illegible] నిష్పత్తిరూపనయన స్యాధ్యాపనాఙ్గత్వం కర్తృగామిత్వాద్విరోధితి వాచ్యమ్. ఉత్తరత్ర తువిధేః ప్రత్యాధానస్యాధ్యాపనం ప్రత్యఙ్గత్వాభావేఽప్యుపనయనస్య [illegible] మాత్రేణాచార్యకనిష్పాదక త్వోపపత్తేః. అత ఉపనయనఫలం నాచార్యాన్వయి [illegible] ధ్యాపనాఙ్గమ్. [illegible] తము [illegible] నియమాః [illegible] త్యాదయ [illegible] నియమాః. అనేకత్ర [illegible] ఇతి [illegible] మానవర్గ [illegible] ధ్యయన [illegible] సిద్ధిః. ఏవమఙ్గవిధిసహిత ప్రధానవిధినా కిం ప్రతిపన్నమిత్యత్రాహ॥ ఏవమితి॥ ఏవం సాఙ్గేన విధినా నిరూపితే. సత్యస్త్రాన త్యాదిక మధికవిద్యా సముదిత మిత్యాది సూత్రానుసంధానం. ఆచార్యోపనీతస్య. గుణవిశేషణ ముపనయనస్య [illegible], యథాశాస్త్రం [illegible] విశేషణమన్యార్థం, తద్వదితి [illegible] నియమవిశేష [illegible] ఇతి ద్రష్టవ్యః [illegible] అవిశేషదద్వయేన [illegible] పూరణమ్. [illegible] ద్వయోః [illegible] మిత్యాకాఙ్క్షాపరిత [illegible] ఉచ్చారణరూపతా [illegible] అధ్యయన తేనసిద్ధమ్. దృష్టఫలస్య [illegible] పత్తిః.

౧౫ ప్రథమస్యా [illegible] ప్రతిజ్ఞాతం సంస్కారవిధిం [illegible] మాహ॥ అధ్యయనం చేతి॥ [illegible]॥ స్వాధ్యాయ ఇతి॥ [illegible] పూర్వత్వాదా పురుష సంస్కార ఇత్యర్థః. [illegible] సంస్కారత్వమితి [illegible]॥ సంస్కారత్వమితి॥ [illegible] మిత్యాహ - [illegible]॥

౧౫ ఏవ మధ్యయనవిధి ర్వ్యర్థ ఇత్యాయత దక్షరరాశి గ్రహణమాత్రే పర్యవ
స్యతి - అధ్యయనగృహీతస్య స్వాధ్యాయస్య స్వభావత ఏవ ప్రయోజనవదర్థావబోధకత్వ
దర్శనాత్ . గృహీతాత్స్వాధ్యాయాదవగమ్యమానాన్ ప్రయోజనవతోర్థాన్ సాక్షా
త్ దృష్ట్వా తత్స్వరూప ప్రకార విశేషనిర్ణయ ఫలవేదవాక్య విచార రూపమీమాం .

ర్థజ్ఞాన తదాఖ్య ఫలసంబద్ధస్యానుగతార్థజ్ఞాన మాణితః - స్వరూపేణాపి - అర్థజ్ఞానాను
ష్ఠానాభ్యామప్యుపకారితేత్యర్థః - అనుష్ఠాన తత్కం జ్ఞానం మదృష్ట పర్యన్తో బాధ , త్వధ్యయన
సంస్కృత ఇత్యైవ; నతు పునస్తాదృగవగతేనైతి నియమవిధిత్వం చ సిద్ధమ్ ॥

౧౬ అర్థజ్ఞానపర్యన్తత్వం శంకిం శబ్దస్యార్థస్య నిత్యాభావనోపపత్త్యాతిరిక్తమితి
ప్రేత్య ప్రత్యవతిష్ఠతే: ప్రతిపదమధ్యయనవిధి ర్నన్వనూద్య సంహరతి॥ ఏవమితి॥ ప్రకృతాను
ప్రవిష్టానను ప్రవిష్ట మన్త్రాదిప్రాయేణ మన్త్రాదిత్యుక్తమ్ - అనను ప్రవిష్టాశ్చ స్తో
త్రాదయః - నియమాః పూర్వోక్తాః - అర్థజ్ఞానత్వ ప్రాప్య మాత్రశబ్దః -
శబ్ద ప్రతిపన్నమేవార్థం, తత్ర తాత్పర్యం చ పర్యవసన్నమిత్యర్థః - సహార్థానవాక్య ము
త్ర తత్ర మనియోగపర్యన్తం, తద్వదితి భావః - అథవిధ్యర్థ గ్రహణ పర్యన్తత్వే స్వా
ధ్యాయస్యార్థపరత్వమనారభ్యవాదవిషయతార్థత్వం, విధేః పురుషార్థపర్యన్తత్వా
భావః, ప్రవర్తకాభావాన్మీమాంసా నారభ్యేతేత్యత్ర చ స్యాదితి త్రి విధానుపపత్తిమా
లామర్థ ధీ పర్యన్తానాం తన్నిమిత్తాం బ్రహ్మవిచారానారభ్య శఙ్కాం చ వ్యుదస్య
కర్తవ్యతాం వ్యాఖ్యానయా శాస్త్రీయ మపి దర్శయతి॥ అధ్యయనేత్యాదినా॥ స్వ
భావత ఇత్యవిషయతార్థత్వ పరిహారః - సాక్షాత్ప్రయోజన పర్యవసానం త్వస్తీతి చ,
పరంపరయా చేదస్త్యస్తు ఇత్యత్ర ప్రాయేణ ప్రయోజన విరహం పరిహరతి ప్ర
యోజనవదర్థశబ్దః - స్వర్గ మోక్షాది ప్రయోజనవత్సాధ్యాయ జ్ఞానసాధనాదయః - పూ
ర్వం ప్రతిపత్తి స్వభావాత్ - తథ్యాత్మన్నిమిత్తా పార ప్రతీతిః - అపాం ప్రతీతిసమయేపి ప్ర
యోజనవత్త్వైవ ప్రతీతిసిద్ధ్యర్థం ప్రయోజనవతోర్థానితి పునః కీర్తనమ్ - తత్ర హేతు
ర్గృహీతత్వమ్ - సాఙ్గాధ్యయనగృహీతత్వాదిత్యర్థః - అవగమ్యమానాన్ దృష్ట్వా - అవగ
తత్వం దృష్ట్వా - స్వరూపమఙ్గ - ప్రకారోఙ్గమ్ . పూర్వపక్షిత రూపాద్విశేషః - వాక్య
కరణాదివాక్యత్వం తాత్రికత్వం విచారః - నిర్ణయః ఫలమ్ - స్వయమేవ - అధీతవేదత్వే
సతి పురుషస్యాపేక్షితత్వాత్ప్రాగేవ ప్రవర్తతే, నతు విధినేత్యర్థః - అనేన ప్రవర్త
కాభావాదనారభ్యః పరిహృతః - ప్రతిజ్ఞాతో చాధ్యయనశబ్దస్య ముఖ్యార్థతయా ప్రా
బల్యాదౌర్బల్యకల్పనమనర్థకమ్ - శ్రుతిశ్చాపి వేదమధీత్యేతి సమానాత్వే - తాత్పర్య
స్యాపి స్వేచ్ఛయా గృహీతానాదరేవ శ్రవణస్యాపి విధిరవకల్పతః - స్వాధ్యాయో
ధ్యేతవ్యః కాలత్వపరః - నత్వనన్తర్యపరః - స్నాతస్యాపి శ్రవణం
ఘటతే - శ్రవణయిమితాపరపరత్వాత్ - నహ్యేవాహారకాఙ్క్షిక తదనుష్ఠానాభా
వః - అధ్యయనవిధి ప్రయుక్తానాం తన్నివృత్త్యా నివృత్తేః - విత్తభావ్యత్వాత్ గురోః ఫల
మితి చేన్ , మానవత్వేనానుపపత్తిమాత్రేపి తదనుష్ఠానోపపత్తేః - నచ తద్ధిత్తోపం
సాన్నిధ్యమ్ - మాన విద్యానయా స్వయం ప్రతిపాదయితయా తదా విధ్యా
త్ - నచ హి తైపి వాక్యదనుష్ఠానే ఉపయుక్తనయవిరోధః - నహి ప్రాయమితి వాక్యాది

సాశ్రవణే అధికారభేదః పురుషస్స్వయమేవ ప్రవర్తతే- తత్ర కర్మవిధిస్వరూపే నిరూపితే కర్మణామల్పాస్థిరఫలత్వం దృష్ట్వా అధ్యయనగృహీత స్వాధ్యాయైకదేశోపనిషద్వాక్యేషు చామృతత్వరూపానన్తస్థిరఫలాపాతప్రతీతేస్తన్నిర్ణయఫలవేదాన్తవాక్యవిచారరూపశారీరకమీమాంసాయామధికరోతి॥

౧౯. తథా చ వేదాన్తవాక్యాని కేవలకర్మఫలస్య క్షయిత్వం బ్రహ్మజ్ఞానస్యాక్షయఫలత్వం చ దర్శయన్తి, తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయతే । ఏవమేవాముత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీయతే, అన్తవదేవాస్య తద్భవతి, న హ్యధ్రువైః ప్రాప్యతే, ప్లవా హ్యేతే అదృఢా యజ్ఞరూపాః, పరీక్ష్య లోకాన్ కర్మచితాన్ బ్రాహ్మణో నిర్వేదమాయాన్నాస్త్యకృతః కృతేన । తద్విజ్ఞానార్థం స గురుమేవాభిగచ్ఛేత్ సమిత్పాణిః శ్రోత్రియం బ్రహ్మనిష్ఠమ్। తస్మై స విద్వానుపసన్నాయ సమ్యక్ ప్రశాన్తచిత్తాయ శమాన్వితాయ। యేనాక్షరం పురుషం వేద సత్యం ప్రోవాచ తాం తత్త్వతో బ్రహ్మవిద్యామ్। బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమ్, న పునర్మృత్యవే తదైకం పశ్యతి న పశ్యో మృత్యుం పశ్యతి,

---

తాదృశాధికారిప్రాప్తైస్తస్యసమ్పాదకత్వాత్ -క్రతుషుత్వ్యమస్త్యాదీనాం త్రైవర్ణికాధికారోపనయనాఙ్గకాధ్యయనసాపేక్షత్వాచ్చ- అతోఽనాగతః ప్రవృత్త్యుపపత్తిః - వేదవాక్యవిచారరూపశబ్దైనవ్యాఖ్యేయత్వాద్యాత్రైవర్ణికసిద్ధమిత్యభిప్రాయః- ఏవముక్త కథం ప్రవృత్తిరిత్యత ఆహ॥ తత్రేతి॥ నిరూపితే- కర్మస్వరూపమేవ నిరూపితమ్ ఆవృత్తివిధానాదేవాల్పాస్థిరఫలత్వం ఫలితమితి భావః - యద్వా కర్మ నిరూపితం సత్ స్వారాధ్యపరదేవతాతజ్జ్ఞానసహితం ఫలపర్యవసన్నమితి భావః - అధ్యయనస్యార్థావబోధపర్యన్తత్వానుషఙ్గికఫలత్వదాహాయాదివ్యతిరేకశబ్దైః - స్వాధ్యాయమీమాంసాప్రవృత్తికర్మావబోధార్థాదిశబ్దార్థక్రమయసాధారణాః - ఉపనిషదాదయస్త్వసాధారణాః- ఏవమర్థాత్ప్రయముపపాదితమ్॥

౧౯. ఆపాతధీజనకవాక్యాని సన్తీత్యాహ॥ తథా చేతి॥ యథామాత్రం వాక్యార్థం, అక్షయ్యర్థః- క్షయిఫలత్వపరవాక్యదాదానం బ్రహ్మజ్ఞానాదేశాకం ఫలం వాదదర్శనాత్ శాస్త్రాణామపి శ్రద్ధేయత్వాయ- లోకస్తత్రేతి లోకః ఫలమ్-ఫలభూతానామనిత్యత్వముక్తమ్ - అన్తవదితి వాక్యం కేవలకర్మపరమ్ - అధ్రువైరితి ప్రకృతమ్ - ధ్రువఫలసాధనత్వరూపా॥ నహీతి॥ ధ్రువం తదితి వాక్యశేషః - తదుపపాదయతి॥ ప్లవా హీతి॥ ఇతి కర్మఫలక్షయిత్వపరాణి- అథోభయపరమ్, పరీక్ష్యేతి- బ్రాహ్మణః- బ్రహ్మవేదః- తద్విజ్ఞానార్థం -యజ్ఞాద్యపరోక్షమ్- సమిత్పాణిః- అకృతః పరః పురుషః- ఇతి తథ్యాదత్తః - ఏవమితి విధిః - శ్రోత్రియం శ్రుతవేదాన్తమ్ - బ్రహ్మనిష్ఠం బ్రహ్మసాక్షాత్కారవన్తమ్- శమదమాశ్రవణాదియుక్తతాదాత్మ్యానవధానమాత్రపాఠాః- సత్యంతస్య స్తరకరణవిషయప్రాశస్త్యాక్యాః- నహి నిరూపయిష్యతే - అక్షరం సత్యం స్వరూపలోకగుణతత్త్వవిచారమితి వదన్త్యాచార్యాః- ప్రోవాచ ప్రకృష్టాయార్థ - తద్వినియుక్తిం విధాలిట్ - అథానన్తస్థిరఫలవాక్యాని- బ్రహ్మవిదితివాక్యేనానన్త్యం సిద్ధమ్ - యతో నావర్తత ఇతి హి ప్రకరణమ్-న పునరిత్యాదికం మృత్యుపరమార్థ్యవివృత్తిపరమ్- న రోగం నోత దుఃఖతామితి హి సపశ్యః పశ్యతి సర్వం ప్రాప్నోతి - పశ్యశబ్దస్య యదుక్తం ...

భవ్యరాత్మ్యజతి, తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి। నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్య
తే, పృథగాత్మానం ప్రేరితారం చ మత్వా జుష్టస్తతస్తేనామృతత్వమేతీత్యాదిని॥

౧౭ ననుచ సాఙ్గవేదాధ్యయనాదేవ కర్మణాం స్వర్గాదిఫలత్వం స్వర్గాదీనాం చ క్షయిత్వం బ్రహ్మోపాసనస్యామృతత్వఫలత్వఞ్చ జ్ఞాయత ఏవ - అనన్తరం ముముక్షుత్వాద్ బ్రహ్మజిజ్ఞాసాయామేవ ప్రవర్తతామ్ - కిమర్థా ధర్మవిచారాపేక్షా - ఏవం తర్హి కర్మణాం సాధ్యా మపి న ప్రవర్తతాం - సాఙ్గాధ్యయనాదేవ కృత్స్నస్య జ్ఞాతత్వాత్ - ఉత్తరత్వమ్, ఆపాతప్రతీతిర్విద్యత ఏవ, తథాపి న్యాయానుగృహీతస్య వాక్యస్యార్థనిశ్చాయకత్వాదాపాతప్రతీతోఽర్థః సంశయవిపర్యయౌ నాతివర్తతే, అతస్తన్నిర్ణయాయ వేదాన్తవాక్యవిచారః కర్తవ్య ఇతి చేత్, తర్హి ధర్మవిచారోఽపి కర్తవ్య ఇతి తుల్యమ్ భవాన్

లఘుపూర్వపక్షః.

౧ ననుచ బ్రహ్మజిజ్ఞాసాయా అవశ్యమపేక్షితే తదేవ పూర్వవృత్తం వక్తవ్యమ్ - నధర్మవిచారాపేక్షా బ్రహ్మజిజ్ఞాసాయాః - అధీతవేదాన్తస్యానధిగతకర్మణోఽపి వేదాన్తవాక్యార్థవిచారోపపత్తేః - కర్మాఙ్గాశ్రయాణ్యుద్గీథాద్యుపాసనాని తత్రైవ చిన్త్యన్తే

తదితి - స్వారాధకర్మావశ్యః - సహి స్వతన్త్రః - తమేవమిత్యుపాయాన్తరనివృత్తిః - స్వతన్త్రజ్ఞానస్యోపాయత్వం పృథగితి - జుష్టః - ప్రీతివిషయీకృతః॥

౧౭ ఉదాహృతవాక్యమాత్రత్వస్తస్య చోదయతి॥ నను చేతి। క్షయిఫలత్వజ్ఞానాయ హి కర్మవిచారః - తత్సాఙ్గాధ్యయనసిద్ధమిత్యనన్తరఫలేచ్ఛో స్తదేవ జిజ్ఞాస్యమితి వాక్యమ్ - ఏవంతర్హి - ఉదాహృతవాక్యత్వప్యోనిచేత్ - కృత్స్నస్య - బ్రహ్మణోఽపీతిభావః - సత్య మితి ఆపాతప్రతీతావప్యధిగమః, విచారస్తైరపేక్ష్యనధ్యవగమః - అన్యథా నిత్యత్వక గతాల్పాస్థిరఫలదానాశ్రుతాదిశ్రుతైస్తస్యానువినశ్యతీత్యనిత్యత్వాదధికృతసంశయా

త్యనతివృత్తిః - భవాన్ అనుదాహృతాత్ప్రస్తుతవాక్యాన్తరజిజ్ఞాసుః - అతఉక్తమ్ హాన్తైః అపామసోమమమృతా అభూమేత్యాదికం పూర్వపక్షవిషయత్వార్థః - ఉదా హృతవాక్యైస్తత్ప్రతిపన్నస్యాన్యతరత్రాపిస్యాత్ - అనుదాహృతైరతత్ప్రతిపన్నార్థస్త్రాపిస్యా త్ - సాన్తానన్తాదివిరుద్ధార్థాధీయత యత్ర తుల్యేతి విచారత్వమవిశిష్టమిత్యుక్తం భవతి॥

లఘుపూర్వపక్షః.

౧ కర్మణః ఫలత్వాద్రాహానాయ నిరూప్యత్వముక్తమ్ - అథస్వరూపేణోపా దానాయ నిరూప్యత్వముపపాదయితుం నియమేనాపేక్షితత్వముఖేన చోదయతి॥ ననుచేతి॥ ప్రథమ ఏవ కాణ్డోఽపేక్షితవ్యో ద్వితీయస్య జ్ఞానాయ - ద్వితీయస్తు నాపేక్ష్యతే తస్య పూర్వవృత్తత్వాభావాదారాయ - తతః కిమిత్యత్రాహ॥ నధర్మేతి॥ కుత ఇత్యత్రాహ॥ అధీ తేతి॥ వేదాన్తమాత్రాధ్యయనస్తత్ర్యోపాసనప్రతీతేరిత్యర్థః - యద్వాక్యైర్యత్ప్రదర్శ్య ధ్యయనోఽపిస్వకృతిద్వారా తత్రాపేక్ష్యత్వైతి - తదాఽపేక్షితాం కస్యాప్యధీతత్వమిత్యర్థ తివిభాగః కర్మాఙ్గేతి॥ కర్మేతి॥ ప్రస్తావోద్గీథప్రతిహారోపద్రవనిధనాఖ్యమ సామ

తదనధిగత కర్మణో న శక్యం కర్తుమితి చే, దనధిజ్ఞ తథాప్యారీయక శాస్త్రోద్విజ్ఞానస్య తస్మిన్ శాస్త్రే అనాద్యవిద్యా కృతవివిధభేదదర్శన నిమిత్త జన్మజరామరణాదిపాం పారకదుఃఖసాగర నిమగ్నస్య నిఖిలదుఃఖమూల మిథ్యాజ్ఞాననివర్తనాయాత్మైకత్వ విజ్ఞానం ప్రతిపిపాదయిషితమ్ - అన్యస్మిన్ భేదాత్ లబ్ధకర్మజ్ఞానం కోపయుజ్యతే- ప్రత్యుత విరుద్ధమేవ - ఉద్గీథాది విచారస్తు కర్మాశేష భూతఏవ- జ్ఞానరూపత్వావిశే షాది హైవ క్రియతే- నతునసాక్షాత్ప్రసక్తః - అతో యత్ప్రధానం శాస్త్రం తదపేక్షితమే వ పూర్వవృత్తం కిమపివక్తవ్యమ్॥

౨ బాధమ్-తదపేక్షితత్వాత్కర్మవిజ్ఞానమేవ- కర్మానుముద్బ్రహ్మజ్ఞానాదపవర్గశ్రు తేః- వక్ష్యతిచ, సర్వాపేక్షా చ యజ్ఞాదిశ్రుతేరశ్వవదితి- అపేక్షితేచ కర్మణ్యజ్ఞా తేకేన సముచ్చయః కేన నేతి విభాగో న శక్యతే జ్ఞాతుమ్- అతస్తదేవపూర్వవృత్తమ్॥

వ్యాపదేను ద్వితీయపద్గీథః - ఉపాసనస్యకర్మాఙ్గత్వాత్ప్రతిః శ్రుత్యా పాయాత్రయశబ్దః - హేతుగర్భమిదమిశేషణమ్- సోపాలబ్ధం ప్రతివక్తి॥ అనధిజ్ఞ ఇతి॥ ప్రధానప్రతిపాద్యం జ్ఞాతంన వేత్త్యిత్యర్థః - తత్కిమిత్యత్రాహ॥ అస్మిన్నితి॥ జ్ఞాతృజ్ఞేయజ్ఞానరూపో భేదః-అనాద్యర్థచపూర్వవిధిః-సోఽవిద్యాకృతః-అనవస్థాకరంవారోపాదిశబ్దేన-అవి ద్యాభేదదర్శన హేతుక జన్మజరాదినిరతిశయదుఃఖసాగరశబ్దః - మిథ్యాజ్ఞానం భ్రాన్తిజ్ఞానమ్ - మిథ్యాభూతాజ్ఞానంవా - జ్ఞాననివర్త్యత్వాద్యమిథ్యాత్వోక్తిః - ఆ త్మైకత్వజ్ఞానమ్ - తద్ధ్యేకత్వజ్ఞానంహి తద్భేదభ్రమనివర్తకం నకర్మేత్యర్థః-కర్మ సత్త్వేపి - జ్ఞానోత్పత్తిశ్చత్త్వానానుగ్రాహకత్వలేమ సత్వాదిత్యర్థః - ప్రత్యుత భే దాపాదనాహేతుత్వాదతిభావః - ఉద్గీథాదిధియాం కర్మానిపదత్వాద్వ్యవస్థావిద్యాపేక్ష వాస్తాః, అతస్సాకీర్తితత్వం సాక్షాత్ప్రసక్తమిత్యత్రాహ॥ ఉద్గీథ॥ కుతఇత్యత్రా త్యత్రాహ॥ జ్ఞానేతి॥తుశబ్దశ్చాద్వయవ్యావర్తకో-ప్రాసఙ్గికాపేక్షితంన పూర్వవృ త్తం, కింతు ప్రధానాపేక్షితమేవేత్యర్థః-

౩ ఆశఙ్కాప్రకరణీయాః ప్రాహ॥ బాధమితి॥ సిద్ధాన్తిన ఇతిత సత్ప్రక్రియాయః- అఙ్గత్వేపకరణావ్యాప్తి - పూర్వంతదాచరేత్, కర్మణాశ్రుతేస్తద్విక్షత్వాత్ - బాధ మితినియతాపేక్షితస్యవ్యక్తత్వే సంమతిః- శకర్మత్వస్రవిరతిః - కింనియతాపేక్షిత మిత్యత్రాహ॥ తదితి॥ త్వదనధిమతమేవేతి భావః- కుతఇత్యత్రాహ॥ కర్మేతి॥ శ్రుతిశ్చ యశ్చే నేత్యాదిః- సముచ్చయశ్చంబద్ధమాత్రమ్- తత్ప్రతిపాదక సముచ్చయో- తతః కిమిత్యత్రాహ॥ అపేక్షితేతి॥ తదాధారప్రతిపత్త్యా నకామ్యర్థ తదభిధానః- నిగమ యతి॥ అతఇతి॥ సముచ్చయవాదిమతావలమ్బేన పూర్వపక్షయతి, బాధమి త్యాదినా, ఇతిచపర్యాయాన్తం ప్రకారయః- తదాసముచ్చాసనదయ ఉపన్యయస్యమ వ్యవహితః- ప్రతిత్వవిద్యాంచావిద్యాంచేత్యాదిః- తః ప్రతిపాద్యసముచ్చయో- జ్ఞానోత్పత్తేః ప్రాగనుష్ఠానస్యతదఙ్గకర్మణా - ఉపరిపూర్వకాల - యదుపయు వ ప్రవాశయతే కర్మధియః పూర్వవృత్తత్వమనధిగతం, తథాపిత తదధిగతం కర్మణా తదపేక్షితత్వమేవత్వ పాక్షస్థేనవాదయతా పూర్వవృత్తత్వసాపేక్షత్వ మితి నిగమయన్నవిరోధః॥

౩ నైతదస్త్యుక్తమంగ సకలవిశేష ప్రత్యనీకచిన్మాత్ర బ్రహ్మ విజ్ఞానాదేవాఽవిద్యానివృత్తేః- అవిద్యానివృత్తిరేవహి మోక్షః-వర్ణాశ్రమ విశేషసాధ్యసాధనేతికర్తవ్యతాద్యనన్త వికల్పాస్పదం కర్మ సకలభేదదర్శననివృత్తిరూపాజ్ఞాననివృత్తేః కథమివ సాధనం భవేత్॥

౪ శ్రుతయశ్చ, కర్మణామనిత్యఫలత్వేన మోక్షవిరోధిత్వం జ్ఞానస్యైవ మోక్ష సాధనత్వఞ్చ దర్శయన్తి, అన్తవదేవాస్య తద్భవతి, తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయత ఏవమేవాముత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీయతే, బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమ్, బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి, తమేవ విదిత్వాఽతిమృత్యుమేతీత్యాద్యాః॥

౫ యదపి చేదముక్తం, యజ్ఞాదికర్మాపేక్షా విద్యేతి- తదప్యస్తు విరోధాభావాన్నిత్యకర్మ పర్యాలోచనయాచాన్తఃకరణవైమల్యద్వారేణ విద్యోత్పత్తౌ ఉపయుజ్యతే- నతూత్పత్తౌ- వివిదిషన్తీతి శ్రవణాత్- వివిదిషాయాం జాతాయాం జ్ఞానోత్పత్తౌ శమాదీనాం

---

౩ వ్యవహారాద్ద్రూపయతి॥ నైతదితి॥ కథముక్తత్వమిత్యపేక్షాయాం కర్మణో మోక్షహేతుత్వే సంభావితం కృత్స్నం ప్రకారం దూషయిష్యన్ కింశబ్దముపాదాయ తచ్ఛబ్దేన కర్మ ప్రధానతయాఽన్యథా వా మోక్షః, ఉపాదానముపాయతస్సంబన్ధమాత్ర పరత్వం వివక్షితాన్తే నాఙ్గతయా సమ్బన్ధోఽభిధిత్సిత ఇతి వికల్పమభిప్రేత్య తన్నిధర్మేతరనిసాధ్యద్విత్వం సాధనద్విత్వం చ గ్రన్థద్వయేన వ్యుదస్యతి॥ సకలేత్యాదినా॥ సకలభేదాస్సజాతీయ విజాతీయ స్వగతాః- తేషాం ప్రత్యనీకమ్- సర్పాదీనాం రజ్జువత్- మాత్రచా ప్రాప్తనివృత్తిరూపభేదవ్యుదాసః- కర్మసాధ్యాభిమత ప్రతిబన్ధ నివృత్తేర్జ్ఞాన సాధ్యత్వస్యత మేవ విదిత్వాఽతిమృత్యుమేతీత్యాదిభిః ప్రతిపాదనాన్న సాధనద్విత్వమిత్యర్థః- నివృత్తిరేవ- ప్రతిబన్ధనివృత్తేర్నిత్యప్రాప్తస్య ప్రాప్తిర్నసాధ్యేతి భావః- తతః కిమిత్యపేక్షాయాం కర్మణో మోక్షవిరోధిత్వం ప్రత్యుత విరుద్ధమపేతి ప్రాగుక్తం వివృణోతి॥ వర్ణేతి॥ ఆదిశబ్దో విశిష్టాదిపరః॥ భేదదర్శన నివృత్తిరూపేతి॥ కారణాజ్ఞాన నివృత్తిః కార్యాజ్ఞాన నివృత్తిః- ఇత్యుభయరూపా- కథమివ- నకథంచిత్.

౪ శ్లోకోక్తం నతత్సాధ్య ఇత్యేతత్సాధ॥ శ్రుతయశ్చేతి॥ పూర్వం వస్తువిరోధ ఉక్తః- అనిత్యఫలత్వేనేతి ఫలద్వారా విరోధః- అన్తవదితి బహూనాం బహుకాలానుష్ఠితానామప్యన్తవత్త్వమ్- తద్యథేతి ఫలద్వారకం దర్శితమ్-జ్ఞానస్యోపాయత్వం ప్రాప్త్యప్రాప్యభేదవిరహః, ప్రతిబన్ధనివృత్తేరేవసాధ్యత్వ, ముపాయాన్తరనిషేధశ్చ, బ్రహ్మవిదిత్యాది వాక్యైస్సిద్ధ్యతి - ఏవంరూపాన్ గృహీతస్ఫుటాభాసేతి శ్రుత్యనుగుణా భాసా విద్యాఽనాదిత్యాంచేతి శ్రుతిరితి భావః.

౫ అథ యజ్ఞాది శ్రుతేర్విద్యాయాః కర్మాపేక్షత్వ పరతాం వ్యుదస్యతి॥ యదపీతి॥ యజ్ఞాది కర్మాపేక్షా విద్యేతి వచనస్య తత్త్వజ్ఞాన ప్రధానతయా వాఽఙ్గతయా వా యత్కర్మాపేక్షిత ముక్తం తత్స్వీకారమాత్రమేవ తత్ప్రవర్తమానవిద్యా ద్వారేణ ఏవ ఆర్థమిత్యర్థః- ఉపయుజ్యతే ప్రతిపాదకతా వ్యవధానేన ఫలహేతుః మోక్షపరః-అఙ్గత్వపరతా వ్యవధానే వేదనపరః-వివిదిషన్తీత్యనిర్ధారితాం శ్రుతిమర్థాన్తరపరామర్శ దితి కర్మాణాం ప్రథమమితి కర్తవ్యతాత్వేన జ్ఞానోత్పత్త్యుపాయతాం వ్యుదస్యతి, వివిదిషాయామితి॥ శమాదీనామపి- నివృత్తిరూపాణాం ప్రవృత్తిరూపాణాం యజ్ఞాదీ

కేవాన్తరఙ్గోపాయతాం శ్రుతిరేవాహ, శాన్తో దాన్త ఉపరతస్తితిక్షుస్సమాహితో భూత్వాఽత్మన్యేవాత్మానం పశ్యేదితి॥

౬ తదేవం జన్మాన్తరశతానుష్ఠితానభిసంహితఫలవిశేషకర్మాద్యుదితకస్య యస్య వివిదిషోత్పత్తౌ సత్యాం సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయమ్, సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ, నిష్కలం నిష్క్రియం శాన్తమ్, అయమాత్మా బ్రహ్మ, తత్త్వమసీత్యాది వాక్యజన్యజ్ఞానాదవిద్యానివర్తతే॥

౭ వాక్యార్థజ్ఞానోపయోగీని చ శ్రవణమనననిదిధ్యాసనాని। శ్రవణం నామ వేదాన్తవాక్యానామద్వితీయే వస్తుని తాత్పర్యనిర్ధారణానుకూలా తత్త్వదర్శిన ఆచార్యస్యోపదేశాదర్థగ్రహణమ్ - ఏవమాచార్యోపదిష్టస్యార్థస్యాత్మన్యేవ యుక్తిభిః శ్రుతిస్థాపనం మననమ్ - విజాతీయప్రత్యయాదిభేదవాసనానిరసనాయ సజాతీయప్రత్యయప్రవాహీకరణం నిదిధ్యాసనమ్ - శ్రవణాదిభిరేతైస్సమస్తభేదవాసనస్య వాక్యార్థజ్ఞానమవిద్యాం నివర్తయతీత్యేవం చ తస్య శ్రవణస్యాపేక్షితమేవ పూర్వవృత్తం వక్తవ్యమ్॥

౮ తచ్చ నిత్యానిత్యవస్తువివేకశ్శమదమాదిసాధనసమ్పదుపరమమోక్షఫలో

త్యోర్భావస్య సముచ్చయ ఇతి భావః - వివిదిషన్తీతి శబ్దస్యార్థస్య తత్త్వజ్ఞానాయ వివిధా విలక్షణతుల్యత్వాద్వాక్యవికల్ప ఇత్యపి ప్రేప్సు శ్రుతిరేవేత్యుక్తమ్ - శ్రుత్యర్థాపత్తిః - ఇచ్ఛార్థమపేక్ష్యేషితస్య కర్మత్వం జ్ఞానే, తదాదిశ్రియత ఇత్యత్రాహ॥ అన్తరఙ్గేతి॥ తత్సాపేక్షా జ్ఞానస్యైవాభ్యాసేన వ్యవహారా - ఉత్పన్నాయామపి చ ఆయాం జ్ఞానోత్పత్తౌ తదపేక్షితమితి బహిరఙ్గమితి భావః॥

౬ అభవివిదిషార్థం తత్ జ్ఞానం పూర్వవృత్తం స్యాదితి తదన్తం తత్త్వదస్యేత్యర్థః జ్ఞానోత్పత్తౌ కరణత్వం త్వదస్యేతి॥ తదేవమిత్యాదినా॥ ఇదం సంభవతీతి నిరస్యతే - శక్త్యపేక్షమితి - ఉక్తోపపత్తిభిస్సముచ్చయేన విశేషనాశేతి కర్తవ్యతాత్వేఽనుపపన్న ఇత్యర్థః - ఇచ్ఛార్థం తజ్జ్ఞానస్యాస్మిన్ జన్మని సంపాద్యతాద్యభావాన్నాయం జన్మాన్తరశబ్దః - అనేకజన్మసంసిద్ధ్యపేక్షత్వేనైవాజన్మనస్యాప్యనుష్ఠేయత్వతజ్జ్ఞానాద్యభావాయితశబ్దః - తాత్పర్యతల్లిఙ్గం హి కారణమితి భావః - స్వర్గాది ప్రదస్యాపి మిచ్ఛార్థతాత్వ మిత్యత్రాహ॥ అనభిసంహితేతి॥ ద్వితీయపాదస్య - ప్రాదిపాదస్య - సదేవేతి కారణవాక్యమ్ - ప్రత్యగ్బోధకమ్ - వాక్యవృత్తి వైశద్యాయ నిష్కలమిత్యాది - వివరణాక్ష మయమాత్మేతి - తాత్పర్యలిఙ్గభుక్కలం తత్త్వమితి - వాక్యవృత్తౌ విశేషతస్తు సిద్ధిః - వాక్యం తద్గతమ్ - నతత్తేత్యర్థః -

౭ నిదిధ్యాసన విధానే యత్సమ్యగ్ దర్శనస్య॥ నాన్యత్రేతి॥ అద్వైతార్థజ్ఞానోపాయానామపి శ్రవణమితి। విద్యాశ్రుతిసాధనాని విద్యానిష్పాదకానీత్యర్థః - తేషాం సముచ్చయోఽఙ్గాఙ్గిభావేనోపపన్నత్వాత్ - ఏవం యోగస్య - జన్మనిష్పత్త్యర్థత్వాత్ - వాక్యార్థజ్ఞానోపక్రమ సాధనస్య.

౮ తచ్చేతి నిత్యేతి సాధనచతుష్టయస్యోత్పత్తౌ హేతుస్తస్యాపి

కరి?గోపి ముముక్షుత్వం చేత్యేతత్ సాధనచతుష్టయమ్-అనేనవినా జిజ్ఞాసానుపపత్తేః-
అర్థస్వభావాదేవేదమేవపూర్వవృత్తమితిజ్ఞాయతే॥

౮ ఏతదుక్తం భవతి-బ్రహ్మస్వరూపాచ్ఛాదికా విద్యామూలకపారమార్థికం భేద
దర్శనమేవబన్ధమూలమ్-బన్ధశ్చపారమార్థిక-సచ సమూలోపారమార్థికత్వాదేవజ్ఞానే
నైవనివర్త్యతే- నివర్తకఞ్చజ్ఞానంతత్త్వమస్యాదివాక్యజన్యమ్-తస్యైతస్యవాక్యజన్యజ్ఞా
నస్యస్వరూపోత్పత్తౌ కార్యకారకత్వాంశోపయోగః- వివిదిషాయామేవతు కర్మణా
ముపయోగః- సదసామూల రజస్తమోనిబర్హణద్వారేణ సత్త్వవృద్ధ్యాభవతీతి
ముపయోగమభిప్రేత్యశ్రుత్యా వివిదిషన్తీత్యుక్తమితి- అతఃకర్మజ్ఞానస్యానుపయో
గాదుక్తమేవసాధన చతుష్టయం పూర్వవృత్తమితిరక్తవ్యమ్॥

లఘుసిద్ధాన్తః-

౧ అత్రోచ్యతే-యదుక్తమవిద్యానివృత్తిరేవ మోక్షః, సాచ బ్రహ్మవిజ్ఞానాదేవ

ఇత్యత్రాహ॥ అనేనేతి॥ నిత్యానిత్యవివేకాన్నిత్యేచ్ఛా, అనిత్యవిరాగశ్చ, తదుపయో
గిశమాదిరితి, కథమనేన వినా జిజ్ఞాసేతి భావః- శమాదికం వృత్తమస్తు కర్మణాపేక్షిత
మస్త్విత్యాశఙ్క్యాహ॥ అర్థస్వభావాదేవేతి॥ అయోగవ్యవచ్ఛేదహేతుకర్థస్వ
భావ ఏవాన్యయోగవ్యవచ్ఛేదస్యాపి హేతురిత్యర్థః- శమాదికంహినివృత్తిరూపత్వాత్
ర్మప్రవృత్తిరూపమ్- కర్మణో భేదావలమ్బిత్వం జ్ఞానస్యతదనపేక్షత్వంచేతి జ్ఞానకర్మ
ణోరర్థస్వభావా గమ్యతే.

౨ కథం విశేష ప్రత్యనీకేఽభ్యాసః, కథం తన్నివృత్తౌ కర్మణా నపేక్షా,
మనసః కథం మాలిన్యనైర్మల్యే, తత్ర ధర్మస్వభావ ఇత్యాశఙ్క్యాయాముక్తం
సంకలయ్య దర్శయతి॥ ఏతదుక్తమితి॥ స్వరూపావతిరోధేరధ్యాసః - భేదదర్శన
మేవ- న సత్యం కిమపి- తథా సతి హి తన్నాపేక్షా- తతః కింబన్ధస్య జ్ఞానమాత్రనివర్త్యత్వ
ఇత్యత్రాహ॥ బన్ధశ్చేతి॥ అపారమార్థిక ఉవిద్యాకార్యభేదదర్శనకార్యత్వాదిత్యర్థః-
తతఃకిమిత్యత్రాహ॥ సచేతి॥ సమూలః- అవిద్యాభేదదర్శనసహితః- జ్ఞానేనైవ- న
తు కర్మణా- నహి సర్పభ్రమనివృత్తౌ రజ్జ్వాదేః కర్మాపేక్షా- ఏవం సముచ్చయపక్షాభావః-
అథకరణత్వం శ్రవణస్యైవ నివర్తకం చేతి॥ తస్య కర్మానపేక్షస్య- ఏకస్య- అద్వైతవిష
యస్య- తత్త్వమస్యాదివాక్యజత్వమ్- కార్యం బన్ధనివృత్తిః- తత్రోపక్రమేత్యత ఆహ॥ వివి
దిషాయామేవేతి॥ శ్రుతిప్రతిపన్నాయామేవేతి భావః- సచ కథమిత్యత్రాహ॥ సదేతి॥
నైవం శ్రుతమిత్యత్రాహ॥ ఇతీదమితి॥ వస్తువిరోధాదిభిః కరణేతి కర్తవ్యతాత్వ రయో
గాదిమం ప్రపఞ్చాద్యోపయోగమభిప్రేత్యోక్తమిత్యర్థః- ప్రకృతముపసంహరతి॥ అ
త ఇతి॥ అతః- పదార్థస్వభావాదర్థాచ్చ కర్మజ్ఞానస్యానపేక్షితత్వాదిత్యర్థః- అత్రవ్యా
ఖ్యాతార ఆహుః- విరోధాప్రమాణత్వాభ్యాం కర్మణోపయోజనాత్। జ్ఞానమాత్రస్య
హేతుత్వశ్రుతేస్సామర్థ్యతోఽపిచ। శమాద్యఙ్గకతాయుక్తా నాన్యథా కర్మణా సముచ్చయః।
శ్రవణాదిశ్రమోఽన్నిత్యవాక్యజ్ఞానధీర్విమోచకః.

లఘుసిద్ధాన్తః:

౧ అస్మిన్ పూర్వపక్షే సిద్ధాన్త ఉచ్యత ఇత్యాహ॥ అత్రేతి॥ సాధ్యసాధన ద్వి
త్వ నిరాసముఖ్యోపగమేన ప్రతిపత్తి యదిని॥ తహి కృతమిత్యత్రాహ॥ అవిద్యేతి॥

భవతీతి - తదభ్యుపగమ్యేతి - అవిద్యానివర్తకమ్ వేదాన్తవాక్యైర్విధిత్వేనజ్ఞానం కిం రూపమితి విచారణీయమ్ - కిం వాక్యాద్వాక్యార్థజ్ఞానమాత్రం, ఉతతస్మాల్లయసాక్షాత్కారం జ్ఞానమితి॥

౨ నతావద్వాక్యజన్యంజ్ఞానమ్ - తస్యవిధానమన్తరేణాపి వాక్యాదేవ సిద్ధేః - తావన్మాత్రేణావిద్యానివృత్త్యనుపలబ్ధేశ్చ॥

౩ పరోక్షం భేదవాసనాయామనిరస్తాయాం వాక్యమవిద్యానివర్తకంజ్ఞానం నజనయతి, జాతేపిసర్వస్యసమానైవ భేదజ్ఞానానివృత్తిర్నదోషాయ, తస్మిన్కాలే

జాతేఽపి ద్విచన్ద్రజ్ఞానానివృత్తివత్, అనివృత్తమపి ఛిన్నమూలత్వేన నబన్ధాయేత్యతి - సర్వం సామగ్ర్యం జ్ఞానానుత్పత్త్యనుపపత్తేః - సర్వమపి విపరీతభావనాయామప్తోపదేశలిఙ్గాదిభిర్బాధకజ్ఞానోత్పత్తిదర్శనాత్॥

౪ సర్వాపి వాక్యార్థజ్ఞానే అనాదివాసనయా మాత్రయా భేదజ్ఞానమనువర్తత ఇతి భవతాన శక్యతే వక్తుమ్-భేదజ్ఞానసామగ్ర్యా అపి వాసనాయా మిథ్యారూపత్వే

కిం రూపమ్- కర్మాఙ్గకత్వాభావం జ్ఞానముక్తదనభావత్వం సక్తమితి సాధన ప్రకార విశేషవిషయతిః- పరమతం స్వమతం చాహ॥ కిం వాక్యాదితి॥ నతు పరమ తద్వికల్పః॥

౨ తన్మతమయుక్తమిత్యాహ॥ నతావదితి॥ నతుమాన్యతరసాధ్యతర దూషణమ్- కుత ఇత్యపేక్షాయాం విధిరైయర్థ్యం హేతుమాహ॥ తస్యేతి॥ నహి తస్య తన్మాత్ర స్వశబ్దశ్రవణా దర్థావబోధో విధ్యపేక్షః- ప్రత్యక్షవిరోధం చ హేతుమాహ॥ తావదితి॥ ఇదం దూషణద్వయం రూపద్వయేఽపి తుల్యమ్ - బుద్ధేర్మమ ప్రామాణం తచ్ఛాస్త్రైర్వి ప్రతి

షిద్ధమ్, బుద్ధాతేర్ హేతుప్రామాణ్యమితి భవదుక్తమయుక్తమేవేతి [illegible] సక్రమానువృత్తిదర్శన భక్తియావద్బాధానువృత్తి నిష్ప్రయోజనమార్గవిశేషపరబహుళాన్వి విరోధశ్చాస్త్రైరితి వివక్షితః- విశేషతః ప్రతిషేధో విప్రతిషేధః- ప్రబలైః ప్రతిషేధః, వసమైరు విరోధ ఇత్యర్థః

౩ ఆనయోః పరిహారద్వయం పరోక్షమనూద్య నిరస్యతి॥ నచేతి॥ ఇదానీము పక్రమానజ్ఞానవ్యావృత్త్యర్థమాహ॥ అవిద్యానివర్తకమితి॥ ఇత్యాదపి విద్యాకృతిత్వ వైద్యవతక్తత్వాదిత్యత ఆహ॥ భేదేతి॥ వ్యాసాదీనామపి జ్ఞానానుదయః స్యాదిత్య రోచమారాదాహ ఇతి బాధితానువృత్తిమాహ॥ జాతేపీతి॥ సర్వమూలావిద్యాకార్యత్వస్య స్యోక్తమ్- దోషాయ-మూలాజ్ఞానానివర్తకత్వదోషాయ-తథాబన్ధకం స్యాదిత్య త్రాహ॥ అనివృత్తమితి॥ ఛిన్నమూలత్వేన-ఛిన్నావిద్యాఖ్యమూలత్వేన- ప్రథమాదే వాక్యార్థజ్ఞానోదయాద్వాచ్యః విరోధ పరిహారస్త్వాభాసిద్ధ ఇత్యభిప్రేతమ్- అను వృత్తి పక్షం దూషయతి॥ నశక్యమితి॥ వాసనానుగృహీతత్వాత్పన్న ఇదపత్త్యాయాం వాక్యం సామగ్రీప్రతిబన్ధకత్వాద్వైకల్యమాశఙ్క్యాహ॥ సర్వామపీతి॥ బాధకో త్పత్త్యా బాధ్యవాసనా ప్రతిబన్ధ ఇత్యర్థః॥

౪ బాధితానువృత్తిం దూషయతి॥ సర్వాపీతి॥ భవతా- కృత్స్నమిథ్యాత్వవాది

న జ్ఞానోత్పత్త్యైవ నివృత్తత్వాత్ - జ్ఞానోత్పత్తావపి మిథ్యారూపాయాస్తస్యా అనివృత్తౌ, నివర్తకాన్తరాభావాత్, బాధదపి నాస్యా వాసనాయా నివృత్తిః॥

౫ వాసనా కార్యం భేదజ్ఞానం ఛిన్నమూలమ్, అథ చానువర్తత ఇతి బాలిశ భాషితమ్ - ద్విచన్ద్రాదిజ్ఞానాదౌ తు బాధకసన్నిధావపి మిథ్యాజ్ఞానహేతోః పరమార్థతిమిరాదిదోషస్య జ్ఞానబాధ్యత్వాభావేనానిరస్తత్వాన్మిథ్యాజ్ఞానానివృత్తిరవిరుద్ధా - ప్రబలప్రమాణబాధితత్వేన భయాదికార్యం తు నివర్తతే॥

౬ అపిచ భేదవాసనానిరసనద్వారేణ జ్ఞానోత్పత్తిముఖ్యవగచ్ఛతాం కథాపి తత్ జ్ఞానోత్పత్తిర్న సేత్స్యతి - భేదవాసనాయా అనాదికాలోపచితత్వేనాతిప్రబలత్వాత్ తద్విరోధిభావనాయాశ్చాల్పత్వాద్భయాత్ తన్నిరసనానుపపత్తేః॥

౭ అతో వాక్యార్థజ్ఞానాదన్యదేవ ధ్యానోపాసనాదిశబ్దవాచ్యం జ్ఞానం వేదాన్తవాక్యైర్విధిత్సితమ్ - తథాచ శ్రుతయః - విజ్ఞాయ ప్రజ్ఞాం కుర్వీత, అనువిద్య విజానాతి, ఓమిత్యేవాత్మానం ధ్యాయథ, నిచాయ్య తం మృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యతే, ఆత్మానమేవ లోకముపాసీత, ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యో మన్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః, సోఽన్వేష్టవ్యస్స విజిజ్ఞాసితవ్య ఇత్యేవమాద్యాః॥

౮ అత్ర నిదిధ్యాసితవ్య ఇత్యాదనైకార్థ్యాదనువిద్య విజానాతి విజ్ఞాయ ప్రజ్ఞాం

నా - భవతేన్యభిప్రేతం విజ్ఞాతౌ భేదే॥ ఐక్యజ్ఞానోదయేఽపి కిం వాసనాస్థితా, ఉతనివృత్తావపి భేద ధీరితి వికల్ప్య ప్రథమం దూషయతి॥ జ్ఞానోత్పత్తావపీత్యస్య యం వాక్యం పితన్ కల్పితభ్రమ, తస్యాపిత్యభిప్రాయః॥

౫ ద్వితీయం దూషయతి॥ వాసనేతి॥ ఛిన్నమూలమ్ - ఛిన్నవాసనాఖ్యమూలక్॥ బాలిశభాషితమితి, ముక్తిర్వా జ్ఞానేన స్యాత్, తద్విపరీత జ్ఞానాధిక్యేన స్యాత్, విపరీతజ్ఞానాయాం జగద్భ్రమస్యాత్, సాధనానుష్ఠానేన స్యాదిత్యభావః - నహి - కథం ద్విచన్ద్రజ్ఞానానువృత్తిరిత్యత్రాహ॥ ద్విచన్ద్రేతి॥ తిమిరం పారమార్థికం న మిథ్యేతి తన్నజ్ఞానబాధితత్వాత్ - తస్యాపవాదస్య నైమిత్తికమిత్యత్రాహ॥ ప్రబలేతి॥ ఐన్ద్రజాలికకృతభయాదికార్యానుపాయ ప్రబలత్వాదవదన్ - యథా ఛాయాపరోక్షస్థ ప్రవృత్తినాం తాదాత్మ్యమ్ - ఏవం పక్షే బాధకస్థితౌ బాధ్యస్థితిరహేతుకకార్యోదయశ్చ ప్రసక్తః దృష్టయో భావ ఇతి వైషమ్యం దర్శితమ్॥

౬ కిం వాదిత్యాదికే సానువృత్తి పక్షం దూషయతి॥ అపిచేతి॥ అదృష్టద్వారానివర్త్యం తత్స్యాత్ స్యాదితి దృష్టద్వారా నివర్త్యత్వే దూషణమిదమ్ -

౭ అతః పారోక్ష్యస్యత్వ్యపాయజ్ఞానం వాక్యార్థధియోఽన్యదిత్యాహ॥ అతఇతి॥ తథా చేతి॥ పరం పారోక్ష్యావగమ్యతే, భూయతే తేత్యర్థః - ఉపసర్గవిశేషణస్య విధిత్సయా యోగాగాయోగేనైవ కార్థ్యజ్ఞానార్థం, సామాన్యవిజ్ఞానాం భాగపరత్వాయాది విశేషపర్యవసానజ్ఞానార్థం చానేకవాక్యోపాదానమ్ - నిచాయ్య - చాయృ పూజానిశామనయోః - ఇతి శబ్దస్వరూపం - ఏవం శబ్దోపసర్గయోగాది ప్రకారే॥

౮ ప్రజ్ఞాం కుర్వీతేత్యాదిషు జ్ఞానమాత్రం విధేయం ప్రతీయతే, తజ్జ్ఞాన విశేషణత్వప్రాప్తాః॥ అత్రేతి॥ అత్ర - ఉదాహృతవాక్యేషు మధ్యే - అపి నిదిధ్యాసితవ్య

(౧౮) [illegible] వేదనస్య [illegible] ధ్యానస్య [illegible]

కుర్వీతేత్యేవమాదిభి [illegible] నస్య ధ్యానోపకారకత్వాదనువిద్య విజ్ఞాయ [illegible] మావ్య ప్రజ్ఞాం కుర్వీత బ్రాహ్మణ ఇతి ధ్యానం విధీయతే. శ్రోతవ్య ఇతి చానువాదః [illegible] వేదః పురుషః ప్రమాణాజనవదర్థావబోధిత్వ [illegible] శ్రవణే ప్రవర్తత ఇతి శ్రవణస్య ప్రాప్తత్వాత్. శ్రవణప్రాప్తి [illegible] మననస్య మన్తవ్య ఇతి చానువాదః. తస్మాద్ధ్యానమేవ విధీయతే. తథ్యతి చ ఆవృత్తిరసకృదుపదేశాదితి॥

౯ తదిదమపవర్గోపాయతయా విధిత్సితం వేదనముపాసనమిత్యవగమ్యతే విద్యు [illegible] సంహార దర్శనాత్. [illegible] యశ్శబ్రహ్మవేదనేన। య ఏవం వేద। న స వేద। అకృత్స్నో హ్యేష। ఆత్మేత్యేవోపాసీత యస్తద్వేద యత్స వేద స మయైతదుక్త ఇత్య [illegible] దేవతానాం [illegible] ఉపాస్యత ఇతి॥

౧౦ ధ్యానం చ తైలధారావదవిచ్ఛిన్నస్మృతిసంతానరూపమ్. ధ్రువా స్మృతిః॥ స్మృతిలమ్భే సర్వగ్రన్థీనాం విప్రమోక్ష ఇతి ధ్రువాయాస్స్మృతే రపవర్గోపా

[illegible] ధ్యానయాథ్యాన [illegible] విశేష [illegible] [illegible] శ్రోతవ్య ఇతి॥ శ్రవణాది [illegible] ధ్యానస్య విధేయత్వమాహ॥ తస్మాదితి॥ [illegible] మాహ॥ తథ్యతీతి॥

౯ [illegible] తదిదమితి॥ [illegible] ఉపాసనమిత్యుక్తమ్. [illegible] ఇతి॥ [illegible] ఇతి॥ [illegible] ఇదం వాక్యం [illegible] రాత్రి [illegible] ఏతా రాత్రీ [illegible] ఉపాసనమ [illegible] ఏవం వేదేతి [illegible] యత్తదితి॥ [illegible] యద్వేదన్యం బ్రహ్మ న పిత [illegible] [illegible] విశేష [illegible] ప్రకరణ [illegible] పూర్వ [illegible] [illegible] తదిదమిత్యాది [illegible] ధ్యానమ్. న వేదన [illegible] ధ్యానముచ్యతే న తు వేదనమితి. అన్యథా [illegible] ప్రకరణ [illegible] త్వాత్.

౧౦ [illegible] ధ్యానం [illegible] ధ్యానం చేతి॥ స్మృతీనాం ప్రవాహ [illegible] ధారణమ్. అపవర్గోపాయత్వ శ్రవణాత్. [illegible] ధ్యానేత్య [illegible]

రయత్య శ్రవణాత్ ॥

౧౧ సా చ స్మృతిర్దర్శనసమానాకారా- భిద్యతే హృదయగ్రన్థిశ్ఛిద్యన్తే సర్వసంశయాః । క్షీయన్తే చాస్య కర్మాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావరే ఇత్యనేనైకార్థ్యాత్ - ఏవం చ సత్యాత్మా వా అరే ద్రష్టవ్య ఇత్యనేనాపి ధ్యానస్య దర్శన సమానాకారతా విధీయతే- భవతి చ స్మృతేర్భావనాప్రకర్షాద్దర్శనరూపతా ॥

౧౨ వాక్యకారేణైతత్సర్వం ప్రపఞ్చితమ్ - వేదనముపాసనం స్యాత్తద్విషయే శ్రవణాదితి, సర్వాసూపనిషత్సు మోక్షసాధనతయా విహితం వేదనముపాసనమిత్యుక్తమ్ - సకృత్ప్రత్యయం కుర్యాచ్ఛబ్దార్థస్య కృతత్వాత్ప్రయాజాదివదితి పూర్వపక్షం కృత్వా, సిద్ధన్తూపాసనశబ్దాదితి వేదనమసకృదావృత్తం మోక్షసాధనమితి నిర్ణీతమ్ - ఉపాసనం స్యాద్ధ్రువానుస్మృతిర్దర్శనాన్నిర్వచనాచ్చేతి తస్యైవ వేదనస్యోపాసనరూపస్యాసకృదావృత్తస్య ధ్రువానుస్మృతిత్వముపవర్ణితమ్ - సేయం స్మృతిర్దర్శనరూపా ప్రతిపాదితా - దర్శనరూపతా చ ప్రత్యక్షతాపత్తిః ॥

౧౩ ఏవం ప్రత్యక్షతాపన్నామపవర్గసాధనభూతాం స్మృతిం విశినష్టి, నా

ధ్యానమేవ ధ్రువానుస్మృతిరిత్యభిప్రేత్య దపగతమిత్యర్థః.

౧౧ అతిశయవిశేషం దర్శయతా సూత్రకృతాఽభిప్రేతం విశేషాన్తరమాహ॥ సాచేతి॥ సమానాకారత్వం విశదావభాసరూపత్వమ్ - కుత ఇత్యత్రాహ॥ భిద్యత ఇతి॥ హృదయగ్రన్థిరజ్ఞానమ్- యద్వా హృదయే హృద్గత ఆత్మా- తస్య గ్రన్థిః ప్రకృతిసంబన్ధః- ఉపాయభూతస్య దర్శనాకారత్వాభావే గ్రన్థిభేదానుపపత్తిః ద్రష్టవ్య ఇతి పదస్యార్థమాహ॥ ఏవమితి। ఏవం చ సతి- ధ్యానస్య దర్శనసమానాకారత్వే సతీత్యర్థః. తథాచ స్మృతేర్దర్శనరూపతైవ ప్రాప్తా॥ భవతీతి॥ స్మృతేర్వ్యాప్తైవ దర్శనరూపతేతి భావః.

౧౪ అయమర్థః సూత్రకారాభిప్రేత ఇత్యాహ॥ వాక్యేతి॥ ప్రపఞ్చితమ్- పూర్వపక్షసిద్ధాన్తరూపేణేత్యర్థః- తద్విషయే శ్రవణాత్ - వృత్తికర్మత్వరూపాభి నేతవ్యః- వాక్యం వ్యాచష్టే॥ సర్వాస్వితి॥ సపరంబ్రహ్మణ్యోగ్య ఇతి భావః- మోక్షసాధనతయా విహితమితి అభ్యాసనిరపేక్షశ్రవణాదివ్యావృత్త్యర్థః - ఉక్తార్థస్య పూర్వపక్షత్వం శబ్దార్థస్య కృతత్వాదిత్యాహ॥ సకృదితి। సిద్ధం సిద్ధాన్తః- ఆవృత్తిరసకృదుపదేశాదితి సూత్రార్థస్య సంగ్రహః- సూత్రకారోక్తం ప్రమాణం దర్శయతి॥ ఉపాసనమితి॥ తస్యైవ- మోక్షసాధనస్యైవ- ఉపాసనశబ్దవాచ్యత్వాదసకృదావృత్తిత్వమ్ - వాక్యకృతోఽభిప్రేతం విశేషాన్తరం ప్రాగసకృదుక్తమిత్యాహ॥ సేయమితి॥ వాక్యకారోక్తమర్థమనువదతి యథాభాష్యం ప్రకృతమితి వా - సేయమ్ - అసకృదావృత్తా ధ్రువా చ - దీర్ఘకాలీనదర్శనశబ్దస్య ధ్యానపరత్వం మాయాదిత్యాహ॥ దర్శనేతి॥ ప్రత్యక్షసమానాకారతా ప్రత్యక్షతాపత్తిః - శ్రోతవ్య ఇత్యాది ధీవిశేషాన్తరాభావే ద్రష్టవ్య ఇత్యస్య పౌనరుక్త్యప్రసఙ్గాద్ద్రష్టవ్య ఇత్యస్య ధీవిశేషపరత్వమేవ న్యాయ్యమితి భావః॥

౧౫ విశేషాన్తరముపాదత్తే ఇత్యాహ॥ ఏవమితి॥ ఏవమ్ సామాన్యవిశేష

యథార్థ్యం, నాయమాత్మా ప్రవచనేన లభ్యో న మేధయా న బహునా శ్రుతేన - యమేవైష వృణుతే తేన లభ్యస్తస్యైష ఆత్మా వివృణుతే తనూం స్వామితి - అనేన కేవలశ్రవణమనననిదిధ్యాసనానామాత్మప్రాప్త్యనుపాయత్వముక్త్వా యమేవైష ఆత్మా వృణుతే తేనైవ లభ్య ఇత్యుక్తమ్ - ప్రియతమ ఏవ హి వరణీయో భవతి - యస్యాయం నిరతిశయప్రియః స ఏవాస్య ప్రియతమో భవతి - యథాయం ప్రియతమ ఆత్మానం ప్రాప్నోతి, తథా స్వయమేవ భగవాన్ ప్రయతత ఇతి భగవతైవోక్తమ్ - తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకమ్ । దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాన్తి త ఇతి - ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియ ఇతి చ - అతః సాక్షాత్కారరూపా స్మృతిః స్మర్యమాణాత్యర్థప్రియత్వేన స్వయమప్యత్యర్థప్రియా యస్య స ఏవ పరేణాత్మనా వరణీయో భవతీతి తేనైవ లభ్యత ఇత్యుక్తం భవతి ॥

౧౪ ఏవంరూపా ధ్రువానుస్మృతిరేవ భక్తిశబ్దేనాభిధీయతే - ఉపాసనపర్యాయత్వాద్భక్తిశబ్దస్య - అత ఏవ శ్రుతిస్మృతిభిరేవమభిధీయతే - తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి, నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యతే, నాహం వేదైర్న తపసా న దానేన న చేజ్యయా । శక్య ఏవంవిధో ద్రష్టుం దృష్టవానసి మాం యథా । భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య అహమేవంవిధోఽర్జున । జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ తత్త్వేన ప్రవేష్టుం చ పరన్తప । పురుషః స పరః పార్థ భక్త్యా లభ్యస్త్వనన్యయేతి ॥

యాదితి భావః । ప్రవచనం మననమ్ - కారణే కార్యోపచారః - అత్ర కథం స్మృతేర్విశేషత్వం ధ్యానాదేరనుపాయత్వమేవ ప్రతీయత ఇత్యాశఙ్క్యాహ - [illegible] ॥ అనేనేతి ; [illegible] ॥ తతః కిమిత్యపేక్షాయాం దర్శయతి ॥ ప్రియ ఇతి ॥ తతోఽపి కిమిత్యత్రాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్య ఉపాసకస్య - అయం పరమాత్మా - నిరతిశయప్రియః [illegible] ఇత్యత్ర ప్రమాణతయా ప్రియతమత్వ [illegible] దర్శయతి ॥ యథేతి ॥ అయమ్ - భగవత్ప్రీతిమాన్ - సతతయుక్తానామ్ - నిత్యం యోగమాకాఙ్క్షతామ్ [illegible] ॥ ప్రియో హీతి ॥ [illegible] ధ్రువానుస్మృతేర్విశేషితత్వం దర్శయతి ॥ అత ఇతి ॥ స్మర్యమాణాత్యర్థప్రియత్వేన - [illegible] ఇతి భావః - అత్యర్థప్రియా - అత్యర్థానుకూలా

౧౫ [illegible] ఏవమితి ॥ [illegible] - బహుశ్రుతిస్మృతిభిః [illegible] వేదనస్య భక్తిరూపత్వముపపాద్య, [illegible] ఉపపాదయతి । అత ఏవేతి । అతః భక్తిరూపాపన్నస్య ముక్త్యుపాయవేదనత్వాత్ - [illegible] పురుష ఇతి [illegible] భగవత్పరో [illegible], పురుష [illegible]

[illegible] ఉపాయాన్తరనిషేధక [illegible] ఇతి [illegible] వ్యాహృతమ్ - [illegible]
[illegible] పురుషస్య పర ఇత్యాద్యస్యార్థః.

౧౫ ఏవంరూపాయా ధ్రువానుస్మృతేః సాధనాని యజ్ఞాదీని కర్మాణీతి, యజ్ఞాదిశ్రుతేరశ్వవదిత్యభిధాస్యతే - యద్యపి వివిదిషన్తీతి యజ్ఞాదయో వివిదిషోత్పత్తౌ వినియుజ్యన్తే, తథాపి తస్యైవ వేదనస్య ధ్యానరూపస్యాహరహరనుష్ఠీయమానస్యాభ్యాసాధేయాతిశయస్యాప్రయాణాదనువర్తమానస్య బ్రహ్మప్రాప్తిసాధనత్వాత్ తదుత్పత్తయే సర్వాణ్యాశ్రమకర్మాణి యావజ్జీవమనుష్ఠేయాని - వక్ష్యతి చ, ఆప్రయాణాత్తత్రాపి హి దృష్టమ్, అగ్నిహోత్రాది తు తత్కార్యాయైవ తద్దర్శనాత్, సహకారిత్వేన చేత్యాదిషు॥

౧౬ వాక్యకారశ్చ ధ్రువానుస్మృతేర్వివేకాదిభ్య ఏవ నిష్పత్తిమాహ - తల్లబ్ధిర్వివేకవిమోకాభ్యాసక్రియాకల్యాణానవసాదానుద్ధర్షేభ్యః సంభవాన్నిర్వచనాచ్చేతి - వివేకాదీనాం స్వరూపం చాహ - జాత్యాశ్రయనిమిత్తాదుష్టాదన్నాత్కాయశుద్ధిర్వివేక ఇతి - అత్ర నిర్వచనమ్ - ఆహారశుద్ధౌ సత్త్వశుద్ధిః సత్త్వశుద్ధౌ ధ్రువా స్మృతిరితి - విమోకః కామానభిష్వఙ్గ ఇతి - శాన్త ఉపాసీతేతి నిర్వచనమ్ - ఆరమ్భణసంశీలనం పునః పునరభ్యాస ఇతి - నిర్వచనం చ స్మార్తముదాహృతం భాష్యకారేణ - సదా తద్భావభావిత ఇతి - పఞ్చమహాయజ్ఞాద్యనుష్ఠానం శక్తితః క్రియేతి - నిర్వచనమ్ - క్రియావానేష బ్రహ్మవిదాం వరిష్ఠః, తమేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణా వివిదిషన్తి యజ్ఞేన దానేన తపసానాశకేనేతి - సత్యార్జవదయాదానాహింసానభిధ్యాః కల్యాణానీతి - నిర్వచనమ్ - సత్యేన లభ్యస్తపసా

---

౧౫ ఏవమస్తు, తతః కిం కర్మణాం ప్రకృతోపయోగ ఇత్యత్రాహ॥ ఏవంరూపాయా ఇతి॥ ఏవం రూపాయాః - ఉక్తానేకవిశేషణవిశిష్టరూపాయాః - తత్తదవస్థాభేదః కర్మణా సాధ్య ఇతి భావః - ధ్రువానుస్మృతేః - నతు వివిదిషాయా ఇత్యర్థః - పరమసాధ్యభూతోపాసనాసాక్షాత్సాధ్యత్వే [illegible] మనుష్ఠాన మిత్యత్ర [illegible] ఇతి భావః - అభ్యుపేత్యాహ॥ యద్యపీతి॥ తదుత్పత్తయే - వివిదిషోత్పత్తయే - అపి తు ప్రయాణపర్యన్తమనువృత్తాశ్రమవిశేషస్య విద్యాఙ్గత్వేన [illegible] తాని దర్శయతి। వక్ష్యతీతి॥

౧౬ అథాశ్రమాణాం కర్మాదివిరోధం పరిహర్తుం వాక్యకారవచనమాహ॥ వాక్యేతి॥ ధ్రువానుస్మృతేరిత్యనేన వాక్యస్థతచ్ఛబ్దో వ్యాఖ్యాతః - కేవలస్య యజ్ఞాదేః కర్మాదేః [illegible] సాధనత్వమేవ వారితః - ఇతరేతరయోగద్వన్ద్వః - తేన [illegible] సహితః [illegible] కల్యాణానాం [illegible] నిర్వచనమాగమః - కేవలస్య [illegible] ఇత్యత్రాహ॥ వివేకేతి॥ ఇతి వ్యాఖ్యేయాః అత్ర [illegible] విషయానభిష్వఙ్గః [illegible] అనభిధ్యా [illegible] శుద్ధిమాహ - ఆరమ్భణసంశీలనమ్ [illegible] - భాష్యకారో [illegible] ధ్యానవిషయ [illegible] నిర్వచనం తేన దర్శితమితి విజ్ఞాయతే॥ స్మార్తమితి॥ [illegible] స్మార్తం దర్శితమ్ - శక్తితః - స్వశక్త్యనుసారేణ - బ్రహ్మవిదామ్ - నతు బ్రహ్మవిదుషామ్ - క్రియాశబ్దవిషయ [illegible]॥ తమేతమితి ॥ అభిధ్యా [illegible] వ్యర్థచిన్తా, పరకీయ [illegible] నిష్ఫలచిన్తా - అభిశబ్దః, అభ్యర్థనాదివ్యర్థ [illegible]

ముక్తిమవిరజో బ్రహ్మలోక ఇత్యాది - దేశకాలవైగుణ్యాచ్ఛోకవస్త్వాద్యనుస్మృతేశ్చ
తజ్జం దైన్యమభాస్వరత్వం మనసోఽవసాద ఇతి తద్విపర్యయోఽనవసాదః - నిర్వ
చనం నాయమాత్మా బలహీనేన లభ్య ఇతి - తద్విపర్యయజా తుష్టిరుద్ధర్ష ఇతి తద్విపర్య
యోఽనుద్ధర్షః - అతిసంతోషశ్చ విరోధీత్యర్థః - నిర్వచనమపి శాస్త్రాదౌ ద్రష్టవ్యమితి ||

౧౧ ఏవం నియమయుక్తస్యాశ్రమవిహితకర్మానుష్ఠానేనైవ విద్యానిష్పత్తిరుక్తా
భవతి - తథా చ మన్త్రాన్తరమ్ - విద్యాం చావిద్యాం చ యస్తద్వేదోభయం సహ।
అవిద్యయా మృత్యుం తీర్త్వా విద్యయాఽమృతమశ్నుత ఇతి - అత్ర విద్యాశబ్దాభిహితం
జ్ఞానాశ్రమవిహితం కర్మ - అవిద్యయా కర్మణా, మృత్యుం జ్ఞానోత్పత్తివిరోధి ప్రాచీ
నం కర్మ, తీర్త్వా అపోహ్య, విద్యయా జ్ఞానేన, అమృతం బ్రహ్మాశ్నుతే ప్రాప్నోతీత్యర్థః ||

జనసమితిర్గ్రామ్యజనవాది ఇతరవాక్యపరః - శోకవస్తు శోకనిమిత్తం వస్తు - ఆదిశబ్దేన భ
యనిమిత్తం వస్తూక్తమ్ - అతీతాగామ్యనిష్టజ్ఞాననిమిత్తచిత్తవికారౌ శోకభయే - ఇ
ష్టోఽభిసమ్ప్రశ్నః - తజ్జం చ - బన్ధుజనదైన్యదర్శనజం చ దైన్యమిత్యర్థః - అభాస్వరత్వం
స్వప్రకాశత్వహీనత్వమ్ - దైన్యశబ్దవివరణం, భాస్వరత్వవిరోధి దైన్యవిశేషణం
వా - మూలాభిన్నవాక్యతయా యోజనీయమ్ - దేశకాలవైగుణ్యాచ్ఛోకవస్త్వాద్యను
స్మృతేశ్చ జనితమభాస్వరత్వం మనసోఽవసాదః - కిముక్తం భవతీత్యత ఆహ || తజ్జం దై
న్యమితి || దేశకాలవైగుణ్యాదిజనితం మనసో దైన్యం మనసోఽవసాద ఇత్యుక్తం భవతి -
అవసాదకారణమాత్రం వా ప్రోక్తమ్ - తద్విపర్యయ ఇతి ముఖ్యం - బలం మనోబలమ్ ||
తద్విపర్యయజేతి || దేశకాలసాద్గుణ్యాతిశయాగతప్రీతినిమిత్తవస్త్వాగమనాదిజా - ఉద్ధ
ర్షలక్షణేన తద్విపర్యయః ఫలిత ఇతి సూక్తః - కథం స్వాధ్యాయశ్చ సంతోష ఇత్యాది
ష్వనాగ్రహయోక్తస్య సన్తోషస్య హేయత్వమిత్యత ఆహ || అతీతి ||

౧౧ వేదమన్త్రాభ్యాసేషు వాక్యార్థమాహ || ఏవమితి || ప్రవృత్తినివృత్తిరూ
పకావిధాకాప్రత్యర్థితమః - శ్వదంభిమతేనైవేత్యనకారాభిప్రాయః - అవిహితని
షిద్ధకామ్యనివృత్తిరూపశమాదిసహితప్రవృత్తిరూపమజ్ఞానదేశ్యవిరోధ ఇత్యభిప్రాయః -
మానం చ వివక్షితమ్ - అథ స్వమతే శ్రుత్యన్తరం చ ప్రమాణయతి తథ్యాంతర యాదవప్ర
కాశమతయోజనేన చ శ్రుత్యన్తరం విద్యాం చేతి శ్రుతిముపాదాయ వ్యాచష్టే || తథా చ
శ్రుత్యన్తరమిత్యాదినా || శ్రుత్యన్తరమితి || సన్నిహితతయా యజ్ఞోపవీతజాతా, సా
మర్థ్యమభ్యాసవాదిభిశ్చ తత్పరత్వాత్సిద్ధా శ్రుతిరిత్యర్థః - పూర్వాపరసంబంధిమయేన
మానేన యుక్తమపి మన్త్రాన్తరమిత్యర్థః - అత్రేతి కర్మవాచిత్వమాహ || అత్రే
తి || అత్ర - నను కీర్తయతాం చ విద్యయా ఇత్యాదౌ - విద్యయేత్యనావిహిత కర్మ
జ్ఞానత్వదానః - వాక్యార్థం యోజయతి || అవిద్యయేతి || జ్ఞానోత్పత్తివిరోధి - నను క
థం విదిమావిరోధిత్వభావః - ప్రాచీనమ్ - నను విద్యావదన్తర ఉత్పన్నానాం విరోధిత్వమితి
భావః - అపోహ్య ప్రాయశ్చిత్త ఇత్యప్యాధారస్య మన్త్రాన్తరస్య - గత్యన్తరసద్భావా
త్సహాయమిత్యత ఇతి భావః - కర్మజ్ఞానశబ్దాభ్యాం తపోయోగమార్గేః పర్యవసానం
ప్రతిపత్తవ్యమితి స్మృతిస్వారస్యాత్ - ఫలోపాయవిరోధిసాధారణస్య మృత్యుశబ్దస్య ప్రకృతి
ప్రత్యయార్థవేదన తత్సాధారణస్య యజ్ఞాదికాన్యథాసిద్ధి

౧౭ మృత్యుతరణోపాయతయా ప్రతీతా ఽవిద్యా విద్యేతరద్విహితం కర్మైవ యథోక్తమ్ - ఇయాజసోఽపి సుబహూన్ యజ్ఞాన్ జ్ఞానవ్యపాశ్రయః - బ్రహ్మవిద్యామధిష్ఠాయ తర్తుం మృత్యుమవిద్యయేతి ॥

౧౮ జ్ఞానవిరోధి చ కర్మ పుణ్యపాపరూపమ్ - బ్రహ్మజ్ఞానోత్పత్తివిరోధిత్వేనానిష్టఫలతయోభయోరపి పాపశబ్దాభిధేయత్వమ్ - అస్య చ జ్ఞానవిరోధిత్వం జ్ఞానోత్పత్తిహేతుభూత శుద్ధసత్త్వవిరోధిరజస్తమోవివృద్ధిద్వారేణ - పాపస్య చ జ్ఞానోదయవిరోధిత్వమ్ ఏష ఏవాసాధు కర్మ కారయతి తం యమధో నినీషతి ఇత్యాదినాఽవగమ్యతే - రజస్తమసోర్యథార్థజ్ఞానావరణత్వం, సత్త్వస్య చ యథార్థజ్ఞానహేతుత్వం చ భగవతైవ ప్రతిపాదితం, సత్త్వాత్సంజాయతే జ్ఞానమిత్యాదినా ॥

౨౦ అతశ్చ జ్ఞానోత్పత్తయే పాపం కర్మ నిరసనీయమ్ - తన్నిరసనం చానభిసంహితఫలేనానుష్ఠితేన ధర్మేణ - తథా చ శ్రుతిః - ధర్మేణ పాపమపనుదతీతి - తదేవం బ్రహ్మప్రాప్తిసాధనభూతం జ్ఞానం సర్వాశ్రమకర్మాపేక్షమ్ - అతోఽపేక్షితకర్మస్వరూపజ్ఞానం, కేవలకర్మణామల్పాస్థిరఫలత్వజ్ఞానం చ, కర్మమీమాంసావసేయమితి సైవాపేక్షితా బ్రహ్మజిజ్ఞాసాయాః పూర్వవృత్తా వక్తవ్యా ॥

---

*. మ్ - అనాద్యం స్మృతౌ తతో జ్ఞానం ప్రవర్తత ఇతి హి కర్మసాధ్యతయా జ్ఞానస్యోక్తత్వాత్ - నతు మోక్షో వా వివిదిషా వా ॥

౧౭ అవిద్యాశబ్దస్య కర్మవాచిత్వం సహేతుకం దర్శయతి ॥ మృత్యుతరణేతి ॥ ప్రతీతా - ప్రతీతిస్వరసాదిత్యర్థః - విద్యేతరత్ - తదన్యాస్థైన ఇత్యర్థః - నత్వవిహితకర్మాజ్ఞానం చేతి భావః - ఉక్తం స్పష్టయితుమాహ ॥ యథోక్తమితి ॥ జ్ఞానయోగమోక్షమ్ - విద్యావిపాకాదిజా - తర్తుమితి తరతేః ప్రాప్త్యర్థత్వవ్యుదాసః ॥

౧౮ ప్రాచీనం కర్మేతి కర్మమాత్రస్య నిరసనీయతోక్తిరయుక్తా, పాపమేవ కర్మ నిరసనీయం భవేదిత్యాశఙ్క్యాహ ॥ జ్ఞానేతి ॥ కథం పుణ్యపాపరూపస్య కర్మణః పాపమపనుదతీతి పాపశబ్దేన నిర్దేశ ఇత్యత్రాహ ॥ బ్రహ్మేతి ॥ నను కృతం న దుష్కృతం పుణ్యపాపే న ఇతి ప్రయోగోఽపృథక్ప్రయోగః - రజస్తమసీ హి తద్విరోధినీ ఇత్యత్రాహ ॥ అస్య చేతి ॥ అస్య తయోశ్చ తాదృక్త్వప్రమాణేషు(?) ఇత్యత్రాహ ॥ పాపస్య చేతి ॥ అధో నయనమువాప్త్యై(?) ముఖ్యకరణమ్ - సాధుతరతి(?) తయా తతోక్తా - రజస్తమసోస్తథాత్వం దర్శయతి ॥ రజస్తమసోరితి ॥ ఏవేత్యస్య తమస్య(?) సాధనమ్ ॥

౨౦ తతః కిమిత్యత్రాహ ॥ అతశ్చేతి ॥ తత్త్వార్థజ్ఞానోత్పత్తి(?) ... అస్య యజ్ఞాదిరేకస్య(?) ... కేన నిరాస ఇత్యత్రాహ ॥ తదితి ॥ అనుష్ఠితేన-నతు జ్ఞానమాత్రేణ - అవిద్యాశబ్దార్థస్య నిరాసకస్య ధర్మత్వం, మృత్యుశబ్దార్థస్య నిరసనీయస్య చ పాపత్వం, స్పష్టయితుం శ్రుతిం దర్శయతి ॥ తథా చేతి ॥ తతః కిమిత్యత్రాహ ॥ తదేవమితి ॥ తత్ - శ్రుతిస్మృత్యుపపత్తిసూత్రవాక్యకారవచనైః - ఏవముక్తోత్పత్తివిరోధినిరాసాయ - తతః కిం బ్రహ్మవిచారస్య కర్మవిచారాపేక్షత్వ ఇత్యత్రాహ ॥ అతఇతి ॥ బ్రహ్మవిద్యాయాః కర్మసాపేక్షత్వాత్ ॥ అపేక్షితేతి ॥ పౌర్వాపర్యాపాదాయేత్యర్థః - సైవ - కర్మమీమాంసైవేతి భావః ॥

(ఇత్య)సాధనచతుష్టయసాధ్యత్వాత్పూర్వవృత్తత్వం: ఉద్గీథాద్యుపాసనానామత్రైవసంగ్రహాత్

౨౧ అపిచ నిత్యానిత్యవస్తువివేకాదయశ్చ మీమాంసాశ్రవణమన్తరేణ న ఘటంతేస్త్వేన్ - ఫలకరణేతికర్తవ్యతాధికారివిశేషనిశ్చయాద్యతే కర్మస్వరూపతత్వ తత్త్వానిత్యత్వస్థిరత్వాత్మనిత్యత్వాదీనాం దురవబోధత్వాత్ - ఏషాంసాధనత్వంచ వినియోగావసేయమ్ - వినియోగశ్చ శ్రుతిలిఙ్గాదిభ్యః - ఇతి తార్తీయః||

౨౨ ఉద్గీథాద్యుపాసనాని కర్మసమృద్ధ్యర్థాన్యపి బ్రహ్మదృష్టిరూపాణి బ్రహ్మజ్ఞానాపేక్షాణీతిహైవ భిన్నానియాని తాన్యపి కర్మాణ్యవధికం హితఫలాని బ్రహ్మణోదృష్ట్యావసాధనానీతి తత్ప్రాధాన్యాపాదనాన్నైతానిసూత్రాణామిహైవసంగతాని - తేషాం తత్కర్మస్వరూపాధిగమాపేక్షా ఉత్పన్నతా||

---

౨౧ ఏవంకర్మవిచారస్య పూర్వవృత్తత్వముపాకృతమ్- అథపరోక్షసాధనచతుష్టయపూర్వవృత్తత్వం నిరస్యతి || అపిచేతి || మీమాంసేత్యత్రశ్లోకః - ఫలంముక్తిః-కరణంయజ్ఞాదికముపాసనంచ - ఇతికర్తవ్యతా ప్రయాజాదితా సాధనఫలంచ - ముముక్షుర్యో ముక్త్యధికారీ- సాధనానిశ్చయాద్యాధ్యనా నిశ్చయవత్తత్తదధికరణాధీనప్రాప్తేః సాధనానిశ్చయాత్కథంసాధనా తత్ప్రాధనసముదాయ నిశ్చయఇతిభిదా- సాక్షాత్సమదమాదీననిత్యానిత్యాపాఠప్రతీతిః స్వర్గాపవర్గసాధారణీతి సాధ్యవిరాగముముక్షుత్వహేతుః - రాగాదికార్యప్రసంగసత్యానిత్యవివేకధీహేతుర్న్యాయశ్చరమాత్మాదినిత్యతాన్యస్త్వేః- అనవసరగ్రస్తంచ- పురుషస్య ప్రథమమధ్యయనవిధిగృహీతత్వాత్ - పురాణాదిర శ్రుతవేదార్థోపబృంహణమ్- నహ్యేతత్త్రైగుణ్యానిత్యాదినిశ్చయః కమ్- తథాపరితేనైవ బ్రహ్మస్వరూపనిశ్చయేన శారీరకమైయర్థ్యప్రసక్తేః - శమాదికు సిమాపయిష్యతే, శమదమాద్యుపేతః స్యాదితి - అతఃపశ్చాద్ధానోనపూర్వవృత్తత్వమిత్యర్థః - ఏవంవాక్యైక్యేయ వేదస్యాభావాత్ కర్మబ్రహ్మమీమాంసయోః పౌర్వాపర్యముక్తమ్ అథవాక్యభేదే సమానమీమాంసాస్వభావాద్వికర్మవిద్యయోః పూర్వవృత్తత్వమాహ|| ఏషామితి|| ఏషామ్- శమాదీనామ్- వినియోగోఽఙ్గత్వజ్ఞాపనమ్- తార్తీయః తృతీయాధ్యాయసిద్ధః- ఇదంప్రదర్శనార్థమ్- తత్రతత్రపూర్వకాణ్డోక్తన్యాయాపేక్షత్వాదితిభావః ||

౨౨ అథాధ్యయనాభిప్రాయమాహ || ఉద్గీథాదీతి || సమృద్ధిరప్రతిబద్ధఫలత్వమ్- అన్యతరస్యోభయోర్వా ఆపేక్షావిరహాపి సాధ్యత్వాదివాదీనాం ప్రాసఙ్గికత్వమితి తస్యేదానీం ప్రథమోద్గీథాదిధియో బ్రహ్మదృష్టిపేక్షారూపాః || బ్రహ్మదృష్టీతి|| బ్రహ్మవిద్యయా ఏకదేశపేక్షావా|| తాన్యపీతి|| తద్విశేషోఽభ్యస్తత్వాదకర్మతః- సూత్రతామ్ - ఉభయాపేక్షయేత్యర్థః - కర్మాఙ్గాశ్రయత్వాత్పూర్వత్ర బ్రహ్మదృష్టిరూపత్వాత్తత్రత్రత భిన్నత్వేఽప్యత్రైవ కర్మసమృద్ధ్యర్థస్య సాధారణ్యేపి పూర్వత్ర బ్రహ్మణోఽభిహితత్వాత్తద్దృష్టిరూపోద్గీథాదిధియాం భిన్నవం [illegible]మిత్యపి ప్రకృత్యైవాత్రైవేత్యుక్తమ్ - అస్త్వేవంసఙ్గతిః, తథాపి కిమిత్యత్రాహ || తేషామితి || ఏతస్మాద్ధివిద్యావిచారస్య పాదాద్యఙ్గత్వాత్తదపేక్షతంకర్మవిద్యానం పూర్వవృత్తత్వమిత్యభిప్రాయమాహ- ఏవంతార్థ్యయనంత్వైధమ్ - కృత్స్నవాక్యయమనోఽపి సూత్రతయా మత్రతత్రైవా పేక్షాచత్రత్రాపి ఫలాధ్యాయవిధ పాఠంనస్యాత్ - తస్యసమస్యయాలఙ్కారస్యపేక్షా [illegible] నాదినాపి పూర్వభాగనిష్ఠాపేక్షతులాస్య - అథాతోఽనన్తరప్రతిజ్ఞాపూర్వత్రాపి

మహాపూర్వపక్షః.

౧. యదప్యాహుః - అశేషవిశేష ప్రత్యనీకచిన్మాత్రం బ్రహ్మైవ పరమార్థః. తదతిరేకి నానావిధజ్ఞాతృజ్ఞేయ తత్కృతజ్ఞానభేదాదిసర్వం తస్మిన్నేవ పరికల్పితం మిథ్యాభూతమ్ ॥

౨. సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయమ్, అథ పరా యయా తదక్షరమధిగమ్యతే. యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యమగోత్రమవర్ణమచక్షుశ్శ్రోత్రం తదపాణిపాదమ్। నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మం తదవ్యయం యద్భూతయోనిం పరిపశ్యన్తి ధీరాః, సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ [illegible] నిష్కలం నిష్క్రియం శాన్తం నిరవద్యం నిరఞ్జ

నమిత్యాద్యుక్తేః - [illegible] ప్రాథమ్యాత్తస్యాయమపి [illegible] ప్రాప్తస్య విచారస్య [illegible] తత్త్వవిచారస్యైవ పూర్వవృత్తత్వమ్ ॥

మహాపూర్వపక్షః.

---

౧. ఏవం పూర్వపక్షోక్తహేతుషు వస్తుసామర్థ్యవ్యతిరిక్తహేతవ ఉపాయతత్ వాక్యాలోచనయా పరిహృతాః. వస్తుసామర్థ్యం తూపేయపరవాక్య పర్యాలోచనయా విస్తరేణోపన్యస్య పరిహరణీయమితి కృత్వా తత్పూర్వపక్షం పరిహృతమ్. అత [illegible] ద్వితీయోపన్యస్యతి [illegible] సర్వే వేదాన్తా ఆరభ్యన్తే ఇత్యత్ర [illegible] ॥ యదప్యాహురిత్యపి [illegible] బహువచనాత్ [illegible] బహుగ్రన్థకారాభిమతిశ్చ సూచితే. [illegible] సత్యత్వమన్యమిథ్యాత్వంచ ప్రతిజానీతే ॥ అశేష [illegible] ॥ అశేషవిశేష [illegible] ప్రత్యనీకత్వం వస్తుతస్తదన్వయాసహత్వం జ్ఞాతృత్వేన తత్ప్రవర్తకత్వంచ. చిన్మాత్రేణ [illegible] ॥ ఏవేతి ॥ సగుణం తు కాల్పనికమితి భావః. [illegible] సత్యత్వం ప్రతిజ్ఞాతమ్. అన్యైవ [illegible] సమూలబన్ధ నివర్తకత్వ [illegible] తదన్యమిథ్యాత్వమాహ ॥ తదితి ॥ తదతిరేకి. నేహ నానాస్తీత్యాది నిషేధాన్తవ [illegible] నానావిధమయం వర్తయతి ॥ జ్ఞాత్రితి ॥ తత్కృతేతి [illegible] భవత్స్వ [illegible] వైవిధ్యమ్. ఆదిశబ్దో జన్మజరామరణాదిపరః ॥ సర్వమితి ॥ [illegible] అధిష్ఠానః పరమార్థస్య నతత్త్వతదర్థ ఇత్యర్థః. ఏవేత్యధిష్ఠానాతిరిక్తత్వవ్యుదాసః, స్వప్రతిభాసత్వరూపవిరోధశఙ్కానిస్ఫురణంచ ॥

౨. ప్రతిజ్ఞాతయోర్జ్ఞాపకమాహ ॥ సదేవేత్యాది ॥ షడ్విధ తాత్పర్యలిఙ్గకం కారణవాక్యం విజాతీయసజాతీయ స్వగతభేదాభావపరమ్. సదేవేత్యేవకారార్థప్రాప్తేఽయ కారణవాక్యాన్తరముదాహరతి ॥ అథేతి ॥ అద్రేశ్యమగ్రాహ్యమ్. ప్రత్యక్షానుమిత్యగోచరః, చక్షుస్తదన్యాద్యగోచరో వా. గోత్రం నామ. సర్వగతమధిష్ఠానతయా వ్యాప్తమ్. అథ శోధకవాక్యం సత్యమితి. కారణవాక్యశోధకవాక్యన్తరైకార్థ్యసామానాధికరణ్యైశ్చ [illegible] ప్రతిపాదితమ్. సత్యాదివాక్యస్యాన్యవ్యావృత్తిపరత్వ [illegible] ॥ నిష్కలమితి ॥ [illegible] అవయవాః ॥ శాన్తమిత్యాది [illegible]

జ్ఞానమ్, యస్యామతం తస్య మతం మతం యస్య న వేద సః। అవిజ్ఞాతం విజానతాం
విజ్ఞాతమవిజానతామ్, న దృష్టేర్ద్రష్టారం పశ్యేర్న మతేర్మన్తారం మన్వీథాః, ఆత
్మా బ్రహ్మ ఇదం సర్వం యదయమాత్మా, నేహ నానాస్తి కిఞ్చన, మృత్యోస్స మృ
త్యుమాప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి, యత్ర హి ద్వైతమివ భవతి తదితర ఇతరం
పశ్యతి। యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్తత్కేన కం పశ్యేత్తత్కేన కం విజానీ
యాత్, వాచారమ్భణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యమ్, యదా హ్యేవై
ష ఏతస్మిన్నుదరమన్తరం కురుతే అథ తస్య భయం భవతి, న స్థానతోऽపి పరస్యోభయ
లిఙ్గం సర్వత్ర హి, మాయామాత్రం తు కార్త్స్న్యేనానభివ్యక్తస్వరూపత్వాత్, ప్రత్య
స్తమితభేదం యత్సత్తామాత్రమగోచరమ్। వచసామాత్మసంవేద్యం తజ్జ్ఞానం బ్రహ్మ
సంజ్ఞితమ్, జ్ఞానస్వరూపమత్యన్తనిర్మలం పరమార్థతః। తమేవార్థస్వరూపేణ భ్రాన్తి
దర్శనతః స్థితమ్, పరమార్థస్త్వమేవైకో నాన్యోऽస్తి జగతః పతే। తవైష మహిమా యే
న వ్యాప్తమేతచ్చరాచరమ్, యదేతద్దృశ్యతే మూర్తమేతజ్జ్ఞానాత్మనస్తవ। భ్రాన్తిజ్ఞానే
న పశ్యన్తి జగద్రూపమయోగినః, జ్ఞానస్వరూపమఖిలం జగదేతదబుద్ధయః। అర్థ
స్వరూపం పశ్యన్తో భ్రామ్యన్తే మోహసంప్లవే, యే తు జ్ఞానవిదః శుద్ధచేతసస్తేऽఖిలం జ
గత్। జ్ఞానాత్మకం ప్రపశ్యన్తి త్వద్రూపం పరమేశ్వర, తస్యాత్మపరదేహేషు సతోऽప్యే
కమయం హి యత్। విజ్ఞానం పరమార్థో హి ద్వైతినోऽతథ్యదర్శినః, యద్యన్యోऽస్తి
పరః కోऽపి మత్తః పార్థివసత్తమ। తదైషోऽహమయం చాన్య ఇతి వక్తుమపీష్యతే, వేణు
రన్ధ్రవిభేదేన భేదః షడ్జాదిసంజ్ఞితః। అభేదవ్యాపినో వాయోస్తథాస్య పరమాత్మనః,
సోऽహం స చ త్వం స చ సర్వమేతదాత్మస్వరూపం త్యజ భేదమోహమ్। ఇతీరితస్తేన స రా

మిత్యర్థః - యస్యేతి జ్ఞేయత్వనిషేధః - న దృష్టేరితి జ్ఞాతృత్వనిషేధః - అనుభవాత్ప్రత్యగా
త్మేత్యర్థ ఇతి - అథ [illegible] ఇత్యాత్మస్వరూపా॥ ఇదం సర్వం యదాత్మేతి - తజ్జాతేవ సర్వ ఇతి [illegible]
[illegible] ఇత్యభిప్రేతమ్ - తస్మిన్నేతి [illegible] సాధిష్ఠా
నత్వం [illegible] బాధం స్పష్టయతి॥ [illegible]॥ [illegible]॥ మృత్యోరితి॥
అత్ర మృత్యుశబ్దార్థ - [illegible] మృత్తి [illegible]॥ యత్రేతి॥ య
త్రయదా - తత్తదా - ఇతర ఇతర ఇతి [illegible] - ద్రష్టా [illegible]
[illegible]॥ వాచేతి॥ ఉక్తమృత్యుశబ్దార్థ [illegible] దర్శయతి॥ యదా॥ అథ [illegible]
[illegible] ఇత్యాదిపరం సూత్రద్వయం న స్థానత ఇత్యాది - అథ [illegible]
[illegible] దర్శయతి॥ ప్రత్యస్తమితేతి॥ ప్రత్యస్తమితభేదమ్ - [illegible]
[illegible] భేదరహితమ్ - సత్తామాత్రం [illegible] భేదరహితమ్ - [illegible]
[illegible]॥ ఆత్మసంవేద్యమితి॥ స్వప్రకాశమిత్యర్థః - [illegible] జ్ఞానమితి - అ
త్యన్తనిర్మలం [illegible] జ్ఞాతృజ్ఞేయాదిభేదరహితమ్ - [illegible]
[illegible] పరమార్థముక్తమ్ - తద్వ్యవహారాయ యదేతదిత్యాదినా - [illegible]
[illegible]॥ [illegible]॥ [illegible]॥ [illegible]॥ ఏక
[illegible] - ఆత్మ [illegible] భేదం [illegible]॥ యదీతి॥ [illegible]॥
[illegible]॥ [illegible]॥ సోऽహమితి॥ [illegible] - [illegible]

జీవస్య సత్యాద్యభేదం పరమార్థదృష్ట్యా విభేదజనకేఽజ్ఞానే నాశమాత్యన్తికం గతే । ఆత్మనో బ్రహ్మణో భేదమసన్తం కః కరిష్యతి, అహమాత్మా గుడాకేశ సర్వభూతాశయస్థితః, క్షేత్రజ్ఞం చాపి మాం విద్ధి సర్వక్షేత్రేషు భారత, న తదస్తి వినా యత్స్యాన్మయా భూతం చరాచరమిత్యాదిభిర్వస్తుస్వరూపోపదేశపరైః శ్రుతిస్మృతీతిహాసైః సర్వత్ర బ్రహ్మైవ సత్యమన్యత్సర్వం మిథ్యేత్యభిధానాత్॥

౩- మిథ్యాత్వం నామ ప్రతీయమానత్వపూర్వక యథావస్థితవస్తుజ్ఞాననివర్త్యత్వమ్ - యథా రజ్జ్వాద్యధిష్ఠానసర్పాదేః - దోషదశాధిగతప్రతీతకల్పనస్. - ఏవం చిత్స్వరూపవపుషి పరబ్రహ్మణి దోషపరికల్పితమిదం జీవేశ్వరజగత్సుషుప్త్యవస్థాభేదం జగద్యథాతథం బ్రహ్మస్వరూపావబోధబాధ్యం మిథ్యారూపమ్॥

౪- దోషశ్చ స్వరూపతిరోధానవిక్షేపకరీ సదసదనిర్వచనీయా

వచనాన్యతిరిక్తే ఇతి - అత్ర ద్వయోరపి శ్రీగీతోక్తిరహమాత్మేతి - భూతశబ్దస్య శరీరమాత్రపరత్వాత్ క్షేత్రేతి॥ అన్యన్మిథ్యాత్వం న తదస్తీతి- అనన్యపరత్వమాత్రం వస్తుస్వరూపమితి॥

౩- వాస్తవాసత్త్వం మిథ్యాత్వమ్, తచ్చ తత్త్వనిరసనీయాభావేన శాస్త్రీయైర్యథార్థప్రమాణైః ప్రపఞ్చస్య, తదాన్యత్ర మిథ్యాత్వనిరాసః, క్వాపి సత్యత్వప్రసఙ్గాదిత్యత ఆహ॥ మిథ్యాత్వమితి॥ ప్రతీయమానత్వం నామ ప్రతీతివ్యాప్తిః - యథావస్థితేతి సదాత్మవ్యావృత్తిః - ప్రతీయమానత్వపూర్వకేతి తస్య యథాపూర్వకత్వం విశేషితమ్ - అభ్యుపేత ఇతివత్ - జ్ఞాననివర్త్యత్వమితి జ్ఞానమాత్రనివర్త్యత్వమ్. వస్తుతః శుక్తిరజతధారయా శబ్దార్థప్రతిపాదనాయ. ఏవం సతి ముద్గరాదినివర్త్యఘటాదివ్యావృత్తిః జ్ఞాననివర్త్యత్వాత్ జ్ఞాననివర్త్య సదృశ్య ఘటాదినివర్త్యే ధారావాహికధీవ్యావృత్తిః - నచ ధారావాహికధీవృత్తిరజ్జుజ్ఞానే ఉపాప్తిః- తస్యాపి యథావస్థితరజ్జుధియా నివర్తనాభావాత్ - నిదర్శయతి॥ యథేతి॥ నను రజ్జ్వజ్ఞానత్వేన స్వరూపానవభాసాదధ్యాసః, స్వప్రకాశవస్తుని తు కథమిత్యత ఆహ॥ దోషేతి॥ దోష ఏవాధ్యాసప్రయోజకః, న స్వతః పరతో వాఽభానమ్, తత్త్వధ్యాసోపయోగి, అధిష్ఠానే [illegible] ఇతి భావః - మిథ్యాత్వలక్షణం తస్య దోషకల్పితత్వం దృష్టాన్తే దార్ష్టాన్తికే అతిదిశతి శబ్దద్వయం చ శమయతి॥ ఏవమితి॥ కథమేకత్ర బహ్వధ్యాస ఇతి శఙ్కాం ప్రత్యుదస్యతి॥ పరేతి॥ అధిష్ఠానవైలక్షణ్యం రజ్జుసర్పధారాద్యపవదతీతి భావః॥ సర్వజ్ఞే కథం భ్రాన్తిరితి శఙ్కాం ప్రత్యుదస్యతి॥ పరేతి॥ సర్వజ్ఞత్వాదయః స్వగుణాః బ్రహ్మణః, న తు పరస్యేత్యర్థః. దోషేత్యాదిపదైః ప్రాగుక్తార్థానువాదః - ఇదం ప్రతీయమానమ్ - నానావిధత్వవివరణం జీవేశ్వరాదిపదమ్॥

౪- దోషః కః, సత్యశ్చేన్న ధీనివర్త్యః, న చేద్దోషాన్తరాపేక్షయాఽనవస్థా, న చ [illegible] మిథ్యాత్వతిరోహితం కల్పయతి, భ్రమాభ్యుదయానుచ్ఛేదయోరనవస్థా స్యాత్, తిరోహితే చేత్, యది తిరోధానం స్వతః అనివృత్తిః స్వరూపానివృత్తిర్వా స్యాత్, పరతశ్చేదనవస్థా, నానాధ్యాసానాం దోషమూలత్వదృష్ట్యా, ఇతి బహుశఙ్కాపరిహారాయాహ॥

సాపి న విద్యా॥

౧. అన్యతేనహి ప్రత్యగ్భావః, తేషాం తత్త్వానాం తత్వమన్యదన్యభావనన్, సా
తదాత్మనా స్వాత్మానీత్త్వానిం తత ఆపీత్త్వమసా గూఢ మ గ్రే ప్రతీతిః, మాయా చ త్రైవ
కృతి విద్యాత్ప్రాయినం తు మహేశ్వరమ్, ఇత్యుక్తమాయాభిః పురుషా ఏతాయాః, మ
మమాయా దురత్యయా, అనాదిమాయయా సుప్తో యదా జీవః ప్రబుధ్యతే, ఇత్యాదిశ్రు
త్యుక్తేశ్చ విద్యాతం బ్రహ్మైవానాద్యవిద్యయా సదసదనిర్వాచ్యయా తిరోహితస్వ
రూపం స్వగతనానాత్వం పశ్యతీత్యవగమ్యతే॥

౨. యథోక్తః జ్ఞానస్వరూపో భగవాన్ యతో నాపేక్షమూర్తిర్న మతః క్ష భూ
తః । అతో హి శైలాబ్ధిధరాదిభేదాన్ జానీహి విజ్ఞానవిజృమ్భితాని ॥ యదా తు శుద్ధం
నిజరూపి సర్వకర్మక్షయే జ్ఞానమపాస్తదోషమ్ । తదా హి సఙ్కల్పతరోః ఫలాని భవన్తి
నో వస్తుషు వస్తుభేదాః । తస్మాన్న విజ్ఞానమృతేఽస్తి కించిత్ క్వచిత్ కదాచిద్ ద్విజ
వస్తుజాతమ్ । విజ్ఞానమేకం నిజకర్మభేద విభిన్నచిత్తైర్బహుధాభ్యుపేతమ్ । జ్ఞానం వి
శుద్ధం విమలం విశోకమశేషలోభాదినిరస్తసఙ్గమ్ । ఏకం సదైకం పరమః స ఈశః స వా
సుదేవో న యతోఽన్యదస్తి । సద్భావ ఏవం భవతో మయోక్తో జ్ఞానం యథా సత్యమస

త్యమన్యత్ ॥ అవిద్యేతి సదసదనిర్వచనీయ త్వాదీతి స్వరూపతిరోధాన విక్షేపవి
భ్రాన్తిహేతుకేతి శబ్దైర్మాయాశబ్దాః ప్రయుక్తాః ।

౧. ఏవం విధావిద్యాగ్రస్తం మానసమాహ ॥ అన్యతేనేత్యాదినా ॥ ప్రత్యగ్భావః
ప్రత్యగ్భావః ప్రత్యగ్భూతబ్రహ్మభావ ఇతి యావత్ ॥ తేషామితి ॥ బహువచనం నానా
త్వాభిప్రాయం తానీతి తత్త్వానీ త్యర్థః తమోహిమాన్వితా ప్రకృతిః, తమ ఏవ త్వగా
హావిశేషేణ మాయోచ్యతే ॥ బహుభవమాయామాహ ॥ [illegible]
వినాదుర్నిగ్రహత్వమాహ ॥ మమేతి ॥ అనాదిత్వమాహ ॥ అనాదీతి ॥ [illegible]
స్వరూపపరతన్త్రతయా పరః ఇత్యుక్తమాహేశ్వరాయశక్తేః నవిశేషః [illegible]
తత్ర వాక్యానామర్థమాహ ॥ విద్యేతి ॥ స్వరూపపరమార్థతయా [illegible]
తాత్పర్యవిషయం విశేషం వస్తుదోషాన్ యతః [illegible]
సరూపేణ స్వేన తత్త్వదృష్ట్యావగమ్యతే - యత్ ఇత్యాదినా ॥

౨. స్వరూపభావేన తత్ర దీక్ష్యేతనం వస్తుదోషం తయా తయా దోషపరత్వం
తన్మాపి జ్ఞానయతశ్చాహ ॥ యథేతి ॥ వస్తు సర్వో విషయమాణదేవాదిపరః ॥ [illegible]
యతోఽనేనేతి విజ్ఞానవిద్యా-భేదదర్శనస్యాజ్ఞాన కార్యత్వం వ్యతిరేకేణాహ ॥
యదేతి॥ శుద్ధం నిజరూపి- అవిద్యారహితం తత్ర దర్శనరహితమ్- [illegible]
భేదా అనేకత్వవిద్యాసఙ్కల్పాః - అవిద్యాగతసంబంధితిలితవ్యతే - వస్తుషు దేవ దిధ
త్రిషు దేహాద్యాకారభేదాః - వస్తున్యక్షాద్యశ్లోకద్వయం సిద్ధాన్తేవోచ్యతే - తస్మాదితి
యదేకమసిద్ధం తుమ్ంహరతి తస్మాదితి॥ ఏకానియచ్ఛేదం సిద్ధతి॥ విజ్ఞానమితి ॥ స్వ
గతమపి నిషేధతి॥ జ్ఞానమితి॥ విశుద్ధం విమలమ్ అవిద్యాభేదదృష్టిరహితమ్- శుద్ధం తద్వ
ద్భావరహితమ్- ఏకం పరమత మిత్యాహ ॥ సదితి ॥ ఏతజ్జ్ఞానం భవతా ప్రతిపాద్య భవతో

త్వమసి న్యాయ్య । ఏతత్తు యత్సం వ్యవహారభూతం తదా ప్యభోక్తృ భువనాత్రితం ఇతి॥

౭ అనాద్యనిర్వాచ్యావిద్యాయా నిర్విశేష చిన్మాత్ర బ్రహ్మాత్మైకత్వజ్ఞానేన నివృత్తిం వదన్తి. న పునర్మృత్యోర్నేతి వేదకం పశ్యతి, న పశ్యో మృత్యుం పశ్యతి, యదా హ్యేవైష ఏతస్మిన్నదృశ్యేఽనాత్మ్యేఽనిరుక్తేఽనిలయనేఽభయం ప్రతిష్ఠాం విన్దతే। అథ సోఽభయం గతో భవతి, భిద్యతే హృదయగ్రన్థిశ్ఛిద్యన్తే సర్వసంశయాః। క్షీయన్తే చాస్య కర్మాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావరే, బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి, తమేవ విదిత్వాఽతిమృత్యుమేతి, నాన్యః పన్థా విద్యతేఽయనాయ. అత్ర మృత్యుశబ్దేనావిద్యాఽభిధీయతే- యథా సనత్సుజాతవచనమ్- ప్రమాదం వై మృత్యుమహం బ్రవీమి సదాఽప్రమాదమమృతత్వం బ్రవీమి.

౮ సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ, విజ్ఞానమానన్దం బ్రహ్మేత్యాది శోధకవాక్యావసేయ నిర్విశేషరూప బ్రహ్మాత్మైకత్వ-జ్ఞానం చ, అథ యోఽన్యాం దేవతాముపాస్తేఽన్యోఽసావన్యోఽహమస్మీతి న స వేద। అకృత్స్నో హ్యేషః। ఆత్మేత్యేవోపాసీత, తత్త్వమసి, త్వం వా అహమస్మి భగవో దేవతే అహం వై త్వమసి భగవో దేవతే। తద్యోఽహం సోఽసౌ యోఽసౌ సోఽహమిత్యాది వాక్యసిద్ధమ్- పశ్యన్తి చైతదేవ ఆత్మేతి యా పశ్యన్తి గ్రాహయన్తి చేతి- తథా చ వాక్యకారః- ఆత్మేత్యేవ తు గృహ్ణీయాత్సర్వస్య తన్నిష్పత్తేరితి- అనేన చ బ్రహ్మాత్మైకత్వవిజ్ఞానేన మిథ్యారూపస్య సకారణస్య బన్ధస్య నివృత్తిర్యుక్తా।

౯ నను సకలభేదనివృత్తిః ప్రత్యక్షవిరుద్ధా కథమివ శాస్త్రజన్యజ్ఞానేన క్రియతే

సాధిష్ఠానమిథ్యాత్వేన విషయీకృతమ్- సంవ్యవహారభూతమ్- సమస్తోఽవ్యవహారాస్పదం వర్తత ఇతి యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్ ఇత్యర్థః॥

౭ అజ్ఞానస్య కథం నివృత్తిరిత్యత్రాహ॥ అనాద్యేతి॥ అజ్ఞాననివృత్తిం దర్శయితుం ననుసరతి వాక్యముదాహరతి- జ్ఞానస్యైక్యవిషయత్వాయతదేకమితి- తథా సత్యత్ర యుక్తాత్మైక్యమేవేతి- అద్వైతంశరీరమ్- నిరుక్తిర్నామ- అథ యదా భయాభావాయ- సర్వభూయస్త్వనాచినా- బన్ధకత్వేన సంసారభిముఖస్యాపి జ్ఞానేన నివర్త్యత్వాద్యుక్తం చేతి- అత్ర భేదప్రతీతిర్మిథ్యాత్వాద్ బ్రహ్మైక్యేన తథాయుక్తం నిషేధతి తమేవేతి॥ నాత్రాజ్ఞాననివృత్తిః ప్రతీతేత్యత్రాహ॥ అత్రేతి॥ కథమిత్యత్రాహ॥ యథేతి॥ ప్రమాదమిత్యనవధానమ్- తద్ధేతురవిద్యేత్యర్థః॥

౮- నిర్విశేషబ్రహ్మాత్మైక్యవిషయజ్ఞానాపాదకమిత్యత్రాహ॥ సత్యమితి॥ నిర్విశేషత్వం శోధకసిద్ధమ్- తేనాత్మనః ఐక్యం గమయతి॥ అథ యోఽన్యామితి॥ భేదదర్శినో నిన్దా- అన్యోఽసావిత్యాదర్శయతి॥ తత్త్వమితి॥ తదా దేవతాం ప్రత్యాహ॥ త్వం వా ఇతి॥ వ్యతిహారేణానుసంధత్తే॥ తద్యోఽహమితి॥ అస్య సూత్రతామాహ॥ పశ్యన్తీతి॥ తదభిప్రాయకం శ్రుతిమాహ॥ తథా చేతి॥ తన్నిష్పత్తేః- తస్మిన్ కల్పితత్వాత్- మానానుగ్రాహకం దర్శయతి॥ అనేన చేతి॥ మిథ్యారూపస్యేతి హేతుగర్భమ్- సకారణస్యానాదిబన్ధస్య- సత్యత్వే హి తజ్జ్ఞానేన నివర్త్యః, న తత్త్వబోధాత్॥

౯- చోదయతి॥ నను చేతి॥ వ్యవస్థితవ్యావృత్త్యాదివ్యవహారాయ సకలశబ్దః- వాక్య

టీ- కథం [illegible] లిఙ్గేన ప్రత్యక్షవిరుద్ధార్థస్య నివృత్తిః। క్రియతే.
తయోర్ద్వయోః ప్రత్యక్షయోర్విరోధే, ఇహ తు ప్రత్యక్షమూలస్య శాస్త్రస్య ప్రత్యక్షస్య
ప్రవృత్తేః - తుల్యయోర్విరోధే కథం బాధ్యబాధకభావః. పూర్వోక్తన్యాయేన అదు
ష్టకారణజన్యత్వస్య తదభావాభావ్యమితిచేత్ - శాస్త్రప్రత్యక్షయోరపి సమానమేతత్ -
ఇతి మత్వాహ - ఇతి - బాధ్యబాధకభావే తుల్యత్వసాపేక్షత్వనిరపేక్షత్వాదినా కారణ-
త్వేనాపి విశేషానుమానేన ప్రత్యక్షేణ [illegible] యోగాత్ - [illegible] ప్రత్యక్ష
బాధకత్వే - ఏవం తర్హి ద్వయోః ప్రమాణయోర్విరోధే [illegible] అన్యథా
సిద్ధత్వాభావః, అనన్యథాసిద్ధత్వం [illegible] బాధ్యబాధక
భావనిర్ణయ ఇతి. తథాచ [illegible]
[illegible] శాస్త్రీయస్య [illegible] విరుద్ధస్య ప్రత్యక్ష [illegible]
[illegible]

[illegible] ప్రత్యక్ష [illegible]
[illegible]
[illegible] ప్రత్యక్షస్య [illegible] బాధకత్వ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ తుల్యత్వ [illegible]
[illegible] ప్రత్యక్షమూలస్య శాస్త్రస్య [illegible] - తుల్యత్వ [illegible]
[illegible] ॥ తుల్య [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] తుల్య [illegible] ॥ శాస్త్రే [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ ఏతత్ [illegible]
తుల్యత్వే ॥ తుల్యత్వేనాపి [illegible] కారణజన్యత్వ [illegible] -
[illegible] పూర్వోక్త [illegible] ॥ [illegible] ॥ అన్య
[illegible] - [illegible] ప్రత్యక్ష [illegible] బాధ్య
[illegible] ॥ [illegible] ప్రమాణ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ ద్వయోః ప్రమాణయోరితి ॥ ద్వయోః ప్రత్యక్షయోః ప్రత్యక్ష
[illegible] ప్రత్యక్షా [illegible]
[illegible] - అనన్యథాసిద్ధత్వం [illegible] - [illegible]
[illegible] ప్రమాణ [illegible] - [illegible]
[illegible] ద్వయోర్విరోధ [illegible] - [illegible]
[illegible] - తతః కిం శాస్త్రప్రాబల్యస్య [illegible] ॥ తథాపీతి ॥ అత [illegible]
[illegible] - [illegible]
[illegible] - [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible]
[illegible] - [illegible] - [illegible]

ష్ఠవిప్రతిపత్త్యుక్తైః - సంభావ్యతే చ వివిధవికల్పభేద ప్రపంచ్య ప్రాహిప్రత్యక్ష ప్రాగ్వాది భేదవాసనాదిరూపావిద్యాయా దోషః॥

౧౦. నన్వనాదినిధనాత్ప్రవృత్త సంప్రదాయతయా నిర్దోషస్యాపి శాస్త్రస్య లోకసిద్ధముఖ సర్గకాలో [illegible] ప్రత్యక్షాదేశ్చ తదాలమ్బనో బాధ్యత్వం ప్రసజ్యేత - నత్యజ - పూర్వాపరాపచ్ఛేదే పూర్వ శాస్త్రవత్, స్మృతిశాస్త్రస్య నిరవకాశత్వేన బాధ్యతైవ॥

౧౧ వేదాన్తవాక్యేష్వపి సగుణబ్రహ్మోపాసనపరాణాం శాస్త్రాణామయమేవ న్యాయః, నిర్గుణవాక్యేభ్యః పరత్వాత్ - బ్రహ్మణః సమరయత్సర్వజ్ఞః సర్వవిత్, పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ, సత్యకామః సత్యసంకల్ప ఇత్యాది బ్రహ్మస్వరూపప్రతిపాదనపరాణాం శాస్త్రాణాం కథం బాధ్యత్వమ్ - నిర్గుణవాక్యసామర్థ్యాదితి బ్రూమః॥

త్యాహ॥ సంభావ్యత ఇతి॥ భేదప్రపఞ్చో భేదసముదాయః జ్ఞాత్రాదిః సదసదాదిరూపః - [illegible] బాహ్యాదిరూపేణ వికల్ప్యమానేతి వివిధవికల్పభేదరూపః - అధికశ్చైవ భేదవర్ణనముక్తమ్ - [illegible] ద్వితీయ [illegible] శబ్దః - [illegible] త్యాదినాదిః - [illegible] శబ్దః - [illegible] - యోగ్యానుపలబ్ధిస్తు [illegible] నః - అపశబ్దః [illegible] దయోరా॥

౧౧. చోదయతి॥ నన్వితి॥ అనన్తరోక్తబాధ్యత్వప్రకారం బాధావహా॥ అనాదీతి॥ అపిర్విరోధ - బాధ్యబాధకభావప్రయోజకం నిమిత్తం విరోధం దర్శయతి॥ లోకసిద్ధమితి॥ బాధ్యత్వం [illegible] దృష్టం హేతుకత్వమనుపపన్నం పరిహరతి॥ [illegible] తిష్ఠ [illegible] నేతి॥ బాధ్యత్వం [illegible] - [illegible] పూర్వాపర్యగనిర్వాహా - [illegible] ఉక్తాన్ప్రతిహర్త్రే [illegible] సంస్థాపనసర్వస్వ [illegible] - ఏకప్రయోగ [illegible] విరోధః [illegible] పూర్వాపర్యాత్తు పూ - [illegible] పరస్పర [illegible] త్వాభావ [illegible] - ఉత్తర పూర్వ [illegible] విరోధ [illegible] బాధ [illegible] పూర్వస్యోదయసంభవః - ఉత్తర [illegible] విరోధస్య బాధనోదయాసంభవాత్ బాధితత్వోదయ ఇతి ప్రాబ [illegible] త్యుదయసంభవాత్ [illegible] తదుక్తం పూర్వాప బాధన [illegible] - [illegible] పూర్వబాధ [illegible]॥

౧౧. [illegible] బాధ్యత్వమాపాద్య [illegible] సగుణోపాస్తిశాస్త్రేష్వయం న్యాయ [illegible] ఇత్యాహ॥ వేదాన్తేతి॥ [illegible] ఇత్యాహ॥ నిర్గుణవాక్యేతి॥ అపచ్ఛేదన్యాయ [illegible] రూపబాధదర్శనాదిత్యర్థః - సగుణోపాసనవాక్యానాం [illegible] - స్వరూపపరసగుణవాక్యేషు కథమితి చోదయతి॥ నన్వితి॥ [illegible] హాతి॥ నిర్గుణేతి॥

౧౨ [illegible] సర్వజ్ఞ [illegible] నిర్గుణం నిరఞ్జనమిత్యాదిని వాక్యాని [illegible] చైతన్యం [illegible] ఇతరాణి చ సగుణాని [illegible] ఉభయవిధవాక్యానాం విరోధే [illegible] నిర్గుణవాక్యానాం గుణాపేక్షత్వేన [illegible] మితి [illegible]॥

౧౩ [illegible] సర్వజ్ఞ [illegible] గుణాః [illegible] సామాన్య [illegible] విశేష [illegible] విరుద్ధమితి చేత్ - [illegible] విశేష [illegible]

౧౨- [illegible] నిర్గుణవాక్యాని [illegible]॥ [illegible] గుణాపేక్ష [illegible] సర్వజ్ఞ [illegible] వాక్యానాం [illegible]॥ [illegible]॥ [illegible]॥ నిర్గుణేతి॥ [illegible]॥

౧౩- నిర్గుణపరత [illegible] సగుణ [illegible]॥ [illegible]॥ సర్వజ్ఞ [illegible] సామాన్య [illegible]॥ [illegible] సామాన్య [illegible] విశేష [illegible]॥ [illegible] విశేష [illegible] సర్వజ్ఞ [illegible] విశేష [illegible] విశేష [illegible] విశేష [illegible]

[illegible]

[illegible] వర్తతే, మాయాత్వం, [illegible] చ [illegible]
[illegible] బ్రహ్మత్వం [illegible] నిఖిల [illegible] భవతి ఏవం
[illegible] ప్రతిపాదనే [illegible] ఆనీతే [illegible]
[illegible] యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే, సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్,
ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్ [illegible] బ్రహ్మణ
[illegible] సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మేతి [illegible]
[illegible]
[illegible] ద్వితీయస్య [illegible] ప్రతిపాదయితుం [illegible]
[illegible] అద్వితీయత్వ [illegible] సద్వితీయత్వం [illegible]
[illegible]. అన్యథా నిరఞ్జనం నిర్గుణమిత్యాది శ్రుతివిరోధః [illegible]
[illegible] ప్రతిపాదయతి॥

౧౫ [illegible] స్వార్థ [illegible]
[illegible] నైష దోషః. అభిధానవృత్తే [illegible]
[illegible] సామానాధికరణ్య [illegible]
[illegible]

[illegible] ఏకస్యేతి॥ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] సామానాధికరణ్య [illegible]
[illegible] ఏవమితి॥ [illegible]
[illegible] యతశ్చేతి॥ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] అను [illegible]
[illegible] నిర్గుణ [illegible]
[illegible] విరోధః [illegible]
[illegible] అద్వితీయేతి॥ [illegible]
[illegible]
[illegible] ఇత్యర్థః [illegible]
[illegible] అన్యథేతి॥ అన్యథా [illegible]
[illegible]

౧౬. [illegible] సమానేతి॥ [illegible]
[illegible] నైష దోషః [illegible]
అభిధానేతి॥ [illegible]
[illegible]
[illegible] సామానాధికరణ్యస్యేతి॥ [illegible]
[illegible]

పర్యేశస్యేతిన దృష్ట - సమభివ్యాహృత పదసముదాయస్య తాత్పర్యమితి నిశ్చితే సతి ద్యమాత్రియాణాం సర్వేషాంపాత విరోధాభావేనైవ లక్షణా న దోషాయ- తథాచ తాత్పర్యస్థైరభ్యుపగమ్యతే- కార్యతావాక్యార్థ వాదిభిర్గౌణ వాక్యేషు సర్వేషాం ప దానాం లక్షణా స్వీక్రియతే- అపూర్వకార్య ఏవ లిఙాదేర్ముఖ్యవృత్త్యా - లిఙా దిభిః క్రియాకార్యం లక్షణయా ప్రతిపాద్యతే - కార్యాన్వితస్వార్థాభిధాయినాం చేత రేషాం పదానా మపూర్వకార్యాన్విత ఏవ ముఖ్యార్థ ఇతి క్రియాకార్యాన్వితప్రతిపా దనం లాక్షణికమేవ- అతో వాక్యతాత్పర్యా విరోధాయ సర్వపదానాం లక్షణాపి న దోషః- అత ఇదమయుక్తం జాతం ప్రతిపాదయ న్నాహ _ వేదాన్తాః ప్రమాణమ్॥

౧౬ ప్రత్యగ్బోధ విరోధేన శాస్త్రత్రయ్యపి యుక్తం- సతిచ విరోధేపి యన్నమం వక్తవ్య విరోధ ఏవ వక్తవ్యతే - సర్వత్రైవ సన్త్రి ప్రత్యగాహ్యితాప్తి

యుక్తవిరుద్ధమితిభావః - అన్యత్ర ప్రత్యక్ష విషయేబాధకస్య ప్రతిబన్ధ మభిప్రేత్యాహ॥ వాక్యేతి॥ కర్మాయాం మత్వాత్ ఇతర్యత్ర లక్షణత్వాగాత్ కర్మాయాం ప్రామాణ్యత్వా పి వక్తవ్యస్యేతి భావః - తత్ర కిమిత్యత ఆహ॥ నమ్మితి॥ విరోధావిరోధావేవ ప్రయోజకౌ నమపదైకత్వద్విత్వాదికమిత్యర్థః - విషయభేదేనైవత్వాత్ సాపాద్యప్రతీత్య దృష్ట్యా యాగత్వాదినా తత్రతాత్పర్యాత్ ప్రయత్నేదితి సమానవిభక్త్యాపదితిభావః- తథా లక్షణైకదేశవృత్త్యా పరత్వమిత్యాహ॥ తథాచేతి॥ అభ్యుపగమ్యతే - అభ్యుపగతః ప్ర తిత ఇత్యర్థః - ప్రైః తేష్వేకత్యత్యాహ॥ కార్యేతి॥ కుత ఇత్యత ఆహ॥ అపూర్వేతి॥ తతః కింతస్యపదలక్షణాయా ఇత్యత ఆహ॥ కార్యాన్వితేతి॥ నను కర్మపదలక్షణాయామ పి నపూర్వప్రతిపాదనా లాక్షణిక ఇతి చేన్న -తత్రలిఙ్గ్యమాభిధాన్యాత్ - ప్రధానభూత కా ర్యార్థలక్షణాయామపి తదన్వితాభిధాయినాం లక్షణాస్యాత్ - నచ కమలాదినిమా లన్తిత్వల్లక్ష్యమాభావ్యేదపి పదార్థతను భావ్యర్థతా - సర్వపదానాం నిమీలనప తత్త్వత్వవద్విత్వభావాత్ - కర్మాయత్వేనేత్యాహ కృత్యప్రపద సముదాయ స్యాపూర్వ కార్యముఖ్యత్వానగమాద్య - కార్యాన్వితమాత్ర పదార్థానాం ముఖ్యత్వం చేత్, కార్యమాత్రేలిఙాదిరపి ముఖ్యః - ఏకప్రకారైకదేశపరత్వావిశేషాత్ - ఏకప్ర కాయుకార్యైకదేశే పదశక్తిశ్చేత్ , లిఙాదః క్రియాకార్యత్వవపదార్థానామపి క్రి యాకార్యాన్వితేలక్షణాస్యాత్-ఏకప్రకారాయికార్యైకదేశపరత్వప్రమాణావిశేషాత్- లిఙాదిశక్తేః కార్యమాత్రవిషయత్వే తద్వ్యతిరిక్తత్వధ్యానప్రాప్తానన్తరాకాంక్షత్వా త్ప్రాకార్యవిశేషస్య ప్రాసంగికత్వం చేత్తత, తాత్పర్య విశేషాన్వయోపి తుల్యమ్- స మభివ్యాహారాత్తత్సిద్ధిశ్చేత్ , స్వకార్యాంశపద సమభివ్యాహారాత్పర్య విశేషసిద్ధి రితి, ఏకస్యాముఖ్యత్వేఽన్యస్యాపి తథాత్వమవర్జనీయమితిభావః లక్షణాయాం దోష త్వ పరిహారముపసంహరతి॥ అత ఇతి॥ ఉపక్రమత్యం నిగమయతి॥ అత ఇతి॥ అత్ర జా తం,విస్తారతస్య సర్వత్రత్వముస్యైవమిథ్యాత్వం దోషమూలత్వం దోషస్వరూపం తస్య జ్ఞానవివర్త్యత్వమిత్యాదిః॥

౧౬ అథవిరోధేపి విస్తారత సర్వత్రైవ విరోధమభ్యుపగమ్య ప్రత్యక్షాద్యాప్తత్వ బలీయస్త్వముక్తం ప్రాక్, తదనాస్తీత్యాహ॥ ప్రత్యగ్బోధే॥ సతిచ- సతి హీత్యర్థః- విధ విరోధ ఇత్యత ఆహ॥ నిషేధేతి॥ నిషేధేన వత్తం సమాపీయ విరోధీయ భేదవిచ్ఛేద

ప్రత్యక్షస్య॥

౧౭ ననుచ ఘటోస్తి పటోస్తీతి నానాకారవస్తువిషయం ప్రత్యక్షం కథమద్వైత తత్త్వగ్రాహి స్యాదితి; ఉచ్యతే ప్రమాణాధీనా హి సర్వేషాం జ్ఞానానాం విష[illegible] ధారావాహికజ్ఞాన [illegible] వ్యవహార [illegible] ఘటోస్తి [illegible] ప్రత్యక్ష [illegible] జ్ఞాన [illegible] ప్రత్యక్షస్య విష[illegible] [illegible] ఏవ [illegible]॥

[illegible] ప్రత్యక్ష [illegible]

౧౮ [illegible] ఘటోస్తి [illegible] ప్రత్యక్ష [illegible] వ్యవహార [illegible] ప్రత్యక్షమూల [illegible] వ్యవహార [illegible] ప్రత్యక్ష [illegible] ఘటోస్తి [illegible] ఘటోస్తి [illegible] ప్రత్యక్ష [illegible] ఘటోఽస్తి [illegible] ప్రత్యక్ష [illegible] ప్రత్యక్ష [illegible] ఘటాదిపద [illegible] ప్రత్యక్ష [illegible] ఇతి [illegible] ప్రత్యక్ష [illegible] ఫలవ్యవహార [illegible]॥ [illegible]

౧౭ కించ భేదో నామ కశ్చిత్పదార్థో న్యాయవిద్భిర్నిరూపయితుం శక్యతే- భేదస్య తన్న వస్తుస్వరూపమ్- వస్తుస్వరూపే గృహీతే స్వరూపవ్యవహారవత్ తద్వ్యవస్థాపిత వ్యవహారప్రసక్తేః- ఘటపాట్యం స్వరూపే గృహీతేపి భిన్న ఇతి వ్యవహార స్య ప్రతియోగిస్మరణసవ్యపేక్షత్వాత్ తత్స్మరణాభావేన తదానీమేవ న భేదవ్యవహార ఇతి- స్వరూపమాత్ర భేదవాదినో హి ప్రతియోగ్యపేక్షా న స్యాత్ ఉక్తం తథా- స్వ రూపభేదయోః స్వరూపత్వావిశేషాత్ - యథా స్వరూపవ్యవహారోన ప్రతియోగ్య పేక్షః, భేదవ్యవహారోపి తథైవ స్యాత్ - హస్తః కర ఇతి వద్ఘటో భిన్న ఇతి పర్యాయ త్వం చ స్యాత్ - నాపి ధర్మః- ధర్మత్వే సతి స్వస్వరూపాద్భేదో వక్తవ్య ఇత్యనవస్థా- అన్యథా స్వరూపమేవ స్యాత్- భేదే చ స్యాపి భేదవ ద్ధర్మస్య త్వాపత్త్యనవస్థా - కించ ఘటాదయః ధర్మిణః పరస్పరం భిన్నాః, భేదగ్రాహకో భేదగ్రాహీ సతి ఘటాద్యాది ధర్మివిశిష్ట వస్తుగ్రాహిణో మిథ్యాత్వప్రాప్త్యా దోషః అతో భేదస్య మిథ్యారూపత్వా త్ప్రశాస్త్రస్యైవ ప్రామాణ్యం యుక్తమ్॥

౧౮ కించ ఘటోఽస్తి పటోఽస్తి ఘటోఽనుభూయతే పటోఽనుభూయత ఇతి స్వ పదార్థానాం స్వ త్వానుభూతి ఘటితా ఏవ దృశ్యన్తే- అత్ర సత్తాత్వం సర్వానుగత మేవ ఘటపటాదిషు వ్యావర్తమానం దృశ్యతే. ఏవం పరమార్థః- విశేషాస్తు వ్యావర్తమానత్వాత్ ఉపకల్పితాః- రజ్జుసర్పాదివత్ - యథా రజ్జ్వధిష్ఠానే ఉపవర్తమానా పరమా ర్థసతీ- వ్యావర్తమానాస్తు ధారాదండాదయో ఉపకల్పితాః- సను రజ్జుఖ

---

౧౭ అధ భేదం నిరాకర్తుం సూచయతి ॥ కించేతి ॥ న్యాయవిద్భిః - నైయాయికైరిత్యర్థః - తత్ర భేదః కిం స్వరూపం, ధర్మో వేతి వికల్ప్య ప్రథమం దూషయతి ॥ భే దస్యేతి ॥ కుత ఇత్యత ఆహ ॥ వస్త్వితి ॥ భేదవ్యవహారస్య ప్రతియోగినిరపేక్షత్వా ప్రసంగాదిత్యర్థః - భేదస్య స్వరూపత్వేన తద్గ్రహణే ప్రతియోగ్యనపేక్షత్వేఽపి భేదవ్య వహారప్రసక్త్యాపత్తిరిత్యర్థః ప్రతియోగిస్మరణసాపేక్షత్వాదిత్యర్థః ॥ నచేతి ॥ కుత ఇత్యత ఆహ ॥ స్వరూపేతి ॥ హీనాతే - స్వరూపగ్ర హణ ఇవ భేదవ్యవహారేఽపి ప్రతియోగ్యపేక్షత్వేన భవితవ్యమ్ - సోఽపి కుత ఇ త్యత ఆహ ॥ స్వరూపభేదయోరితి ॥ తద్వ్యతిరేకేతి ॥ యథేతి ॥ దూషణాన్తరమాహ ॥ హస్త ఇతి ॥ దూషణాన్తరాణాం పరిహారసామ్యాదనుక్తిః - ద్వితీయం దూషయతి ॥ నాపీతి ॥ కుత ఇత్యత ఆహ ॥ ధర్మత్వే సతీతి ॥ వివక్షే బాధమాహ ॥ అన్యథేతి ॥ అన్య థా స్వరూపపక్షదూషణాపాతాదిత్యర్థః- తతః కిమిత్యత ఆహ ॥ భేదేతి ॥ తద్ధర్మః - భేద స్య ధర్మః - పరస్పరాశ్రయమాహ ॥ కించేతి ॥ ధర్మధర్మిణోర్ధర్మిప్రతియోగినో ర్భేదగ్రాహ్యతయోః స్వతన్త్ర్యాద్గ్రాహ్యపూర్వకో భేదగ్రహస్తత్పూర్వకో ధర్మితద్గ్రహస్తు స్వాశ్రయః - సాధకాభావమనుపసంహరతి ॥ అత ఇతి ॥

౧౮ బాధకం దర్శయతి ॥ కించేతి ॥ వాక్యార్థం కథయతి ॥ ఘటోఽస్తీత్యాదినా ॥ అనువృత్తివ్యావృత్తిసిద్ధ్యై ఘటోక్తిః - సదనుభూత్యోర్వ్యావృత్త్యనుభూయమానత్వమిత్యుక్తిః- త తః కిమిత్యత ఆహ ॥ అత్రేతి ॥ ఉపాదానేతి ॥ రజ్జ్వితి ॥ రజ్జ్వాదివద్వ్యావృత్తస్యోక్తి తద్వ్యవహారేతి ॥ యథేతి ॥ ధారాదిష్వంశత్వేతి ॥ సను చేతి ॥ పరిహారతి ॥ ఉక్తేతి

స్యాదా రజ్జురియం న సర్ప ఇత్యాది రజ్జ్వాద్యధిష్ఠానయాథాత్మ్యజ్ఞానేన బాధితత్వాత్తస్యా దేరపారమార్థ్యమ్; న వ్యావర్తమానత్వాత్; రజ్జ్వాదేరపి పారమార్థ్యం నానువర్తమానతయా; కింత్వబాధితత్వాత్; అత్ర తు ఘటాదీనాం బాధితానాం కథమపారమార్థ్యమ్- ఉచ్యతే- ఘటాదావ దృష్టా వ్యావృత్తిః - సా కింరూపేతి వివేచనీయమ్- కిం ఘటోఽస్తీత్యత్ర పటాద్యభావః- సిద్ధం తర్హి ఘటోఽస్తీత్యనేన పటాదీనాం బాధితత్వమ్- అతో బాధకఫలభూతా విషయవ్యావృత్తిర్వ్యావృత్తిః- వ్యావర్తమానానాం అపారమార్థ్యం గమయతి- రజ్జ్వాదేస్తు తత్ర అబాధితమనువర్తతే- తస్మాత్స్వావృత్తిరేవ అసత్త్వమపరమార్థత్వ
౨౦ ప్రయోగశ్చ భవతి- న స్వరమార్థః అనువర్తమానత్వాత్ -రజ్జుసర్పాదౌ రజ్జ్వాదివత్ - ఘటాదయోఽపరమార్థాః వ్యావర్తమానత్వాత్ -రజ్జ్వాద్యధిష్ఠానసర్పాది వదితి||

౨౧ ఏవం తదన్యానువర్తమానాఽనుభూతిరేవ పరమార్థః- నైవ తర్హి- వయమపి తత్రానుభూతేర్వ్యావర్తమానతయా తతో భిన్నత్వమ్- నైవమ్- భేదో హి ప్రత్యక్షవిషయత్వాత్ తద్విరూపత్వాచ్చ పురస్తాదేవ నిరస్తః- అత ఏవ సతోఽనుభూతివిషయభావోఽపి న ప్రమాణపదవీమనుసరతి- తస్మాత్సదనుభూతిరేవ||

౨౨ సా చ స్వతస్సిద్ధా-అనుభూతిత్వాత్- అస్వతస్సిద్ధా ఘటాదివదననుభూతిత్వప్రసంగః- కించానుభవాపేక్షా చానుభూతేర్న శక్యా కల్పయితుమ్ - స్వసత్తయైవ ప్రకాశమానత్వాత్- న హ్యనుభూతిర్వర్తమానా ఘటాదివదప్రకాశా దృశ్యతే- తయా

ఇతి|| సాధనవ్యాపకత్వేనోపాధిం దూషయితుం ప్రతిపక్షాంశమాహ|| ఘటాదావి తి|| సా కింబాధకఫలం ఉత సంవాదఫలమితి వివేచనీయమిత్యాహ|| నేతి|| బాధకఫలత్వం దర్శయితుమాహ| కిమితి|| ఘటోఽస్తీతి ప్రతీతేర్విషయో పటాభావః - బాధసిద్ధిం దర్శయతి|| సిద్ధం తర్హీతి|| పురోవర్తిని రజతస్యాభావో హి బాధితత్వమిత్యర్థః- తతః కిమిత్యత్రాహ|| అత ఇతి|| శుక్తిధియో రూప్యప్రత్యక్షకత్వం బాధకత్వమ్ - విషయస్య భావో వ్యావృత్తిః- నిరుపాధికత్వాద్ధేతోః సాధకత్వమాహ|| నేత్యాదినా||
౨౦ ఉక్తతర్కానుగ్రాహ్యమాహ|| ప్రయోగశ్చేతి||
౨౧ ధీసత్యత్వవాదినః కింపరతః పారమార్థ్యం చేదిత్యత్రాహ|| ఏవమితి|| తర్హి తస్యాప్రసంగ ఇత్యత్రాహ|| నైవేతి|| సిద్ధయోర్విషయవిషయిభావేన భిన్నత్వాన్నైకత్వం కథం భవతీతి చోదయతి|| తస్యేతి|| మానమేయానుపపత్తిభ్యాం జ్ఞేయభేదనిరసనాత్ జ్ఞానజ్ఞేయభేదస్యాపి నిరస్తత్వాం వదన్ పరిహరతి|| నైవమిత్యాదినా|| న ప్రమాణేతి|| ప్రాగ్విసిద్ధ ఇత్యర్థః- ధీసద్వైతం విఘటయతి|| తస్మాదితి||
౨౨ ఆత్మనస్స్వయం ప్రకాశత్వం సాధయితుం ప్రతిజానీతే|| సా చేతి|| హేతుమాహ|| అనుభూతిత్వాదితి|| వ్యతిరేకవ్యాప్తిం దర్శయతి|| అస్వత ఇతి|| అనుభూత్యంతరమపేక్ష్యతాం కిం చేతి|| ప్రత్యనుమాననిరాసార్థత్వేన ప్రతిజ్ఞాతార్థః - కల్పయితుమ్ - స్వసత్తయైవ ప్రకాశమానత్వాదుపాధిరిత్యర్థః- స్ఫుటమిత్యత్రాహ|| స్వసత్తయైవేతి|| అనిత్యత్వే వేదనాంతరానపేక్షత్వాదిత్యర్థః|| నహీతి|| విద్యమానదశాయాం ప్రకాశత్వమనుపాధిరితి భావః- స్వస్యైవ ప్రకాశమానత్వం స్వసిద్ధిర్వ్యాహతేతి హేతుమాహ

శకటా యత్ప్రకారేణ ప్రత్యక్షత్వస్||

౫౩ అథైవం మనుషే. ఉత్పన్నాయామనుభూతౌ విషయమాత్రమవభాస-
తే- ఘటోఽనుభూయత ఇతి నహి కశ్చిద్ఘటోఽయమితి జ్ఞానం తదానీమవభాసయతి తా-
మనిశం భావానమనుభూతిమప్యనుభవతి- న హ్యద్ఘటాదివ ప్రకాశనిష్పత్తౌ చక్షురాదికరణ
సన్నికర్షాదనుభూతేః స్వభావత ఏవ హేతుః - తదనన్తరమర్థగతజ్ఞాతతాలిఙ్గ-
ప్రకాశితయా లిఙ్గేనానుభూతిరనుమీయతే- ఏవం తర్హ్యనుభూతేరజడాయా అర్థవ-
త్స్వయమనుద్యోత ఇతి చేత్, కిమిదమజడత్వం నామ- న తావత్స్వసత్తాయాః ప్రకాశావ్య
భిచారః- సుఖాదిష్వపి తత్సంభవాత్ - నహి కదాచిదపి సుఖాదయస్సన్తో నానుభూ-
యన్తే- అతోఽనుభూతిస్స్వయమేవ నానుభూయతే- అథాన్తరం స్వప్రకాశో జ్ఞాతృ
గ్రాహ్యస్యాస్య స్వరూపదర్శకత్వాదితి||

స్ఫుటమ్- సుఖాద్యన్యత్వే సతీతి హేతోర్విశేష్యత్వమభిప్రేతమ్-బృహదాదిమతే సు-
ఖాదేర్జడత్వాత్ ||

౫౩ అథవస్తుత్వాద్ధేతోరుపాధిరయమాయాస్యత్వేఽస్వార్థప్రసాధనత్వ-
మితరయాఽనుపాధిత్వం హేతుతయోక్తస్యత్వేన సాధనస్యాసిద్ధిం చ శఙ్కామపి వక్ష్య-
తే || అథైవమితి || తదుపన్యస్యతి || ఉత్పన్నాయామితి || మాత్రపదాభిప్రా-
యః - ఘటోఽయమితి ధ్యాపారస్య-ఘటోఽయమితి జ్ఞానస్వితి వ్యవస్థితం విష-
యస్య తే - వ్యక్తం చ తం విశిష్టా - ఘటోఽయమితి జ్ఞానే ఘటమాత్రం ప్రకాశతే| న
తు తత్రితియస్తాకం గోష్ఠిమననుభూయత ఇతి-ఘటోఽనుభూయత ఇత్యస్యోత్తరత్రాన్వ
యః-విషయమాత్రమిత్యనేన విరోధాత్ - ఘటోఽనుభూయత ఇత్యనుభవోఽభిధానత ఇ
త్యత్రాహ || ఘటోఽనుభూయత ఇత్యాది || ఘటోఽయమితి జ్ఞానవేలాయాం ఘటేదంత
ద్వార్థాన్యత్వాదనుభూతేరనుభవో నాస్తీత్యర్థః- ఘటపటాది సాధారణ్యజ్ఞాపనా-
య ఘటధూతాదిత్యనుక్తిః - అథాన్యస్య కథం భానకత్వం, శబ్దాలోకాదిహి జ్ఞాత
తయా భానకమిత్యత్రాహ || తస్మాదితి || జ్ఞానముత్పత్త్యా భానకమిత్యత్ర కిం
ప్రమాణమిత్యత్రాహ || తస్మాదితి || త్వదుక్తహేతో రసిద్ధత్వం శక్త్యనిరుపాధిత్వాదిత్య
ర్థః - తర్హి ధీవ్యవహారః కథమిత్యత్రాహ|| తదనన్తరమితి|| జ్ఞాతతేతి|| జ్ఞాతా
దిత్యాత్త్వాత్త్వర్థమ్ - తతస్య హేతుకవిత్యనుమేత్యర్థః - అర్థగతస్యాపి ప్రాకట్య
స్యస్వప్రతియోగిత్వాత్త్వగతజ్ఞానానుమాపకత్వమ్ - వ్యాప్తిస్మరణాద రనతరా
కమాకదాహ్యహా || తదనన్తరమితి|| కతపత్ర వేధపత్ప్రజ్ఞాన్యనుపపన్నమితిభావః - అ
నుమీయత ఇతి వర్తమానవ్యపదేశో వ్యాసత్యవితయాఽవతిచాభిప్రాయస్ - స్వదర్శన
శుచిస్వాపరతోపనయతి|| ఏవమితి || మాపయతి|| కిమిదమితి || కిం సాధకతయా భిమ
తం నత్వేనవాచానమ్, ఉత సాధ్యాభిమతం స్వయం ప్రకాశత్వమితి వికల్ప్య మధ్య
మం ధావయ ప్రథమమసాధ్యసిద్ధత్వేఽపి సిద్ధత్వముపగమ్యనైకాన్త్యమాహ || న తావదితి||
తద్వ్యభిచార || నహీతి|| ద్వితీయం దూషయతి|| అత ఇతి || సాధనస్యాసిద్ధ్యైకాన్త
త్వం నసాధ్యసిద్ధిరిత్యర్థః - ప్రథమే సుఖాదర్శికత్వే నానైకాన్త్యాభావమ్, అను
భూతిత్వావిహేత్వన్తరోపితత్వాధనం చాశఙ్క్యవ్యాప్తిరాహత్యమాహ|| అథాన్త
రమితి|| ఇతిమనుష ఇత్యన్వయః||

౨౭ తదిదమనాకలితానుభవవిభవస్య స్వస్యైవ విజృమ్భితమ్. అనుభూతేర్విషయధర్మత్వే తస్య రూపాదివదనుపలబ్ధేః. ఉభయాభ్యుపగతానుభూత్యైవ వ్యవహారోపపత్తౌ ప్రకాశాఖ్యధర్మకల్పనానుపపత్తేశ్చ. అతో నానుభూతిరనుభావ్యా, తేన నానుభవాన్తరసిద్ధా. అపితు సర్వం సాధయన్త్యనుభూతిః స్వయమేవ సిధ్యతి॥

౨౮- స్వసిద్ధివాదీ పరిహరతి॥ తదిదమితి॥ వృత్త్యనపేక్షవ్యవహారహేతోరనుభవస్య స్వభానవ్యవహారయోః తదన్యానపేక్షత్వరూపం విభవం మహిమానమనాకలితానుభవవిభవః. ప్రాకట్యం దృష్టం వా కల్పితం వేతి వికల్ప్య ప్రథమం తద్దూషయతి॥ అనుభూతేరితి॥ విషయధర్మత్వే తస్య ప్రాకట్యస్య రూపాదివత్ స్పార్శనత్వాపత్తిః. న చ తద్వత్ త్వగాదినోపలబ్ధిసంభవః. అపేక్షాబుద్ధిజన్యద్విత్వాదివ్యవహారమాత్రజనకతయా ద్విత్వాదిజనకత్వాభావాత్. అపేక్షాబుద్ధిద్విత్వాదివ్యతిరిక్తయా తత్ప్రతీతేః అపేక్షాబుద్ధివ్యతిరిక్తజ్ఞానస్య ఏవ భాసమానత్వేన చ. జ్ఞానగతాదర్శనేషు ప్రాకట్యమేవ ప్రామాణ్యమిత్యాహుః తద్యుక్తం. వదన్తి చ అతీతానాగతవిషయకజ్ఞానస్య ప్రాకట్యసంభవః. న హి ధర్మిణః అసత్త్వే ధర్మస్య సంభవః. అతీతాదిష్వసత్త్వాదిత్యర్థః. అథ జ్ఞానత్వప్రకారకప్రమితివిషయత్వాదేవ జ్ఞాతతయా వ్యవహారోపపత్తేః న విషయేష్వపి ప్రాకట్యం. నను జ్ఞానానుభవవిషయభావాదనుభవవ్యవహారాభావాదితి భావః. అస్తు తర్హి ప్రాకట్యం నైవ న దృష్టమిత్యత ఆహ॥ ఉభయాభ్యుపగతేతి॥ నాయం తదా ప్రాకట్యం వినా ఉభయాభ్యుపగతజ్ఞానాత్ జ్ఞాతో ఘటః ప్రకటో ఘట ఇత్యాదివ్యవహారోపపత్తావపి జ్ఞానమేవ ఘటః ఇతి ఘటాకారవ్యవహారానుపపత్తిః. నిరాకారజ్ఞానవాదినామపి ప్రాకట్యం ఘటః ఇత్యుక్తిః. విషయవిశేషనియతవ్యవహారః కర్మకర్తృవ్యవహారో వికల్పవ్యవహారాశ్చ. అత్ర ప్రాకట్యానభ్యుపగమేఽపి కథం ఘట ఏవ ప్రకటయతి న పట ఇత్యనుపపత్తిః. తస్మాత్ సంప్రతిపన్నానుభూత్యైవ తదుపపత్తౌ ప్రకాశాఖ్యధర్మకల్పనానుపపత్తేః. ఘటోఽనుభూయత ఇతి ఘటః ప్రకాశత ఇతి వ్యవహారస్య పరకృతానుపపత్తిమభ్యుపగమ్య ప్రాకట్యాభావాదపి అనుభవనిబద్ధతయా. ఘటోఽయమిత్యాది వ్యవహారస్య జ్ఞాననిబద్ధతయా ప్రాకట్యానభ్యుపగమేఽపి తద్వ్యవహారాన్యథాసిద్ధిరిత్యాశయః. జ్ఞానప్రత్యక్షవేద్యత్వాభావాత్ తథా॥ జ్ఞానమిత్యత్ర జ్ఞాతత్వం విషయగుణత్వం హేతుః. సుఖాదివత్. సంయోగరూపధర్మాదివ్యభిచారనిరాసాయ వ్యతిరేకాః. అన్యథా సిద్ధిః గుణత్వమాత్రస్యాసిద్ధేః. మానసప్రత్యక్షవిషయత్వే జ్ఞానవిషయజ్ఞాన జ్ఞానాదపరత్వానవస్థాదోషప్రసఙ్గః. యథాత్ర గ్రాహ్యత్వే అన్యాగ్రాహకత్వం, ఇత్థం జ్ఞానం జ్ఞాతవిషయమితి. ఇదం తు భావాద్యభావాన్నియమపూర్వకజ్ఞానవిషయదర్శనాత్. అనవస్థా సంవిదాపత్తిః స్యాత్. న చ వృత్తిర్జ్ఞానమనుభవస్య ఇతి మానసత్వాభావః. నను అవచ్ఛిన్నా ఇతి జ్ఞానవిషయగుణత్వాద్విశేషాత్. తథా చ తత్ర స్వప్రకాశత్వవ్యవహారానుపపత్తిః. వృత్తిత్వాద్యావన్మనోవృత్తిప్రత్యక్షత్వాభావాత్. సర్వదా వృత్తిజ్ఞానాదిస్వసిద్ధిః. ప్రథమం తద్విషయత్వాభావాత్. అతో మానసప్రత్యక్షవేద్యత్వం నానుభావ్యత్వాదితి. ఏవం మానాన్తరాగోచరత్వాత్ జ్ఞానస్య స్వయమేవ స్వస్య ప్రకాశః

౨౫. [illegible] అనుభూతిరనన్యాధీనస్వధర్మ... వ్యవహారా, స్వసంబన్ధాద [illegible] వ్యవహారహేతుత్వాత్ [illegible] సంబన్ధాభావే [illegible] వ్యవహారహేతుః, [illegible] యథా రూపాదిర్ [illegible] [illegible] స్వసంబన్ధాద్ [illegible] రూపాది సంబన్ధాధీన [illegible] అనుభూతిరాత్మనః ప్రకాశమానత్వే ప్రకాశ [illegible] వ్యవహారే [illegible] హేతుః ॥

౨౬. [illegible] స్వయం ప్రకాశానుభూతి [illegible] [illegible]

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible] - [illegible] తస్యానుమానే [illegible] [illegible] - అనుమితి [illegible] [illegible] - [illegible] [illegible] - [illegible] - అనుమానే [illegible] [illegible] - [illegible] - అనుమానే [illegible] - [illegible] అనుమితి [illegible] [illegible] - [illegible] - [illegible] ॥

[illegible] అనుమానే [illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible] ॥

[illegible] - అతో ఽనుమానే [illegible] ॥

[illegible] [illegible], [illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ అనుమానే [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] - [illegible] ॥

[illegible] - [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] - [illegible] ॥ [illegible] - [illegible] ; [illegible] - [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] - [illegible] ॥

[illegible] - [illegible] ॥ [illegible] - [illegible] - అనుమానే [illegible], [illegible] ॥

[illegible] నిర్వికల్పక [illegible], [illegible] [illegible] - [illegible]

అప్రయోజ్యత్వాభావాచ్చ వ్యవస్థితం స్వప్రకాశరూపస్యైవాత్మ అవలోక్యత్వాత్ త్వసాధ్యత్వం తదభావత్వం సంవిదిత్యాదివర్ణనమనయాత్మత్వమిహేత్యంతర్భావ్యవర్ణయతి॥

౩౦. నను చాహం జానామీతి జ్ఞాతృతా ప్రతీతిసిద్ధా. సైవచ ప్రత్యక్షసిద్ధా- [illegible] ముక్తౌ తదభావాత్ - అనాత్మత్వస్య సిద్ధిస్తదభావాదిత్యాశంక్యాహ - అతో నతత్త్వ హామిత్యత్ర అహంబుద్ధ్యనుమేయత్వాదిదృష్టసిద్ధాన్తాభిమానత్ జ్ఞాతృత్వం చైతన్యస్యేతి - జ్ఞాతృత్వంహి జ్ఞానక్రియాకర్తృత్వమ్ - తచ్చ క్రియాశ్రయత్వం [illegible] వికారిత్వం అనాత్మత్వం విక్రియావత్త్వాత్ దృశ్యత్వాదిభ్యః [illegible] ప్రత్యక్షసిద్ధత్వాదేవ యథా ఘటాదేః కర్తృత్వాదేరాత్మధర్మత్వమ్॥

౩౧. మమ త్విదమాత్మేవాహంప్రత్యయవిషయత్వాన్నభవతి [illegible] నాహం ప్రత్యయగోచరత్వమ్. కర్తృత్వే చాహంప్రత్యయగోచరత్వేనాత్మనో [illegible] [illegible] ప్రసక్తో దుష్పరిహారః - అహంప్రత్యయగోచరాత్కర్తురయం ప్రసిద్ధోహంప్రత్యయః [illegible] ప్రమాణానాం ప్రసిద్ధమేవ - [illegible] జ్ఞానమవిదుషామపి ప్రత్యగాత్మని ప్రతిపత్తవ్యమ్॥

౩౨. ఏవ మహంప్రత్యయా [illegible] [illegible]

[illegible] సైవాత్మేత్యర్థః - [illegible] ప్రత్యక్షః - [illegible] ప్రత్యక్షసిద్ధత్వం [illegible] సంవిదస్తీతి సాక్షీత్యర్థః - [illegible] ॥ [illegible] ॥ అహం [illegible] [illegible] - శరీరాత్, అవస్థాయాః, యదనాత్మాన్తఃకరణం యథా ఘటవదితి॥

౩౦. ప్రత్యక్షప్రత్యక్షవిరోధేన చోదయతి ॥ నను చేతి ॥ జ్ఞాతృతయా [illegible] ॥ సైవమితి ॥ [illegible] ప్రత్యక్షప్రత్యయస్యాహ ॥ తదభావేతి ॥ కర్తృత్వమాత్రయత్వమ్ - అనర్థత్వమ కర్తృత్వాదేవ మిథ్యాత్వాన్న [illegible] [illegible] ప్రత్యక్షవిరోధాదిత్యర్థః ॥ - ప్రాప్తం పూర్వపక్షం [illegible] ॥ అతఇతి ॥ వ్యతిరేకం [illegible] ॥ జ్ఞాతృత్వంహీతి ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] క్రియాశ్రయత్వమ్ - సాక్షిత్వమవికారిత్వం [illegible] [illegible] సాక్షిత్వాత్ - కర్తృత్వాదనాత్మధర్మ [illegible] ॥ వ్యతిరేకేతి ॥ అదర్శనాభావం ధీవేదనస్య ॥

౩౧. అహంప్రత్యయాత్మ, తర్కాభావాదిత్యనేన జ్ఞాతాహమిత్యేవ [illegible] ॥ మమ త్వితి ॥ [illegible] - అకర్తృత్వాదనాత్మనస్తు [illegible] కర్తృత్వమితి ॥ [illegible] ప్రమాణానాం, అత్ర నత్వప్రమాణానాం ధీవేదనస్య [illegible] ఇత్యాహ ॥ అహంప్రత్యయేతి ॥ యథా - [illegible] సాక్షిత్వం [illegible] ॥ అహంప్రత్యయేతి ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] సాక్షిత్వంప్రసిద్ధమిత్యాహ ॥ ధీవేదకత్వమాత్రమేవాత్మత్వసాధకమిత్యర్థః ॥

౩౨. స్వప్రకాశసంవిదాత్రయస్యాహం [illegible] [illegible]

([illegible] [illegible] [illegible] - అ[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] - [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] స్ఫుటతర [illegible] [illegible]॥

౩౩ - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible], అత ఏవ సుషుప్తి [illegible] [illegible] - [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] - అత ఏవ సుషుప్తి [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ॥

౩౪ - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఇతి, [illegible]
[illegible] [illegible] నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వభావ బ్రహ్మైకత్వ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ఇతి॥

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ; [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ॥ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] ॥ అత్మన్నేతి ॥ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] - [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ఇతి ॥ ఉపపాదయతి ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible]॥

౩౩ - [illegible] [illegible] [illegible] ॥ [illegible] ఇతి॥ [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] -
[illegible] [illegible] - [illegible] [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] [illegible] సుషుప్తి [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible], [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] - [illegible] [illegible] ॥ అత ఇతి। అత ఇతి [illegible] ॥

౩౪ - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్ - [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] - [illegible] ఇతి [illegible] - [illegible] [illegible] - [illegible]
[illegible] ఇతి [illegible] - శుద్ధ[illegible] - [illegible] [illegible]
[illegible] - వేదాన్త[illegible] [illegible] [illegible] - [illegible]
[illegible], [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ఇతి॥

[illegible]

[illegible] ॥

౧. [illegible]

అథ పర[illegible] [illegible]

[illegible] ప్రతిపాదన [illegible] బహుశాస్త్ర [illegible]

[illegible] వైకల్య [illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ఉపాయ [illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥

౧. [illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible]

౨ - [illegible]

[illegible]

౩ - [illegible]

రూపేణ ప్రత్యక్షే [illegible] ప్రత్యక్ష [illegible] నిరూపణత్వమ్ - [illegible]
[illegible] సవికల్పక [illegible] ప్రతిపాదన [illegible] - [illegible]
[illegible] - [illegible] వాక్యస్య [illegible] సంసర్గ [illegible]
నిర్విశేష [illegible] ప్రతిపాదన [illegible] సవిశేష [illegible] ప్రమాణమ్ ॥

3 - ప్రత్యక్షస్య నిర్వికల్పక సవికల్పక [illegible] సవిశేష [illegible] ప్రమాణ
[illegible] - సవికల్పకం [illegible] - [illegible] ॥

౪ - నిర్వికల్పకమపి సవిశేషవిషయమేవ - సవికల్పే [illegible] అనుభూత [illegible]
[illegible] ప్రతిసంధాన [illegible] - నిర్వికల్పకం నామ [illegible] స్య ప్ర
మాణమ్ - [illegible] - [illegible] ప్రమాణాదర్శనాత్, అ
[illegible] - [illegible] ప్రత్యక్ష [illegible]
[illegible] సంస్థాన [illegible] ప్రమాణాయామాస ॥

౫ - అతో నిర్వికల్పకమేకజాతీయద్రవ్యేషు ప్రథమపిండగ్రహణమ్ - ద్వితీయాది

[illegible] ప్రత్యక్ష [illegible] - [illegible] రూప
[illegible] ॥ [illegible] - [illegible] రూపేణ ప్రత్యక్షం [illegible] ప్ర
[illegible] ॥ [illegible] ప్రత్యక్ష [illegible] ॥ [illegible] రూపేణ ప్రత్యక్షం [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] సవిశేష [illegible] సవి
[illegible] సంసర్గ [illegible] - నిర్విశేష
[illegible]
[illegible] ప్రమాణ [illegible] - [illegible] సిద్ధాన్తరూపేణ సకల
శాస్త్ర [illegible] ప్రత్యక్ష [illegible] సవిశేష [illegible]
[illegible] సవిశేష [illegible] ॥

3 - అథ ప్రత్యక్షస్య [illegible] ప్రమాణానీతి ॥ ప్రత్యక్షస్యేతి ॥ [illegible]
[illegible] సవికల్పక [illegible] - [illegible] రూప
[illegible] ॥ సవికల్పకమితి ॥

౪ - [illegible] ॥ నిర్వికల్పకమితి ॥ [illegible] నిర్వికల్పకే - అను
[illegible] సవికల్పక ప్రతిసంధానస్య [illegible] - స
కలవిశేష [illegible] నిర్వికల్పకమ్, అతో [illegible] ॥ నిర్వికల్ప
కం నామ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ప్రత్యక్ష [illegible] - [illegible] - [illegible] ॥
[illegible] ॥ [illegible] - సవిశేషవిషయ [illegible]
[illegible] - నిర్విక
ల్పకం నామ [illegible] ప్రమాణం [illegible]
[illegible] - [illegible] నిర్వికల్పక [illegible]
[illegible] సవికల్పక [illegible] సవిశేషవిషయ [illegible] ॥

౫ - [illegible] సవికల్పక నిర్వికల్పక [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]

శిష్టప్రకారాణాం సవికల్పకమిత్యుచ్యతే - తత్ర ప్రథమవిశిష్టప్రకారకే గోత్వాదౌ తదాకారాకారతాయాః ప్రతీయతే - ద్వితీయాదివిశిష్టప్రకారకేష్వనుభవసిద్ధప్రతీతిః - ప్రథమప్రతీత్యనుసంధానసహకారిణా గోత్వాదేరనువృత్తధర్మవిశిష్టత్వం ద్వితీయాదివిశిష్టప్రకారకేషు ప్రతీయత ఇతి ద్వితీయాదివిశిష్టప్రకారకస్య సవికల్పకత్వమ్ - సాస్నాదిమత్సంస్థానరూపగోత్వాదేరనువృత్తిః ప్రథమవిశిష్టప్రకారకే న గృహ్యత ఇతి ప్రథమవిశిష్టప్రకారకస్య నిర్వికల్పకత్వమ్ - నన్వనుసంధానసహకారేణ గోత్వాదేః ప్రకారతా - సంస్థానరూపగోత్వాదేరన్యత్ర విశేషణత్వేన సంస్థానప్రతీతిరపి న సిద్ధ్యేత్ ప్రథమవిశిష్టప్రకారకేఽపి సంస్థానమేవ వస్తుగతమితి గృహ్యతే - అతో ద్వితీయాదివిశిష్టప్రకారకేషు గోత్వాదేరనువృత్తిధర్మవిశిష్టతా సంస్థానవత్త్వసంస్థానవత్త్వధర్మాదితయా గృహ్యమాణతయా తేషు సవికల్పకత్వమితి - అతః ప్రత్యక్షస్య ద్వైవిధ్యమపి నన్విత్యభిప్రాయః ॥

౬. అత ఏవ సర్వప్రత్యక్షాణాం సవిశేషవిషయత్వమపి నిరస్తమ్ - ఇదమిత్థమితి ప్రతీతావిదమ

దంశస్యేత్థంప్రకారత్వమితి తత్త్వాకారాణాం గ్రాహ్యాకారవిశిష్టత్వమిత్యర్థః ॥ ప్రతీతి ॥ అనువృత్త ప్రతీతిప్రతీతిరూపవ్యవహారవృత్తినిమిత్తతాం దర్శయతి ॥ ప్రథమపిండాదిదర్శనవ్యవస్థాయాః అనువృత్తిధర్మః - ధర్మోఽయం గోత్వమేవ తదాహ వస్తుసంస్థానశబ్దః - తద్వ్యతిరేకా యథా సాస్నాదిశబ్దః - అనువృత్తిప్రకారగ్రహణరహితా సాస్నాదిమత్త్వరూపా ॥ నచ్యవతి ॥ ప్రకారసంశయమనుపాదయతి ॥ సంస్థానరూపేతి ॥ సంస్థానరూపతయా ప్రథమపిండం వ్యక్తిమాత్రం గృహ్యతే గోత్వం తావత్ విశిష్టప్రతీతిసంస్థానరూపాకారం దర్శయితుమనుసంధానమనువర్తయతి ప్రథమవిశిష్టప్రకారకేషు ॥ సంస్థానరూపేణాదినా ॥ ప్రకారద్వయమేకత్ర సద్భావేన తత్త్వావసరః - అనువృత్తప్రకారోఽపి ప్రతీత్యనువర్తితావేన ప్రకారత్వం ప్రథమ - ఇదమిత్థమితిప్రతీతౌ ప్రథమపిండగ్రహణే ద్వితీయాదిషు తదనువృత్తిగ్రహణే - తదనేకవ్యక్తిష్వనుగతాకారాః - సాధారణాకారః ప్రథమపిండ స్థితయా ప్రథమప్రతీతౌ న గృహ్యతే - అత ఏవ ద్వితీయాదిపిండేషు నిర్వికల్పకసంబంధప్రకారగ్రహణమిత్యపి నిరస్తమ్ - ప్రథమపిండగ్రహణేఽపి పృథక్ ప్రకారపూర్వకత్వసంబంధితాప్రతీతి - సంబంధప్రకారపూర్వకసంబంధవిశిష్టసంబంధవిషయమిత్యుక్తమ్ - సామాన్యవిశేషయోరన్యథా సంబంధిత్వం ప్రతీయత ఇత్యత్ర సాక్షాత్సంబంధసంబంధివిషయత్వమేవ న భవతి - యథా దండదేవదత్తయోః ప్రత్యక్షేణ సంయోగసంబంధో గృహ్యతే - తథా దండదేవదత్తయోః పృథక్ప్రతీతయోః పృథక్ప్రకారత్వం సంబంధిత్వయోశ్చ ప్రకారే సన్నిహితసంబంధిప్రయోగాదేవ సన్నిహితసంబంధవిషయం యథావస్తుదర్శితమ్ - నన్వనువృత్తిప్రకారప్రకారిణోర్ద్వయోరపి సంబంధోఽస్తీతి ద్వితీయాదిప్రకారస్య సవికల్పకత్వనియమః, తస్మిన్నప్యనువృత్తిప్రకారసంబంధగ్రహణం ప్రత్యక్షమితి ॥ అత ఇతి ॥ అతః ప్రథమసంస్థానస్య ప్రకారత్వం ద్వితీయాదిప్రకారాణాం ప్రతీయమానత్వం ప్రకారాణామ్ - అనువృత్తిగ్రహణం ప్రథమే సర్వప్రకారాణామభావాత్ - సామాన్యరూపప్రకారప్రకారిణోర్నిర్విశేషత్వమ్ - పూర్వోక్తదుస్సాధ్యత్వం వ్యవహారయితుం దర్శనమ్ - వ్యవహారవిషయవస్తునిర్వికల్పకమితి ॥ అత ఇతి ॥

౭. ప్రత్యక్షస్య సామాన్యాకారగ్రహణే సిద్ధే ॥ అత ఏవేతి ॥ అత ఏవ ప్రథమపిండగ్రహ

త్థం భావయోరైక్యం కథమివ ప్రత్యేతుం శక్యతే. తత్రేత్థం భావస్య సాస్నాది సం
స్థానవిశేషః, తద్విశేష్యం ద్రవ్యమిదముంశ ఇత్యనయోరైక్యం ప్రతీతివిరాహతమేవ-
తథాహి- ప్రథమమేవ వస్తు ప్రతీయమానం సకలేతరవ్యావృత్తమేవ ప్రతీయతే- వ్యా
వృత్తిశ్చ గోత్వాది సంస్థానవిశేష విశిష్టతయేత్థమితి ప్రతీతేః- సర్వత్ర విశేషణ వి
శేష్యభావ ప్రతిపత్త్యోరత్యన్తభేదగ్ప్రతీత్యైవ సువ్యక్తః- తత్ర దణ్డకుణ్డలాద
యః పృథక్సంస్థాన సంస్థితాస్స్వనిష్ఠాశ్చ కదాచిత్క్వచిద్ద్రవ్యాన్తర విశేషణత
యావతిష్ఠన్తే- గోత్వాదయస్తు ద్రవ్యసంస్థానతయైవ పదార్థభూతాస్సన్తో ద్రవ్య
విశేషణతయావస్థితాః- ఉభయత్ర విశేషణ విశేష్యభావస్సమానః - తత ఏవ తయో
శ్చ ప్రతిపత్తిశ్చ- ఇయాంస్తు విశేషః. పృథక్ స్థితిప్రతిపత్తియోగ్యా దణ్డాద
యః, గోత్వాదయస్తు నియమేన తదనర్హా ఇతి- అతోऽవస్తు విరోధగ్ప్రతీతిపరా

ణస్య విశిష్టవిషయస్య సమర్థనాదేవ- సర్వత్రే- పిణ్డత్వే జాతివ్యక్త్యోశ్చ- అతశ్శబ్దా
భిప్రేతమాహ॥ ఇదమితి॥ పిణ్డత్వాభేదాభేద నిర్వాహక జాతివ్యక్త్యోస్తు దర్శితాకా
రత్వావిరోధాయాకారాన్తరాభావాత్ ప్రతీతిరేవ పరస్య శరణమితి తత్ప్రతిపా
ద్య ప్రథమమపి భేదప్రతిపత్తిః ప్రదర్శ్యతే॥ ఇదమిత్థమితి॥ తదేవ వివృణోతి॥ త
త్రేతి॥ ప్రథమపిణ్డగ్రహణేऽభేదేన గ్రహణమేక శబ్దానువిద్ధప్రత్యయాసమర్థనీయా
నపేక్షసామానాధికరణ్యం సమర్థనీయమశ్చేతి జాతివ్యక్త్యోర్భేదాభేదసాధక హేతుప
స్థితయాశఙ్క్యాహ॥ తథాహీతి॥ తేషు ప్రథమం త్వదస్యేతి॥ ప్రథమమేవేతి॥ త
తః కిం భేదేన గ్రహణస్యేత్యత్రాహ॥ వ్యావృత్తిశ్చేతి॥ అత్రాఖణ్డపక్షశ్చ ఫలితః- ధర్మి
ణో వ్యావృత్తిర్ధర్మ ఏవేత్యుక్తేః- ధర్మస్యైవ హి స్వరూపం వ్యావృత్తిః- ఉక్తిత్వగ్రహ
గ్రహణయోర్భ్రమనివృత్త్యనివృత్తిదృష్టేరితి- గోత్వాదివిశిష్టధీరస్తు, తతః కిం భేదధియ
ఇత్యత్రాహ॥ సర్వత్రేతి॥ సర్వత్ర- దణ్డకేవదత్తగోత్వతదాశ్రయాదిషు- తహీనస
మానాధికరణ్యమత్యన్తభేదే కథమిత్యత్రాహ॥ తత్రేతి॥ అపృథగ్విశేషణత్వాదిత్య
ర్థః- ఏకశబ్దానువిద్ధధీర్విశిష్టైక్యవిషయా- ఏకో దణ్డీతివత్ -అపృథగ్విశేషణవాచకత్వా
న్మత్వర్థీయప్రత్యయానపేక్ష- సామానాధికరణ్యసాధకః- తన్నియమస్తు సుతరాం-
అతో విరుద్ధత్వమ్- కిం తన్నియమస్స్వసాధారణాకారాన్తరైక్యసాధకః- భేదాం
శస్తూభయోపగతః- తత్ప్రత్యనస్తుకైత్త్యేకస్య ప్రత్యక్షపదవిరోధాద్దురుపపాదః- నియ
తసమ్బన్ధస్య నైక్యమ్- అజసంయోగవత్ -ఏవం వైషమ్యం చేత్కథం సర్వత్రేతి గ్రన్థే తుల్య
తోక్తిరిత్యత్రాహ॥ ఉభయత్రేతి॥ ఇదమిత్థంత్వయోర్విరోధోऽనివార్యః - ఉభయసమ్మ
తేః- నతద్విరుద్ధాభేదప్రతీతిః- నహ్యనాన్తరాకారభేదస్యాధారణాకారకల్పక ఇత్యర్థః-
ణాత్యన్తానేవ తన్నియమః, నదణ్డాదావితి వ్యవస్థాసిద్ధ్యర్థమైక్యం కల్ప్యమిత్యత్రా
హ॥ ఇయానితి॥ తదపి చైవేతి ఇత్యనాత్స్వభావాపర్యవసానాత్ప్రతీతివన్న
విరుద్ధో ప్రతిగౌరవమయుక్తమిత్యర్థః- యద్వాऽభేదమత్యే దణ్డాదావపి సమాధీనియ
మస్యాజ్జాతివ్యక్త్యోరాపాదనవ్యాదిత్యత్రాహ॥ ఇయానితి॥ నహి సాధారణాకారేసత్య
పాన్తరభిదాత్యైక్యగ్రహః - అథ ప్రతీతిరేవ శరణం శ్రయతః పరస్యైవ ప్రతీతివరా
హతిమాహ॥ అత ఇతి॥ యదియోరైక్యమన్యతరదేవ ప్రతీయేత, నచ తథా ప్రతీయ

(౩౦) అనుమానాదిమానానాం సవిశేషవిషయత్వమ్ - ప్రత్యక్షస్య సన్నికృష్టగ్రాహిత్వ [illegible]

[illegible]

౨- [illegible]

౩- [illegible]

౨- [illegible]

౩- [illegible]

తస్మిన్నేవ క్షణే వస్తుభూత రూపత్వం స్థానయాపగో త్యాదర్థ్య గ్రాహకత్వాత్ [illegible] గ్రాహ్యం నతిందదితి [illegible] అపిచ వస్తుతో గ్రాహిత్వే ఘటోస్తి ఘటోస్తీతి [illegible] [illegible] ప్రతిపన్న [illegible] యదిచ వస్తునో [illegible] వస్తుసంస్థాన రూపజాత్యాది లక్షణో భవః [illegible] కిమిత్యస్య [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ప్రత్యక్ష [illegible] [illegible] అత్యేపి [illegible] సంవేదనయో [illegible]

[illegible]

[illegible] సంస్థానాతిరేకి [illegible] సంస్థానస్య సంప్రతిపన్నత్వాద్ [illegible]

[illegible]

[illegible]

స్థానమేవ జాతిః - సంస్థానం నామావయవసాధారణం రూపమితి యథావస్తు సంస్థాన మనుసన్ధేయమ్॥

౧౦. జాతిగ్రాహకే నైవ భిన్న ఇతి వ్యవహారసంభవాత్ ఉపాధ్యానన్త్యాదర్శ నాత్ అధ్యారోపితవాదినా వ్యక్త్యవగతత్వాద్వ్య గోత్వాదిరేవ భేదః - నను జాత్యాద రేవ భేదశ్చేత్తర్హి గృహీతే తద్వ్యవహారవద్భేదవ్యవహారోపి స్యాత్ - నత్వన్న - భేదశ్చ వ్యవహార్యః తథా - గోత్వాదివ్యవహారాత్ - గోత్వాదిరేవ హి సకలేతర వ్యావృత్తిః - గో త్వాదౌ గృహీతే సకలేతరజాతీయ బుద్ధివ్యవహారయోరనువృత్తేః - భేదగ్రాహకే నైవ వ్యక్తేర నివృత్తిః - అయమస్మాద్భిన్న ఇతి తు వ్యవహారే ప్రతియోగినిర్దేశస్య తదపే క్షత్వాత్ ప్రతియోగ్యపేక్షయా భిన్న ఇతి వ్యవహార ఇత్యుక్తమ్॥

౧౧. యత్ర నఘటాదీనాం విశేషాణాం వ్యావర్తమానత్వేన పరమార్థ్యమ క్త౦, తత్ర నాలోచిత బాధ్యబాధకభావ వ్యావృత్త్యనువృత్తివిశేషస్యధ్రౌవ్యం పరికల్ప్య స్మ-

త్వాదిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తవ్యవహారోఽన్యథాసిద్ధ ఇతి న కల్పనమ్ - శబ్దానుగమస్తు సౌపాత్య త్వాదిత్యర్థః - సంస్థానమవయవసంయోగవిశేషశ్చేజ్జాత్యాదావ వ్యాప్తిః, స్వరూపం చేన్న విశిష్టవిషయతా ప్రత్యక్షస్య, అనుభయం చేదన్యతరత్స్యాదిత్యత్రాహ॥ సంస్థాన మితి ॥ వ్యక్తక్షోభ్ధ్యపరః.

౧౦. అథ జాతేస్సంస్థానరూపాయా ఏవ భేదత్వమాహ ॥ జాతిరితి ॥ వ్యవహారస్య ప్రతియోగినిరపేక్షస్యాభావస్య తదపేక్షశబ్దవాచ్యత్వమభావాభావ వ్యవహా రేదృష్టం, న హి ప్రతియోగ్యపేక్షాభావః, తద్వజ్జాత్యాదిరేవ భేదశబ్దవాచ్య ఇతి భావః - చో దయతి ॥ నన్వితి ॥ పరిహరతి॥ నత్వమితి ॥ వ్యక్త్రియాదిరిదం - న భవత్యన్యాత ఇత్యర్థః - కథమిత్యత్రాహ॥ గోత్వేతి ॥ కథం తద్వ్యవహారే తద్వ్యవహార ఇత్యత్రాహ॥ గోత్వాదిం తి ॥ తథాత్వం కథమిత్యత్రాహ॥ గోత్వాదావితి ॥ ఇతరాభేదబుద్ధ్యాదినివృత్తిరస్తు, తతః కిం గోత్వాదేర్భేదత్వ ఇత్యత్రాహ ॥ భేదేతి ॥ భేదో హ్యభేదవిరోధీతి భావః - ధర్మ త్వం ధర్మిణాహత్వం చ స్వరూపస్యభేదత్వే ఉపయోజకం, ధర్మసమాన్యమధర్మేతరస్య న స్వరూపం భేద ఇతి కత్తోక్త్య - ప్రతియోగినిరపేక్ష గోత్వాదివ్యవహార ఏవ భేదవ్యవ హారశ్చేత్తత్ర వ్యాప్తత్వాపేక్షతోక్తః కథమిత్యత్రాహ॥ అయమస్మాదితి॥ పాశబ్దవిశేష స్యాభావాత్ - ధావాదౌ శబ్దాన్తరేణ తదభావాదిత్యర్థః:

౧౧. మానమేయానుపపత్తిపరిహృత్యానుమానం దూషయితుమనువదతి॥ యత్త్వనిత్యాదినా ॥ దూషయతి ॥ తదితి ॥ ప్రతిపన్నో బాధ్యబాధకయోరేవ వ్యా వృత్త్యనువృత్త్యాసాధకత్వం న వ్యావృత్త్యనువృత్తిమాత్రమితి విశేషః ఉభయనా లోచిత ఇత్యర్థః - సోపాధిత్వం వా ఇత్యాయాసమేవ వ్యాపారః: ప్రతిపన్నమిథ్యాత్వవిష యస్య వ్యావర్తమానసాధారణః - అద్వైతవ్రతోపాదితమ్ - ద్వితీయశ్చ ధర్మిగ్రాహకమా నబాధరూపః - తృతీయశ్చ సాధ్యసాధకస్యత్వమిథ్యాత్వవికల్పఫలరూపః - న చ సా ధ్యమిథ్యాత్వే విశ్వస్య - లోకసిద్ధతయా సంభవదపరాధ్యవగమే న చ బాధబాధకస్య ప్రా మాణికత్వాత్ - సత్యస్య సత్యస్యాప్యమానకత్వాత్తదుక్తిర్నిత్యసమ్ - న చ సత్యత్వం నా స్త్యత్వాన్తరాభావాన్నపి - నిత్యస్య సత్యస్య పరని వ్యావర్తకత్వాత్ - వ్యక్తస్యం ప్రష్టాణి

త్వయోర్జ్ఞానయోర్విరోధేహి బాధ్యబాధకభావః. బాధితస్యైవ వ్యావృత్తిః. అతో ఘటపటాదిషు దేశకాలభేదేన విరోధ ఏవ నాస్తి - యస్మిన్ దేశే యస్మిన్ కాలే యస్య సద్భావః ప్రతిపన్నః, తస్మిన్ దేశే తస్మిన్ కాలే తస్యాభావః ప్రతిపన్నశ్చేత్, తత్ర విరోధాద్బలవతో బాధకత్వం బాధితస్య చ నివృత్తిః - దేశాన్తరకాలాన్తర సంబన్ధితయా ఽనుభూతస్యాన్యదేశకాలయోరభావప్రతీతౌ న విరోధ ఇతి కథం తత్ర బాధ్యబాధకభావః - అన్యత్ర నివృత్తస్యాన్యత్ర నివృత్తిర్వా కథముచ్యతే - రజ్జుసర్పాదిషు తు తద్దేశకాల సమ్బన్ధితయైవాభావప్రతీతేర్విరోధో బాధకత్వం వ్యావృత్తిశ్చేతి దేశకాలాన్తర దృష్టస్య దేశకాలాన్తర వ్యావర్తమానత్వం మిథ్యాత్వవ్యాప్తం న దృష్టమితి న వ్యావర్తమానత్వమాత్రముపాధ్యం హేతుః॥

౧౨. యత్త్వనువర్తమానత్వాత్ సత్యత్వమర్థానామితి తత్సిద్ధమేవేతి న సాధనముపాద్యం. అతో నస్మాకమేవమస్తు ।

చ - అధిష్ఠానతత్త్వావగమాత్ - అధిష్ఠానసాధ్యస్తయోరేకధీవేద్యత్వాచ్చ - దృశ్యత్వనియమో హేతుశ్చ ద్వ్యతకేన - సతో దృశ్యత్వస్య నియమాభావేనానుమానస్యాప్రవృత్తేర్దృశ్యమిథ్యాత్వస్య సదనుభూతత్వాత్ సతో దృశ్యత్వనియమాభావ ఇతి - ప్రష్టవ్యత్వాత్ -

అప్రదేశ్యమిత్యాదినిషేధస్తు సామాన్యవిషయః - ఘటపటస్తి ధీరా ఇతి తత్ర ప్రవృత్తేః - విశేషనిషేధశ్చ నచ తు షేత్యాదః - వ్యావర్తమానత్వం చ బహిష్ఠాణి వ్యభిచారి - జడాదిభ్యో వ్యావృత్తత్వాత్ - తన్నిత్యత్వే జడాదిత్వమ్ వ్యావర్త్యత్వాభావాచ్చ - ఘటాదివ్యావర్తమానత్వస్యాపి మిథ్యాత్వాభ్యుపగమాత్ - వ్యావర్తమానజడాదిభ్యో వ్యావృత్తత్వం మిథ్యాన వా - ఉభయథాపి బహిష్ఠావ్యావృత్తమితి - అత్ర తు సోపాధికత్వం వక్తుం బాధస్య పదార్థస్య సాయతం దర్శయతి॥ ద్వయోరితి॥ బాధితస్యైవేతి॥ వ్యావృత్తి శబ్దో విశేషణః - వ్యావర్తమానత్వమాత్రమితి తస్యమానత్వాత్ - మిథ్యాత్వసాధి వ్యావృత్తిర్బాధితస్యైవేత్యర్థః - తతః కిమిత్యత్రాహ ॥ అతో ఇతి ॥ దేశకాలభేదేన తత్ర విరోధాభావాద్బాధం దర్శయితుం తయోరైక్యే విరోధబాధౌ దర్శయతి॥ యస్మిన్నిత్యాదినా॥ చ ఏవార్థః - నివృత్తిః పూర్వోక్త - ఘటాదౌ సద్వ్యవస్థయా మాహ ॥ దేశాన్తరేతి ॥ విరోధబాధఫలాభావమాహ ॥ అన్యత్రేతి ॥ అన్యత్ర విరోధబాధస్థలే - ఉక్తం దృష్టాన్తే దర్శయతి ॥ రజ్జ్వితి ॥ ఇత్థం వ్యాప్తి శైథిల్యా - ఫలితమనుమానదూషణం దర్శయతి ॥ ఇతీతి ॥ మాత్రపదాపరోధబాధహేతుక వ్యావృత్తిత్వభానః - పక్షే ఘటాభావస్య ధ్వంసస్యాపి సిద్ధసాధ్యతా - ఘటేఽపి చేద్వ్యభిచారాదిదోషత్వం తిం హేతుః - సోపాధికస్య - ప్రతిపన్నోపాధావబాధితత్వం చేదసిద్ధిరిత్యర్థః - న సాధ్యవిశిష్టస్యోపాధేః - న హి బాధితసత్త్వమ్ - బాధార్హత్వం సాధ్యమ్ నను యావజ్జీవం బాధావిషయేషు సంప్రతిపన్నసత్త్వ్యస్య వృత్తేస్సాధ్యసమవ్యాప్తిః - నైవమ్ మిథ్యాభూతేష్వత్వయాధియా బాధితత్వాదీశ్వరాదౌ బాధితత్వాచ్చ తేష్వనివృత్తేః - దేశకాలవిషయత్రిమేవ్వపి క్రియాదికమనుపాధిః - అతశ్చ సాధ్యసమవ్యాప్త్యభావః - అతిఏవహి దేశకాలాదిప్రతిపన్నోపాధావితి వక్ష్యతే.

౧౨. అథానువర్తమానత్వహేతోః సిద్ధసాధ్యతామాహ ॥ యత్త్వితి ॥ సత ఏవ నస్యత్వేత్యధికరణాసిద్ధిరిత్యా సిద్ధసాధ్యతా చేతి భావః.

౧౩. అనుభూతి శబ్దేన యేషాం విషయవిషయిభావేన భేదస్య ప్రత్యక్ష సిద్ధత్వాద్బాధితత్వాచ్చ అనుమానే రేవ హేతో ర్వ్యభిచార ఇతి నిరస్తమ్॥

౧౪. యత్త్వనుమానే స్వయం ప్రకాశత్వ ముక్తం తద్వ్యవహార ప్రకాశవత్తా యాం జ్ఞాతురాత్మనస్తథైవ - నతు సర్వేషాం సర్వదా తథైవేతి నియమోస్తి. పరానుభవస్య పరోక్షా వాదాదిద్వారానుమానజ్ఞాన విషయత్వాత్ - స్వానుభవస్యాపి అతీతాన్యజ్ఞానవిషయమితి జ్ఞానవిషయత్వ దర్శనాచ్చ. అతోనుభూతిత్వ హేతుర్న స్వప్రకాశత్వం సాధయితుం నశక్యతే।

౧౫. అనుభూతేరనాద్యత్వేఽననుభూతిత్వమిత్యపి దురుక్తమ్. స్వగతానుభవానాం పరగతానుభవానాఞ్చ అనుభావ్యత్వేన అననుభూతిత్వ ప్రసఙ్గాత్ - పరానుభవానుమానస్య స్వస్యోపి తత్ప్రాభాకరసమ్మత గ్రాహ్యాభావేన సమస్తవ్యవహారోచ్ఛేద ప్రసఙ్గః - అపార్థస్య జ్ఞానవత్త్వమనుమేయతయా ప్రత్యక్షత్వే చ స్వానుభవస్యాపి తత్కాలానుమేయత్వాపత్తేః - నచాన్యవిషయత్వేఽననుభూతిత్వమ్ - అనుభూతిత్వం నామ వర్తమానదశాయాం స్వసత్తయైవ స్వాశ్రయం ప్రతి ప్రకాశమానత్వం, స్వసత్తయైవ స్వ విషయసాధనత్వం వా. తేనాన్యానుభవాన్తరానుభావ్యత్వేపి స్వానుభవసిద్ధతానుమానతద్వైతి నానుభూతిత్వమపగచ్ఛతి- ఘటాదేస్త్వననుభూతిత్వం తు అత్యన్తాభావ విరహాత్ - నానుభావ్యత్వాత్ - తథానుభూతేరనుభావ్యత్వేఽననుభూతిత్వ ప్రసఙ్గోనుపపన్నః - గగన కుసుమాదేరననుభావ్యస్యాననుభూతిత్వాత్ - గగనకుసుమాదేరననుభూతిత్వ మనుభవస్య ప్రయుక్తం నాననుభావ్యత్వ ప్రయుక్తమితి చేత్, ఏవం తర్హి ఘటాదేరప్యననుభూతిత్వ

౧౩. మిథ్యాత్వసిద్ధ్యనుమానే వ్యధికరణత్వం నిరస్యతి॥ అనుభూతేతి॥ అనువర్తమానత్వస్య స్వరూపాసిద్ధిం సూచయితుం విశేషణాని - మానాన్తరత్వద్విశేషాదిత్యనువృత్తమప్యనన్తరాత్.

౧౪. అథ స్వప్రకాశత్వేఽనుభూతేరనుమాన సత్త్వమనువదతి॥ యత్త్వితి॥ వక్తవ్యం తదాహ॥ తథేతి॥ నతు సర్వేషాం సర్వదా తథైవేత్యర్థః దృష్టయైవ స్వీకృతమిత్యాహ॥ పరేత్యాదినా॥ అనుభూతిత్వేతి॥ ఉక్తమైవ వ్యభిచారోపపాదనమ్॥

౧౫. అథ వ్యతిరేకానుమానమనుపదతి॥ అనుభూతేరితి॥ అనిష్టం ప్రసఞ్జయతి॥ స్వగతేతి॥ పరధియామేవ వ్యతిరేకప్రకారేణ తార్కికైరభ్యుపగమవిరోధః ప్రసక్తవ్యాపరతా॥ పరేత్యాదినా॥ అథ కాలాన్తరానుభవనం వక్తి॥ నచేత్యాదినా॥ తదర్థమస్యానుభూతేర్లక్షణమాహ॥ అనుభూతిత్వమితి॥ ఘటాదివ్యావృత్తానుభవవ్యాపార్యాంశావర్తమానత్వం విషయసమ్బన్ధరూపేణానుభూతిత్వజ్ఞానత్వమ్ - అన్యవిదం వాదినా ముఖ్యం గృహ్ణాతి తదాహ॥ స్వేతి॥ ఇన్ద్రియార్థసన్నికర్షాద్యనపేక్షతయా - ఇన్ద్రియాదిహీన స్వసత్తయైవ, కింతు జ్ఞానాన్తరానపేక్షతయా - పరానపేక్షయా స్వవిషయావభాసకత్వమ్
గృహీత్వమిత్యాహ॥ సాధారణాసాధారణ భేదభిన్నః - అథవా పదార్థపక్షే॥ అనుభూతేరితి॥ ప్రతిపాద్యమాహ॥ తథేతి॥ ఘటాదేరనుభావ్యత్వేపి నానుభూతిత్వమితి దృష్టాన్తమాహ॥ గగనేతి॥ ఘటాదావప్యేవమితి॥ అనుభూతిత్వం ప్రయుక్తం న

నిబన్ధనమజ్ఞానావిరోధిత్వమేవ నానుభావ్యత్వమిత్యాశఙ్కాయామాహ- అనుభూతేరనుభావ్య త్వే అజ్ఞానావిరోధిత్వమపి తస్యా ఘటాదేరివ ప్రసజ్యేత ఇతి చేత్, అననుభావ్యత్వేఽపి గగనకుసుమాదేరివాజ్ఞానావిరోధిత్వమపి ప్రసజ్యత ఏవ - అతోఽననుభావ్యత్వేఽనను భూతిత్వమిత్యుపహాస్యమ్॥

౧౬- యత్తు సంవిదస్స్వతస్సిద్ధాయాః ప్రాగభావాద్యభావాదుత్పత్తిర్నిరాక్రియ తే, తదసత్, స్వజాత్యన్తేన యుక్తిః ప్రదీయతే- ప్రాగభావస్య గ్రాహకాభావాదభావో నశక్యతే వక్తుమ్- అనుభూత్యైవ గ్రహణాత్ - కథమనుభూతిస్సతీ తదానీమేవ స్వాభావం విరుద్ధమేవ గమయతీతి చేత్, నహ్యనుభూతిః స్వసమకాలవర్తినమేవ విషయీకరోతీ త్యస్తి నియమః- అతీతానాగతయోరపి విషయత్వప్రసఙ్గాత్ - అథమన్యసే, అనుభూతి ప్రాగభావాదేస్సిద్ధ్యన్తస్తత్సమకాలభావ నియమోఽస్తీతి- కస్స్వయాత్వదేవం దృష్టం, యేన నియమం బ్రవీషి- హస్తకతూలతత ఏవ దర్శనాత్ ప్రాగభావాదిస్సిద్ధ ఇతి న తద భావనిర్వాహః- తత్ప్రాగభావస్య తత్సమకాలవర్తిన మనస్యత్తఃకా బ్రవీతి- ఇన్ద్రియ జన్యనః ప్రత్యక్షస్యహ్యేవ స్వభావ నియమః, యత్స్వసమకాలవర్తినః పదార్థస్య గ్రాహకత్వమ్- న సర్వేషాం జ్ఞానానాం ప్రమాణానాఞ్చ స్మరణానుమానాగమయోగి ప్రత్యక్షాదయః కాలాన్తర వర్తినోఽపి గ్రాహక దర్శనాత్ - అత ఏవచ ప్రమాణస్య ప్రమేయసామానాధికరణ్యనియమాభావః- నహి ప్రమాణస్య స్వసమకాలవర్తినాఽవినాభావోఽర్థేన సమ్బన్ధః- అపితు యద్దేశకాలాది సమ్బన్ధితయా యోఽర్థోఽవభాసతే తస్య తథా విధా

ప్యతే॥ అనుభూతేరితి॥ అననుభావ్యత్వేఽపి తత్ప్రసఙ్గయతి॥ అననుభావ్యత్వేపీతి॥ ధీత్వా దాప్య, ధీత్వాత్, యదవేద్యం తన్న ధీః, యథా ఖపుష్పమ్- అధీత్వమజ్ఞానావిరోధిత్వంచ ఖపుష్పవదనుభాత్వచ్చేదనుభూత్వమపి చానుభావ్యత్వే ప్రసజేత్ - యద్యవేద్యత్వే తత్ర దవే ద్యత్వేపి ప్రసజేత్ -తద్ధర్మి గ్రాహకవిరుద్ధంచేద్వ్యాప్త్యుపపత్తిరితి భావః.

౧౬- అథసుగతసామ్యత్యగానకతి యాపరోక్షం ధనిత్యత్వానుమానదూష్యత్వమస్య తి॥ యత్త్వితి॥ అన్యస్యేతి॥ అనిద్ధమిత్యనాదిత్వే సాధ్యతఇత్యర్థః- గ్రాహ కాభావమాశఙ్క్యాహ॥ ప్రాగితి॥ విరోధం శఙ్కతే॥ కథమితి॥ పరిహరతి॥ నహీతి॥ సమకాలస్యశ్యగ్రాహ్యమాత్రప్రయుక్తతానిరస్తా-అథ గ్రాహ్యవిశేషప్రయుక్తతాం దూషయితు- శఙ్కతే॥ అథేతి॥ వచనస్యచక్షుర్వ్యదృష్టిరపేక్షితేత్యభిప్రాయేణాహ॥ కిమితి॥ దృష్టిసిద్ధావభావసిద్ధిమాహ॥ హస్తేతి॥ ప్రాగభావసమకాలత్వోపగమేనదూషితః- తదత్యన్తాయుక్తమిత్యాహ॥ తత్ప్రాగితి॥ సమకాలత్వంచ వేదనత్యపి ఘటేఘటోఽ యమితి ధీన్యాయదిశ్యతాహ॥ఇన్ద్రియేతి॥ ప్రమాణానాంచేతి, చశబ్దాత్ప్రత్యక్షస్యచేత్యు క్తంభవతి- ధీత్వంమానత్వం ప్రత్యక్షత్వం వానతత్రప్రయోజకమ్, కింతుతదవాన్తరసై న్ద్రియకప్రత్యక్షమిత్యర్థః- ఉపపాదయతి॥ స్మరణేతి॥ఆదిశబ్దాదీశ్వరప్రత్యక్షమా హోనమానమేయయోవినాభావః కథమిత్యత్రాహ॥ అత ఇతి॥ అతస్సమకాలవినాభావా దిత్యన్వయోరిత్యర్థః- సంప్రతిపన్నమానేషు ప్రదర్శనాత్తదనుగుణసమ్బన్ధో వాచ్యఇ త్యర్థః- కథమిత్యత్రాహ॥నహీతి॥ నహీ కథమిత్యత్రాహ॥ అపిత్వితి॥ తత్తతేరవిషయ

కారణవిశేషమిథ్యాత్వప్రత్యనీకతా- అతఏవమపినిరస్తం- స్మృతిజ్ఞానాద్యవిషయానస్తి
త్వేఽపిస్మృతిత్వజ్ఞానాదితి॥

౧౩-. అథోచ్యేత- సతామసత్త్వంచిత్ప్రాగభావః ప్రత్యక్షసిద్ధః- అసతామానస
త్వాత్- సదప్రమాణత్వాదసిద్ధః-లిఙ్గత్వాభావాత్ -నహిసంవిత్ప్రాగభావవ్యాప్త
మన్యల్లిఙ్గముపలభ్యతే- నానుపపత్తిరపిసత్త్వబిద్దిర్యతే- నచాగమస్తద్విషయోఽపి దృష్ట
చరః- అతస్తత్ప్రాగభావః ప్రమాణాభావాదేవ నసేత్స్యతీతి - యత్త్వేవం స్వతస్సిద్ధ
త్వవిశేషణం పరిత్యజ్య ప్రమాణాభావేఽపరాధత్వాదౌత్సర్గికానుపలబ్ధ్యైవ అభావఃసమ
ర్థ్యత ఇత్యుపహాస్యతామగవాన్॥

౧౪- కిఞ్చ ప్రత్యక్షజ్ఞానం స్వవిషయం ఘటాదికం స్వసత్తాకాలే వర్త
మానమేవ గృహ్ణాతి నతు తదా నత్తామవగమయద్దృశ్యత ఇతి ఘటాదేః పూర్వోత్తరకాలసత్తా
నప్రతీయతే- తద్వత్ప్రతీతిశ్చ సంవేదనస్య కాలపరిచ్ఛిన్నతయా ప్రతీతేః- ఘటాదివిష
యమేవ సంవేదనం స్వయం కాలానవచ్ఛిన్నం ప్రతీతం చేత్ తత్సంవేదన విషయో ఘ
టాదిరపి కాలానవచ్ఛిన్నః ప్రతీయేతేతి నిత్యః స్యాత్ - నిత్యం చేత్సంవేదనం స్వతస్సి
ద్ధం నిత్యమిత్యేవ ప్రతీయేత- నచతథా ప్రతీయతే. ఏవమనుమానాదినం విదోఽపి కా
లానవచ్ఛిన్నాః ప్రతీతాశ్చేత్ స్వవిషయానపి కాలానవచ్ఛిన్నాన్ ప్రకాశయన్తి

త్వం నిరస్తమిత్యాహ॥ అతఇతి॥ అతస్సంవిత్కాలత్వనియమాభావాత్.

౧౫- ధీతద్భావగ్రాహకేత్యుక్తం తస్యాః ప్రమాణాన్తర్యాభావాత్ గ్రాహకత్వాభా
వం శఙ్కతే॥ అథోచ్యేతేతి॥ మానానవసేయత్వం దర్శయతి॥ నహీతి॥ నిగమయతి॥
అతఇతి॥ పరిహరతి॥ యదీతి॥ యద్యపిశబ్దః-శిష్టపరాధత్వేనహేత్వర్థః-వస్తుం
మానం పరాజిత్య తమితియోగ్యానుపలబ్ధ్యాభావప్రమితిరితి.

౧౬-అర్థాపత్తిమాహ॥ కిఞ్చేతి॥ సవిషయస్యజ్ఞానస్య విషయానిత్యత్వనిత్యత్వ
మితి తత్పరిచ్ఛేద్యప్రథమాదూష్యతే॥ ప్రత్యక్షేత్యాదినా॥ ఘటసత్తాకాలకాత్
పరస్పరవ్యాపకత్వాత్తత్కాలికమిత్యర్థః॥ తత్ప్రతీతిరితి॥ అప్రతీతిప్రకాశఃజ్ఞానస్య వ్య
వహారానుగుణ్యాభావోఽపి తథైవ- ఏవం విషయవ్యవహారానుగుణ్యకాలాదిత్వాత్ స్వ
భావపత్త్యర్థదయః కాలాదిత్వముక్తమ్- అథఘటాద్యనిత్యత్వానుపపత్తిమాహ॥
ఘటాదీతి॥ నిత్యతయానవభాసనాన్యథానుపపత్తిమాహ॥ నిత్యం చేదితి॥ యత్పూర్వపక్షి
ణా సంవిదస్స్వతస్సిద్ధత్వే జ్ఞానాన్తరావిషయత్వాత్ జ్ఞానాన్తరేణ తదభావోఽదుర్గ్రహ
ఇత్యుక్తం జ్ఞానాన్తరేణ తన్నిత్యత్వగ్రహేఽపి ప్రమాణమిత్యభిప్రాయేణాహ॥ స్వతస్సి
ద్ధమితి॥ యద్వా ప్రథమార్థాపత్తౌ రజ్జుపురోవర్తి ద్వయం ఘటాదిత్వాది గ్రన్థ
స్యోక్తమ్- అనుమానాదిధియామపి తథాత్వే విషయనిత్యత్వం ప్రసజ్యత ఇతి॥ ఏవమ
పి- ఏవం ప్రత్యక్షజ్ఞానవత్ కాలానవచ్ఛేదవతీత్యర్థః- అనుమానాదిధియాం వేద్యస
మకాలత్వనియమాభావేఽపి వేద్యాతీతత్వాగామిత్వే ధీకాలాపేక్షయేతి స్వనిత్యత్వ
విదసిద్ధిః, నతు లిఙ్గాద్యపేక్షయా- లిఙ్గాదిధియో లిఙ్గాదికాలగోచరత్వాభావాత్-
లిఙ్గాదేః ప్రత్యక్షేణైవత్వాత్ - ఉక్తరీత్యా ప్రత్యక్షస్యేవ కాలానవచ్ఛిన్నవిషయ

[illegible] ॥

౧౮- [illegible] ॥

[illegible] ॥

౧౯- [illegible] ॥

౨౦. [illegible] వివేచనస్య [illegible] పూర్వపక్షిణ [illegible] [illegible] స్ఫోరయిష్యతి. [illegible] [illegible] [illegible] శబ్దానుభవ [illegible] [illegible] [illegible] అనుభూతిర్వ్యభిచారత [illegible] [illegible] [illegible] అనుభూతేరనుభావ్యత్వ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] దోషోత్పత్తిరుపపత్తిః ఇతి॥

౨౧. యద్యప్యస్యా అనుభూతేః [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] దృశ్యతే. [illegible] న [illegible] [illegible]॥

౨౨. యద్యప్యనుభూతిరజ్ఞాతస్య [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] అనాదిత్వే [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

---

౨౦. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఆత్మానుభవో [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] అనుభూతి [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఆత్మానుభవే ఆత్మానుభవే [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఆత్మానుభవః [illegible] [illegible] ఆత్మానుభవో [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] అనుభూతేర్॥

౨౧. [illegible]

౨౨. అథానుభూతి [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఉత్పత్తి [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

అవిద్యాయా ఆశ్రయః [illegible] వస్తుతో [illegible]
[illegible]
[illegible] ॥

౨౩- యదపి జ్ఞానస్య [illegible] స్వరూపాయా [illegible]
[illegible] తదపి [illegible]
[illegible] సంవేదన [illegible]
[illegible] స్వప్రకాశ [illegible]
[illegible] సంవేదనస్య [illegible] ప్రకాశ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] స్వధర్మ [illegible]
[illegible] జడత్వాది [illegible]
[illegible] ॥

౨౮- అపి చ [illegible] సిద్ధ్య [illegible]
[illegible] సిద్ధి [illegible] యదన [illegible]
[illegible] సిద్ధిః [illegible]

[illegible] ॥ అవిద్యాయా ఇతి ॥ [illegible] ఇతి ॥
అబాధితేతి ॥ [illegible] ఇతి ॥ [illegible]
[illegible]
[illegible] ఇతి భావః

౨౩- [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

౨౫- [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ఇతి భావః [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible]
[illegible]
[illegible] ॥

౨౫. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ఏతత్ [illegible]
[illegible] అన్యథా [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] - అహంకారాత్మ [illegible]
[illegible] ఇతి [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] - [illegible] ॥ [illegible] ॥ ౧౦౩ ॥ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
౨౫. [illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]

త్యత్వమిష్టమ్-అనుభూతిరనుభూతిమాత్రమేవ - వందిత్వాను నా భిన్నా శాఙ్ఖ నిర్వి
షయా వా స్యాత్ సువలబ్ధ్యత్వ వత్సువతీత్యుక్తమ్ - తథయా స్యాదసాధారణీ నిత్యత్వే
త్యువలబ్ధి ధరావారణ-అనుభూతి మాత్రమేవ పరమార్థ ఇతి నిష్కృష్టే సాధ్యాభావాత్సాని
రాకృతా: ॥

౨౬- నను వాదం జ్ఞానా మాత్రస్య స్వప్రత్యయో వాదినవమంశః (తథా నైరర్థక్య)
స్యాదర్థస్య అత్రా - తస్మిం స్తత్త్వం నిర్వాసితతయా యుక్తవత్ అత్రా జ్ఞానా జ్ఞానా మాత్ర
సిద్ధస్య మాత్రార్థస్య స్వాతిరేకి యుక్త తద్భవ-సై తేవమ్ అహంజ్ఞానా మాత్రధర్మత్వ
తయా (తస్యత్వేతి భిన్నా దేశ- కిశ్చ- అహంకర్తా నహి జ్ఞాతా ప్రత్యక్షం యోగ్యా
త్మనో భేదే। అతం అధ్యాస్యారాగ్భావా ప్రత్యక్ష కర్తా హి ధిక్యతే ॥ నిరస్తాఖిల
దుఃఖోహమనన్తానన్ద భాక్స్వరాట్। భవేయమితి మోక్షార్థీ శ్రవణాదౌ ప్రవర్తతే ॥
అహం కర్తా నిరాకృత్య వ్యక్త ఇత్యర్థ్యత్వమ్। అహం పరాన ప్రామాణికతా ప్రస్తావ
నర్థక॥ మయి నష్టేపి మత్తోన్యా కాచిదజ్ఞప్తిరస్తి చేత్। ఇతి త్వాప్రత్యయముత్కః కస్య

వాస్యేష్ట ఇష్యా॥ భవతి ఇతి ॥ ఇష్టత్వేపి గతిర్నస్య తద్వతయా ఇష్యా ॥ అ
నుభూతిరితి ॥ ఉత్పత్త్యాదికం నవినయా యాః నిత్యత్వాదికం త్వవినయాయా ఇత్యా
ర్థః ॥ సంవిదితి ॥ తత్ర నాభావనకా శబ్దార్థః ॥ ఉభయోరితి ॥ సంవిదపి కింవర్ణ్యజ్ఞానేన
సంబధ్నాతి తురీయతి భావః - ధియోదితయా మాత్రయా ప్రత్యస్యాయమవద్ధతి య
త్రాదిమత్వమాహ ॥ అనుభూతి ॥

౨౭- ॥ నను దేశాన్త॥ అపి సంశయః ఫరాగ్దేశ తత్రః (తత్త్వతత్త్వ ఇత్యర్థః-తత్ర
హేతుః (ఫరా నైరర్థక్యమ్-తత్ర హేతుః ప్రత్యాధార్యమ్-యుక్త తథా స్యహేతుత్వ
స్వతద్వితీయత్వమ్-తత్ర ధీపరిణామోత్పత్తమ్-తత్ర హేతుః స్వాతిరేకః-ధీస్త్య
త్వ సిద్ధిః,త్వసిద్ధస్వప్రత్యక్షం,తత్తజ్ఞా,యుక్తైవంతద్వైవం యథా ఘటఇతి సం
వినా స్త్వాయ పరోక్ష్యేయం, జ్ఞానాభవస్వస్య తత్సిద్ధిః,తథాపరాగ్,తథోనా
త్మా, యథా ఘటఇత్యర్థః ఉద్ధరాత్మన యాన్వయిత్యయం వ్యతిరేకం తదర్థమ్॥
నైతదితి॥ (తత్త్వతత్త్వమాహ ॥ జ్ఞానా మాత్రేతి ॥ ధియః స్వసిద్ధ్యత్వమిష్టమ్-జ్ఞాతృజా
డత్వం (విపక్షేతి- జ్ఞాతుః (తత్త్వత్తయా ధీరత్వతయా ధియత్వతద్ధర్మేనవరా
త్వేనవ సుఖాదివత్ప్రత్యాసత్త్వం నానా జ్ఞానాత్యయా నవేశతి భావః-
జ్ఞాతృత్వత్తజ్ఞాత్వ తరాత్త్వానుత్వానాధారానానిద్ధి త్వ-ప్రత్యక్షం వద్ధిరదా
ధరం చేత్యాహ ॥ కించేతి ॥ స్వస్త్రైధార్ (తత్త్వ - తత్త్వ తువరాగ్- అహం స్వస్త్రైధాతిధీ
త్వ సుఖత్వరస్యాఖ్యాతి విషయత్వసిద్ధిరిత్యర్థః- తోఽహమిత్య జ్ఞోఽహమిత్యాద్యా
గమతో ధత్వపరిస్ఫేతః- హి హానీ - జ్ఞానం పరాగనాత్మ అనహంస్త్వాదితి సా
ధనసిద్ధమ్- అహంధియాం వరాభో ఇదతోసి- ప్రత్యక్షాపారత్తమహా ॥ నిరస్తేతి॥ యత
స్త్వప్రపిద్ధం తదర్థం నను భూషాప్రత్తి ఇస్త్రై తస్యాని ముస్తాపరిధానం నిరానపవ్రమాణ్యమ
త్యర్థః- ధీస్థితమువగమ్యాహ॥ మయీతి ॥ స్వత్వస్థి తేస్వనాశవనమునుద్ధ ఇతిభావః-న

[illegible] నాస్త్యేవేతి [illegible] ప్రతిభాసవత్త్వాత్ [illegible] విజ్ఞానవాద [illegible] నాస్తి [illegible] స్థితమ్॥

౨౭ - అహంప్రత్యయవిషయత్వాదస్మదర్థః - యుష్మత్ప్రత్యయాపేతో యుష్మదర్థః . [illegible] వచనం [illegible] ప్రకాశః - [illegible] ప్రకాశస్వభావః [illegible] ప్రకాశః - [illegible] ప్రకాశత్వంచ - కింతర్హి - దీపః ప్రకాశస్వభావః స్వయమేవ ప్రకాశతే ఉ

[illegible]॥ [illegible]॥ ఘటాకాశవది [illegible]॥ భేత్స్యంతి॥ [illegible] ఇతి॥ [illegible] విజ్ఞానవాదినా స్థితమిత్యర్థః॥ [illegible]

[illegible]

౨౮ - అథ [illegible]॥ అహంప్రత్యయేతి॥ అస్మదర్థో యుష్మదర్థ ఇతి [illegible] ప్రకాశ [illegible] ప్రకాశ [illegible] ప్రకాశస్వభావ [illegible] ప్రకాశః [illegible] ప్రకాశత్వం [illegible] ప్రకాశ [illegible]॥ [illegible]

స్వాన్యపి ప్రకాశయతి ప్రభయా ॥

అర్థ- ఏతదుక్తం భవతి. యథైకమేవ తేజోద్రవ్యం ప్రభాప్రభావద్రూపేణావతి
ష్ఠతే-యద్యపి ప్రభా ప్రభావద్ద్రవ్యగుణభూతా, తథాపి తేజోద్రవ్యమేవ. వక్ష్యమాణ
గుణః - స్వాశ్రయాదన్యత్ర వర్తమానత్వాద్ద్రవ్యత్వాచ్చ - శాస్త్రాదిభిరథ
ర్మత్వప్రకాశకత్వాచ్చ తేజోద్రవ్యమేవ సా ప్రభాన్తరమ్-ప్రకాశకత్వం తస్యాస్స్వరూ
పస్యాన్యేషాం చ ప్రకాశకత్వాత్-అస్యాస్తు గుణత్వవ్యవహారో నిత్యతదాశ్రయ
త్వతచ్ఛేషత్వనిబన్ధనః - న చాశ్రయాతిరేకేణ వివర్తిన్యాః ప్రభాయాః ప్రతీత్య
భావాత్-మణిద్యుమణిప్రభృతీనాం వినాశప్రసక్త్యాత్ - దీపవ్యవయవప్రతీతేః
కదాచిదపి నస్యాత్- నహి ప్రసరణస్థిరాణామవయవానాం దీపాశ్రయత్వం గుణత్వం నియ
మేన పిండీభూతా ఊర్ధ్వముద్గచ్ఛతః ప్రభావ్యాపకపదేశతిర్యగూర్ధ్వమధశ్చ ప్రసా
రావిశేషాః ప్రసరన్తీతి శక్యతే వక్తుమ్- అతః ప్రభాయా ఏవ దీపాః ప్రతీయమానత్వ
స్యాపి నశ్యన్తీతి పుష్కలకారణక్రమేణ వినాశాత్ ద్విధా నాశ వినాశాద్వా గమ్యతే-ప్ర
భాయాస్స్వాశ్రయ సమీపే ప్రకాశాధిక్యం దూరే స్వాధిక్యమిత్యాద్యుపలబ్ధి వ్యవస్థా
స్యాత్-అగ్న్యాదినా మణ్యాదివత్ -ఏవమాత్మాదిమాత్రమేవ చేతనస్య గుణభూతం-ధర్మ
భూతం హి స్వయం ప్రకాశతే॥

తదుక్తం-దీపవత్-స్వరూపాకారాదన్యదేశే వర్తమానత్వాత్ స్వయమ్ -అత్ర ప్రసక్తాత్ -భా
స్యత్వం న సాధ్యవ్యాప్తమ్- మణి సౌరభాదైర పేక్షయైవ - దీపః ప్రభావాన్ ప్రకాశత్వాత్ ప్రభావద్
ద్రవ్యమపి భానయోద్యోతయతీత్యాహ॥అన్యానపీతి॥ పరిచ్ఛిన్నస్వభావత్వాదితి భావః॥

అర్థ- జ్ఞానస్య గుణత్వే జ్ఞానరూపస్యాత్మనో నజానాశ్రయత్వం, ద్రవ్యత్వే
చ తన్నియతధర్మధర్మిత్వాదిభావశ్చ, విరుద్ధధర్మాణాం ప్రభావా నామైవ ప్రభాత్వ
దిత్యాద్యాశఙ్కాం దూషయతి॥ ఏతదుక్తమితి॥ యథా శబ్దస్యోత్తరత్రైవమిత్యన్వయః-
ఏకః ఏకజాతీయమ్-కథం ప్రభాయా అయుతసిద్ధత్వాత్ శాస్త్రాదిభిః గుణత్వమేవ
నస్యాదిత్యాహ॥ యద్యపీతి॥ గుణభూతా అన్యత్ర వర్తన్తే ప్రభా -ద్రవ్యత్వే హే
తుమాహ॥ స్వే॥ తథాపి తేజస్త్వే హేతుమాహ॥ ప్రకాశేతి॥ ప్రకాశకత్వం జ్ఞత్వం
తమోవిరోధిత్వమ్- గుణోక్తిః కథమిత్యత్రాహ॥ అస్యాస్త్వితి॥ విశరణమూర్తి
భా॥ నచేతి॥ హేతుమాహ॥ మణీతి॥ సాముగ్ర్యభావే ప్రతీతిం మణ్యా
దినాశోత్పాదసిద్ధ్యర్థం ప్రసఙ్గ ఇతరావః - అవయవప్రతీత్యభావం ప్రసఞ్జయతి॥ దీ
పేతి॥ కథమిత్యత్రాహ॥ నహీతి॥ సంహతావిశరణేనాన్యగావయవ్యాన్తరప్రహత
ప్రతిబన్ధాన్యథా-నచ తావతినావయవధీః.యుగపద్విప్రవ్యాప్తి శరణోచ నియమః తత్
ప్రకోయథావృష్టిముద్యోతేయమిత్యర్థః - కథం ప్రతీయమానాశోత్పాదావిత్యత్రాహ॥ పు
ష్కలేతి॥ కేవలదర్శనాదృశ్యాదానాయ పుష్కలశబ్దః-అతిప్రసఙ్గశ్చ నేతి భావః-మూర్తా
న్తరప్రాప్తిరపతు కథమిత్యత్రాహ ప్రభాయా ఇతి॥ అసతీ ద్రష్టుర్దూరే ప్రకాశాన్తరే
ణాన్యథా-వ్యవస్థాత దవ్యతిరిక్తం తమేతదిత్యాత॥ ఏవమితి॥ తయాః త్రిభ్యాపేక్ష్యత్వాదిత్య
ర్థ॥ ధర్మేతి॥ ఏతన్మాత్రమత్ర ప్రతిపాదనీయం ప్రస్తుతమ్॥

వ్యా॰ [illegible] విజ్ఞాన [illegible] పురుషః, [illegible] విజ్ఞాన [illegible] పురుషః [illegible] శరీరమ్, [illegible]

౩౨. [illegible]

వ్యా॰ [illegible] జ్ఞానత్వం [illegible] ॥ [illegible] జ్ఞాన [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]

౩౯. [illegible] జ్ఞానం [illegible] ॥ [illegible]

౩౧- యచ్చోక్తమజడత్వాత్ సంవిదేవాత్మేతి, తత్రేదం ప్రష్టవ్యమ్. అజడత్వమితి కి-
మభిప్రేతమ్- స్వసత్తాప్రయుక్తప్రకాశత్వమితి చేత్-తథా సతి దీపాదిష్వనైకాన్త్యమ్.
సంవిదతిరిక్తప్రకాశధర్మానభ్యుపగమేన అసిద్ధిర్విరోధశ్చ- అవ్యభిచరితప్రకాశ-
సత్తాకత్వమపి సుఖాదిషు వ్యభిచారాన్నిరస్తమ్-యద్యుచ్యేత సుఖాదిరవ్యభిచరితప్ర-
కాశోఽప్యన్యస్మై ప్రకాశమానతయా ఘటాదిరివ జడత్వేనానాత్మేతి-జ్ఞానం వా కిం స్వ-
స్మై ప్రకాశతే-తదపి హ్యన్యస్యైవాహమర్థస్య జ్ఞాతురవభాసతే-అహం సుఖీతివజ్జా-
నామ్యహమితి-అతస్స్వస్మై ప్రకాశమానత్వరూపమజడత్వం సంవిద్యసిద్ధమ్-తస్మా-
త్స్వయమాత్మానం ప్రతి స్వసత్తయైవ సిధ్యన్నజడోఽహమర్థ ఏవాత్మా-జ్ఞానస్యాపి ప్రకా-
శతా తత్స్వభావస్యాయత్తా-తత్కృతమేవ హి జ్ఞానస్య సుఖాదేరివ స్వాశ్రయం చేతనం
ప్రతి ప్రకటత్వమితరం ప్రత్యప్రకటత్వం చ-అతో న జ్ఞప్తిమాత్రమాత్మా-అపి తు జ్ఞాతై-
వాహమర్థః॥

౩౨- అథ యదుక్తమనుభూతిః పరమార్థతో నిర్విషయా నిరాశ్రయా చ సతీ
భ్రాన్త్యా జ్ఞాతృతయావభాసతే రజతతయేవ శుక్తిః, నిరధిష్ఠానభ్రమానుపపత్తేరితి-త-
దయుక్తమ్- తథా సత్యనుభవసామానాధికరణ్యేనానుభవితాహమర్థః ప్రతీయేత అను-
భూతిరహమితి- పురోవస్థితభాస్వరద్రవ్యాకారతయా రజతాదిరివ-అత్ర తు పృథగవ-
భాసమానైవేయమనుభూతిరర్థాన్తరమహమర్థం విశినష్టి-దణ్డ ఇవ దేవదత్తమ్-తథా
హ్యనుభవామ్యహమితి ప్రతీతిః-తదేవమన్యదర్థమనుభూతి విశిష్టం ప్రకాశయన్న

౩౧- అజడత్వహేతుం దూషయితుమాహ॥ యచ్చోక్తమితి॥ చతుర్ధా వికల్ప-
మభిప్రేత్యాహ॥ ప్రేదమితి॥ ప్రథమం శఙ్కతే॥ స్వసత్తేతి॥ తత్రాపి సాక్షాద్వా ప్ర-
కాశ్యవ్యవహారానుగుణ్యస్య స్వసత్తాప్రయుక్తత్వం వివక్షితమిత్యభిప్రేత్య ప్రథ-
మేఽనైకాన్త్యమాహ॥ తథేతి॥ జ్ఞాతృత్వసిద్ధిముపజీవ్య దూషణముచ్యతే- పక్షే
సంవిద్యప్యదభిమతాత్మని జ్ఞాతర్యనాత్మని దీపే చ వృత్త్యాఽనైకాన్త్యమిత్యర్థః - దూ-
షణాన్తరద్వయమాహ ॥ సంవిదితి॥ విరోధో నిర్విశేషత్వవిరోధః - విశేషాభ్యుపగమా-
ఽపసిద్ధాన్తః - యద్వా జ్ఞాతృత్వసిద్ధిమనుపజీవ్యాహ॥ సంవిదితి॥ పక్షే సం-
విది విపక్షే నాత్మని దీపాదౌ చ వృత్త్యవిరోధః - సాక్షాదితి పక్షే ప్రణాడ్యేతి పక్షే చాసి-
ద్ధిర్వ్యాఘాతవిరోధౌ తుల్యౌ- ఇదం దూషణద్వయముత్తరత్రాప్యనుసంధేయమ్ - ప్రథ-
మాభిప్రేతే చతుర్ధా వికల్పే ద్వితీయం శఙ్కాం దూషయతి ॥ అవ్యభిచరితేతి ॥ పరమతేన
సుఖాదౌ వ్యభిచారః - తృతీయం శఙ్కతే ॥ యదీతి ॥ అసిద్ధ్యా దూషయతి ॥ జ్ఞానం
వేతి॥ ఉక్తలక్షణమజడత్వమసిద్ధమిత్యర్థః-చతుర్థస్తు స్వప్రకాశత్వమ్- తద్దూషయతి॥
తస్మాదితి॥ జ్ఞానకర్మతాం వినాభానం చేత్ జ్ఞాతర్యపీతి స్యాద్ధి మతవిరోధః-జ్ఞానాన్తరాన-
పేక్షత్వం చేదసిద్ధిః- ఆశ్రయాపేక్షత్వాదిత్యాహ॥ జ్ఞానస్యాపీతి ॥ ఉపపాదయతి॥
తదితి ॥ ప్రకటత్వమపరోక్షతయా భాసమానత్వమ్- నిగమయతి॥ అత ఇతి॥

౩౨- జ్ఞాతృత్వస్యాధ్యస్తత్వమనువదతి॥ అథేతి॥ దూషయతి॥ తదితి॥ ప్రస-
క్తప్రసఙ్గం వర్ణయన్నాహ ॥ అత్ర త్వితి॥ పృథగ్వైయధికరణ్యేన-తథాత్వం దర్శ-
యతి॥ తథేతి॥ తతః కిమిత్యత్రాహ॥ తదేవమితి॥ విశేషణతయా ప్రతిపన్నే తద్విశే

సుఖవాన్యహమితి ప్రత్యయో దణ్డహస్తో దణ్డీదేవ దత్త ఇతి ప్రత్యయవద్విశేషణ భూతానుభూతిరూపాలమ్బనః కథమివ ప్రతిజ్ఞాయేత॥

33- యదప్యుక్తం స్థూలోఽహమిత్యాది దేహాత్మాభిమానవదేవ జ్ఞాతృత్వ ప్రతిభాసనాత్ జ్ఞాతృత్వమపి మిథ్యేతి- తదయుక్తమ్ - ఆత్మతయాభిమతాయా అనుభూతేరపి మిథ్యాత్వంస్యాత్ -తద్వదేవ ప్రతీతేః-నచ తేన రోపముదితత్వజ్ఞానా బాధితత్వానానుభూతేర్మిథ్యాత్వమితిచేత్ . హన్తైవంసతి తదబాధాదేవ జ్ఞాతృత్వ మపినమిథ్యా॥

34- యదప్యుక్తమవిక్రియస్యాత్మనో జ్ఞానక్రియాకర్తృత్వరూపం జ్ఞాతృత్వం న సమ్భవతి, అతో జ్ఞాతృత్వం విక్రియాత్మకం జడంవికారాత్మదావ్యక్తపరిణామాహంకారగ్రన్థిస్థమితి నజ్ఞాతృత్వమాత్మనః, అపిత్వన్తఃకరణరూపస్యాహంకారస్య, కర్తృత్వాదిరూపాది వద్దృశ్యధర్మః, కర్తృత్వేహం ప్రత్యయ గోచరత్వేచాత్మనోఽభ్యుపగమ్యమానే దేహస్యేవానాత్మత్వ పరాక్త్వజడత్వాది ప్రసఙ్గాత్ నైతదుపపద్యతే- దేహస్యేవాచేతనత్వ ప్రసక్తి పరిణామిత్వదృశ్యత్వ పరాక్త్వపరార్థత్వాదియోగాదన్తఃకరణరూపస్యాహంకారస్య - చేతనా సాధారణత్వభావత్వాత్ జ్ఞాతృత్వస్య॥

35- ఏతదుక్తం భవతి- యథా దేహాదిర్దృశ్యత్వ పరాక్త్వాది హేతుభిస్తత్ప్రత్యేక ద్రష్టృత్వ ప్రత్యక్త్వ ప్రత్యక్త్వ చేతనత్వాద్యభావస్తథైవాన్తఃకరణరూపాహంకారోఽపి తద్వ్యాప్యత్వాదేవ తైరేవ హేతుభిస్తత్తద్వ్యతిరేకః ఇతి- అతో విరోధాదేవ నజ్ఞాతృత్వమహంకారస్య - దృశ్యత్వవత్ - యథా జ్ఞాతృత్వం తత్కార్యత్వాత్ అహంకారస్యేతి

పరిణామిత్వాత్ భావాపాదనుపపన్నమిత్యర్థః- ప్రమాణాధికరణధర్మప్రసఙ్గనీయా- తథా సతి ప్రమాణయోగాత్ . నహి శుక్తిరజతమితి ప్రమాణం భవతీతిచేత్ - భేదం స్థానే చేత్ తదా ప్రతీతి ప్రసఙ్గః- శుక్తిస్థానే చ ప్రమాణానుపపత్తిరితి భావః.

36- ధాత్రీత్యస్య ప్రతిభాసమాత్రస్య శుక్తిర్ధాన్యమనూద్య పరిహరతి॥ యదపీత్యాదినా॥ నైష మిథ్యాజ్ఞానవిశేషణమ్ ॥ శుకవేత్యాదినా ॥

37- జ్ఞానకర్తృత్వం వికారజడరూపం నాఽవికారాజడాత్మని- కింతు దృశ్యాన్తఃకరణే-దృశ్యత్వాద్రూపవదచ్ఛాత్మని- తథాత్వహంధీః-తథాత్వేచానాత్మత్వాదిత్యేతద్ దోషమనువదతి॥ యదపీతి॥ అవికారస్యోఽవికారిత్వార్థః- దూషయతి॥ నైతదితి॥ ఆవ ర్త్యాద్యజడత్వాద- అన్తఃకరణం నజ్ఞాతృ అచేతనత్వాద్ఘటాదివదిత్యనుమానేన విరోధ ప్రసఙ్గాదితి భావః బాధితామిత్యర్థః -

38- అహన్త్వమత్యేఽపి దేహస్యేద్రియాణాం శయనాదినావర్తితత్వాభావాత్ కారణభూత అన్తఃకరణస్య జ్ఞాతృత్వంస్యాదితి జ్ఞాతృత్వస్య చేతనాసాధారణత్వాత్ సిద్ధాన్తితా ఆశఙ్కత ఇతి॥ దేహాత్మభావసిద్ధయే దేహస్యేద్రియత్వంయేన విరుద్ధధర్మేణ నివార్యతే తేనైవాన్తఃకరణస్యాపీత్యర్థః- యథాపి దృశ్యత్వానుపపత్త్యా దేహాత్మభావస్యాద్రిష్టత్వాదినా, తథాపి దృశ్యత్వమన్తఃకరణస్యాపి నవార్యతే తేనైవాస్య ద్రష్టృత్వం ప్రతిద్వన్ద్వినివారకమేవ ద్రష్టృత్వనివారకమిత్యర్థః - అనాత్మత్వాద ప్రసఙ్గః ప్రాప్య

పగచ్ఛతే - తథా జ్ఞాతృత్వమపి న తత్స్వభావో ఽప్యుపగన్తవ్యమ్ ॥
న చ జ్ఞాతృత్వం క్రియార్థకమ్ - జ్ఞాతృత్వం హి జ్ఞానగుణాశ్రయత్వమ్ - జ్ఞానం
చాస్య నిత్యస్య స్వాభావికధర్మత్వేన నిత్యమ్ - నిత్యత్వం చాత్ర నాత్మా శ్రుతేరి
త్యాదిషు సిద్ధమ్ - జ్ఞోఽత ఏవేత్యత్ర జ్ఞ ఇతి వ్యపదేశేన జ్ఞానాశ్రయత్వం చ స్వాభావిక
మితి సిద్ధమ్ - అతో జ్ఞానస్వరూపస్యైవ మణిప్రభృతీనాం ప్రభాశ్రయత్వమివ జ్ఞానా
శ్రయత్వమప్యవిరుద్ధమిత్యుక్తమ్ - స్వయమపరిచ్ఛిన్నమేవ జ్ఞానం సంకోచవికాసా
ర్హమిత్యుపపాదయిష్యామః - అతః క్షేత్రజ్ఞావస్థాయాం కర్మణా సంకుచితస్వరూపం
తత్తత్కర్మానుగుణతరతమభావేన వర్తతే - తచ్చేన్ద్రియద్వారావ్యవస్థితమ్ - తమిమమి
న్ద్రియద్వారా జ్ఞానప్రసరమపేక్ష్యోదయాస్తమయవ్యపదేశః ప్రవర్తతే - జ్ఞానప్ర
సరకర్తృత్వమస్త్యేవ - తచ్చ న స్వాభావికమ్ - అపి తు కర్మకృతమిత్యవిక్రియస్వరూ
ప ఏవాత్మా ఏవంరూపక్రియార్థకం జ్ఞాతృత్వం జ్ఞానస్వరూపస్యాత్మన ఏవేతి న క
దాపి జడస్యాహంకారస్య జ్ఞాతృత్వసమ్భవః ॥

౩౭ - జడస్వభావస్యాప్యహంకారస్య చిత్సన్నిధానేన తచ్ఛాయాపత్త్యా తత్త్వం
భవతీతి చేత్ - కేయం చిచ్ఛాయాపత్తిః - కిమహంకారచ్ఛాయాపత్తిస్సంవిదః, ఉత సం

సర్గముపాగతః - అబాధితాహంధీవేద్యస్యాత్మత్వస్యైవ సాధకం దేహాదుబాధా
దనాత్మత్వమితి భావః ॥ న చేతి ॥ స్పష్టమ్ - గుణశబ్దో పృథక్సిద్ధవిశేషణపరః - తతః కిమిత్య
త్రాహ ॥ జ్ఞానం చేతి ॥ ధర్మ్యనిత్యత్వే వ్యాపాదకత్వం ధర్మానిత్యతా హేతురితి దుస్స
మాధానం నిత్యస్య స్వాభావికధర్మత్వే సతీతి పదద్వయమ్ - ఉభయోస్సమానతయా శ్రు
తిమాత్రోపాత్తత్వాత్ - మాత్రోత్వయముదాహరతి ॥ నిత్యత్వం చేత్యాదినా ॥ ధర్మా
శ్రయత్వం కథమిత్యత్రాహ ॥ అస్యేతి ॥ తర్హి సర్వదా సర్వజ్ఞత్వస్స్యాదిత్య
త్రాహ ॥ స్వయమితి ॥ స్వయం స్వతః - తర్హి సదా నిత్యవిషయవికాసస్య
స్ముక్తావపి కదాచిత్సంకోచస్స్యాత్ - బన్ధమోక్షయోస్సంకోచవికాసవ్యవస్థాయామపి
బద్ధాస్సర్వజ్ఞాస్స్యురిత్యత్రాహ ॥ అత ఇతి ॥ అనేన అవిద్యాకర్మసంజ్ఞాన్యశక్త్యాదిస్మృ
తిః స్మారితా - సాంసారికత్వాత్, కిమిన్ద్రియైః, ఉత్పత్త్యభావాత్, ప్రసరకారకత్వస్య
కర్మకారకత్వస్య కర్మకృతత్వాత్ ఇన్ద్రియవైయర్థ్యమిత్యత్రాహ ॥ తచ్చేతి ॥ కర్మాధీనప్రసర
కరణమిన్ద్రియద్వారమిత్యర్థః - ఉత్పత్త్యాదివ్యపదేశః కథమిత్యత్రాహ ॥ తమిమమితి ॥
ప్రసరకర్తృత్వం వికారకత్వాత్ ॥ జ్ఞానేతి ॥ తస్యానిష్టమ్, అచేతనవద్వికారో
పాత్స్యాదిత్యర్థః - ముఖాన్తరేణ వికారనిషేధవిషయమాహ ॥ తచ్చేతి ॥ అచిద్వత్స్వ
స్వరూపవికారో నిషిధ్యత ఇత్యర్థః - ప్రసరకర్తృత్వం చ వికారత్వాదన్తఃకరణస్యేత్య
త్రాహ ॥ ఏవంరూపేతి ॥ స్వధర్మధీప్రసరకర్తృత్వం నాతద్ధర్మకస్యేత్యర్థః - స్వ
రూపశబ్దో సాధారణధర్మపరః - యద్యాజడం న ధీధర్మకం ఘటవత్ కర్మతో జ్ఞానస్వ
రూపస్యైవోక్తలక్షణకర్తృత్వమిత్యర్థః.

౩౭ - అథ పరోక్తాం చ్ఛాయాపత్తిం పర్యాయాభివ్యక్త్యా ప్రథమం చిదాత్మావినా
నాత్యసర్వరూపత్వమాహ ॥ కేయమితి ॥ గతేవ విపరీతం వికల్పయతి ॥ కిమితి ॥ ధీస్థం

 జ్ఞాతృత్వస్య చ్ఛాయాపత్త్యభివ్యక్తీనాం నిరాసః-

విచ్ఛాయాపత్తిరహంకారస్య-నతావత్సంవిదః-సంవిదో జ్ఞాతృత్వానభ్యుపగమాత్- నాప్యహంకారస్య - ఉక్తరీత్యా తస్య జడస్య జ్ఞాతృత్వాయోగాత్ - ద్వయోరచ్యచాక్షుషత్వాచ్చ - నచ్ఛాయాచాక్షుషాణాం ఛాయాదృష్టా||

౩౬- అథాగ్నిసంపర్కాదయః పిండౌష్ణ్యవత్ చిత్సంపర్కాజ్జ్ఞాతృత్వోపలబ్ధిరితి- నైతత్ - సంవిదాత్మవజ్జ్ఞాతృత్వానభ్యుపగమాదేవ తత్సంపర్కాదహంకారే జ్ఞాతృత్వం తదుపలబ్ధిర్వా- అహంకారస్య త్వచేతనస్య జ్ఞాతృత్వానుపపాదేవ సుతరాం న తత్సంపర్కాత్ తత్సంవిదో జ్ఞాతృత్వం తదుపలబ్ధిర్వా ||

౩౭- యదప్యుక్తముభయోరపి వస్తుతో న జ్ఞాతృత్వమస్తి, అహంకారస్త్వనుభూతేరభివ్యఞ్జకస్స్వాత్మస్థామేవానుభూతిమభివ్యనక్తి, ఆదర్శాదివదితి- తదయుక్తమ్- ఆత్మనస్స్వయంజ్యోతిషో జడరూపాహంకారాభివ్యఙ్గ్యత్వాయోగాత్ - తదుక్తమ్|| శాన్తాఙ్గార ఇవాదిత్యమహంకారో జడాత్మకః । స్వయంజ్యోతిషమాత్మానం వ్యనక్తీతి న యుక్తిమదితి- సర్వం హి ప్రకాశానుభవాధీనసిద్ధయో హి సర్వే పదార్థాః- తత్ప్రకాశాయత్తప్రకాశో హ్యహంకారోఽనుభవాత్మస్వరూపప్రకాశమశేషార్థసిద్ధిహేతుభూతమనుభవమభివ్యనక్తీత్యాత్మవిదః పరిహసన్తి - కించాహంకారానుభవయోస్స్వభావవిరోధాదనుభూతేరనుభూతిత్వప్రసఙ్గాచ్చ న వ్యఙ్గ్యవ్యఞ్జకభావః- యథోక్తమ్- వ్యఙ్గ్యవ్యఞ్జకత్వమన్యోన్యం న చ స్యాత్ప్రతికూలయోః । వ్యఙ్గ్యత్వేనానుభూతిత్వమాత్మని స్యాద్యథా ఘట ఇతి - పరస్పరవితరనితరాణాం స్వాభివ్యఞ్జకతలాభివ్యఙ్గ్యత్వస్య సంవిదభివ్యఞ్జకాహంకారాభివ్యఙ్గ్యత్వం సంభవత్యాధీయః-త

పరమం దూషయతి|| నతావదితి||అథ ప్రథమమ్|| నాపీతి|| ఉక్తరీతిరనిత్యాదిః· కింజ్ఞాతృత్వం చ్ఛాయాపన్నమ్ ఉత జ్ఞప్తిరితి వికల్పే ప్రథమం నిరోదూషితమ్- ద్వితీయం దూషయతి|| ద్వయోరితి|| వ్యాపకనివృత్త్యా వ్యాప్యనచ్ఛాయాపత్తిరిత్యర్థః- అన్యతరస్యాచాక్షుషత్వేఽపి నచ్ఛాయా- ద్వయోరపి తథాత్వే కిం పునరిత్యపిశబ్దార్థః.

౩౬- సంపర్కం శఙ్కతే|| అథేతి || దూషయతి|| నైతదితి ||యథాగతిత్యాత్మాదిలవణత్వవజ్జలౌష్ణ్యవదిత్యభిప్రాయేణ జ్ఞాతృత్వం తదుపలబ్ధిర్వేత్యుక్తమ్-జడత్వవైషమ్యాత్సుతరామిత్యుక్తిః- అజడస్యైవ సంభవేత్ - ఏవం జ్ఞాతృత్వసంపర్కపక్షః తన్త్రోక్త్యా దూషితః- జ్ఞప్తిసంపర్కేఽపి నధర్మధర్మిభావేనాన్వయస్సంపర్కః- అచేతనజ్ఞప్త్యనుపపత్తిసంభవాత్ - నచ పృథక్సతోస్సంయోగః - జ్ఞాతృవ్యతిరేకేణ జ్ఞప్తేర్నుఫలత్వాదితి భావః.

౩౭- పక్షద్వయాద్వైలక్షణ్యం పక్షాన్తరమభివ్యక్తిం శఙ్కతే || యదపీతి|| దూషయతి || తదితి || వ్యఞ్జకాపేక్షా వ్యఞ్జకత్వస్య జ్యోతిష్ట్వాభావాదిత్యర్థః - ఉక్తనైరపేక్ష్యాయ ప్రాప్తిదాయిత్వాయ చాహ || తదుక్తమితి || ఆత్మసిద్ధిగ్రన్థం వివృణోతి || స్వయమితి || అపీతి || ఉదస్యత్వాత్తన్నిర్వాహ్యస్య ఇతి భావః||అనుదతేతి|| శాన్తాదిత్యప్రకాశత్వేన వ్యఞ్జకాపేక్షత్వాభావః - అన్యాపేక్షయా తయోర్వ్యఙ్గ్యత్వే వ్యఞ్జకత్వే చాభ్యుపగతేఽపి నాన్యోన్యం తథాత్వమిత్యాహ || కించేతి || ప్రతికూలయుక్తస్వభావవిరోధః - వ్యఙ్గ్యస్య వ్యఞ్జకత్వే పరోక్తదృష్టాన్తం త్యజదస్యేతి || నచేతి || కుంభ ఇత్యత్ర)

తారాపికరణనికరాణాం కరతలాభివ్యఞ్జకత్వాభావాత్ - కరతలప్రతిహతగతయోహి రశ్మయోబహులాస్సన్త ఏవ స్ఫుటతరముపలభ్యన్త ఇతి తస్యాబహుళ్యమాత్రహేతుత్వాత్ కరతలస్యనాభివ్యఞ్జకత్వమ్ - కిఞ్చాన్యసంవిదాం ప్రత్యాత్మసాక్షాత్కారనిత్యత్వాభివ్యక్తిః కింరూపా - నతావదుత్పత్తిః - స్వతస్సిద్ధతయా నిత్యత్వాద్వ్యతా. భస్య సకలాత్ - నాపి తస్యాకాశకత్వ - తస్యాఅనుభవాన్తరానుభావ్యత్వాత్ - తతఏవచ నతద నుభవసాధనానుగ్రహః - నహిద్విధా - జ్ఞేయస్యేన్ద్రియసమ్బద్ధహేతుత్వేనవా - యథాజాతిజముఖాదిగ్రహణే వ్యక్తిదర్పణాదీనాం నయనాదీన్ద్రియసమ్బద్ధహేతుత్వేన - బోద్ధృగతకల్మషాపనయనేనవా - యథా పరతత్త్వబోధసాధనస్య శాస్త్రస్యశమదమాదివా - యథోక్తమ్ - కరణానామనుభూతిత్వాన్న తత్సమ్బన్ధహేతుతేతి॥

౭౯- కిఞ్చానుభూతేరనుభావ్యత్వాభ్యుపగమే వ్యవహారకాలేన తదనుభవసాధనానుగ్రహస్యవచః - నహ్యనుభావ్యానుభవోత్పత్తి ప్రతిబన్ధకనిరసనేన భవేత్ - యథా రూపాదిగ్రహణోత్పత్తి నిరోధి ఘనతమసనిరసనేన చక్షుషోదీపాదినా - నచైవంతథావిధం నిరసనీయం సమ్భావ్యతే - నతావత్స్వం విజాత్మగతం తజ్జ్ఞానోత్పత్తి నిరోధి కిఞ్చిదవ్యవహారాపనేయమస్తి - అస్త్యజ్ఞానమితిచేత్ - న- అజ్ఞాన

మా॥ తత్రాపీతి॥ కథంతర్హి కరతలాయత్తోరవికరప్రకాశాతిశయఇత్యత్రాహ॥ కరేతి॥ అహఙ్కారః కరాదివత్ స్థూలః - జ్ఞానంచ రవికరవద్బాహుల్యార్హ మితిభావః - అథాభివ్యక్తిం వికల్ప్యదూషయతి॥ కించేతి॥ కింరూపాదుర్నిరూపా - ఉత్పాదకమప్యుత్పత్తిర్వాభివ్యక్తిహేతురిత్యుత్పత్తిశ్శఙ్కితా - ద్వితీయందూషయతి॥ నాపీతి॥ తృతీయంవ్యుదస్యతి॥ తత ఇతి॥ అనుభావ్యత్వముపేత్య దూషయితుమాహ॥ నహీతి॥ ఇన్ద్రియసమ్బన్ధహేతుత్వోక్తిర్దృష్టానుగ్రహస్య కరణానుగ్రహస్య చోపలక్షణార్థా - విధాన్తరసంభవాత్ - అన్యచ్చాదృష్టానుగ్రహస్యచోపలక్షణమ్ - శమాదేశ్శాస్త్రానుగ్రాహకత్వం పరోక్తదిశాదృష్టద్వారోఽప్యనుగ్రాహోఽనుపపన్న ఇత్యర్థసిద్ధమ్ - అన్యథానన్తరగ్రన్థవైయర్థ్యమ్ - నహిసద్వైవిధ్యపరః - తస్యాన్తరమపూర్వకమితిదూషణస్య స్ఫుటత్వాదనుక్తిః - యద్వా ఉత్తరార్థసిద్ధందూషణంపూర్వార్ధేనస్మారితమితిభావః - అకామర్థస్య బోద్ధృత్వాన్న తతైవ శోధ్యతఇతిహితత్.

౮౦- ఐన్ద్రియకస్య పఞ్చకస్య దూషయతి॥ కించేతి॥ నహీత్యాదిరేవంవార్తిః - పూర్వమనుభవపర్యాలోచనయా అనుగ్రాహ్యో దూషితః తదానుగ్రాహపర్యాలోచనయా దూష్యతే॥ నహీతి॥ అనుభావ్యత్వమభ్యుపగమ్యాహ॥ కించేతి॥ అన్యతృత్వంపూర్వవత్ - తత్స్వరూపమాహ॥ నహీతి॥ వ్యక్తిదర్పణాద్యన్యథాసిద్ధత్వస్యమాణత్వాత్ - ప్రతిబన్ధనిరాసః పరిశేషితః - తథానుగ్రాహపర్యాలోచనయాదూషయతి॥ నచేతి॥ అజ్ఞానస్యాహఙ్కారాదేర్ద్వేత్వస్య సంవిదాశ్రయత్వయోః ప్రథమందూషయతి॥ నతావదిత్యాదినా॥ ఇహాజ్ఞానశబ్దోభావాభావసాధారణః - దూషణంచ తస్యసాధా - సంవిద్గతత్వందూషయతి॥ నచేతి॥ సంవిదాశ్రయత్వంసంవిత్సమ్బద్ధత్వమ్ - ఆశ్రయణంహి సమ్బన్ధః - సచ విషయత్వేనాకారత్వేనచ - అతో విషయస్యాప్యాశ్రయణశబ్దేన వివక్షాయుజ్యతే - ఆశ్రయశ్చైతసో బ్రహ్మైతివత్ - తదనుపపత్తౌ హేతు

స్వాహంకారానుభవస్యాజ్ఞానత్వాభ్యుపగమాత్ - జ్ఞానమాత్రస్యాజ్ఞానస్య నివర్తకత్వ-
నియమం విహాయ సంవిదాశ్రయత్వ మజ్ఞానస్య సంభవతి- జ్ఞానసమానాశ్రయత్వాత్ - సమాన విష
యత్వాచ్చ- జ్ఞాతృత్వాద విషయభావ విరహితే జ్ఞానమాత్రే సాక్షిణి నాజ్ఞానం భవితుమ
ర్హతి- యథాజ్ఞానాశ్రయత్వప్రసక్తి మాత్రస్యేశ్వరఘటాదేర్నాజ్ఞానాశ్రయత్వం త
థాజ్ఞానమాత్రేపి జ్ఞానాశ్రయత్వాభావేన నాజ్ఞానాశ్రయత్వం స్యాత్ - సంవిదోఽ
జ్ఞానాశ్రయత్వాభ్యుపగమేఽపి ఆత్మతయాఽభ్యుపగతాయామప్యసత్త్వాజ్ఞానవిషయ
త్వాభావేన నజ్ఞానేన తద్గతాజ్ఞాననివృత్తిః- జ్ఞానప్రతిపన్నవిషయ ఏవాజ్ఞానం నివర్త
యతి యథారజ్జ్వాదౌ- అతో న కేనాపి కదాచిత్సంవిదాశ్రయమజ్ఞానముచ్ఛిద్యేత- అ
స్య చ వదనత నిర్వచనీయస్యాజ్ఞానస్య స్వరూపమేవ దుర్నిరూపమిత్యుపరిష్టాద్వక్ష్య
తే- జ్ఞానప్రాగభావ రూపస్య చాజ్ఞానస్య జ్ఞానోత్పత్తివిరోధిత్వాభావేన తన్నిరస
నేన తజ్జ్ఞాన సాధనానుగ్రహః - అతో న కేనాపి ప్రకారేణ అహంకారేణానుభూతేర
భివ్యక్తిః॥

౪౦- నచ స్వాశ్రయతయాభివ్యఙ్క్తృత్వ వ్యఞ్జనమపి వ్యఞ్జకానాం స్వభావః-
ప్రదీపాదిష్వదర్శనాత్ - యథావస్థితవస్తుప్రతీత్యనుగుణస్వభావత్వాచ్చ జ్ఞానత
త్వాధనఙ్గీకరణ ప్రాహకస్య చ - తచ్చ స్వతః ప్రాప్తమిత్యస్యాయ సిద్ధమ్- నచ తచ్చాద
ర్శభావేరభివ్యఞ్జకః- అపితు చాక్షుష తేజః ప్రతిఫలనరూప దోష హేతుః - తద్దోషశ్చ
తత్ప్రతీతిస్వభావభాసః - అభివ్యఞ్జకస్త్వాలోకాదిరేవ- న చేహ తథాహంకారేణ సం
విదః ప్రకాశాయాంతాత్మక దోషపాదనం సంభవతి- వ్యక్తేస్తుజాతిరాకారఇతి త
దాశ్రయతయా ప్రతీతిః- నతు వ్యక్తిర్వ్యఞ్జకత్వాత్ - అతోన్యః కరణభూతాహంకార
స్థతయా సంవిదుపలబ్ధేః వస్తుతో దోషతోవాన కిఞ్చిదహంకారణమితి నాహంకారస్య

మాహ ॥ జ్ఞానేతి ॥ తతఃకిమిత్యత్రాహ ॥ జ్ఞాతీతి ॥ నివర్త్యయతి ॥ యథేతి ॥ అ
జ్ఞానాశ్రయత్వే ఈశ్వరవత్తదజ్ఞానాశ్రయత్వప్రసఙ్గః- అజ్ఞానవిషయత్వే జైయత్వప్ర
సఙ్గ ఇత్యర్థః - అజ్ఞానాశ్రయత్వముపగమ్యాహ ॥ సంవిద ఇతి ॥ జ్ఞాననివర్త్యాజ్ఞాన
త్వే జ్ఞానవిషయత్వప్రసఙ్గ ఇత్యర్థః - సంవిత్యచ్ఛిన్నానుపపత్తిముపసంహ
రతి ॥ అత ఇతి ॥ భావరూపత్వే విశేషతో దూషణమాహ ॥ అస్యచేతి ॥ అభావరూప
త్వం దూషయతి ॥ జ్ఞానేతి ॥ విరోధిత్వం ప్రతిబన్ధకత్వమ్- వచనానవస్థితిః- అభివ్య
క్త్యుపపత్తిం నిగమయతి ॥ అత ఇతి ॥ కేనాపి ప్రకారేణ- ఉత్పాదకతయా ప్రకాశ
కతయా తదనుగ్రాహకతయా చేత్యర్థః-

౪౦- స్వాశ్రయతయా అభివ్యక్తిమనైకాన్త్యేన దూషయతి ॥ న చేతి ॥ దూష
ణాన్తరమాహ ॥ యథేతి ॥ జ్ఞానస్య ప్రతీత్యనుగుణ్యం నామ వ్యవహారానుగుణ్యమ్- త
చ్చ కుతఇత్యత్రాహ ॥ తచ్చేతి ॥ దృష్టాన్తస్యథాసిద్ధిమాహ ॥ న చేతి ॥ దోషత్వ
ముపపాదయతి ॥ తద్దోష ఇతి ॥ కేనాభివ్యక్తిరిత్యత్రాహ ॥ అభివ్యఞ్జక ఇతి ॥
తస్య వ్యఞ్జకత్వాదితి భావః ॥ న చేహేతి ॥ అహఙ్కారస్య స్థూలస్వచ్ఛ ద్రవ్యత్వాభా
వాదితి భావః ॥ వ్యక్తేరితి ॥ ఆకారోఽయం తద్ధర్మః - అహఙ్కారస్య జ్ఞాతృత్వా
నుపపత్తిం నిగమయతి ॥ అత ఇతి ॥ వ్యక్తిదర్పణాభిప్రాయేణ వస్తుతో దోషతో వే

జ్ఞాతృత్వం తథోపలబ్ధిర్వా-తస్మాత్స్వత ఏవ జ్ఞాతృతయా సిద్ధస్యాహమర్థస్యైవ ప్రత్యగాత్మత్వసిద్ధిరిత్యర్థః-అహంభావవిగమే తు జ్ఞప్తేరపి న ప్రత్యక్త్వసిద్ధిరిత్యుక్తమ్॥

౭౧- తమోగుణాభిభవాత్పరాగర్థానుభవాభావాచ్చాహమర్థస్య వివిక్తస్ఫుటప్రతిభాసాభావేప్యా ప్రబోధాదహమిత్యేకాకారేణాత్మనః స్ఫురణాత్ సుషుప్తావపి నాహంభావవిగమః-భవదభిమతాయా అనుభూతేరపి తత్రైవ ప్రతీతివక్తవ్యమ్ న హి సుప్తోత్థితః కశ్చిదహం భావవియుక్తార్థాన్తర ప్రత్యనీకాకారాజ్ఞప్తిరహమజ్ఞాన సాక్షితయావతిష్ఠత ఇత్యేవం విభాంస్వాపసమకాలామనుభూతిం పరామృశతి-ఏవం హి సుప్తోత్థితస్య పరామర్శః-సుఖమహమస్వాప్సమితి-అనేన ప్రత్యవమర్శేన తదానీమప్యహమర్థస్యైవాత్మనస్సుఖిత్వం జ్ఞాతృత్వఞ్చ జ్ఞాయతే-న చ వాచ్యం యథేదానీం సుఖం భవతి తథా తదానీమస్వాప్సమిత్యేషా ప్రతిపత్తిరితి-అత్ర ద్రూపత్వాత్ప్రతిపత్తేః-న చాహమర్థస్యాత్రస్థైర్యాత్తదానీమహమర్థస్య సుఖిత్వానుసన్ధానానుపపత్తిః-యతః సుషుప్తిదశాయాం ప్రాగనుభూతం వస్తు సుప్తోత్థితో మయేదం కృతం మయేదమనుభూతమ్ అహమేవేదమద్రాక్షమితి పరామృశతి-ఏతావన్తం కాలం న కిఞ్చిదహమజ్ఞా

సిషమ్-జ్ఞాతురాత్మత్వం విగమయతి ॥ తస్మాదితి ॥ యద్యప్యాత్మత్వోపగమో ధ్రువః తథాప్యహంభావవిరహే న తస్య ప్రత్యక్త్వమిత్యాహ ॥ అహమితి ॥

౭౧- అథ సుషుప్తావహం భానమాహ ॥ తమ ఇత్యాదినా ॥ అన్తరో బుద్ధ్యాదిః-బాహ్యో మనుష్యత్వాదిశ్చ పరాగర్థః-తదనుభవాభావాత్తమోగుణాభిభవః-తస్త్వర్థః-అహమితి ప్రత్యక్ ఇత్యర్థః-అవిశదావభాసః పరాభిప్రేతశ్చేత్యాహ ॥ భవదితి ॥ తదనుపగమే తయా స్వప్రకాశత్వప్రసఙ్గ ఇతి భావః-స్వయంజ్యోతిష్ట్వశ్రుత్యా సర్వవేదాన్తిభిస్సుషుప్తావాత్మనో జ్ఞేయత్వమ్-అవిశదావభాసశ్చ వాద్యన్తరైస్సర్వనిర్వికల్పకే-ఇహ తు ప్రామాణికత్వం నైతావిద్యాపేక్షుధీర్వా అహముల్లేఖితిస్మృతిః-తత్ప్రత్యేపోనాభావమాహ ॥ నహీతి ॥ ప్రత్యక్త్వాయాహముక్తిః-స్వాప్సేషూనమాహ ॥ ఏవంహీతి ॥ శ్రుతిస్వారస్యమప్యనుసన్ధేయమ్-అత్రాయం పురుషః స్వయంజ్యోతిర్భవతి, మత్తో బోధావిజ్ఞానాత్మా పురుష ఇతి-పరామర్శఫలితమాహ॥అనేనేతి॥ అనుకూల్యప్రతిసంబన్ధితయా సుఖిత్వోక్తిః-జ్ఞాతృత్వం ప్రత్యక్త్వమ్-న తత్ప్రథర్మధీస్ఫురణమ్-తద్విషయప్రకాశవేలాయాం సుఖంస్వాప్సమిత్యాదివదితి భాష్యసూత్రస్వారస్య విరోధాదస్మరణనియమాద్యుపపత్తివిరోధాచ్చ నభాష్యకారాభిమతమ్-ప్రతీతేరన్యథాసిద్ధిమాశఙ్క్యాహ ॥ నచేతి ॥ ప్రతీతిస్వారస్యవిరోధమాహ ॥ తదితి ॥ మన్దమగచ్ఛం మధురమగాయమితివదితి భావః॥ అస్వాప్సమితి ॥ న తదా స్వాపానుసన్ధిః-యావత్యం శేషానుపపత్తిస్వాపత ఏవ భానాఙ్గీకారాత్-చత్వారే గణాభావం వదతా వృష్టే న న హి ప్రాప్తస్యానుసన్ధానం హితః యోగ్యానుపలబ్ధ్యా తచ్ఛుద్ధిసోఽవగమ్యతే-తద్వత్-అథానుపపత్త్యా సమకాలీనత్వాభావ ఇష్టే తత్సాక్ష్యజ్ఞాతురస్థైర్యమనసుభవో వా సేతి కృత్వా ప్రథమం వ్యుదస్యతి ॥ న చేతి ॥ మయేదమి త్యాదినా త్రివిధవ్యాపారపరామర్శో దర్శితః-విపర్యయేణానుభవం శఙ్కతే ॥ ఏతా

సిద్ధమితి చ పరామృశతీతి చేత్ - తతః కిమ్ - న కించిదితి కృత్స్నప్రతిషేధ ఇతి చేత్ - సా
హమవేదిషమితి వేదితురహమర్థస్యానువృత్తేః - వేద్యవిషయో హి స ప్రతిషేధః - న కించి
దితి నిషేధస్య కృత్స్నవిషయత్వే భావరూపాజ్ఞానానుభూతిరపి ప్రతిషిద్ధా స్యాత్ - సుషుప్తి
సమయేఽస్వానుసంధీయమానమహమర్థమాత్మానం జ్ఞాతారమహమితి పరామృశ్య న
కించిదవేదిషమితి వేదనేతరస్య ప్రతిషిధ్యమానే తస్మిన్ కాలే నిషిధ్యమానాయా విత్తేస్సి
ద్ధిమనువర్తమానస్యాజ్ఞాతురహమర్థస్యాసిద్ధిమపి నైవ న కించిదహమవేదిషమితి పరా
మర్శేన సాధయంస్త్వమహమర్థం దేవానాంప్రియ సాధయసి. మామప్యహం న జ్ఞాతవా
నిత్యహమర్థస్యాపి తదానీమననుసంధానం ప్రతీయత ఇతి చేత్ - స్వానుభవస్వభావ
మాత్మవిరోధమపి న జానన్తి భవన్తః - అహం మాం న జ్ఞాతవానిత్యనుభవవచనే - మామితి
కిం నిషిధ్యత ఇతి చేత్ - సాధు పృష్టం భవతా - తదుచ్యతే - అహమర్థస్య జ్ఞాతురనువృత్తే
స్తస్య రూపం న నిషిధ్యతే - అపి తు ప్రబోధసమయేఽనుసంధీయమానస్యాహమర్థస్య వ
ర్ణాశ్రమాదివిశిష్టతా - అహం మాం న జ్ఞాతవానిత్యుక్త్యా ప్రతిషేధో వివేచనీయః - జాగరి
తావస్థానుసంహిత జాత్యాది విశిష్టస్యార్థో మామిత్యంశస్య విషయః - స్వాప్యయావ
స్థా ప్రసిద్ధా విశదస్వానుభవైకతా నన్వాహమర్థోఽహమిత్యంశస్య విషయః - అత్ర
సుషుప్త్యాదావహమర్థోఽహమితి చ మామపి న జ్ఞాతవానహమిత్యేవ ఖల్వనుభవప్రకారః॥

౭౨- కిఞ్చ సుషుప్తావాత్మా అజ్ఞానసాక్షిత్వేనావస్థిత ఇతి హి భవదీయా ప్రక్రియా-
సాక్షిత్వం చ సాక్షాజ్జ్ఞాతృత్వమేవ - న హ్యజానతస్సాక్షిత్వమ్ - జ్ఞాతైవ హి లోకవేదయోః

సన్నమితి॥ జ్ఞాతురనిషేధ్యత్వం ప్రపఞ్చయన్నాహ॥ తతః కిమితి॥ శఙ్కతే॥ న కించి
దితి॥ పరిహరతి॥ నాహమితి॥ కృత్స్నవిషయత్వేఽనిష్టమాహ॥ న కించిదితి॥ ని
షేధస్య కృత్స్నవిషయత్వే ద్వయోరనుసంధేయవ్యతిరిక్తవిషయత్వం కిం న స్యాదిత్యత్రా
హ॥ సుషుప్తీతి॥ నిషేధస్య ధీవ్యతిరిక్తగోచరత్వే నాహమర్థస్యాపి తద్విషయత్వక
ల్పనం ప్రతీతి స్వారస్యాదిత్యర్థః - యథా ప్రాతిపదికాద్యర్థేగతజాత్యాది నేత్యుక్తే గజాదినిషిద్ధః
న చ తద్గతం తస్య తద్భావాశ్రయత్వేన జ్ఞాతృత్వాత్తద్వదిత్యర్థః - దేవానాంప్రియ
పశూనామ్ - ఏతద్విషయనిషేధం శఙ్కతే॥ మామితి॥ ప్రతివక్తి॥ స్వేతి॥ విరోధేన
మిథః - కింత్వహమర్థనిషేధపరత్వేన నేత్యుక్తం దర్శయతి॥ అహమితి॥ పృచ్ఛతి॥ మామితి॥
ప్రాగయుక్తభాషణాత్ ప్రశ్నస్సాధురిత్యాహ॥ సాధ్వితి॥ విషయవిభాగమాహ॥ తది
త్యాదినా॥ నాయం శబ్దఇత్యత్రాహ॥ అహం మామితి॥ అహమర్థనిషేధానువృత్త్యోర్విరోధ
భూతశమనాయేతి భావః - విపర్యయే కిం న స్యాదిత్యత్రాహ॥ జాగరితేతి॥ యోగ్యతా
యోర్గ్యస్వతా దుక్త ఏవార్థ ఇత్యర్థః - అతైన అయమహమస్మీతి నజానాతీతి శ్రుతావపి
స్థానుభవం నిషేధస్తి నాహం ఖల్విత్యాదిశ్రుతిరపి వ్యాఖ్యాతా - సిద్ధాన్తానుగుణమనుభ
వం దర్శయతి॥ అత్రేతి॥ ఈదృగేవ ననానుభవః - అనుభూతం కృత్స్నమేకదేశం వావ
దతి నవా - శబ్దప్రయోగస్య వైలక్షణ్యాదితి భావః.

౭౨- పరమతప్రక్రియయాపి జ్ఞాతృత్వానువృత్తిముపపాదయతి॥ కించేత్యాదినా॥
తతః కిమిత్యత్రాహ॥ న హీతి॥ తదుపపాదయతి॥ జ్ఞాతైవేతి॥ అనుభావనానుగు

స్యాదిత్యత ఆహ - నజ్ఞానమాత్రమ్ - న్యాయవిద భగవత్పాదైః సాక్షాద్విస్తరేణ జ్ఞాయమానమితి సాక్షాజ్జ్ఞానత్వవసాధకత్వం - నచాయం సాధకానామితి ప్రతియోగినో స్వతః కార్యవత్త్వే కృతాని మహాదుఃఖాన్న ప్రతీయేత - ఆత్మనే న్వయమవ భాగమానో ప్రామాణ్యావధానం ఇతి ప్రవాహాద్యవస్థాన్యత్వాత్ ప్రకాశమానో మిత్యేవావ భాసత ఇతి సిద్ధమ్॥

౮౩. యత్తు మోక్షదశాయాం ముముక్షోర్జ్ఞానవత్తా ఇతి, తదపేశలమ్ - తథాహి తస్య కర్తృత్వాద్యపాయవగరః ప్రకారాన్తరేణ ప్రతిజ్ఞాతస్యాత్ - నచాయం ముముక్షోర్ధర్మమాత్రమ్ - యేన తద్వ్యతిరేకశ్చ నాశ్యవిత్యత్వాదిత్యవరూపమవతిష్ఠేత - ప్రత్యుత స్వరూపమేవాహ మధ్యే ఆత్మనః - జ్ఞానం తస్య ధర్మః - అహం జానామి జ్ఞానం మే జాతమితి చాహమర్థధర్మతయా జ్ఞానం ప్రతీతేరేవ - అపిచ యః పరమార్థతో ప్రాప్తవ్యాదిత్యాదిత్యాది దుఃఖైర్దుఃఖితయాత్మానమనుసన్ధత్తే పాం దుఃఖీతి, సర్వమేతద్దుఃఖజాతమపునర్భవమపహాయ తథమహామమాకులస్య స్థో భవేయమిత్యుపస్య మోక్షరాగః స ఏతత్సాధనే ప్రవర్తతే - నసాధనానుష్ఠానేన యద్యహమేవ న భవిష్యామీత్యవగచ్ఛేత్, అతఏవ నత్వేవాసౌ మోక్షకథాప్రస్తావాత్ - తతశ్చాధికారాభావాదేవ సర్వం మోక్షశాస్త్రమప్రమాణం స్యాత్ - అహముపలక్షితం ప్రకాశమాత్రమవశిష్యత ఇతి చేత్ - కిమనేన - మయి నష్టేఽపి కిమపి ప్రకాశమాత్రమవతిష్ఠత ఇతి మత్వా నహి కశ్చిద్బుద్ధిపూర్వకారీ ప్రయతతే - అతోఽహమర్థస్యైవ జ్ఞాతృతయా సిద్ధ్యతః ప్రత్యగాత్మత్వమ్ - స చ ప్రత్యగాత్మా ముక్తావప్యహమిత్యేవ ప్రకాశతే - స్వస్మై ప్రకాశమానత్వాత్ - యో యః స్వస్మై ప్రకాశతే స సర్వోఽహమిత్యేవ ప్రకాశతే - యథా తథావభాసమానశ్చేశ్వరో యథావాది సమ్మతః సంసార్యాత్మా - యః పునరహమితి న ప్రకాశతే నాసౌ స్వస్మై ప్రకాశతే - యథా ఘటాదిః - స్వస్మై ప్రకాశతే చాయం ముక్తాత్మా - తస్మాదహమిత్యేవ ప్రకాశతే - నచాహమితి ప్రకాశమానత్వేన తస్యాజ్ఞత్వ

ప్రసంగః॥ స్వరతి చేత్॥ తతః కిమిత్యత ఆహ॥ సచేతి॥ ఉత్తరత్ర విస్తరేణ వివక్షితమనుమానమిహ సంక్షేపేణ దర్శయతి॥ ఆత్మన ఇతి॥ అవభాస ఇత్యత్ర స్వాత్మనః - స్వస్మై ప్రకాశమానః - వ్యాప్త్యుపహితం పక్షే దర్శయతి॥ స్వాపేతి॥ జాగ్రదాత్మనవత్.

౮౪. ముక్తావహమర్థానుగమం ప్రత్యవతిష్ఠతే॥ యత్త్విత్యాదినా॥ సౌగతానాం స్వమతే దోషప్రసంగ ఏవ స్యాదిత్యర్థః - న స్వరూపనాశః, ధీస్థితేరిత్యత ఆహ॥ నచేతి॥ ఏవ కారః ప్రాగుక్తస్వదోషదర్శనే ప్రకాశకత్వసమర్థనే సంక్షేపం ప్రత్యర్థం వర్తిం ముక్తావహమనుగమప్రాప్తతయా విస్తారణాహ॥ అపిచేతి॥ దుఃఖిత్వప్రసంగమిత్యత ఆహ॥ ప్రాప్యావేతి॥ ద్విచన్ద్రజ్ఞానే సత్యనిమిత్తమిష్యతే, న స్వనివృత్తిమితి భావః - తతః కిమిత్యత ఆహ॥ తతశ్చేతి॥ ధీస్థిత్యత ఆహ॥ అహమితి॥ పరమార్థత ఇత్యాదితత్త్వ త్వాది బుద్ధిపూర్వత్వాది గ్రస్తమాతం ప్రాగుక్తవివరణరూపమ్ - అనుమానమాహ॥ సచేతి॥ వ్యతిరేకమాహ॥ యః పునరితి॥ అహమితి వ్యవహారార్హత్వం సాధ్యమితి న సా ధ్యాప్రసిద్ధిః - విశేషవిరోధసాధకాభ్యాగమవిరోధసోపాధికత్వాన్యపరిహారతి॥ నచే

సంసారిత్వాదిప్రసక్తిః మోక్షవిరోధాత్ - అజ్ఞత్వాద్యపహతత్వాద్బ్రహ్మత్వప్రత్యయ
స్య - అజ్ఞానం నామ స్వరూపాజ్ఞానమన్యథాజ్ఞానం విపరీతజ్ఞానం వా - అహమిత్య
నాత్మనః స్వరూపమితి స్వరూపాజ్ఞానరూపాహంప్రత్యయోఽజ్ఞత్వమాపాదయ
తిమరత్వం పాంత్వమ్ - అపితు తద్విరోధిత్వాన్నాశయత్యేవ॥

౪౪- బ్రహ్మాత్మభావాపరోక్షనిర్ధూతనిఖిలకల్మషా విద్యానామపి వాసుదేవాదీ
నా మహమిత్యాత్మానుభవదర్శనాద్వ్యామోహః తేషాం తద్విపర్యాసశ్చాప్యసంభావితః
ప్రతిపత్తే అహం మనురభవం సూర్యశ్చ- అహమేవ వర్తామి భవిష్యామీత్యాది- స
కలేతరాజ్ఞానవిరోధినః సచ్ఛబ్దప్రత్యయమాత్రగాజ్ఞవరస్య బ్రహ్మణోఽన్యవహారోఽప్య
వమేవ- వాస్తవామితి నాస్తిసోఽప్రదేవతాః, బహుస్యాం ప్రజాయేయ, స ఈక్షత లోకాన్ను
సృజా ఇతి- తథా- యస్మాత్క్షరమతీతోఽహమక్షరాదపి చోత్తమః । అతోఽస్మి లోకే వేదే చ
ప్రథితః పురుషోత్తమః, అహమాత్మా గుడాకేశ సర్వభూతాశయస్థితః, అహం కృత్స్న
స్య జగతః ప్రభవః ప్రలయస్తథా, అహం సర్వస్య ప్రభవో మత్తః సర్వం ప్రవర్తతే,
తేషామహం సముద్ధర్తా మృత్యుసంసారసాగరాత్, అహం బీజప్రదః పితా, వేదా
హం సమతీతానీత్యాదయః॥

౪౫- యదహమిత్యాత్మనస్స్వరూపం కథం తర్హ్యహంకారస్యేతి క్షేత్రా
ర్న్తభావో భగవతో పఠిష్యతే మహాభూతాన్యహంకారో బుద్ధిరవ్యక్తమేవ చేతి- ఉచ్య
తే- స్వరూపోపదేశేషు సర్వేష్వహమిత్యేవోపదేశాత్ అత్రాప్యాత్మస్వరూపప్రతిప
త్త్యాహమిత్యేవ ప్రత్యగాత్మనస్స్వరూపమ్ - అవ్యక్తపరిణామభేదస్యాహంకారస్య
క్షేత్రాన్తర్భావో భగవతైవోపదిశ్యతే- వస్త్వాత్మనిదేహాహంభావకరణహేతుత్వేనా
హంకార ఉచ్యతే - అస్యత్వహంకారశబ్దస్య భూతశబ్దాదివ్యుత్పత్త్యయ
ముత్పాదకత్వప్రసిద్ధిః ... అయమేవాహంకారః ఉక్తప్రాప్త బహావయానహే

త్యాదినా॥ న పశ్యన్మృత్యుం పశ్యతీత్యాది శ్రుతివిరోధో మోక్షవిరోధః - సోఽబాధిత్వం
విప్రపత్తి॥ అజ్ఞానమితి॥ అజ్ఞత్వఫలమపి నేత్యాహ॥ తిరత ఇతి॥

౪౬- తత్త్వవిదామనుభవేన చాహమర్థాత్మత్వమాహ॥ బ్రహ్మేతి॥ బ్రహ్మాపరో
క్షమపి విద్యానామితి గమ్యమ్- బ్రహ్మావగాహాత్స్వమామయతి॥ సకలేతి॥ సచ్ఛబ్దప్రత్యయేతి॥
అహంకారస్యాప్రాకృతత్వాత్ప్రాకృతిభావః - అహంశబ్దః ప్రత్యగాత్మపర్యాయః ఇతి, బ
హుస్యామితి॥ ఉత్తమపురుషాసృష్టస్య ఇతిభావః- సమమేతస్యాపనయాభ్రసిద్ధజ్ఞానమా
య- స్మృతిమాహ॥ యస్మాదితి॥ క్షరాక్షరాతీతత్వే వదతస్తాత్మత్వనిత్యత్వమ
దాకారణత్వమోక్షప్రదత్వాదాభాసావాహంకారస్యేతిభావః- ఏవ్తరహంశబ్దైః ప్రస్తా
త్ప్రయమంకం చేద ...

౪౭- క్షేత్రపతపిబందం పరిహర్తుమాహ॥ యదితి॥ పరిహరతి॥ ఉచ్యత ఇతి॥
తమ్ముమాణనిర్ణ్యాహం ... స్వరూపేతి॥ అత్రా
పి... అవ్యక్తేతి॥ ... అహంశబ్దార్థ ఏకరూ
ప ... అథాహంకారత్యా ...
అహంకారం బలం దర్పమిత్యాదిశాస్త్రప్రమాణాసూ అహంకార ... ॥ అయ

ముకారాద్యపరనామానాశాస్త్రైర్బహుశో హ్యజ్ఞతయా ప్రతిపాద్యతే- తస్మాత్ప్రత్యగా
త్మాహంబుద్ధిప్రాహ్యత్వాత్ గోచరైవ-శరీరగోచరాత్వహంబుద్ధిరవిద్యైవ-యథోక్తం
భగవతా శఙ్కరేణ-గ్రహణపాతాం చాత్మ్యవిద్యయా స్వరూపం కులవన్దన। అనాత్మ
న్యాత్మబుద్ధిరేవేతి - యదిజ్ఞప్తిమాత్రోహమాత్మా, తదా అనాత్మన్యాత్మాభిమానే శరీర
జ్ఞప్తిమాత్రే ప్రతిభాసః స్యాత్ - నత్వాత్మ ప్రతిభాసః - తస్మాజ్జ్ఞాతాహం మమేవాత్మా-
తిరస్కృతః-అతః ప్రత్యక్షసిద్ధత్వాదుక్తన్యాయానుగమాన్న్యాయాత్ । అవిద్యాయోగత
స్త్వాత్మజ్ఞాతాహమితి భాసత ఇతి- తథాచ- శ్రుతిస్మృతి [illegible] సాధనస్య
సాధనః। నిత్యోఽనన్వయీ ప్రతీతేః ప్రమాత్మానన్యస్య స్వతస్సుఖత్వేఽనన్యసాధనస్య
పరిణామః- వ్యాపీ అతిసూక్ష్మతయా సర్వాన్తేనాన్తః ప్రవేశస్వభావః॥

౪౮. యదుక్తం దోషమూలత్వేనాన్యథాసిద్ధిసమ్భవనయా సకలభేదావలమ్బి
ప్రత్యక్షస్య శాస్త్రబాధ్యత్వమితి-కోయం దోష ఇతి వక్తవ్యమ్-యన్మూలతయా ప్రత్య
క్షస్యాన్యథాసిద్ధిః- అనాదిభేదవాసనైవ హి దోష ఇతి చేత్ - భేదవాసనాయాస్తిమిరా
దివదత్యన్తావస్థితవస్తు [illegible] కిమన్యత్రజ్ఞాతపూర్వమ్-అనైనైవ
[illegible] విరోధః [illegible] ఇతి చేత్ -న-అన్యోన్యాశ్రయణాత్ -శాస్త్రస్య నిరస్తనిఖిల
విశేషవస్తుబోధిత్వనిశ్చయే సతి భేదవాసనాయా దోషత్వనిశ్చయః - భేదవాసనా
యా దోషత్వనిశ్చయే సతి శాస్త్రస్య నిరస్తనిఖిలవిశేషవస్తుబోధిత్వనిశ్చయ ఇతి-కిఞ్చ

హేవత్యేతి॥ అయం శబ్దః ప్రత్యగాత్మాభావపరః - నతద్ధర్మపరః - గర్భాధ్యత్వాదేవ
[illegible] అవయవభాగం నిగమయతి॥ తస్మాదితి॥ పూర్వోక్తం దర్శయతి॥ యథోక్త
మితి॥ [illegible] మిత్యాదీనస్య [illegible] ఏతద్వచనా [illegible] హేతుత్వేనాహ॥ య
దీతి॥ నిగమయతి॥ తస్మాదితి॥ అహమర్థాత్మత్వవిషయం ప్రసిద్ధిగ్రహణమాహ॥ త
దుక్తమితి॥ అవిద్యాయోగతః అహమర్థాత్మత్వేనాత్మన్యాత్మబుద్ధిరూపయా అవిద్య
యా యోగతశ్చ [illegible] తస్యాఽఽగమాగతః అనుభవసిద్ధేతః-భయా
నాత్మత్వేన తద్గ్రహణమాహ॥ తథాచేతి॥ సాధకత్వేన జ్ఞప్తిమాత్రమేవ సాధారణ్యం
దర్శ॥ అనన్వయీతి॥ అనిత్యావిరోధాయ వ్యాపీ [illegible] దృష్టః॥ అతిసూక్ష్మతయేతి॥

౪౯. అథ ప్రత్యక్షాదాప్తస్య ప్రాబల్యమనువదతి॥ యదుక్తమితి॥ ఇతిర
[illegible] తద్దోషమూలముక్తం [illegible] కోయం దోష ఇతి పృష్టే వక్తవ్యమ్-
నహి దోషమనుక్త్వాన్యథాసిద్ధిర్వాచ్యేత్యర్థః॥ [illegible] అనాదీతి॥ [illegible]
[illegible] అనుక్తిః- మూలమూలిభావాద [illegible]
[illegible] దర్శితమ్-తస్మాద్దోష [illegible]
[illegible] దోషత్వ [illegible] దోషమూలా॥ [illegible]
[illegible] ప్రత్యక్షస్య దోషమూ
లత్వనిశ్చయ [illegible] నిర్విశేష బోధకనిశ్చయ ఇత్యన్యోన్యాశ్రయ
ఇత్యర్థః - ఏతదుక్తం భవతి [illegible] దోషత్వం హి [illegible]
[illegible] ఇతిభావః - [illegible] దోషత్వమాహ॥
కిఞ్చేతి॥ [illegible] సాధ్యస్య దోషమూలత్వేతి భావః - వరత్వం

యదితథాపి తదామూలత్వేన ప్రత్యక్షస్యాపి అతాత్త్వికార్థత్వం, శాస్త్రస్యాపి తన్మూలత్వేన తథాత్వ స్యాత్-అపౌరుషేయ- దోషమూలత్వేఽపి శాస్త్రస్య ప్రత్యక్షాపేక్షయా సకలభేదనిరసనజ్ఞా నహేతుత్వేన పరత్వాత్ ప్రత్యక్షస్య బాధకమితి- తస్య-దోషమూలత్వ జ్ఞానేఽపి పర త్వాత్ స్వప్రత్యక్షమ్-రజ్జుతత్త్వజ్ఞానవినిమిత్తభయేనతిబాధ్యస్య యమితి తత్త్వజ్ఞానేన తేన చ బాధ్యయం సర్పాదావపి తిరస్కృతేఽపి తద్యానివృత్తిదర్శనాత్ - శాస్త్రస్యచ దోష మూలత్వం శ్రవణ వేలాయామేవ జ్ఞాతమ్- శ్రవణానన్తరం నిఖిలభేద మిథ్యాత్వ స్యైకస్యవిజ్ఞానాభ్యాసరూపత్వాన్మనసాదః-అపిచ, ఇదం శాస్త్రం, ఏతచ్చానంతరాప్యమా నదోషం, ప్రత్యక్షన్తు తన్మూలవ్యమానదోషమితి తేనానయోర్త్వంగాః-న తావత్ప్రత్యక్షప్ర ధానిర్ధారితనిఖిల విశేషాను భూతిమమిత్యనుపమయతి-తథాప్యసర్వవిషయ విరక్త త్వాత్ - శాస్త్రప్రమాతృసామర్థ్య- వాస్తవ్యసిద్ధియుక్తం ప్రత్యక్షమ్-దోషమూలత్వేనవిప రీతార్థతాత్ - తన్మూలత్వాదేవ వాస్తవ్యస్యాప్రామాణ్య-అతస్స్వసాధన ప్రమా ణానయత్వమానస్యాస్య శాస్త్రసిద్ధిః-నను వ్యావహారికప్రామాణ్యమేవ యథార్థత్వమా త్రస్తాత్తత్త్వమస్త్యేవ-శాస్త్రం వ్యావహారికం నాతః- అపారమార్థికత్వ ప్రమాణత్వమితి తోపరతత్త్వతద్ధేతుచేత్ - కింతేన ప్రామాణ్యమ్- ప్రమాణతయా ప్రతిపన్నేపి యథార్థ తాభావాదేవ ప్రమాణకార్యాభావాత్ -అథోచ్యతే-శాస్త్రప్రత్యక్షయోర్ద్వయోరపి తత్త్వ విద్యామూలత్వేపి ప్రత్యక్ష విషయస్య శాస్త్రేణ బాధో దృశ్యతే-శాస్త్రవిషయస్య తత ద్వితీయస్య బ్రహ్మణః ప్రత్యక్షేణ బాధాదర్శనేన నిర్విశేషానుభూతిమాత్రం బ్రహ్మైవ పరమార్థమితి-తదయుక్తమ్- అబాధితస్యాపి దోషమూలస్యాపారమార్థ్య నిశ్చయాత్ - ఏతదుక్తం భవతి- యథా తిమిరకాచాదిదోషరహిత చక్షుష్మన్తరాగోచరగిరిగుహా మధ్యవర్తినైమిత్తిక జనస్యాజ్ఞాతత్వాత్ తత్స్వరూపస్యాసత్యత్వేఽపి దోషమూలత్వాద్ద్విచన్ద్రజ్ఞా నమవిశిష్టం భ్రాన్తం తత్రాబాధకప్రత్యయోత్పత్తిరహితమపి శ్రావ్యం నభవతీతి తద్వదయథా తంద్విచన్ద్రత్వమపి మిథ్యైవ-కోఽయం దోషజన్యయథార్థజ్ఞానహేతుః-తథాబ్రహ్మజ్ఞానమపి

వైషమ్యం శఙ్కతే ॥ అథేతి ॥ పరిహరతి ॥ తస్యేతి ॥ కథమిత్యత్రాహ ॥ రజ్జ్వితి ॥ జ్ఞా తేఽపి భయానివృత్తిః, నతు జ్ఞానమిత్యత్రాహ ॥ శాస్త్రస్యచేతి ॥ ఏతదుక్తం ॥ శ్రవ ణేతి ॥ శాస్త్రమపి శాస్త్రనిరసనీయకార్యత్వమితిభావః - అథమూలోచ్ఛేదత్వమాహ ॥ అపిచేతి ॥ శాస్త్రమిత్యనేనతదాత్మ్యస్యానాహ ॥ అనంతాదేశ్యేతి ॥ సాకారాద్యేకత్వా వస్థాయాం నిర్విషయాత్యాత్ యదనిర్విషయమపి బోధకం తదాప్యతీతమపిబోధయ తీత్యాహ ॥ శాస్త్రేతి ॥ ప్రమాణస్యాస్యాకారమాత్రానుభూతిసంబన్ధత్వయా ప్రత్యగా గమాత్మాపి తుల్యత్వాదితిభావః- తదుక్తప్రత్యక్షేనిరస్యానుత్పాదకత్వమాయామా ॥ అతత్త్వస్యేతి ॥ అప్రసిద్ధత్వాదిత్యర్థాత్ అస్యైవ గ్రాహకదోషమూలత్వమితిభావః ॥ సాక్షి ప్రతీతి ॥ శాస్త్రప్రాబల్యాదికం పరిత్యజ్యాధిక్యత్వాః- చోదయతి ॥ నన్వితి ॥ పరిహరతి ॥ కిం-వామితి ॥ ప్రమాణకార్యాభావాత్ బాధ్యాబోధితథాత్వదితిభావః - పరాన శఙ్కతే ॥ అథేతి ॥ ఉపేక్ష్యపరిహరతి ॥ ఏతదితి ॥ బాధానభ్యుత్థం దోషమూ లత్వమ్, అన్యథాతత్త్వాపారమార్థ్య నిశ్చయః ప్రతీత్యత్రాహ ॥ ఏతదితి ॥ యదిన బాధః, కథంమిథ్యాత్వమిత్యత్రాహ ॥ దోషేతి ॥ ఉక్తం దృష్టాన్తం ప్రపఞ్చయతి ॥ తథేతి ॥ ద

మానాంతరేణ బాధకజ్ఞానరహితమపి స్వవిషయే బ్రహ్మణ్యనుమానమిత్యస్త్వేతి• తత్ర విచార్యతే
నేయం - వివాదాధ్యాసితం బ్రహ్మ మిథ్యా - అవిద్యాతత్కార్యజ్ఞానవిషయత్వాత్ - శు
క్తిరూప్యవత్ - బ్రహ్మ మిథ్యా - అసత్యహేతుజన్యజ్ఞానవిషయత్వాత్ - శుక్తిరూప్యవదేవ ॥

౪౭ - నను వాక్యం స్వాత్మనా వాస్తవ్యభిజ్ఞానస్య సత్యస్య పరమార్థశుభాశుభ
ప్రతిపత్తిహేతుః భావవదవిద్యామాలిన్యేన సత్యస్యాపి శాస్త్రస్య పరమార్థభూత
బ్రహ్మవిషయప్రతిపత్తిహేతుభావేన విరుద్ధ ఇతి - స్వాప్నజ్ఞానస్య సత్యత్వాభావాత్ -
[illegible] మిథ్యాత్వమ్ - తేషాం [illegible] బాధాభావే [illegible] జ్ఞానస్య నహి
[illegible] జ్ఞానమపి నవిద్యత ఇతి కస్యచిదపి ప్రత్యయో జా
యతే - తథా నంతు విద్యతే అథానాప సతి హి బాధక ప్రత్యయః - మాయావిమోహ
స్త్రీపథాదివ్రతం మాయామయం జ్ఞానం సత్యమేవ ప్రతీత్యయస్యచ హేతుః - అ
స్వాప్నజ్ఞానస్యాబాధితత్వాత్ - విషయో మిథ్యాది దోషజన్యం తజ్జ్ఞానం సత్యాదిజ్ఞా
నం సత్యమేవ భయాదిహేతుః - సత్యైకాదష్టవిప్రవృత్తిసత్యసన్నికర్షాభావా ద్రష్టబుద్ధిః
సత్యైవ తత్ర విషబుద్ధి మరణహేతుః - అస్తు భూత విషజలాదౌ ముఖాదిప్ర
తిబింబ వస్తుభూతముఖగత విశేషనిశ్చయహేతుః - ఏవం చ సంవేదనానాముత్పత్తిమత్త్వా
త్ప్రతీతీనాం సత్యత్వమనపేక్షణీయతే - హస్త్యాదీనామభావే కథం తత్ప్రత్యయ
స్యాసత్యత్వమితి చేత్ - నైతత్ - బుద్ధేర్బాహ్యాలంబనత్వనియమాత్ - అథాస్య ప్రతి

మిథ్యాత్వం పరమతానుసారాత్ - వ్యాప్తి మూలత్వాత్ప్రయోగా ఇత్యుక్తమ్. శ్రుతిసిద్ధత
ర్కాయితే - యోపాధిత్వేనోత్కర్షస్య విధిశేషత్వాదనవతోక్తితత్సిద్ధాంతః - శ్రు
త్యర్థబాధాయితార్కాపత్తిరార్థానుసంధానః - అపూర్వత్వం హి సాధకబాధకాగోచరత్వమ్ -
అతో వాక్యార్థాత్ప్రత్యక్షం బలవత్.

౪౭॥ అథాసత్యస్య సత్యప్రతిపత్తి హేతుత్వోపపాదనమ్ ॥ నచేతి ॥ అసత్యస్య హేతుత్వ
మాత్రం జ్ఞప్తి హేతుత్వం వా నిరస్యత ఇత్యభిప్రాయేణ వ్యాప్తి జ్ఞప్త్యుత్పత్తికారణమ్ - స్వ
మతే అసత్యత్వస్య సిద్ధిః - పరమతే స్వసత్యత్వసత్యసిద్ధిః - అతో నాసత్యత్వస్య
సిద్ధిః - వ్యర్థం మిథ్యాత్వోక్తిః పరమతానుసారాత్ - జ్ఞానాబాధం దర్శయతి ॥ న
హీతి ॥ స్వప్నజ్ఞానమాత్రం ప్రతిసత్యత్వే దర్శనస్య హేతుత్వే విషయస్యోపలక్షణత్వే
జ్ఞానస్య సత్యత్వత్తథా హేతుత్వం విశేషణత్వే శుభాశుభప్రతిపత్తి హేతుత్వ
మిత్యసత్యస్యాపి హేతుత్వం ధియాన్న - తత్ర స్వప్నశాపానుగుణ్యదర్శనాః స్వతో వ్యా
వృత్తత్వాత్ పాతక్రియాదర్శనప్రత్యయదా యథాశుభాశుభధీస్తదా పాతక్రియాయతే -
గణదాననతదాశుభాదిధీరితి ధియాం విషయానపేక్షత్వాద్భావనాప్రత్యయ ఇతి త
త్త్వజ్ఞాపనాయ బహువిధాహరణోపన్యాసః - మాయామయం మిథ్యావిషయమ్ - సంస్థా
నమస్త్రీపథహస్త్యశ్వసర్పసన్నిధిపతిపాదకపీడనచాతుర్యతేజఃప్రతిఫలనాదితాత్కా
లిక జ్ఞానానిచ సత్యాని - సత్యత్వమనుభవాదయతి ॥ఏవమితి ॥ సహేతుకత్వాపత్తిముత్ప
న్నమతాంత్రియాణాం - వ్యక్తిని వృత్తౌ వ్యక్తినివృత్తిం శక్యతే ॥ హస్త్యాదీనా
మితి ॥ తదాకతి ॥ నైతదితి ॥ మాతృత్వాదివ్యాపకత్వాన్యత్వాత్ - తస్యాపి యథా వేతిత
మిత్యర్థః ॥ అధ్యస్యేతి ॥ అతితాద్వ్యవహార్యత్వాత్ విద్యమానత్వే ఉభయధార

భాసమానత్వమపహ్య అప్యసత్త్వే చేత్తత్. ప్రతిభాసమానతాయాస్త్వత్ర దోషవశాత్. న తు బాధితో సత్య ఇత్యవసీయతే- అబాధితా హి బుద్ధిస్సత్యత్వే పర్యాప్తా॥

౮౮. రేఖయా వర్ణప్రతిపత్తావపి నాసత్యాస్సత్యత్వబుద్ధిః. రేఖాయాస్సత్యత్వాత్- నను వర్ణాత్మనా ప్రతిపన్నా రేఖా వర్ణబుద్ధిహేతుః- వర్ణాత్మతా తస్యా అసత్యా- నైవమ్-వర్ణాత్మతాయా అవగత్యా ఉపాయత్వాయోగాత్ - అసతో నిరుపాఖ్యస్య హ్యుపాయత్వం న దృష్టమనుపపన్నఞ్చ- అథ తస్యాం వర్ణబుద్ధేరుపాయత్వమ్- ఏవం తర్హి అసత్యాస్సత్యత్వబుద్ధిర్న స్యాత్. బుద్ధేస్సత్యత్వాదేవ. ఉపాయోపేయయోరైక్యప్రసఙ్గశ్చ. ఉభయోర్వర్ణబుద్ధిత్వావిశేషాత్. రేఖాయా అవిద్యమానవర్ణాత్మనో పాయత్వే చైకస్యామేవ రేఖాయామవిద్యమానసర్వవర్ణాత్మకత్వస్య తుల్యత్వా దేకరేఖాయా దర్శనాత్సర్వవర్ణప్రతిపత్తిస్స్యాత్. అథ పిణ్డవిశేషాదేవ తత్తద్వర్ణసంకేతవ్యుత్పత్తిగ్రాహ్యరేఖావిశేషశ్శ్రోత్రగ్రాహ్యవర్ణవిశేషసంకేతవశాద్రేఖావిశేషో వర్ణవిశేషబుద్ధిహేతురితి- తర్హి సత్యత్వాదేవ సత్యప్రతిపత్తిః- రేఖాయాస్సంకేతస్యచ సత్యత్వాత్ - రేఖాగవయాదపి సత్యగవయబుద్ధిస్సాదృశ్యనిబన్ధనా- సాదృశ్యంచ సత్యమేవ.

౮౯. న చైకరూపస్య శబ్దస్య నాదవిశేషాదర్థభేదబుద్ధిహేతుత్వేఽప్యసత్యాత్సత్యప్రతిపత్తిః- నానానాదాభివ్యక్తస్యైకస్యైవ శబ్దస్య తత్తన్నాదాభివ్యఙ్గ్యస్వరూపేణార్థవిశేషైస్సహ సంబన్ధగ్రహణవశాదర్థభేదబుద్ధ్యుత్పత్తిహేతుత్వాత్- శబ్దస్యైకరూపత్వమపి న సాధీయః- గకారాదేర్భేదకస్యైవ శ్రోత్రగ్రాహ్యత్వేన శబ్ద

స్య తదర్థవాచ్యత్వమర్థః. ఇహ చాస్తీత్యాహ॥ ప్రతీతి॥ అవిద్యమానస్య భానం కథం భాతం చేద్ధత్త్వం చ సంప్రతిపన్నమిత్యత ఆహ॥ దోషేతి॥ అసత్యస్యస్వరూస్య భావాభావానవధిహేతుత్వమన్యథాదర్శనిత్యర్థస్సత్య ఇత్యత ఆహ॥ సత్యేతి॥ ధీస్సత్యత్వాత్కింనస్యాదిత్యత ఆహ॥ అబాధితేతి॥

౮౮. అథ ధీసత్యత్వోక్తావపి హేతుసత్యత్వసిద్ధిరిత్యత ఆహ॥ రేఖయేతి॥ అసత్యాదుత్పన్నాయాం ప్రతీతౌ॥ నన్వితి॥ పరిహరతి॥ నైవమితి॥ సత్తయా ప్రమితగవయాద హేతుత్వాయోగమాహ॥ అసతో నిరుపాఖ్యస్యేతి॥ ఉపాఖ్యా ప్రమితిః- ఇష్టిశ్చ త్యాప్తివిరుద్ధేత్యాహ॥ అనుపపన్నమితి॥ రేఖాయాం వర్ణధీర్వర్ణప్రతీతిహేతురితి పక్షే ప్రతీతిసత్త్వంశబ్దస్య హేతుత్వే దూషణమాహ॥ అథేతి॥ దూషణాన్తరమాహ॥ ఉపాయేతి॥ ఐక్యముపపాదయతి॥ ఉభయోరితి॥ వర్ణాత్మతయా ఉపాయత్వే దూషణమాహ॥ రేఖాయామితి॥ శఙ్కతే॥ అథేతి॥ సత్యమితిసిద్ధమాహ॥ హన్తేతి॥ ఉదాహరణాన్తరాప్రతిపత్తి॥ రేఖేతి॥

౮౯. న చైకస్యేతి॥ తత్సమ్భవాదయః క్రమాదాత్తాదయో నాభివ్యఞ్జకనాదగతాశ్శబ్దా ఆరోపితా అర్థధీహేతవ ఇతి స్ఫోటవాదాభ్యుపగమేఽపి నానాత్వాత్సత్యధీరిత్యర్థః- కుత ఇత్యత ఆహ॥ నానేతి॥ తత్తాదిభిః క్రమాదాత్తాదిధర్మావిశిష్టనాదాభివ్యక్తశ్శబ్దోఽర్థధీహేతురిత్యర్థః- ఏకరూపత్వం దూషయతి॥ శబ్దస్యేతి॥ ఏవం తదనేకరూపశ్శబ్దత్వాదానకః- ఏకరూపశ్శబ్దోఽనేకః కిం బోధకత్వాయ, ఉభయవ్యవహారాను

త్వాత్ - అతో ఽసత్యాచ్ఛాస్త్రాత్సత్యబ్రహ్మవిషయప్రతిపత్తిర్దురుపపాదా -

౫౦- నను శాస్త్రస్య గగనకుసుమవదసత్యత్వమ్ - ప్రాగద్వైతజ్ఞానాత్సత్యబుద్ధిబోధ్యత్వాత్ - ఉత్పన్నే తత్త్వజ్ఞానే తస్యాసత్యత్వం శాస్త్రస్య - తదా శాస్త్రం నిరస్తనిఖిలభేదచిన్మాత్రబ్రహ్మజ్ఞానోపాయః - యదుపాయస్తదాస్త్యేవ శాస్త్రమ్ - అస్తీతి బుద్ధేః - నైవమ్ - అసతి శాస్త్రే అస్తి శాస్త్రమితి బుద్ధేర్మిథ్యాత్వాత్ - తతః కిమ్ - ఇదం తతః - మిథ్యాభూతశాస్త్రజన్యజ్ఞానస్య మిథ్యాత్వేన తద్విషయస్యాపి బ్రహ్మణో మిథ్యాత్వమ్ - యథా ధూమబుద్ధ్యా గృహీతబాష్పజన్యాగ్నిజ్ఞానస్య మిథ్యాత్వేన తద్విషయస్యాగ్నేరపి మిథ్యాత్వమ్ - పశ్చాత్తనబాధాదర్శనమప్యసిద్ధమ్ - శూన్యమేవ తత్త్వమితి వాక్యేన తస్యాపి బాధదర్శనాత్ - తత్తు భ్రాన్తిమూలమితి చేత్ - ఏతదపి భ్రాన్తిమూలమిత్యత్రైవోక్తమ్ - పాశ్చాత్త్యబాధాదర్శనం తు తన్నైవేత్యలమప్రతిష్ఠితకుతర్కపరిహాసేన॥

౫౧- యదుక్తం వేదాన్తవాక్యాని నిర్విశేషజ్ఞానైకరసవస్తుమాత్రప్రతిపాదనపరాణి సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యేవమాదీనీతి - తదయుక్తమ్ - ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞోపపాదనముఖేన సచ్ఛబ్దవాచ్యస్య పరస్య బ్రహ్మణో జగదుపాదానతా జగన్నిమిత్తత్వం సర్వజ్ఞతా సర్వశక్తియోగః సత్యసంకల్పత్వం సర్వాన్తరత్వం సర్వాధారతా సర్వనియమనమిత్యాద్యనేకకల్యాణగుణవిశిష్టతాం కృత్స్నస్య జగతస్తదాత్మకతాం చ ప్రతిపాద్య తంభూతబ్రహ్మాత్మకత్వమసీతి శ్వేతకేతుం ప్రత్యుపదేశాయ ప్రవృత్తత్వాత్ప్రకరణస్య - ప్రపఞ్చితశ్చాయమర్థో వేదార్థసంగ్రహే -

---

గమ్యా - న ప్రథమః - నైరర్థక్యబోధోపపత్తేః - న ద్వితీయః - శ్రవణాద్యుపాధినా తదనుగమసిద్ధేరితి భావః - అసత్యాత్సత్యప్రతిపత్తినిరాసం నిగమయతి॥ అత ఇతి॥

౫౦- అసత్యత్వముఖేన చోదయతి॥ నన్వితి॥ సత్యధీవిషయత్వమిత్యత్రాహ॥ ఉత్పన్న ఇతి॥ తర్హి న బోధకత్వమిత్యత్రాహ॥ తదేతి॥ దూషయతి॥ నైవమితి॥ ఉపపాదయతి॥ అసతీత్యాదినా॥ ప్రాగుపేతోఽప్యుక్తమిదానీం నేత్యాహ॥ పశ్చాదితి॥ ధీసత్యత్వమేవ తద్బాధకశ్చేత్ ప్రపఞ్చసత్యత్వవచనం తస్యాపి బాధః - నఞర్థోల్లిఖితవచనమేవ బాధకమిత్యత్రాస్త్యర్థ్యమితి నైవేత్యర్థః - అప్రతిష్ఠితత్వం మానవిరుద్ధతర్కత్వాత్.

౫౧- ప్రబలతయా ప్రకరణాన్తరనిరూపణం పరిశోధయతి - ప్రత్యక్షాదేర్బలీయస్త్వాచ్ఛబ్దస్యాతీవ సవిశేషపరత్వాచ్చ సామాన్యతస్సవిశేషపరత్వే సిద్ధే తద్వాక్యవిశేషాణాం వాక్యతర్కపర్యాలోచనయా సవిశేషపరత్వం వక్తుం పరోక్తారం సంగ్రహతో న వదతి॥ యదుక్తమితి॥ నిర్విశేషత్యాదినా శోధకాద్యర్థోక్తిః - ప్రాక్ప్రకృతైనసగుణే తాత్పర్యాభావః - ఏవంశబ్దపితృప్రకరణప్రతిపరత్వాద్యుదాసార్థః - పరిహరతి॥ తదితి॥ అర్వాచీనం సగుణమిత్యన్యథాసిద్ధిర్వ్యుదాసాయాహ॥ సచ్ఛబ్దేతి॥ ఏకమేవాద్వితీయమ్ ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం తత్త్వమసీత్యాదీనాముక్తం జగదుపాదానతేత్యాదినా - సర్వాన్తరత్వం సర్వనియమనం చ కారణాదర్థసిద్ధ - అన్తఃప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానామితి శ్రుతేః - ప్రతిజ్ఞావాక్యం కథం యుజ్య ఇత్యాద్యపేక్షాయామాహ॥ ప్రపఞ్చిత ఇతి॥ కథముక్తే ప్రపఞ్చే

అత్రాప్యేకస్య సామానాధికరణ్య నిరూపకత్వముపపాదయిష్యతే॥

౫౨. అథ పరాయణయోరత్యన్తభేదే కథమైకాధికరణ్యమిత్యాశఙ్క్య ...
సుఖదుఃఖాదిష్వపి సత్త్వసామాన్యసంబన్ధస్య సర్వగతత్వాద్వ్యాపకత్వాన్మానసయోర్నిత్య
సర్వజ్ఞత్వాదికల్యాణగుణయోగః పరస్య బ్రహ్మణః ప్రతిపాదితః॥

౫౩. సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మేత్యత్రాపి సామానాధికరణ్యస్యానేక విశే

ష్యతామాహ ॥ అత్రాపీతి ॥ యేనాశ్రుతమిత్యత్ర యేన శ్రుతేన ... [illegible]
... [illegible] ... ఇతి ... కథం ... నహి ...
... ఆదేశ ఇతి ... [illegible]
... [illegible]
... [illegible] ... విశేషోక్త్యానర్థక్యమితి కథ
మితి చోదితే కారణజ్ఞానేన కార్యజ్ఞానం లోకసిద్ధం నిదర్శయతి (యథేతి) ...
... [illegible] ... (వాచేతి) ... [illegible]
... [illegible] ... వ్యవహారేణ ... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible] ... (సత్యమితి) సత్యం జ్ఞానమనన్తం ... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible] ... సామానాధికరణ్యేన విశేష ఉపసంహారః ... [illegible]
... [illegible]

౫౪. పరవిశ్వార్థమాహ ॥ అథేతి ॥ ... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]

౫౫. అథ సత్త్వాదివాక్యస్య సవిశేషపరత్వమాహ ॥ సన్యమితి ॥ ... [illegible]

పదవిశిష్టైకార్థాభిధానత్వస్య సామానాధికరణ్యస్య సిద్ధిః - ప్రవృత్తినిమిత్తభేదేనై
కార్థవృత్తిత్వం హి సామానాధికరణ్యమ్ - తత్ర సత్యజ్ఞానాదిపద ముఖ్యార్థైర్గుణైస్త
త్తద్గుణవిరోధ్యాకారప్రత్యనీకాకారైర్వైకస్మిన్నేవార్థే పదానాం ప్రవృత్తిని
మిత్తభేదోఽవశ్యాశ్రయణీయః - ఇయాంస్తు విశేషః - ఏకస్మిన్ పక్షే పదానాం ము
ఖ్యార్థతా - అపరస్మిన్ పక్షే తేషాం లక్షణా - నచాజ్ఞానాదీనాం ప్రత్యనీకతా వస్తు
స్వరూపమేవ - ఏకేనైవ పదేన స్వరూపం ప్రతిపన్నమితి పదాన్తర ప్రయోగవైయ
ర్థ్యాత్ - తథాసతి సామానాధికరణ్యాసిద్ధిశ్చ - ఏకస్మిన్ వస్తుని వర్తమానా
నాం పదానాం నిమిత్తభేదాశ్రయణాత్ - నచైకస్యైవార్థస్య విశేషణభేదేన విశిష్ట
తాభేదాదనేకార్థత్వం పదానాం సామానాధికరణ్య విరోధి - ఏకస్యైవ వస్తు
నోఽనేక విశేషణ విశిష్టత్వ ప్రతిపాదనపరత్వాత్సామానాధికరణ్యస్య - భిన్న ప్ర
వృత్తి నిమిత్తానాం శబ్దానామేకస్మిన్నర్థే వృత్తిః సామానాధికరణ్యమితి హి శాబ్దాః॥

హా॥ ప్రవృత్తీతి॥ అతః కిమిత్యత్రాహ॥ తత్రేతి॥ భేద ఇత్యత్రాహ॥ ఇయానితి॥
వ్యావృత్తయశ్చ స్వరూపమాత్రమిత్యత్రాహ॥ నచేతి॥ పర్యాయత్వం స్పష్టమితి దూ
షణాన్తరద్యోతనాయాహ॥ తథేతి॥ వ్యతిరేకముపపాదయతి॥ ఏకస్మిన్నితి॥ విశేషణానే
కత్వేనైకార్థత్వాభావ ఇత్యత్రాహ॥ నచేతి॥ విశిష్టతాభేదేనాన్వయః - నావిరోధమా
త్రమనుకూలమపేక్ష్యతే॥ ఉక్తలక్షణసంగత్యనుపపాదయతి॥ భిన్నేతి॥ ప్రవృత్తి
ర్విశేష్యబోధః - నిమిత్తం విశేషణమ్ - అర్థో విశేష్యం - భిన్నత్వాదివాఘటకుమ్భశబ్దత్వ
వాచః॥ ఏకస్మిన్నితి॥ ఘటపటో కేష్వవ్యాపకః - సవిశేషణమాత్రపరత్వే దూషణం
తను ఏకరూపప్రత్యుక్తమ్ - విశేష్యమాత్రపరత్వే పర్యాయత్వాదిప్రయోజనం లక్షణా చ -
అఖణ్డత్వాదిప్రతియోగినాం తద్వ్యావృత్తీనాం చోపలక్షణత్వేపి తదేకత్వవైయర్థ్యం
లక్షణా చ - విశిష్టపక్షే న మిశ్రప్రమాణాయః - పదార్థానాం పృథక్ ప్రాధాన్యాత్ - పరామర్శ
శ్చ సామాన్యతాను రోధిత్వాదభిధానస్యయోగపద్యాద్వ్యపదేశాత్ తద్వాక్యః పరామ
ర్శవాక్యాం ప్రతి కోయోగపద్యేఽపి సవిశేషణైక్యస్య - విశిష్టైక్యపరత్వాత్ సమా
నవిభక్తికత్వాద్యనురోధాత్ - యస్తైకపద - అఖణ్డార్థవాదిప్రష్టవ్యః - సత్యాద
పదాని శ్రుతియోగిన్యావృత్తిమాత్రపరాణి, ఉతతదవచ్ఛిన్నస్వరూపపరాణి, ఉత
స్వరూపమాత్రపరాణి - అవచ్ఛిన్నపరత్వేచ విశేషణానాముపలక్షణతయా వావచ్ఛే
దకత్వమ్ - ఏషు త్రిష్వపి దూషణపరిహారాస్తుల్యాః - శాబ్దత్వాదివైషమ్యం చాబ్దం స్ఫు
టమ్ - తత్ర ప్రథమే వ్యావృత్తం పృథక్వ్యావృత్తిమితి వ్యపదేశాభిధాయి పదసమ
భివ్యాహారాత్ - అన్యత్రతదభావాచ్చ - అథ తం తుద్వ్యధాపాదిగుక్తమ్ - న్యాయాయవేత్యాదా
విశేష్యైక్యస్య సదేవదత్తప్రత్యక్షబలాధీనత్వాత్ - ధర్మిపదైకవచనాత్ - ప్రత్యక్షేపరో
క్షేచ ఖడ్గాదౌ భేదఇవ తాదృశేదేవదత్తైక్యమపిదృష్టమ్ - విరోధావిరోధానియా
మకో - సతువిశేషణత్వాత్ - అతో నైక్యప్రతిబిరోధావిశేషణత్వాగః - ప్రత్యక్షపరో
క్షవిభాగవిరహితో తయమపిహి ప్రతిపన్నః - వాచ్యప్రభేదానాం శేఽపి సముఖ్యత్వమ్ -
వ్యారాధావేద్యాకృత్యభావాత్ - విషంభుఙ్క్ష్వేత్యాదౌ విరోధాత్పరత్వలక్షణా - అతస్తు త
దభావాదయుక్తత్వమ్ - అతస్సవిశేషపరమిదం వాక్యమ్.

౫౪. యదుక్తమేకమేవాద్వితీయమిత్యత్రాద్వితీయపదం గుణతోఽపి సద్వితీయతాం న సహతే. అతస్సర్వశాఖాప్రత్యయన్యాయేన కారణవాక్యానామద్వితీయవస్తుప్రతిపాదనపరత్వమభ్యుపగమనీయమ్ - కారణతయోపలక్షితస్యాద్వితీయస్య బ్రహ్మణో లక్షణమిదముచ్యతే, సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మేతి - అతో లక్షయితవ్యం బ్రహ్మ నిర్గుణమేవ - అన్యథా నిర్గుణం నిరఞ్జనమిత్యాదిభిర్విరోధ ఇతి - తదసదవచన్నమ్. జగదుపాదానస్య బ్రహ్మణస్స్వవ్యతిరిక్తాధిష్ఠాత్రన్తరసహకారిరహితత్వవిచిత్రశక్తియోగప్రతిపాదనపరత్వాదద్వితీయపదస్య - తథైవ విచిత్రశక్తియోగమేవావగమయతి, తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి తత్తేజోఽసృజతేత్యాది - అపి చ ఏకమేవాద్వితీయమిత్యుక్తే నిమిత్తాన్తరమాత్రనిషేధకత్వం జ్ఞాయత ఇతి చేత్ - నిష్కృష్టబ్రహ్మణ ఉపాదానకారణత్వం సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవేతి ప్రతిపాదితమ్ - కార్యోత్పత్తిస్వభావ్యేన బుద్ధిస్థం నిమిత్తాన్తరమితి తదేవాద్వితీయపదేన నిషిధ్యత ఇత్యవగమ్యతే - సర్వనిషేధే హి స్వాభ్యుపగతాః నిసాధయిషితా నిత్యత్వాదయశ్చ నిషిద్ధాస్స్యుః - సర్వశాఖాప్రత్యయన్యాయశ్చాత్రత్యో విపరీతఫలః - సర్వశాఖాసు కారణాన్వయినాం సర్వజ్ఞత్వాదిగుణానామత్రాప్యుపసంహారహేతుత్వాత్ - అతః కారణవాక్యస్వాధారాదపి సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మేత్యనేన సవిశేషమేవ ప్రతిపాద్యత ఇతి విజ్ఞాయతే.

౫౫. నచ నిర్గుణవాక్యవిరోధః - ప్రాకృతహేయగుణవిషయత్వాత్తేషాం నిర్గుణం నిరఞ్జనం నిష్కలం నిష్క్రియం శాన్తమిత్యాదీనామ్ - జ్ఞానమాత్రస్వరూపవాదిన్యోఽపి శ్రుతయో బ్రహ్మణో జ్ఞానస్వరూపతామభిదధతి - నతావతా నిర్విశేష జ్ఞాన

౫౪- పాయూనామధికరణాన్యుపపత్తిం నిరాకృత్య కారణవాక్యానాం శోధకాన్తరైకార్థ్యం చ నిరూపయితుమనువదతి ॥ యదుక్తమితి ॥ గుణతోఽపి సద్వితీయతామ్ - సద్వైతమనేకవిజాతీయసజాతీయముభయవ్యావృత్త్యా సవిశేషాదిత్యర్థః - సగుణపరకారణవాక్యైకార్థ్యం చాహ ॥ అత ఇతి ॥ కుతస్తర్హి కార్యాపేక్షేత్యత్రాహ ॥ కారణతయేతి ॥ జ్ఞాప్యబహిర్భూతం వ్యావర్తకముపలక్షణం నిగమయతి ॥ అత ఇతి ॥ శోధకాన్తరైకార్థ్యం చాహ ॥ అన్యథేతి ॥ మాయయేతి ॥ తదితి ॥ కథమిత్యత్రాహ ॥ జగదితి ॥ ఏకమేవేత్యాదావన్తాదిః - ఉపాదానత్రిశక్తియోగం బోధయత్యద్వితీయపదమ్, తత్రైవోత్తరవాక్యమపి తదేవావగమయతీతి నిర్విశేషమిత్యర్థః - శఙ్కతే ॥ అపిచేతి ॥ ఉపాదానాన్తరనిషేధః కింవన్నాప్తి ప్రతిజ్ఞావిరోధశ్చేతి భావః - పరిహరతి ॥ నిష్కృష్టేతి ॥ సామరూపవిభాగాభావప్రసఙ్గాత్ - కార్యస్య ప్రాగవస్థాయాం నిర్విశేషత్వే ఉపాదానతా - అన్యథానిష్టమాహ ॥ సర్వేతి ॥ సర్వశాఖాప్రత్యయస్య పరమాన్తైపరీత్యమాహ ॥ సర్వశాఖేతి ॥ నిగమయతి ॥ అత ఇతి ॥

౫౫- శోధకాన్తరైకార్థ్యం త్వసఙ్గతమిత్యాశఙ్క్య విషయవిభాగాదవిరోధమాహ ॥ ప్రాకృతేతి ॥ జ్ఞానస్వరూపతోక్తిరూపపదగుణనిషేధం పరిహరతి ॥ జ్ఞానేతి ॥ ఇత్యత్రాహ ॥ నతావతేతి ॥ జ్ఞానస్యాశ్రయత్వధర్మధర్మిభావయోగః ఉక్తైరితా

మాత్రమేవ తత్త్వమ్-జ్ఞాతురేవ జ్ఞానస్వరూపత్వాత్ - జ్ఞానస్వరూపస్యైవ తస్య జ్ఞానాశ్రయత్వం మణిద్యుమణిప్రదీపాదివదిత్యుక్తమేవేత్యుక్తమ్ - జ్ఞాతృత్వమేవహి సర్వాశ్శ్రుతయో వదన్తి - యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్, తదైక్షత, సేయం దేవతైక్షత, స ఈక్షత లోకాన్ను సృజా ఇతి, నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానా మేకో బహూనాం యో విదధాతి కామాన్, జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశౌ, తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరం తం దేవతానాం పరమం చ దైవతమ్। పతిం పతీనాం పరమం పరస్తాద్విదామ దేవం భువనేశమీడ్యమ్, న తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే, న తత్సమశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యతే, పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ, ఏష ఆత్మా అపహతపాప్మా విజరో విమృత్యుర్విశోకో విజిఘత్సోఽపిపాసః సత్యకామస్సత్యసంకల్ప ఇత్యాద్యాః శ్రుతయో జ్ఞాతృత్వప్రముఖాన్ కల్యాణగుణాన్ జ్ఞానస్వరూపస్యైవ బ్రహ్మణః స్వాభావికాన్ వదన్తి, సమస్తహేయగుణరహితతాం చ - నిర్గుణవాక్యానాం సగుణవాక్యానాం చ విషయమపహతపాప్మేత్యారభ్య అపిపాస ఇత్యన్తేన హేయగుణాన్ ప్రతిషిధ్య సత్యకామస్సత్యసంకల్ప ఇతి బ్రహ్మణః కల్యాణగుణాన్ విదధతీయం శ్రుతిరేవ వివినక్తి ఇతి సగుణనిర్గుణవాక్యయోర్విరోధాభావాదన్యతరస్య మిథ్యావిషయతాశ్రయణమపి నాశఙ్కనీయమ్॥

టీ.- శ్రీభాష్యాద్యాతః ఏవమిత్యాదినా బ్రహ్మగుణానామతథ్యత్వే మోక్షస్య మిథ్యాత్వక్రమేణ క్షేత్రజ్ఞస్థానీయముక్త్వా యతో వాచో నివర్తన్తే। అప్రాప్య మనసా సహ

తి మతస్యాద్యాత్ ఇతి వికల్పే ప్రథమం ప్రత్యదస్యతి॥ జ్ఞాతురితి॥ నియతధర్మధర్మిభావానాం గోత్వాదిస్వస్వాభావేద్ధర్మతా స్యాత్ - శ్రుతిబలాత్తత్ర తస్య చేద్ధర్మధర్మిభావస్వీకారాచ్చ జ్ఞానాశ్రయత్వవ్యాప్తిశ్చ ధర్మాధియ ఇతి న విరోధ ఇతి భావః - ద్వితీయం ప్రత్యస్యతి॥ జ్ఞానస్వరూపస్యేతి॥ ఉక్తార్థస్యైవ జ్ఞాతృత్వే ఉపపాదనమ్॥ జ్ఞాతృత్వమితి॥ యేన జ్ఞాతృత్వం ఫలితం తాదృశార్థపరాశ్చ సర్వశబ్దోక్తాః - ఈశ్వరత్వసత్యసంకల్పత్వాద్యాం ఫలితమ్-తత్త్వాన్ని విశేష హేయాభావాద్యాదివిద్యుల్లి ప్రత్యాహః॥ కల్యాణగుణానితి॥ ఉత్పత్త్యాద్యనాదికబాధప్రేక్షః - సత్యకామత్వవిశేషాదన్యత్ర విరోధపరిహారాయ సామాన్యశబ్దసఙ్కోచః॥ సమస్తహేయరహితతాం చేతి॥ సామాన్యవిశేషనయోః ప్రేక్షః - సత్యకామత్వాదిశేషే సామాన్యశబ్దసఙ్కోచః - న్యాయద్వయమప్యుక్తార్థే సాధ్యత్వస్యానుసన్ధేయమితి॥ నిర్గుణేతి॥ ఏవమవిరోధాదపచ్ఛేదన్యాయాపత్త్యరూపా॥ ఇతీతి॥ అన్యతరస్యేతి॥ అవిరోధవిరోధపరిహారార్థమేవ స్యాదయః - అన్యథా వైధహింసానివృత్తిప్రసఙ్గాత్ - తయోర్విషయభేదేన విరోధనయోః పరానువృత్తిరితి భావః - అన్యాయ్యత్వప్రకరణేషు గుణశబ్దః ప్రసిద్ధస్సత్త్వాదిగుణపరః - గుణా గుణేషు వర్తన్తే ఇత్యాదిషు.

టీ.- అథ సత్యాదివాక్యవత్ ప్రకరణోపసంహారకతం వాక్యం నపునిర్వృత్యుక్తిరూపమధర్గుణనిషేధం సంహారతి॥ శ్రీభాష్యాదిత్యాదినా॥ అతో నిష్ప్రపఞ్చత్వాద్గుణవిరోధస్యేతి యసిద్ధిః- యథా స్యాత్, నస్యేయం శ్రుతిరిత్యాదిశ్రుతాత్ - శ్రుతిసఙ్గ్రహప్రకరణ

హాఽఽనన్దం బ్రహ్మణో విద్వానితి బ్రహ్మణః కల్యాణగుణానన్త్యమత్యన్తం వదతి యం శ్రుతిః॥

౫౭- సోఽశ్నుతే సర్వాన్ కామాన్ సహ బ్రహ్మణా విపశ్చితేతి బ్రహ్మవేదన ఫలమవగమయద్వాక్యం పరస్య విపశ్చితో బ్రహ్మణో గుణానన్త్యం బ్రూతే - విపశ్చితా బ్రహ్మణా సర్వాన్ కామానశ్నుతే - కామ్యన్త ఇతి కామాః కల్యాణగుణాః బ్రహ్మణా సహ తద్గుణాన్ సర్వానశ్నుత ఇత్యర్థః - దహరవిద్యాయామపి తస్మిన్ యదన్తస్తదన్వేష్టవ్యమితి వద్గుణసాహిత్యాన్వయస్తు సహశబ్దః - ఫలోపాసనయోః ప్రకారైక్యం యథాక్రతురస్మిన్ లోకే పురుషో భవతి తథేతః ప్రేత్య భవతీతి శ్రుత్యైవ సిద్ధమ్॥

౫౮- యస్యామతం తస్య మతమ్, అవిజ్ఞాతం విజానతామితి బ్రహ్మణోఽజ్ఞానవిషయత్వముక్తమితిచేత్ - బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమ్, బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతీతి జ్ఞానస్యోపదేశో న స్యాత్ - అసన్నేవ స భవతి। అసద్బ్రహ్మేతి వేద చేత్। అస్తి బ్రహ్మేతి చేద్వేద। సన్తమేనం తతో విదురితి బ్రహ్మవిషయజ్ఞానాభావే స్వస్యైవాసత్త్వమాహ్య నాశమాత్మసత్తాఞ్చ వదతి - అతో బ్రహ్మవిషయవేదనమపవర్గసాధనం సర్వాః శ్రుతయో విదధతి - జ్ఞానంచోపాసనాత్మకమ్, ఉపాస్యఞ్చ బ్రహ్మ సగుణమిత్యుక్తమ్ - యతో వాచో

నివృత్త్యా వాఙ్మనసనివృత్త్యుక్తిర్గుణానన్త్యాత్ - అన్యథా అనన్తకోటికానన్త్యస్యేతి భావః - అతోఽన్తరేణ బ్రహ్మణ ఆనన్దం విద్వానితి హ్యుక్తిరితి భావః - ఇయం, ఫలశ్రుతిరపి నిర్గుణార్థత్వేన పరోక్తేతి భావః.

౫౭- అథ స్వాభిమతమర్థం ప్రదర్శయితుమాహ॥ సోఽశ్నుత ఇతి॥ బ్రహ్మణ వాక్యే తత్పదార్థపరామర్శకతయా బ్రహ్మణః పరస్య విపశ్చిత ఇత్యుక్తమ్ - అర్థం వక్తుమన్వయమాహ॥ విపశ్చితేతి॥ విశేషణపదమిత్యర్థః॥ కామ్యన్త ఇతి॥ అనేన యదా సర్వే ప్రముచ్యన్తే కామా ఇత్యుక్తకామపరత్వం నిరస్తమ్ - బ్రహ్మవేదన ఫలత్వేన సహశబ్దోపాదానాత్ విషయాభావశ్రవణాత్ కామశబ్దస్య గుణపరత్వం ముఖ్యమ్ - తేఽత్ర కామాః సత్యా ఇతి తే బ్రహ్మలోక ఇతి వదన్త్యర్థః - తాన్యర్థమాహ॥ బ్రహ్మణేతి॥ సత్యగుణా ఇత్యర్థః॥ తద్గుణానితి॥ తద్విశిష్టమితి భావః - సహశబ్దః శ్రీకరణసహభావనం భుఙ్క్త ఇతి వద్గుణసాహిత్యే - సముచ్చయాహిత్యే - ప్రాధాన్యమాత్రం ద్యోతయతి॥ దహరేతి॥ ఉపాస్తౌ గుణప్రాధాన్యం వక్తుమిత్యర్థః - ఫలదశాయాం గుణప్రాధాన్యోక్త్యా కథముపాస్తౌ తత్ప్రాధాన్యమిత్యత ఆహ॥ ఫలేతి॥ ఏవం చార్థోఽన్యానపేక్షత్వాదుక్తః.

౫౮- జ్ఞేయత్వం సగుణస్యేతి జ్ఞేయత్వాభావో నిర్గుణత్వపర ఇతి పరోక్తం నిరసితుమాహ॥ యస్యేతి॥ జ్ఞానమాత్రావిషయత్వే దూషణమాహ॥ బ్రహ్మేతి॥ ప్రత్యక్షోక్తినా మానాభావాన్నేతి॥ విజ్ఞానమ్యం, తతో జ్ఞానం ప్రవర్తతే, జ్ఞానాభావాత్ బ్రహ్మవిషయజ్ఞానపరవాక్యసమూహం బన్ధమిథ్యాత్వధియా మోక్ష ఇతి పక్షమాశఙ్క్యాహ॥ అత ఇతి॥ బహువాక్యేషు బ్రహ్మవిషయక్రియాదిగ్యర్థః - ఉపాసనాత్మకజ్ఞానవిషయత్వం బ్రహ్మణస్యతి॥ జ్ఞానంచేతి॥ సగుణోపాస్యవిషయత్వం బ్రూతే॥ ఉపాస్యంచేతి॥ నిర్గుణత్వాభావాత్ సన్నిధ్యాదితి గుణపరత్వమాహ - తథా యస్యామతమిత్యస్యార్థ ఇత్యాహ॥ యత ఇతి॥

నివర్తన్తే। అప్రాప్య మనసా సహేతి బ్రహ్మణోఽనన్తస్యాపరిచ్ఛిన్నగుణస్య వాఙ్మనసయోః ఏతావదితి పరిచ్ఛేదాయోగ్యత్వేన ప్రతిపాదనాత్ బ్రహ్మ ఏతావదితి బ్రహ్మపరిచ్ఛేదజ్ఞానవతాం బ్రహ్మావిజ్ఞాతమమతమిత్యుక్తం మమ పరిచ్ఛిన్నత్వాద్బ్రహ్మణః। అన్యథా యస్యామతం తస్య మతం విజ్ఞాతమవిజానతామితి మతత్వవిజ్ఞాతత్వవచనం తత్రైవ విరుధ్యేత॥

భా.- యచ్చ న దృష్టేర్ద్రష్టారం, న మతేర్మన్తారమితి దృష్టేర్మతేర్వ్యతిరిక్తం ద్రష్టారం మన్తారం చ ప్రతిషేధతీతి- తదాగన్తుకచైతన్యగుణయోగితయా జ్ఞాతురజ్ఞానస్వరూపతాం కుతర్కసిద్ధాం మత్వా తథాత్మానం పశ్యన్తః, న మన్వీథాః, అపి తు ద్రష్టారం మన్తారమప్యాత్మానం దృష్టిమతిరూపమేవ పశ్యేరిత్యభిదధాతీతి పరిహృతమ్- అథవా దృష్టేర్ద్రష్టారం మతేర్మన్తారం జీవాత్మానం ప్రతిషిధ్య సర్వభూతాన్తరాత్మానం పరమాత్మానమేవోపాస్స్వేతి వాక్యార్థః- అన్యథా విజ్ఞాతారమరే కేన విజానీయా దిత్యాదిజ్ఞాతృత్వశ్రుతివిరోధశ్చ॥

ఉ౧.- ఆనన్దో బ్రహ్మేత్యానన్దమాత్రమేవ బ్రహ్మస్వరూపం ప్రతీయత ఇతి యదుక్తం తజ్జ్ఞానాశ్రయస్య బ్రహ్మణో జ్ఞానం స్వరూపమితివదితి పరిహృతమ్- జ్ఞానమేవ హ్యనుకూలమానన్ద ఇత్యుచ్యతే- విజ్ఞానమానన్దం బ్రహ్మేత్యానన్దస్వరూపమేవ జ్ఞానం బ్రహ్మేత్యర్థః- అత ఏవ భవతామప్యేకరసతా- అస్య జ్ఞానస్వరూపస్యైవ జ్ఞాతృత్వమపి శ్రుతిశతసమధిగతమిత్యుక్తమ్- తద్వదేవ స ఏకో బ్రహ్మణ ఆనన్దః, ఆనన్దం బ్రహ్మణో విద్వా నిత్యాదివ్యతిరేక నిర్దేశాచ్చ నానన్దమాత్రం బ్రహ్మ- అపి త్వానన్ది- జ్ఞాతృత్వమేవ హ్యానన్దిత్వమ్॥

అనన్తస్యేతి॥ స్వరూపతః- వస్త్వాయత్తైః, నాస్త్యం గుణానాం, మతి తద్యాతాత్మ్యాద్యనుసంధేయమ్- కథం పరిచ్ఛేదధీమతామమతత్వమిత్యత్రాహ॥ అపరీతి॥ విపక్షే నిష్టమాహ॥ అన్యథేతి॥ న పరం ప్రత్యక్షాన్తరవిరోధ ఇత్యర్థః.

భా.- ఆ త్మత్వనిషేధపరతయా పరోక్తాం శ్రుతిమేతద్వాన్తరపరత్వం విషయభేదేనోపపత్తిభ్యామాహ॥ యచ్చేతి॥ ధీవిశేషవిశిష్టత్వం పరమతేఽపి తుల్యమ్- స్వసిద్ధత్వమవిశిష్టమ్- నిషేధ్యప్రతిజ్ఞాతమాహ॥ కుతర్కేతి॥ తథాహ॥ అగన్తుకేతి॥ నిత్యత్వాదప్రత్యక్షత్వాచ్చాత్మనాం దృగ్రూపస్వరూపమితి భావః- పక్షాన్తరపక్షే ధర్మమాహ॥ అథేతి॥ యః ప్రాణేన ప్రాణితీత్యాద్యుక్తప్రాణితృత్వాదిభిః కృత్వా జీవస్యోపాస్యత్వశఙ్కా ప్రతిషిధ్యతే- విపక్షే బాధమాహ॥ అన్యథేతి॥

ఉ౦.- అథ గుణనిషేధవిశేషం వ్యుదస్యతి॥ ఆనన్ద ఇతి॥ ప్రాగుక్తమతిదిశతి॥ తదితి॥ కథమిత్యత్రాహ॥ జ్ఞానమితి॥ విజ్ఞానానన్దశబ్దయోరైకార్థ్యే ప్రమాణప్రయోగః కథమిత్యత్రాహ॥ విజ్ఞానమితి॥ ప్రవృత్తినిమిత్తభేదాదిత్యర్థః- పరోక్తగమమాహ॥ అత ఏవేతి॥ వ్యాప్తివిరోధపరిహారః పూర్వవత్- మానాన్తరమాహ- స్వాత్మభ్యాప్తత ఇత్యత్రాహ॥ అస్యేతి॥ ఆనన్దిత్వే మానమాహ॥ తద్వదితి॥ జ్ఞాతృత్వశ్రుతివత్ప్యానన్దిత్వే మానమిత్యాహ॥ జ్ఞాతృత్వమితి॥ ఏవేతి జ్ఞాతృత్వానన్దిత్వయోర్భేదాభావః- పర్యాయశబ్దవత్.

౭౧. యదిదముక్తమ్ యత్ర హి ద్వైతమివ భవతి, నేహ నానాస్తి కిఞ్చన, మృత్యోః స మృత్యు
మాప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి, యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్ తత్కేన
కం పశ్యేదితి భేదనిషేధో బహుధా శ్రూయత ఇతి - తత్ర నేహ నానేతి బ్రహ్మకార్య
తయా తదన్తర్యామికతయా చ తదాత్మకత్వేనైక్యాత్ పృథక్స్థితం నానాత్వం ప్రతిషి
ధ్యతే; న పునః బహు స్యాం ప్రజాయేయేతి బహుభవనసఙ్కల్పపూర్వకం బ్రహ్మణో నా
నాత్వం శ్రుతిసిద్ధం ప్రతిషిధ్యత ఇతి పరిహృతమ్ - నానాత్వనిషేధాదయమపరమార్థ
విషయేతిచేత్ - న - ప్రత్యక్షాది సకలప్రమాణావగతం నానాత్వం దురపహం బ్రహ్మ
ణః ప్రతిపాద్యతే దేవ బాధ్యత ఇత్యుపహాస్యమిదమ్॥

౭౨. యదా హ్యేవైష ఏతస్మిన్నుదరమన్తరం కురుతే, అథ తస్య భయం భవతీతి
బ్రహ్మణి నానాత్వం పశ్యతో భయప్రాప్తిరితి యదుక్తం, తదసత్ - సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ
తజ్జలానితి శాన్త ఉపాసీతేతి తస్య నానాత్వానుసన్ధానస్య శాన్తిహేతుత్వోపదేశాత్.
తథాహి - సర్వస్య జగతస్తదుత్పత్తిస్థితిలయకారణతయా తదాత్మకత్వానుసన్ధాన
మాత్రం శాన్తివ్యాధిహేతుః - అతో యథావస్థితదేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరాదిభేదభిన్నం జగత్
బ్రహ్మాత్మకమిత్యనుసన్ధానస్య శాన్తిహేతుతయాఽభయప్రాప్తిహేతుత్వేన భయహే
తుత్వప్రసఙ్గః - ఏవం తర్హి అథ తస్య భయం భవతీతి కిముచ్యతే - ఇదముచ్యతే. యథా
హ్యేవైష ఏతస్మిన్నదృశ్యేఽనాత్మ్యేఽనిరుక్తేఽనిలయనేఽభయం ప్రతిష్ఠాం విన్దతే - అథ

---

౭౧. అథ భేదనిషేధమనువదతి॥ యదితి॥ పరిహరతి॥ తత్రేతి॥ తజ్జత్వాత్ తల్లత్వా
త్ప్రాణత్వేన ॥ బ్రహ్మకార్యతయేతి॥ తదనత్వాధిహేయేణాహ॥ తదన్తరితి॥ తదన్తర్యా
మికత్వేన తదాత్మకత్వవిశిష్టతాత్మకత్వేన తేతి చాన్వయః - హేతుత్రయకల్ప్య
దాహ యథా ప్రత్యక్షాదేః - వ్యతిరేకస్యాన్వయవిశేషత్వాదైక్యవిశేషభేదనిషే
ధ్యద్వైతైక్యవర్ణ్యకార్యకార్యద్వైక్యం త్రికాద్యైక్యం చ విహితమితి త
ద్విరోధిభేదవిషయ ఇత్యర్థః - గోబలీవర్దన్యాయమభిప్రేత్యాహ॥ నపునరితి॥ సా
మాన్యవిశేషస్య విహితవిశేషాతిక్రాన్తవిషయత్వాదిత్యర్థః - సామాన్యవిశేషణయోశ్చ
నతత్త్వమశ్చిత్యాదినా స్వతన్త్రరూపభేదవిశేషనిషేధాదితి భావః - ఏకస్య బహుధా,
బహు స్యాం ప్రజాయేయేత్యాదిషు లోకసిద్ధభేదోఽనూద్యత ఇతి శఙ్కతే॥ నానాత్వే
తి॥ పరిహరతి॥ నేతి॥ అపాస్తత్వాదిత్యర్థః - ఘటాదౌ ప్రత్యక్షసిద్ధభేదోఽపి ద
ష్టః - జీవపరైక్యం న చ ద్వార్యత్వధారకత్వాదిరపి తథేతి భావః.

౭౨. యదా హ్యేవేతి శ్రుతేరర్థం వక్తుం పరోక్తమనువదతి॥ యదేతి॥ దూ
షయతి॥ తదితి॥ కుత ఇత్యత్రాహ॥ సర్వం ఖల్వితి॥ శాన్తిహేతుత్వం పరాభ్యుపగ
మేనోక్తమ్ - అస్మిన్నాత్మైక్యే కథం నానాత్వధీః, తస్యాశ్చ కథం భయవిరోధిత్వమిత్య
త్రాహ॥ తథాహీతి॥ తదుత్పత్తిస్థిత్యాదిశబ్దా అన్తర్యామిత్వపర్యన్తత్వే సా
క్ష్యాదిప్రయోజకవ్యాపారపరాః - అతస్తత్కారణత్వమ్ - ఉత్పత్త్యాదిక్రియా య
స్యేతి బహువ్రీహిర్వా - తతః కిమిత్యత్రాహ॥ అత ఇతి॥ సద్వారకముభయహేతుత్వమి
త్యర్థః - యదా హ్యేవేతివాక్యస్యార్థం వక్తుం ప్రతిజానీతే॥ ఏవం తర్హీతి॥ వ్యాఖ్యాం ప్రతి
జానీతే॥ ఇదమితి॥ దృశ్యం చేతనమ్ - ఆత్మ్యం శరీరం వ్యాప్యత్వాత్ - ముక్తాత్మాపి బద్ధత

సోఽయం గతోఽపవర్గత్వభయప్రాప్తిహేతుత్వేన బ్రహ్మణియా ప్రతిష్ఠాభిహితా, తస్యా విచ్ఛేదశ్చ నభవతీతి. యథోక్తం మాండూక్యభిః. యస్మాదూర్ధ్వం న చావాచి వా నుశే వోఽనవిస్మృతే। సావానిత్యప్రవృత్తిరితిచాశ్రావిత్తస్యాదపిశ్రియేత్యాది. బ్రహ్మణి ప్రతిష్ఠా యా అనన్తరమపవర్గో విచ్ఛేద ఏవ॥

౬౩. యదుక్తం నస్యానతోఽపి తత్త్వవిశేషరహితం బ్రహ్మేతి చ వక్ష్యతీతి - తన్న - అవిశేషం బ్రహ్మేత్యేవాభిప్రేతవక్ష్యతి - మాయామాత్రం త్విత్యాదిసూత్రవ్యాఖ్యానావసరే స్వప్నస్యాజాగరితావస్థానుభూతపదార్థవైధర్మ్యాభావాయా మాత్రత్వముచ్యత ఇతి జాగరితావస్థానుభూతానామివ పారమార్థికత్వమేవ వక్ష్యతి॥

౬౪. స్మృతిపురాణయోరపి నిర్విశేషజ్ఞానమాత్రమేవ పరమార్థః, అన్యదపారమార్థికమితి ప్రతీయత ఇతి యదభిహితమ్, తదసత్ - యో మామజమనాదిం చ వేత్తి లోకమహేశ్వరమ్, మత్స్థాని సర్వభూతాని న చాహం తేష్వవస్థితః। న చ మత్స్థాని భూతాని పశ్య మే యోగమైశ్వరమ్। భూతభృన్న చ భూతస్థో మమాత్మా భూతభావనః, అహం కృత్స్నస్య జగతః ప్రభవః ప్రలయస్తథా। మత్తః పరతరం నాన్యత్కించిదస్తి ధనంజయ। మయి సర్వమిదం ప్రోతం సూత్రే మణిగణా ఇవ, విష్టభ్యాహమిదం కృత్స్నమేకాంశేన స్థితో జగత్, ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః। యో లోకత్రయ

తాయాం దేవాదిశబ్దనిరుక్తిః - నిత్యోర్భగవద్ధార్యాః - ఉపబృంహణమాహ॥ యతేతి॥ విచ్ఛేదవాదిపదం కిమిత్యత్రాహ ॥ బ్రహ్మతీతి ॥ నిరన్తరశబ్దస్యావిచ్ఛేదపరత్వప్రసిద్ధిరితిభావః।

౬౫. చిద్బ్రహ్మనిర్విశేషత్వాన్యమిథ్యాత్వపరత్వేన పరోదాహృతయోః స్మృత్యోః స్వద్వపరీతార్థత్వమాహ ॥ యదితి ॥

౬౬. శ్రుతేర్నిర్విశేషపరత్వే స్మృత్యాదేస్తదనురోధిత్వేన సవిశేషార్థత్వే బలాదభ్యుపేతేఽపి స్మృతిపురాణవాక్యపర్యాలోచనయాపి తావదర్థ్యం విశేషస్యాహ॥ స్మృతీతి ॥ స్వతో వక్తృవైలక్షణ్యమపగమ్య స్మృతేః ప్రాగుపాదానమ్. తద్ధి పరస్య విష్ణుమ్. నిర్విశేషపరత్వభ్రాన్త్యుదయవచనానుష్ఠానం తు సవిశేషపరవచనానిదర్శయతి॥ యో మామిత్యాదినా ॥ అచిన్త్యం నృష్టమిత్యుక్తం నిత్యవ్యాప్తో జవిత్యాదిపద్యైః - ఏవం విదోఽసమ్యూనత్వముత్తరార్ధోక్తం మవ్యక్తపరత్వం - ధారకత్వేన వ్యాప్తిం విశదయతి॥ మత్స్థానీతి ॥ విషయస్యాహితాన్యవిషయత్వాన్నచేతి లోకవద్ధారణనిషేధః - లౌకికం హి ధారణం సావయవానాం - ఐశ్వరం తు సంకల్పమాత్రాత్ - యోగం శక్తియోగమ్ - తత్ స్ఫుటయతి ॥ భూతభృదితి ॥ ఆత్మా సంకల్పరూపజ్ఞానమ్ - భావవిద్యోపహితస్యేశ్వరస్య న పరబ్రహ్మణ ఇతి కేచిత్ ప్రాహుః తద్బ్రహ్మణస్తు న పరాన్తరాభావం చాహ ॥ అహమితి ॥ స్థితిరక్షా - సిద్ధా - మత్తోఽన్యత్పరతరం నాస్తీత్యన్వయః - సమాభ్యధికనిషేధపరశ్రుతిస్మృతిభ్యాం తదర్థోక్తిహేతుత్వమస్యః ప్రోక్తేత్యవేత్యస్త్యైనవిశేషస్తి॥ మయీతి ॥ ప్రేరకత్వం ఫలితమ్ - విష్టభ్య అధిష్ఠాయ ఇతి యామునోక్తిః - ఏకాంశేనేతి కల్పైకదేశేన - వ్యాపనధారణాద్యైస్సైకదేశేలక్షణ్యోక్తిర్మూలే ఉత్తమ ఇతి ॥ ఏవం విదోఽసమ్యూనత్వముత్తరత్రానుసంధేయమ్ - నారాయణోపనిషదర్థాః స్మారితః

యమాహుర్విశ్వవిభక్త్యాన్వయ ఈశ్వరః। యస్మాత్ క్షరమతీతోఽహమక్షరాదపి చోత్తమః।
అతోఽస్మి లోకే వేదే చ ప్రథితః పురుషోత్తమః. స సర్వభూతప్రకృతిం వికారాన్ గు
ణాదిదోషాంశ్చ మునే వ్యతీతః। అతీతసర్వావరణోఽఖిలాత్మా తేనాస్తృతం యద్భు
వనాన్తరాళే, సమస్తకల్యాణగుణాత్మకోఽసౌ స్వశక్తిలేశోద్ధృతభూతసర్గః। ఇచ్ఛా
గృహీతాభిమతోరుదేహస్సంసాధితాశేషజగద్ధితోఽసౌ। తేజోబలైశ్వర్యమహావబో
ధసువీర్యశక్త్యాదిగుణైకరాశిః। పరః పరాణాం సకలా న యత్ర క్లేశాదయస్సన్తి ప
రావరేశే। స ఈశ్వరో వ్యష్టిసమష్టిరూపోఽవ్యక్తస్వరూపః ప్రకటస్వరూపః। సర్వే
శ్వరస్సర్వదృక్సర్వవేత్తా సమస్తశక్తిః పరమేశ్వరాఖ్యః। సంజ్ఞాయతే యేన తదస్త
దోషం శుద్ధం పరం నిర్మలమేకరూపమ్। సందృశ్యతే వాప్యధిగమ్యతే వా తజ్జ్ఞాన
మజ్ఞానమతోఽన్యదుక్తమ్, శుద్ధమహావిభూత్యాఖ్యం పరం బ్రహ్మేతి శబ్ద్యతే। మైత్రేయ భ
గవచ్ఛబ్దస్సర్వకారణకారణే, సంభర్తేతి తథా భర్తా భకారోఽర్థద్వయాన్వితః।

పరమాత్మక్షరాదిత్యుక్తేః - ఉపలక్షణమితి భావకర్మయోః ప్రకృతిత్వం విశ్వమేవేదం స
ప్రకృతిసమానాధికరణ్యం పతిత్వవ్యాపకత్వాదిభిస్తచ్ఛరీరకమయమితి స్ఫుటమ్ - క్షేత్ర
జ్ఞం చాపి మామిత్యత్రాప్యేవమేవ - నతత్సర్వత్యతదాత్మకత్వనిషేధః - వినాశబ్దస్యాప్య
ర్థాభావే - అవినాశావశబ్దస్య సమ్బన్ధప్రయోగాత్ - వైష్ణవపురాణ ప్రత్యక్షమితి
శ్లోకయత్ప్రకరణస్థః తస్యైవ ప్రోక్తమ్ అతీతయతిజ్యకత్వం ద్యోతయతి ॥ స సర్వేతి ॥ గు
ణాదిదోషాః క్లేశాదయః - సర్వావరణం సర్వవిషయజ్ఞానసఙ్కోచః - అవిద్యాకర్మ
వాసనాదిభిస్సఙ్కోచరహితత్వాత్ అఖిలాత్మత్వం వివృణోతి ॥ తేనేతి ॥ సమస్తేతి వి
శ్వపరమకల్యాణస్య స్వభావభూతస్వరూపం యస్య తథోక్తః - ద్వ్యక్షరమిత్యర్థః - స్వ
రూపస్ముతిస్వశక్తీతి - భూతసర్గః భూతజాతమ్ - ఇచ్ఛాగృహంసాధితేతి పదద్వయేన
హేతుఫలభేదోక్తిః అభిమతత్వమ్ అభిమతత్వస్వరూపత్వమనురూపత్వమితియావత్ ॥ తేజ
ఇతి ॥ మహాత్మ్యశబ్దావపరిచ్ఛేదానవధ్యపరానాధారణో ఏవం పరః ఏలక్షణః - గుణాదిదో
షావ్యలేశం వివృణోతి ॥ యత్రేతి ॥ ఆదిశబ్దాత్ కర్మాదయః - అనేన క్లేశకర్మవిపాకా
శయైరపరామృష్టః పురుషవిశేష ఈశ్వర ఇతి యోగసూత్రప్రసారణమ్ - తతో వేదాన్తసిద్ధా
న్తవైషమ్యమాహ ॥ వ్యష్టీతి ॥ వ్యష్టిసమష్టీ కార్యకారణభిన్నగాత్రరూపత్వోపపాద
కమ్. సర్వేశ్వర ఇతి ॥ స్వరూపతః ప్రకారతశ్చ వేత్తేతి సర్వదృక్సర్వవేత్తా - సమస్తశ
క్తిరయంతధర్మోయస్యసతాదృక్ - పరమేతి పరాన్తరనిషేధః - సంజ్ఞాయత ఇతి మహాశివ
వయద్వారా జ్ఞానవిశేషణమ్ అస్తదోషత్వాది - అర్థసబాధివిశేషః - తేన అభిద్యత
మత్తి నిత్యధీర్ప్యానాః గమ్యత ఇతి నిత్యతైప్రతిబన్ధ ఉనుభవః - అజ్ఞానమపాద మజ్ఞా
నావస్యాపి - సంజ్ఞాయత ఇతిమహాత్ తదస్తదోషమిత్యాదీని క్లిష్టయేణి - ప్రత్యక్ష
మిత్యభేదం సత్తామాత్రమితి పదద్వయం బ్రహ్మాదిగుణవిభూతిరూపాభాసస్యాపర
త్వవ్యుదాసాయ తదన్యయపరాస్సర్వేః ప్రకృతిమహదాద్యాః - అగోచరం పరసా
మిత్యస్య బ్రహ్మణినర్వాశబ్దానన్వయపరత్వవ్యుదాసాయ భగవచ్ఛబ్దాద్యన్వయపరాః
పశ్యామదాశ్రితాయ నైశుద్ధమహాత్మ్యదయః - శబ్దగోచరస్యాపిపూర్వస్మాదుక్తయుక్తా
కావ్యవర్తకానిశుద్ధత్వాదివిశేషణాని - శుద్ధేనిత్యశుద్ధే - భగవచ్ఛబ్దఇవనేతిభావము

నేతా గమయితా స్రష్టా గకారార్థస్తథా మునే । ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశసశ్శ్రియః । జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవ షణ్ణాం భగ ఇతీరణా, వసన్తి తత్ర భూతాని భూతాత్మన్యఖిలాత్మని । స చ భూతేష్వశేషేషు వకారార్థస్తతోఽవ్యయః, జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజాంస్యశేషతః। భగవచ్ఛబ్దవాచ్యాని వినా హేయైర్గుణాదిభిః। ఏవమేష మహాశబ్దో మైత్రేయ భగవానితి । పరమబ్రహ్మభూతస్య వాసుదేవస్య నాన్యగః। తత్ర పూజ్యపదార్థోక్తి పరిభాషాసమన్వితః। శబ్దోఽయం నోపచారేణ హ్యన్యత్ర హ్యుపచారతః, సమస్తాశ్శక్తయశ్చైతా నృప యత్ర ప్రతిష్ఠితాః - తద్విశ్వరూపవైరూప్యం రూపమన్యద్ధరేర్మహత్ - సమస్తశక్తిరూపాణి తత్కరోతి జనేశ్వర । దేవతిర్యఙ్మనుష్యాఖ్యాచేష్టావన్తి స్వలీలయా। జగతాముపకారాయ న సా కర్మనిమిత్తజా। చేష్టా తస్యాప్రమేయస్య వ్యాపిన్యవ్యాహతాత్మికా । ఏవం ప్రకారమమలం నిత్యం వ్యాపకమక్షయమ్ । సమస్తహేయరహితం విష్ణ్వాఖ్యం పరమం పదమ్, పరః పరా

డ ప్రత్యయాన్తైమ భశ్చగశ్చవశ్చేతి రూపాణి స్యుః - సంభరణం ప్రకృత్యాదీనాం సర్గానుకూల్యకరణం - భర్తా స్వామీ - ఇతి కర్తైన ప్రవృత్తినిమిత్తనిష్కర్షాద్ద్వితోక్తిః ఉత్తరత్ర భస్యైశ్వర్యాదివిషయాంతదభావాత్ త్రితాన్వనుక్తిః - నేతృత్వం స్వామిత్వం - గమయితా సఙ్గమయితేత్యర్థః - ఉపసర్గవ్యత్యయోఽర్థో ధాతులీన ఇతి భావః - సంహర్తృత్వం సంచయిత్రేతి వా కారణావస్థం స్వాత్మానమితి వా - స్రష్టేత్యుత్పాదకస్యార్థః - వర్ణద్వయసంభూతార్థమాహ ॥ ఐశ్వర్యస్యేతి॥ వైరాగ్యమనాదరః - వకారార్థమాహ॥ వసన్తీతి॥ అధికరణే కర్తరి చ డో వివక్షితః ప్రవృత్తినిమిత్తవాచిత్వే సఙ్గతివశాదవ్యవహితమపి గ్రన్థమర్యాదిత్తే॥ జ్ఞానేతి॥ ఉపాదానత్వధారకత్వవిరోధినిరాససంహారార్థశక్తిబలతేజాంస్యాభూషణాని - అనిత్యస్యార్థమాహ॥ వినేతి॥ కర్మ్యపశ్యక ఇతివత్ - భక్త్యన్తరసమాసయోరపి తకారస్యైక దోషత్వపరః - తానివాప్యేతానిత్రిత్యతః రాణిసం యమితీత్యత్ర కారస్య త్యజ్యమానావస్థవస్తువాచిత్వదర్శనాత్ పరమాత్మ్యత్తిర్ణాల్యదానః - అన్యత్రాపి ప్రయుజ్యత ఇత్యత్రాహ ॥ తత్రేతి॥ పరిభాషారూఢిః - అన్యదుపసంహారేఽపి విగ్రహముఖేన సవిశేషత్వమాహ ॥ సమస్తా ఇతి॥ సమస్తశక్తిత్రిచేష్టావన్తిరూపాణి కరోతీత్యన్వయః - పరస్వరూపతోఽపగమేన సవిశేషపరత్వా - అథ జీవస్వరూపపరత్వే నిషేధానాం సఙ్కుచితవిషయత్వం తాదృగర్థపరవిశేషణ స్వవచనైరుపపాదయిష్యంస్తదుభయఘటనాయ పరస్మిన్నతిదిష్టజీవగుణగ్రన్థముదాహరతి ॥ ఏవంప్రకారమితి॥ అమలత్వాదయో ముక్తైప్యసంభావితాః - అమలం మలవిరోధి ॥ సమస్తేతి ॥ స్వత ఇతి భావః - పూర్వం పరమపదశబ్దోక్తముక్తవ్యావృత్త్యర్థమాహ॥ విష్ణ్వాఖ్యమితి॥ అనేన జ్ఞానస్వరూపమిత్యాదేః పరోక్తార్థపరత్వభ్యదానాయ బుద్ధిస్థక్రమేణ ప్రథమాంశోపసంహారేఽపి తత్ప్రతిమాలార్థోదన్మితోభవతి - అనన్తరదర్శనిష్కర్షాయ ప్రథమాంశోపక్రమస్థమర్థాచ్చాస్త్రోపక్రమస్థం వచనముదాహరతి॥ పర ఇతి॥ పూర్వార్ధేన త్రిధానన్త్యసంగ్రహః - పూర్వపాదేన కాలానన్త్యసిద్ధిః - అన్యదాదః పరేషాం దేవాదీనాం కాలాద్యధికాత్ ఆత్మసంస్థితః స్వనిష్ఠః

కాం పరమః పరమాత్మాత్మసంస్థితః । రూపవర్ణాది నిర్దేశ విశేషణ వివర్జితః ।
అపక్షయవినాశాభ్యాం పరిణామర్ధిజన్మభిః। వర్జితః శక్యతే వక్తుం యస్సదాస్తీతి కే-
వలమ్, సర్వత్రాసౌ సమస్తం చ వసత్యత్రేతి వై యతః। తతస్స వాసుదేవేతి విద్వద్భిః పరి-
పఠ్యతే, తద్బ్రహ్మ పరమం నిత్యమజమక్షరమవ్యయమ్। ఏకస్వరూపం చ సదా హే-
యాభావాచ్చ నిర్మలమ్। తదేవ సర్వమేవైతద్వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపవత్ । తథా పు-
రుషరూపేణ కాలరూపేణ చ స్థితమ్, ప్రకృతిర్యా మయాఖ్యాతా వ్యక్తావ్యక్తస్వరూ-
పిణీ। పురుషశ్చాప్యుభావేతౌ లీయేతే పరమాత్మని। పరమాత్మా చ సర్వేషామాధారః ప-
రమేశ్వరః। విష్ణునామా స వేదేషు వేదాన్తేషు చ గీయతే। ద్వే రూపే బ్రహ్మణస్తస్య మూర్తం
చామూర్తమేవ చ। క్షరాక్షరస్వరూపే తే సర్వభూతేషు చ స్థితే। అక్షరం తత్పరం బ్ర-
హ్మ క్షరం సర్వమిదం జగత్, ఏకదేశస్థితస్యాగ్నేర్జ్యోత్స్నా విస్తారిణీ యథా । పర-
స్య బ్రహ్మణశ్శక్తిస్తథేదమఖిలం జగత్। విష్ణుశక్తిః పరా ప్రోక్తా క్షేత్రజ్ఞాఖ్యా తథా ప-
రా। అవిద్యాకర్మసంజ్ఞాన్యా తృతీయా శక్తిరిష్యతే। యయా క్షేత్రజ్ఞశక్తిస్సా
వేష్టితా నృప సర్వగా - సంసారతాపానఖిలానవాప్నోత్యతిసన్తతాన్ । తయా
తిరోహితత్వాచ్చ శక్తిః క్షేత్రజ్ఞసంజ్ఞితా । సర్వభూతేషు భూపాల తారతమ్యేన వర్త-
తే। ప్రధానం చ పుమాంశ్చైవ సర్వభూతాత్మభూతయా। విష్ణుశక్త్యా మహాబుద్ధే వృతౌ
సంశ్రయధర్మిణౌ। తయోస్సైవ పృథగ్భావకారణం సంశ్రయస్య చ । యథా స-
క్తం జలే వాతో బిభర్తి కణికాశతమ్। శక్తిస్సాపి తథా విష్ణోః ప్రధానపురుషా-
త్మనః। తదేతదక్షయం నిత్యం జగన్మునివరాఖిలమ్। ఆవిర్భావతిరోభావజన్మనాశవికల్ప

కాలపరిచ్ఛేదరాహిత్యకరనివృత్తిపూర్వకం తన్నివృత్తిమాహ ॥ రూపేత్యాదినా॥ కర్మకృ-
తాదాతిగుణక్రియావయవ తన్నిర్దేశా ఏవ విశేషణాని- కేవలం సముదాయ ఇతి వర్జిత
ఇత్యాదిశ్లోకద్వైః- సర్వత్రేత్యాదిశ్లోకత్రయేణ నామనిర్వచనముఖేన దేశానవచ్ఛేదం ప్ర-
సజ్యోత్స్నామివత్వివ బ్రహ్మత్వం వస్తుసవచ్ఛేదంచాహ- శాస్త్రోపసంహారేపి ప్రా-
సంగికోక్తదేవతావిశేషపరమాత్మత్వపరాశ్లోకాన్ ఉదాహరతి ॥ ప్రకృతిరితి॥ అథావి-
ద్యాదృష్టాయస్య సద్భావరకత్వజ్ఞాపనాయ ద్వారభూతయోశ్శరీరత్వం తత్రేదన్వ-
యం చ దర్శయతి॥ ద్వేరూపే ఇత్యాదినా॥ స్థితే తన్నిష్ఠత్వే బ్రహ్మణః స్వభావానచ్ఛ్రిత-
జ్ఞాపనాయాహ ఏకదేశస్థితస్య విస్తారిణీతిపదాభ్యాం। శక్తిరయమర్థః [illegible]నయాప-
స్వం వివృతమ్ - సర్వగా సర్వశరీరగా ధర్మద్వారా సర్వవ్యాపనాహేతినా - ఉపచి-
తోమానాన్తరానవగతపరమాత్మనియామ్యత్వకార్యత్వనిత్యత్వవిధానాన తత్పరమా-
ర్థ్యనిర్ణాయకేన ప్రమపన్యత్వాసంభవం దర్శయన్ ప్రధానంచేత్యాది సార్ధశ్లోక-
త్రయముదాహరతి- పరమాత్మనియామ్యత్వాదివచనేన పూర్వోక్తం రూపత్వం చోపపా-
దితమ్ - నియామ్యత్వమాహ ॥ ప్రధానం చేతి॥ యఆత్మభూతయా వ్యాపిన్యా - శక్త్యేతి-
యామునశక్తిః సంశ్రయధర్మిణౌ పరాశ్రయత్వస్వభావౌ తయోరితిబన్ధమోక్షహే-
తుత్వమ్ - అసంకీర్ణధారణే దృష్టాన్తమాహ॥ యథేతి॥ అసక్తం స్వేనమిశ్రత్వాసం-
కీర్ణం- ప్రధానేతిద్వితీయా బహువచనం షష్ఠ్యేకవచనం వా- అబాధ్యత్వమాహ॥ తదేత

వత్, ఇత్యాదినా పరం బ్రహ్మస్వభావత ఏవ నిరస్తనిఖిలదోషగన్ధం సమస్తకల్యాణ
గుణాత్మకం జగదుత్పత్తిస్థితిసంహారాన్తః ప్రవేశనియమనాదిలీలం ప్రతిపాద్య, కృ
త్స్నస్య చిదచిద్వస్తునః సర్వావస్థావస్థితస్య పారమార్థికస్యైవ పరస్య బ్రహ్మణః శరీ
రతయా రూపత్వం శరీరరూపతయాంశత్వం శక్తివిభూత్యాదిశబ్దైస్తచ్ఛబ్దసామానాధికరణ్యేన
చాభిధాయ, తద్విభూతిభూతస్య చిద్వస్తునః స్వరూపేణావస్థితిమచిన్మిశ్రతయా క్షే
త్రజ్ఞరూపేణస్థితిం చోక్త్వా, క్షేత్రజ్ఞావస్థాయాం పుణ్యపాపాత్మకకర్మరూపావి
ద్యావేష్టితత్వేన స్వాభావికజ్ఞానరూపత్వాననుసన్ధానమచిద్రూపార్థాకారాక
యాత్మసంస్థానఞ్చ ప్రతిపాదితమితి పరం బ్రహ్మసవిశేషం తద్విభూతిభూతం జగ
దపి పారమార్థికమేవేతి జ్ఞాయతే॥

౭౫- ప్రత్యస్తమితభేదమిత్యత్రాదేవమనుష్యాది ప్రకృతిపరిణామవిశేషసం
స్పృష్టిప్రాప్త్యస్త్వేన స్వరూపం తద్గతభేదరహితత్వేన తచ్ఛబ్దవాచిదేవాదిశబ్దాగోచ
రం జ్ఞానసత్తైకలక్షణం స్వసంవేద్యం యోగయుఙ్మనసోన గోచర ఇత్యుచ్యత ఇత్యనే
నన ప్రపఞ్చాపలాపః - కథమితమవగమ్యత ఇతిచేత్ - తదుచ్యతే - అస్మిన్ ప్రకరణే సం
సారైకభేషజతయా యోగమభిధాయ యోగావయవాన్ ప్రత్యాహారపర్యన్తాన్ ఉక్త్వా
త్యాహారణాసిద్ధ్యర్థం శుభాశ్రయం వక్తుం పరస్య బ్రహ్మణో విష్ణోశ్శక్తిశబ్దాభి

దితి॥ ఏషామర్థం సంగృహ్ణాతి॥ ఇత్యాదినేత్యాదినా॥ ఇత్యాదినేత్యాదిశబ్దేన పరో నా
వ్యాతాః శ్లోకా వివక్షితాః ఇత్యాదినేతి స్వోదాహృతాన్ పరోనాహృతాంశ్చ శ్లోకాన్
సమాహృత్యపర్యాలోచనాయామయమర్థోవగమ్యత ఇత్యాహ॥ ఇత్యాదినేత్యర్థః, ప్రీ
తియత ఇత్యన్తేన॥ సమస్తేత్యాద్యర్థమాహ॥ నిరస్తేతి॥ పరేత్యాద్యర్థమాహ॥
జగదితి॥ ఆదిశబ్దార్థమాహ ఉత్పత్త్యాదిః - స్వరూప ఇత్యాద్యర్థమాహ॥ కృత్స్నస్యేతి॥ అవి
ద్యాకర్మసంజ్ఞేత్యాద్యర్థమాహ॥ క్షేత్రజ్ఞేతి॥ పారమార్థికం విభూతిత్వం విహితత్వా
న్న నిషేధ్యమితి భావః.

౭౬- అథ ప్రత్యస్తమితేత్యాదేరర్థమాహ॥ ప్రత్యస్తమితేతి॥ ప్రకృతేస్తైః
రాకృతిభేదాస్తిత్వస్యనయోర్కార్త్స్న్యాదర్శనమ్॥ తేనేతిభేదం విశింషన్ వచసామగోచ
రమిత్యస్యార్థమాహ॥ తచ్ఛబ్దేతి॥ కేనరూపేణసత్తేత్యపేక్షాయాం జ్ఞానశబ్దః ఏకశ
బ్దవది రత్యుదాసః జ్ఞానశబ్దస్సత్తావాచీ-స్వరూపాజడత్వముక్తమాత్మసంవేద్యమి
త్యనేన స్వప్రకాశతాభావాత్ ప్రశాన్తయోగచిత్తాగోచరత్వం జీవవిషయత్వం కథం నచా
ప్రయోగయుక్ప్రసఙ్గ ఇత్యభిప్రాయత్వాహ॥ కథమితి॥ నాయం యుక్తకగ్రన్థ ఇత్యభి
ప్రాయః పరిహరతి॥ తదుచ్యత ఇత్యాదినా॥ సైకానాం భేషజకం ప్రాణాయామే
ప్రాయః పరిహరతి॥ సంసారేతి॥ విష్ణోరితి॥ విష్ణుశక్తిరితి షష్ఠీసమాసః-
న పవ సేఇత్యనయా రరక్షూమాహ॥ సంసారేతి॥ విష్ణోరితి॥ విష్ణుశక్తిరితి షష్ఠీసమాసః-
అన్యథా తత్పవాహుతేవ తద్బ్రహ్మ పరమాత్మాచ విష్ణునామా పరబ్రహ్మస్వరూపస్య వి
ష్ణోః పరబ్రహ్మభూతస్యవాసుదేవస్య తత్వవిష్ణోః పరంరూపమిత్యాదివిరోధః- విష్ణుశ్శక్తిదా
శ్రితా ఏకోనానా ఇత్యాదిశ్రుతివిరోధః- విష్ణోర్విష్ణువిగ్రహాశ్రయత్వవిరోధశ్చేతిభావః-
స్వరూపేబ్రహ్మణః- అవిద్యాకర్మసంజ్ఞాన్యా- యయాక్షేత్రజ్ఞేత్యాద్యర్థమాహ॥ రూ

తయం రూపద్వయం మూర్తామూర్త విభాగేన ప్రతిపాద్య తృతీయశక్తిరూపకర్మా ఖ్యావిద్యావేష్టిత మబద్ధం క్షేత్రజ్ఞంమూర్తాఖ్య విభాగం భావనాత్రయా న్వయాదముఖ మిత్యత్రాద్వితీయస్య కర్మాఖ్యా విద్యావిరహిణో బ్రహ్మయుక్తస్య జ్ఞానైకాకారస్యామూర్తాఖ్యబ్రహ్మకస్య నిష్పన్నయోగిత్వయతియోగయుజ, నసోఽవాలబ్ధ్వనతయా స్వతస్సిద్ధవిరహాచ్చ శుభాశ్రి మణ్గాం ప్రతిషిద్ధ్యపరశక్తిరూ పమిదమమూర్తమపరశక్తిరూపం క్షేత్రజ్ఞాఖ్యం మూర్తత్వా పరశక్తిరూపస్యాశ్ర నః క్షేత్రజ్ఞతాపత్తిహేతుభూత తృతీయశక్త్యాఖ్యకర్మరూపావిద్యావేష్టితత్వాత్ త్రి త్రయాశ్రితభగవదసాధారణమాదిత్యవర్ణమిత్యాదివేదాన్తసిద్ధం మూర్తం రూ పం శుభాశ్రయ ఇత్యుక్తమ్ - అత్ర ప్రపరిశుద్ధాత్మ స్వరూపస్య శుభాశ్రయతానర్హ త్వం వక్తుం ప్రత్యస్తమితభేదం యదిత్యాద్యుచ్యతే- తథా హి- నతద్యోగయుజా శక్యం నృప చిన్తయితుం యతః। ద్వితీయం విష్ణుసంజ్ఞస్య యోగిధ్యేయం పరం పదమ్। యత్ర సర్వాశ్శక్తయశ్శ్వేతాస్య పంయత్ర ప్రతిష్ఠితాః। తద్విశ్వరూపవైరూప్యం రూపమన్య ద్ధరేర్మహదితి వదతి- తథా చతుర్ముఖసనన్దనాదీనాం జగదన్తర్వర్తినాం మిత్యావే ష్టితత్వేన శుభాశ్రయత్వానర్హతా కర్మబద్ధానామేవ తద్యోగానుధ్యాత బోధానాం స్వస్వరూపాపన్నానాంచ స్వతస్సిద్ధ విరహాద్భగవతా శాసకేన శుభా శ్రయతానిషిద్ధా - ఆబ్రహ్మస్తంబపర్యన్తా జగదన్తర్వ్యవస్థితాః। ప్రాణినః కర్మజని తసంసారవశవర్తినః। యతస్తతో న తే ధ్యానే ధ్యానినా ముపకారకాః। అవిద్యాన్త ర్గతాస్సర్వే తేహి సంసారగోచరాః। పశ్చాదుద్భూతబోధాశ్చ ధ్యానే నైవోపకార కాః- నైసర్గికేన వై బోధ స్తైషామప్యన్యతో యతః- తస్మాత్తదమలం బ్రహ్మ నిసర్గాదవ బోధవదిత్యాదినా పరస్య బ్రహ్మణో విష్ణోః స్వరూపం ప్యాసాధారణమేవ శుభాశ్రయ ఇత్యుక్తమ్- అతోఽత్ర న భేదావలాపః- ప్రతీయతే॥

౬౬- జ్ఞానస్వరూపమిత్యత్రాపి జ్ఞానవ్యతిరిక్తార్థజాతస్య కృత్స్నస్యానమి థ్యాత్వం ప్రతిపాద్యతే జ్ఞానస్వరూపస్యాప్యస్యోదేవ మనుష్యాద్యర్థాకారేణావ భాసో భ్రాన్తిరిత్యేతావన్మాత్రం వచనాత్ - నహిశుక్తికాయాం రజతతయావభాసో భ్రా

పద్యంయా మిత్యాదినా। ధ్యేయతయా ధ్యాతుంశక్యత ఇత్యర్థః - యోగిధ్యేయమిత్య త్రాప్యేవమేవ॥ స్వత ఇతి॥ ఔపాధికాశుద్ధిరాహిత్యపరనాపేక్షతా-ప్రసేత్తా-విశేష ణద్వయేనాత్రోక్తత్వేన వసత్త్ర ఇత్యాద్యర్థమాహ॥ పరేతి॥ అసాధారణ్యంచే తరాన్తరాభిమానాభావాత్ - ఆదిత్యేతిమానసూచకమ్ - ఉక్తార్థను కిమర్థేఽ ఉయం శ్లోకఇత్యత్రాహ॥ అత్రేతి॥ తద్వ్యవస్థాశ్రయతానర్హత్వంచ మతో జ్ఞాయత ఇత్య త్రాహ॥ తథాహీతి॥ స్వతస్సిద్ధ్యభావప్రసిద్ధః - ముక్తానామస్యధ్యేయత్వం విశ దయితుమాహ॥ తథేతి॥ స్వస్వరూపాపన్నా ముక్తాః- పరతో జ్ఞానత్వాభావం ని గమయతి॥ అతఇతి॥

౬౬- జ్ఞానస్వరూపమితి శ్లోకస్య పరాభిమతార్థానుగుణ్యం దర్శయతి॥ జ్ఞా నేతి॥ కుత ఇత్యత్రాహ॥ జ్ఞానస్వరూపస్యేతి॥ తదేవదృష్టాన్తేనోపపాదయతి॥ న హీతి॥ దృష్టాన్తాద్వైషమ్యం శఙ్కతే॥ జగదితి॥ కృత్స్నస్యామాయాధికరణ్య తథా వా

సిద్ధిరుక్తా. జగతశ్శుక్తిరజతజాతం మిథ్యాత్వవత్. జగత్ప్రతిష్ఠానో సామానాధికర
ణ్యస్యైక్య ప్రతీతే ర్బ్రహ్మణో జ్ఞానస్వరూపస్యార్థాకారతా భ్రాన్తిరుక్తా. సత్య
ర్థజాతస్య కల్పితత్వం మిథ్యాత్వముక్తం స్యాదితి చేత్ - తదసత్ - అస్మిన్ శాస్త్రే పర
స్య బ్రహ్మణో నిస్తిరస్కృత జ్ఞానాద నిఖిలదోషగన్ధస్య సమస్తకల్యాణ గుణాత్మకస్య
మహావిభూతేః ప్రతిపన్నతయా తస్య భ్రాన్తిదర్శనా సంభవాత్ - సామానాధికరణ్యస్యై
క్యప్రతిపాదనస్య బాధానపామవిరుద్ధం చేత్యనన్తరమేవోపపాదయిష్యతే అతో ఽ
యమపి శ్లోకో నార్థస్వరూపస్య బాధకః॥

౬౭. తథాహి - యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే యేన జాతాని జీవన్తి యత్ప్ర
యన్త్యభి సంవిశన్తి తద్విజిజ్ఞాసస్వ తద్బ్రహ్మేతి జగజ్జన్మాదికారణం బ్రహ్మేత్యవగ
తే ఽపి ఇతిహాస పురాణాభ్యాం వేదం సముపబృంహయేత్ - బిభేత్యల్పశ్రుతాద్వేదో మా
మయం ప్రతరిష్యతీతి శాస్త్రేణాస్యార్థస్యేతిహాస పురాణాభ్యా ముపబృంహణం
కార్యమితి జ్ఞాయతే - ఉపబృంహణం నామ విదితసకల వేదతదర్థానాం స్వరూపయో
గమహిమ సాక్షాత్కృతవేద తదర్థానాం వాక్యైః స్వావగతవేదవాక్యార్థవ్యక్తీకర
ణమ్ - సకలశాఖాగతస్య వాక్యార్థస్యాల్పభాగశ్రవణాద్దురవగమత్వేన తేన వినాని
శ్చయాయోగాదుపబృంహణం హి కార్యమేవ॥

౬౮. తత్ర పులస్త్య వసిష్ఠవర ప్రదాన లబ్ధ పరదేవతా పారమార్థ్యజ్ఞానవ

ద్భ్యాం భేదః - తథా సతి జ్ఞానార్థాకారయోర్విరోధాదన్యతరమిథ్యాత్వమిత్యర్థః -
పరిహరతి ॥ తదితి ॥ కుత ఇత్యత్రాహ ॥ అస్మిన్నితి ॥ ఉభయలిఙ్గతయా పరస్య ప్ర
మాణభూతిత్వవిధానాజ్జగతో బ్రహ్మాత్వం చాయుక్తమిత్యర్థః - తర్హి కథం విరుద్ధయో
స్సామానాధికరణ్యమిత్యత్రాహ ॥ సామానాధికరణ్యేతి ॥ బాధానహమితి ॥ అన్యథాను
పపత్త్యభావ ఇతి భావః - అవిరుద్ధం సద్ద్వారకత్వాదితి భావః - అనన్తరం సత్యాధిక
రణాన్తే - ఆతదర్థత్వం నిగమయతి ॥ అత ఇతి ॥

౬౭. అథ శ్లోకం వ్యాఖ్యాతుముపక్రమతే ॥ తథాహీతి ॥ ద్వితీయాన్తపదవిశే
ష్యక్రియాన్వయం విశిష్టపరప్రకరణస్థతాం చ శ్లోకస్య జ్ఞాపయితుం సమస్యాగ్రన్థే
షు వ్యాఖ్యేయేషు సత్సు సాక్షాదథమాధ్యాయే కిం సత్యేతి శఙ్కాయాం వృత్తార్థసం
క్షేపతః ప్రత్యుక్తవిస్తరవివక్షయా ద్వితీయోపాక్రాన్తేతి తత్సంగతిం శాస్త్రోపక్రమభూ
తైశ్శ్లోకోపక్రమప్రశ్నోత్తరవాక్యవచసాం సవిశేషపరత్వం యస్మాద్యశబ్దేన సా
మానాధికరణ్యస్యాత్మశరీరతానిబన్ధనత్వం చ జ్ఞాపయితుం ప్రశ్నశ్లోకా వ్యాఖ్యే
యాః - తత్ర శ్రుతవేదాన్తస్య నజ్ఞాతవ్యమ్ - ఇతరస్య తు విశేషప్రశ్నాయోగ ఇతిశ
ఙ్కాయాం పూర్వస్యైవ ప్రశ్న ఇతి వదన్నుపబృంహణవిధిం దర్శయతి ॥ ఇతిహాసేతి ॥
వేదశబ్దో వేదాన్తపరః - మానవాదిభిః పూర్వభాగస్యోపబృంహితత్వాత్ - ఉపబృం
హణశబ్దార్థమాహ ॥ ఉపబృంహణమితి ॥ షష్ఠ్యన్తపదద్వయే పరోక్షాపరోక్షజ్ఞాన
ద్వయోక్తిః - బహువచనం కాపిలాదిభ్యః ప్రాబల్యార్థం - వ్యక్తీకరణమనధీతశాఖాన్తరా
స్యాధీతాగ్రవిప్రకర్షః - ఉత్తరార్ధం వివృణ్వన్ తత్ర కర్తవ్యతాముపపాదయతి ॥ సకలేతి ॥
౬౮. ప్రబన్ధాన్తరేభ్యోఽస్య విశేషం వదన్ ప్రశ్నమవతారయతి ॥ తత్రేతి ॥ భగవ

తో భగవతః పరాశరాత్ స్వజగత వేదార్థోపబృంహణమిచ్ఛన్ మైత్రేయః పరిపప్ర
చ్ఛ-సోఽహమిచ్ఛామి ధర్మజ్ఞ శ్రోతుం త్వత్తో యథా జగత్ -బభూవ భూయశ్చ యథా మహా
భాగ భవిష్యతి-యన్మయం చ జగద్బ్రహ్మన్ యతశ్చైతచ్చరాచరమ్-లీనమాసీద్యథా యత్ర ల
యమేష్యతి యత్ర చేత్యాదినా- అత్ర బ్రహ్మస్వరూప విశేషతద్విభూతిభేద ప్రకారగత
తారాధన స్వరూపఫల విశేషాశ్చ పృష్టాః బ్రహ్మస్వరూప విశేషప్రశ్నే యతశ్చై
తచ్చరాచరమితి నిమిత్తోపాదానయోః పృష్టత్వాద్యన్మయమిత్యనేన సృష్టిస్థితిలయ
కర్మభూతం జగత్కిమాత్మకమితి పృష్టం-ప్రత్యుత్తరం జగచ్చ స ఇతి-ఇదమప్యతా
త్మ్యం సర్వాత్మా ఇత్యర్థాత్ శరీరాత్మతయా వ్యాప్తికృతం -నతు వ్యాప్యవ్యాపకయో రన్యత్వే
క్యకృతం-యన్మయమితి ప్రశ్నస్యోత్తరత్వాజ్జగచ్చ స ఇతి సామానాధికరణ్యస్య యన్మ
యమితి మయడత్ర వికారార్థః-పృథక్ప్రశ్నవైయర్థ్యాత్ -నాపి ప్రాణమయాది
వత్స్వార్థికః జగచ్చ స ఇత్యుత్తరానుపపత్తేః- తదా హి విష్ణురేవేత్యుత్తరమభవిష్యత్ .
అతః ప్రాచుర్యార్థ ఏవ తత్ప్రకృతవచనే మయడితి మయట్- కృత్స్నస్య జగతస్తచ్ఛరీ
రతయా తత్ప్రచురత్వ-తస్మాద్యన్మయమిత్యస్య ప్రతివచనం జగచ్చ స ఇతి సామానా

ధికర॥ సంక్షేపజ్ఞానవత్త్వం-తదతిశయావరలాభాత్ -పారమార్థ్యజ్ఞానవతః-ప్రాశస్త్య
తుక్ - తస్య రజః శాస్త్రనివృత్తిరూపమ్ - పారమార్థ్యధీస్తమోనివృత్తిఫలమ్ - రజస్త
మసీ హి ధర్మధర్మి విపర్యాసధీహేతూ- అత్ర దేవతా పారమార్థ్యం యథావదిత్యస్యా
ర్థోఽభిప్రేతః - ఆరాధ్యవస్తువాచి దేవతాశబ్దాద్యథావచ్ఛబ్దాచ్చ సవిశేషత్వసిద్ధిరితి
భావః॥ సోఽహమిత్యాది॥ శాఖాన్తరేషు కల్పభేదేన సృష్టిస్థితిహేతు లయస్థాన కర్తృ
తత్ప్రకారభేదోక్తిశఙ్కాయాం ప్రశ్నః-ప్రకారశ్చ ప్రధానాధిష్ఠానతాదిః-యన్మయశ్చ
యతశ్చేతి చ శబ్దాభ్యాం బాహ్యస్థితిసంహారయోః ప్రతివచనప్రకారాదిభావః- త
తః కిం ప్రస్తుతస్యేత్యత్రాహ॥ బ్రహ్మేతి॥ నిమిత్తోపాదానయోరితి- ప్రతిచ్ఛాయాను
రోధాదితి భావః-కిమాత్మకమితి॥ అర్థాన్తరపరత్వశఙ్కాయామాహ॥ ఇదం చేతి॥ ఇదం సా
మానాధికరణ్యప్రతిపన్నమ్-అత్ర తయోః శరీరప్రతిసంబన్ధిత్వం-తద్వివరణమన్తర్యామిశ
బ్దః - వ్యాప్తి వియమనాభ్యాం సృష్టినభోవ్యుత్పత్తిః- కథం నత్వైక్యకృతమిత్యత్రాహ॥

యన్మయమితీతి॥ మృన్మయమిత్యాదివన్మయడత్ర వికారార్థః స్యాదిత్యాశఙ్క్యాహ॥ య
న్మయమితి॥ మయడితి॥ కుత ఇత్యత్రాహ॥ పృథగితి॥ మయటోఽర్థాన్తరసంభవాన్నైకోఽర్థ
ఇవర్ణనయా ద్యతశ్చేతి ప్రశ్నేన చ ఇతి భావః- స్వార్థత్వమాశఙ్క్యాహ॥ నహీతి॥ తస్మా
త్ప్రత్యతిరిక్తమ్ప్రశ్నవాద్యధికస్యార్థత్వదూషణమాహ॥ జగచ్చేతి॥ స్వరూపాపేక్ష
స్థాపనే తదితరాకారబాధేన విశిష్టేనైక్యాకార ద్వయోరపృథగ్భావరసామానాధికరణ్య
మోత్తరం న ఘటత ఇత్యర్థః - తర్హి కథం తన్మయత్వమిత్యత్రాహ॥ తదా హీతి॥ జగదధ్య
పతి తత్కిమితి పృష్టే ప్రత్యుత్తరం వాన్యతం వేతి పృష్టం స్యాత్ తదా విష్ణురేవ నాన్యదితి వాచ్య
మిత్యర్థః- విష్ణుశబ్దః స్వరూపాపేక్షకః - ఏవకారసద్వితరాకార నిషేధకః-
బాధార్థం సామానాధికరణ్యమనుపపన్నమితి భావః- పరిశేషాదపేక్షితత్వాచ్చ ప్రా
చుర్యార్థమాహ॥ అత ఇతి॥ అనుశాసనం తర్హి తం తత్ప్రకృతేతి॥ తచ్ఛాబ్దేతి సంభ
వతీత్యాహ॥ కృత్స్నం చేతి॥ తత్ఫలితార్థమాహ॥ తస్మాదితి॥ అనేవమర్థత్వేఽనిష్టమా

ధికరణ్యం జగద్బ్రహ్మణోశ్శరీరాత్మభావనిబన్ధనమితి నిశ్చీయతే - అన్యథా నిర్విశేష
వస్తుప్రతిపాదనపరశాస్త్రేఽభ్యుపగమ్యమానే సర్వాణ్యేతాని ప్రశ్నప్రతివచనాని న
సఙ్గచ్ఛన్తే- తద్వివరణరూపం కృత్స్నంచ శాస్త్రం నసంగచ్ఛతే-తథాహి-సతి ప్రపఞ్చ
భ్రమస్య కిమధిష్ఠానమిత్యేవం రూపస్యైకస్య ప్రశ్నస్య నిర్విశేషజ్ఞానమాత్రమిత్యేవం
రూపమేకమేవోత్తరం స్యాత్ - జగద్బ్రహ్మణోరేకద్రవ్యత్వపరేచ సామానాధికరణ్యే స
త్యసఙ్కల్పత్వాదికల్యాణగుణైకతానతా నిఖిలహేయప్రత్యనీకతాచ బాధ్యేత సర్వా
శుభాస్పదఞ్చ బ్రహ్మ భవేత్ - అతశ్శరీరభావ ఏవేదం సామానాధికరణ్యం ముఖ్యవృత్తమి
తి స్థాప్యతే ॥

౬౯- అతో విష్ణోస్సకాశాదుద్భూతం జగత్ తత్రైవ చ స్థితమ్- స్థితిసంయమకర్తా
సౌ జగతోఽస్య జగచ్చ సఇతి సంగ్రహేణోక్తమర్థం పరః పరాణామిత్యాదిశ్లోకైర్విస్తరే
ణవక్తుం పరబ్రహ్మభూతం భగవన్తం విష్ణుం స్వేనైవరూపేణావస్థితమవికారాయేతి శ్లోకే
న ప్రథమం ప్రణమ్య తమేవ హిరణ్యగర్భహరిశంకరరూపత్రిమూర్తిః ప్రధా
నకాలక్షేత్రజ్ఞసమష్టివ్యష్టిరూపేణావస్థితఞ్చ నమస్కరోతి - తత్ర జ్ఞానస్వరూప

హ॥ అన్యథేతి ॥ తదాకథం ప్రశ్నప్రతివచనే స్యాతామిత్యత్రాహ ॥ తథాహి సతీతి॥
స్వరూపపరిణామపక్షేఽనిష్టమాహ॥ జగదితి ॥ ఉభయలిఙ్గత్వబాధః తద్విరోధ్యాకార
త్వంచ నప్రసజేదిత్యర్థః - యద్వా నిత్యత్వాదిపద్వయేన చిదచిద్గతదోషసంబన్ధ ఉ
క్తః ఉభయద్వైయర్థ్యంతు స్పష్టతయానోక్తం-యతఇత్యుభయోః స్పష్టత్వాత్ - త్వ
న్మతే ముఖ్యత్వం నేత్యత్రాహ॥ ఆత్మేతి ॥ ఆసత్త్యావరమానోక్తిః.

౬౯- తతః కిం ప్రకృతవ్యాఖ్యేయశ్లోకస్యేత్యత్రాహ॥ అతఇతి॥ అతః ప్రశ్నా
దిభిః శాస్త్రస్య సవిశేషార్థత్వాచ్ఛరీరాత్మభావేన సామానాధికరణ్యముఖ్యత్వాచ్చేత్య
ర్థః - విష్ణోశ్శబ్దస్యావయవశక్త్యా ప్రకారప్రశ్నోత్తరం- రూఢ్యా కారణప్రశ్నోత్తరం-
సకాశశబ్దః పఞ్చమ్యనతిరిక్తార్థకః- సఙ్కల్పాదితి వా- స్థితం లీనమ్ - యత్ర లీనమి
త్యస్యోత్తరత్వాత్ - చశబ్దద్వయసూచితప్రశ్నద్వయయోరుత్తరమాహ ॥ స్థితీతి॥ పరస్య
హి దోషానన్వయ ఇత్యత్రాహ । పరబ్రహ్మభూతమితి॥ దోషానర్హత్వాయ భగవచ్ఛబ్దః
అవికారాయేతి-అచిద్బద్ధముక్తనిత్యవ్యావృత్త్యైః-రూపైకరూపస్యముభయలిఙ్గత్వో
పాస్యత్వప్రాప్యత్వైః - సర్వజిష్ణవ ఇతి వ్యాప్యదోషాస్పర్శః॥ హిరణ్యగర్భేతి॥ హి
రణ్యగర్భశఙ్కరశబ్దౌ జీవద్వారా భగవత్పర్యన్తౌ- తారాయ త్రిష్వప్యయమేవ ము
క్తిద ఇతి భావః - ఏకేత్యాదిశ్లోకార్థమాహ ॥ ప్రధానేతి ॥ చతుర్థార్థమాహ ॥ కాలే
తి ॥ అండాంతర్బహిస్సృష్ట్యాదిపరత్వే ప్రాక్ప్రశ్నశ్లోకోక్తరపేక్షితవిధిరనపేక్షితవిధిదో
ర్బల్యాత్ విశిష్టపరప్రకరణాద్విన్తరానురోధాద్విశేషణౌచిత్యాత్పరిశేషాత్తత్రా
ప్యచిత్పరగ్రన్థసామాఞ్జస్యాచ్చ కాలవిశిష్టపర ఇతి భావః- బ్రహ్మాదయః కాల ఇత్యా
దినా హేతుత్వావగమః-అవచ్ఛేద్యతయావచ్ఛేదకతయాచ జగత్ప్రచురః- పఞ్చమా
ర్థమాహ ॥ క్షేత్రజ్ఞసమష్టీతి ॥ సమష్టిజీవస్వరూపేణాదిదాఽఽకారః తద్యథా రథనేమిః
యయేదంధార్యత ఇత్యాదేః-ప్రకృతేశ్చాపీయం- భూతశబ్దస్సమష్టిజీవపరః- షష్ఠా
ర్థమాహ॥ వ్యష్టీతి ॥ ఉక్తార్థేషు ప్రకృతశ్లోకః కింపర ఇత్యత్రాహ ॥ తత్రేతి ॥ విశే

మిత్యయం శ్లోకః తే స్త్రీజ్ఞ వ్యష్ట్యర్థ్యనావస్థితస్య పరమార్థస్య స్వభావమాహ తస్మాన్మా
త్రనిర్విశేషవస్తుప్రతిపత్తిః॥

౨౦- యదినిర్విశేషజ్ఞానరూపబ్రహ్మాధిష్ఠానభ్రమప్రతిపాదనపరం శాస్త్రం
తర్హి నిర్గుణస్య ప్రమేయస్య శుద్ధస్యావ్యయాత్మనః. కథం సర్గాదికర్తృ
త్వం బ్రహ్మణో ఘట్యత ఇతి చోద్యం శక్తయస్సర్వభావానామచిన్త్యజ్ఞానగోచ
రాః. యతో ఽతో బ్రహ్మణస్తాస్తు సర్గాద్యా భావశక్తయః - భవన్తి తపతాం శ్రేష్ఠ పావ
కస్య యథోష్ణతేతి పరిహారశ్చ సఘటతే. తథా హి నిర్గుణస్య బ్రహ్మణః కథం సర్గా
దికర్తృత్వం. న బ్రహ్మణః పారమార్థికః సర్గః. అపి తు భ్రాన్తికల్పిత ఇతి చోద్యపరిహారౌ
స్యాతామ్. సత్త్వాద్యకార్యం సత్త్వాదిగుణయుక్తాపరిపూర్ణకర్తృకత్వం దృష్టమితి
సత్త్వాదిగుణరహితస్య పరిపూర్ణస్య కర్తృత్వస్య కర్తృత్వాసంభవాత్ నష్టస్య కథం
సర్గాదికర్తృత్వం ఘట్యత ఇతి చోద్యం దృష్టసకలవిజాతీయస్య బ్రహ్మ
ణో యథోదీతస్వభావస్యైవ జలాదివిజాతీయస్యాగ్నేరౌష్ణ్యవత్ శక్తియోగ ఇవ
స్వశక్తియోగో న విరుధ్యత ఇతి పరిహారః॥

౭౧- పరమార్థస్త్వమేవైక ఇత్యత్ర కృత్స్నస్య పారమార్థ్యం వదతి అపి తు
కృత్స్నస్య తదాత్మకతయా తద్వ్యతిరేకేణావస్థితస్య పారమార్థ్యం న వదతి
యతో వైషమ్యమాహ యేన వ్యాప్తమేతచ్చరాచరమితి యేనవ్యాప్తమిదం చరాచరం వ్యా
ప్తమ్. అతస్త్వదాత్మకమేవేదం సర్వమితి త్వదన్యః కోఽపి నాస్తి అన్యస్య త్వదాత్మకతయా
త్వమేవైకః పరమార్థః. అత ఇతమవ్యక్తేత్యద్వైతమహిమా యావత్ప్రాప్తిరితి. అన్య
థాతద్వైపాద్భ్రాన్తిరితి వక్తవ్యం జగతః పతేత్వమిత్యాదీనాం చ తాసాం చ సాక్షాత్
లీలయా మహిమోద్ధృతో భగవతః మహావరాహస్య స్తుతి ప్రకరణ విరోధశ్చ॥

౭౨- యతః కృత్స్నం జగత్ - జ్ఞానాత్మనాత్యయాఽన్తర్యామితయా వ్యాప్తత్వేన
[illegible] యత్స్వరూపతః మహాత్మ్య ఇత్యాదివత్.

౭౦- నిర్విశేషపరత్వబాధమాహ॥ యదేతి॥ అయమపి ప్రకృతప్రతిపాదనపరే
[illegible] ఇత్యర్థః. కథం స్యాత్ ఇత్యత్రాహ॥ తథా హీతి॥ కేవలం నహి
వ్యపరిహారార్థత్రయ ప్రతిపాద్య ఇత్యత్రాహ॥ శక్త్యాదీతి॥ అచిన్త్య ప్రతిబోధ్య
త్వాదినత్యంత విలక్షణతః అచిన్త్యశక్తా ఉక్తా కర్తృసంబన్ధ సర్వస్యేతి. నాస్త
శక్తి యోగేన పరిహారేణ యుక్తతరేతి భావః.

౭౧- అథ చతుః శ్లోకీం వ్యాచష్టే॥ పరమార్థ ఇత్యాదినా॥ సర్వశేషకత్వమేవ
పరమార్థః అతదాత్మకం మిథ్యేత్యర్థ ఇత్యర్థః. ఉత్తరార్ధం తమేవ వాదయమిత్యా
హ॥ తదేవేతి॥ తన్నిరాకరణమాహ॥ యేనేతి॥ యేనయానః - వ్యాప్తేన కేవలం - వికృతః
ప్రధానపాదీకమ్ - వికారణమ్ - అత ఏవ స్వాత్మనః ప్రత్యాహాయ ఇత్యతః
సహ్యత్వేన ప్రధానావ్యక్తవ్యత్వే - ఉత్తరార్థ కార్యం స్మృతిపదమితి
త్యాహ॥ అతి ఇతమితి॥ అతః జగద్వ్యాప్తస్య పారమార్థ్యం - మహాత్మ్య దత్యయమా
హ॥ జగత ఇతి॥ స్వర్గతస్తోత్రపాత్రతమహిమాద్యాచీ అతో లక్షణా.

౭౨- వ్యతిరేకోఽర్థమాహ॥ యత ఇతి॥ స్వరూపతః స్వరూపత ఇతి తస్య జ్ఞానాత్మ

తదపూర్తం తస్మాత్త్వాత్మకత్వాను భవసాధనయోః విరహేణ ఏతత్కేవలదేవమను ష్యాది రూపమితి భ్రాన్తిర్వా చేన పశ్యంతీత్యాహ యదేత ద్దృశ్యతఇతి॥

౭౩. నకేవలం వస్తుతస్త్వదాత్మకం జగద్దేవమనుష్యాద్యాత్మకమితి దర్శనమేవ భ్రమః జ్ఞానాకారాణామర్థానాం దేవమనుష్యత్వేనా కారత్వదర్శనమపి భ్రమఇ త్యాహజ్ఞానస్వరూపమఖిలమితి॥

౭౪॥ యేపునర్బుద్ధిమంతో జ్ఞానస్వరూపాత్మవిదః పరస్యభగవదాత్మకత్వా నుభవసాధనయోగయోగ్య పరిశుద్ధమనసశ్చ తేదేవమనుష్యాది ప్రకృతిపరిణామవిశే షశరీరరూపమఖిలం జగచ్ఛరీరాతిరిక్తజ్ఞానస్వరూపాత్మకంత్వచ్ఛరీరంచ పశ్యంతీత్యా హయేతుజ్ఞానవిదఇతి అన్యథా శ్లోకానాంపౌనరుక్త్యం పదానాంచ తేనార్థవిరోధః ప్రకరణవిరోధశ్చ స్మృత్యన్తర విరోధశ్చ॥

౭౫. తస్యాత్మపరదేహేషు సతోప్యేకమయమిత్యత్రాపి సర్వస్యాత్మ సంజ్ఞాకారా కారతయా సమానేషు సత్సు దేవమనుష్యాదిప్రకృతిపరిణామవిశేషరూపపిణ్డసంసర్గ కృతమాత్మసుదేవాద్యాకారేణ ద్వైతదర్శనమతథ్యమిత్యుచ్యతే పిణ్డగతమాత్మగతమపి ద్వైతం నప్రతిషిధ్యతే. దేవమనుష్యాది వివిధవిచిత్రపిణ్డేషు వర్తమానం సర్వమాత్మవ స్తుసమమిత్యర్థః యథోక్తం భగవతా. శునిచైవశ్వపాకేచ పణ్డితాస్సమదర్శినః నిర్దో షంహిసమంబ్రహ్మేత్యాదిషు. తస్యాత్మపరదేహేషు సతోపీతి దేహాతిరిక్తాత్మని స్వపరవిభాగస్యోక్తత్వాత్॥

త్వాత్ భగవదాత్మత్వోక్తిర్న యుయాపాతిత్వైక్యవాక్యవదితి భావః. పూర్వం ముక్తిః

౭౩. తృతీయం వ్యాచష్టే॥ నకేవలమితి॥ పూర్వోక్తాన్యథాసిద్ధా అపరోక్ష దేహాత్మధియాదృష్టాన్తత్వమపి స్యాత్. యత్సాధ్యం దేహాత్మవ్యమానతః పరమాత్మా త్మకత్వధీఃభావః కిముతేతిభావః.

౭౪. చతుర్థం వ్యాచష్టే॥ యేపునరితి॥ విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచేతి విజ్ఞానశబ్దో చేతనపరః. పూర్వగ్రన్థవ్యాఖ్యాయాం తయోగినాం బుద్ధయఇతి ఏతయోర్వ్యవహితార్థప రంపరిశుద్ధచేతసో జ్ఞానవిదఇతి పదద్వయమితిభావః. నిర్విశేషపరత్వపక్షేపునరుక్త్ రూపాణాం సాధారణమ్. రూపనాన్తరంచాహ॥ అన్యథేతి॥ పునరుక్త్యర్థాన్తరాపి కరణవిరోధశ్చ స్వరూపతిరోభావా సుఖదుఃఖాదిరూపవిరోధః పరస్యభయాభిధాన త్వబాధకత్వదర్శనవిరోధః. ప్రకరణవిరోధస్తు తిరస్కారాత్ ఉపక్రమోపసంహారాదివ చనవిరోధస్తు స్పష్టవిరోధః.

౭౫. అథాదశతరశ్లోకస్థానమహితాంవ్యాచష్టే॥ తస్యేత్యాదినా॥ ఏతమయం. మయంబద్ధస్వాధికారః. ఏకోపిప్రీతీతత్రనదేశస్థః. అపనీతకాణమ్ ద్వైతనిషేధశ్చరమావిస్ష ప్రధపరత్వమిత్యత్రాహ॥ పిణ్డేతి॥ అపనీతకాలనిషేధనతికథంపిణ్డభేదనిషిద్ధస్తస్య ప్రయాణికత్వాత్చేత్తుల్యమితిభావః. ఏతదచనాద్వైతస్యపిద్ధిః. తత్త్వదర్శనాదితి అథా స్యాదిత్యతాహ॥ దేవమనుష్యాదీతి॥ అత్మాస్తరాణాంపిధభాగాధారాభ్యాం అయమర్థ స్సర్వత్రసేవత్యర్థః. సామ్యమాహసమాహ॥ యథేతి॥ అన్యథాన్యస్యాపాతిమాహ॥ తస్మాత్॥

౭౬. యద్యప్యస్తి పరః కోఽపి క్వచిత్ పారతన్త్ర్యం శ్రియం తేయది ఉత్తరత్ర తః కోఽప్యన్య ఇత్యేతస్మిన్నర్థే పరశబ్దాన్యశబ్దయోః ప్రయోగాయోగాత్ తత్పరత్వం శ్రియః త్వత్తో వ్యతిరిక్తాత్మవచనః- అన్యశబ్దస్త్వన్యపి జ్ఞానాకారత్వాదనాకారత్వ ప్రతి పత్త్యర్థః - ఏతదుక్తం భవతి- యది మత్వ్యతిరిక్తః కోఽప్యస్తి జ్ఞానాకార భూతజ్ఞానాకారానన్యాకారోఽస్తి త జాననమవమార్గః - అయం చానాద్యన్తాకారఇతి శక్యతేఽవ్యవదేష్టుం- నచైతదస్తి- సర్వేషాం జ్ఞానాకారత్వేన సమానత్వాదవేతి॥

౭౭. వేఙ్కటస్థ్రివిశేదనేన్యతాన్ప్రాకారవైషమ్య మాత్మనాం నన్వరూపత్వ తథా- అపితు దేవాదిపిణ్డప్రవేశ కృతమిత్యుపదిశ్యతే- పారతన్త్ర్యం- దృష్టాన్తైరా నేకత స్థితిరానాం పన్వరూపైక్యమ్ - అపిత్వాకారసామ్యమేవ - తేషాం వాయుత్వేన జ్ఞా నాకారాణాం తన్వ్రిశేషవిశ్లిష్టతాత్కృతో హి పక్షాది సంజ్ఞాభేదః - ఏవమాత్మనాం దేవా ది సంజ్ఞాభేదః తైః దేహాద్యుపాధిభిః ప్రాప్యం భూతానాం భూతాత్మనాంతత్తద్రిత్యై త్త్యనైక్యమతన స్వరూపైక్యం- తథా వాయుప్రయోగాన్నానాంగానాభిః స్వరూపతభేదోఽ వగన్తవ్యః॥ .

౭౮. సోఽహం సర్వ ఇతి సర్వాత్మనాం పూర్వోక్తం జ్ఞానాకారం తద్వ్యక్తం పరాత్పరత్వాత్ సమానాధికరణ్యేన అహం త్వమిత్యాదినా మధ్యానాం జ్ఞానమేవా కారఇత్యుప సంహారః దేవాద్యాకారభేదేన ఆత్మనుభవమోహాత్ పరిత్యజేత్యాహ అన్యథా దేహాదిష్వాత్మత్వేనాత్మ స్వరూపే అహంత్వం సర్వమేతదాత్మస్వరూపమితి భా వనిరోధేన ఘటతే- అహం త్వమాదిశబ్దానాముపలక్ష్యేణ సర్వమేతదాత్మ స్వరూప

౭౯. స్వపరవిభాగఏవ న్లోకాన్తరనిషిద్ధ ఇత్యాశఙ్క్యతదాహ్వయద్వై॥ యదీతి కస్మాదన్యస్థితిర్యత్రోక్తా తత్ర॥ పదార్థసాధనాస్తీత్యాహ॥ ఏతదుక్తమితి॥ ప్ర త్యక్త్వ పరాత్మేచ పరాత్మనాత్మసాధారణే అతోన తేవ్యావర్తకే ఇతిప్రాదయః- ఏతత్ప్రోక్తార్థానిపర్యయపర్యవసాన పరాత్పరతర్క్ష్యయతాం సమస్తాత్పదర్థ మాహ॥ నచైతమితి॥

౭౧. ఉక్తనిర్వాహోక్తరం దృష్టాన్తభ్రాన్త్యాదపి- పారతన్త్ర్యమిత్యన్తేన ఫలితం తాత్పర్యం దర్శితం- ప్రకృతిఎకాకారా ఇవాన్యత్వభేద స్యాత్పాధికత్వం దృష్టాన్తే దర్శ యతి॥ దృష్టాన్తేచేతి॥ తేషామిత్యాదినా శ్లోకస్యవాక్యార్థమాహ॥ దృష్టాన్తే పక్షాదిసంజ్ఞా స్యథాపాయదేవాదయ ఇతి- అంశభేదం తత్ర్యపాధికమాహ॥ దైవసేతి॥

౭౮. సోఽహమిత్యాది॥ పూర్వోక్తమితి॥ తదప్యతోనాస్తి పరం తేఽస్యదితి పూర్వోక్తం పరాత్మత్వం సర్వాత్మనా సాధారణమ్ - ఇదం తు ప్రకరణ సాధారణ్యోపసంహారపరమిత్యర్థః- విభజేయా పదమాహ॥ అన్యథేతి॥ అహమాది శబ్దానాం పరాత్మపర్యన్తత్వాత్॥ అహంత్వమితి॥ అనేనాహముత్స్యేత్యన్వయః తత్ త్వ అనేనవిరోధేన భవితాన్యాసమానాధికరణ్యాదిత్యర్థః- ఆత్మస్వరూప సమానా ధికరణసర్వసమానాధికరణ్యాదహంత్వమాత్మస్వరూపశబ్ద సామానాధికరణ్యం భవి

మిత్యనేన సామానాధికరణ్యాదుపలక్షితమపి న సఙ్గచ్ఛతే - సోఽపి యథా ఘటాకాశమహా
కాశాదిత్వాకారం తాదాత్మ్యం పరమార్థదృష్టిరితి - కుత్రచిదపి నిర్ణయ ఇతి చేత్ దేహా
త్మవివేకవిషయత్వాదుపదేశస్య - తదుపదిష్టః పృథక్త్వతః పుంసః శరీరాద్యలక్షణ ఇతి
ప్రక్రియాత్ ॥

౨౯. విధరణనకే ప్రజ్ఞానఘన ఇవ నాత్మస్వరూపైక్యపరం నాపి జీవపరయోః-
ఆత్మస్వరూపైక్యముక్తరీత్యా నిషిద్ధం జీవపరయోరపి స్వరూపైక్యం దేహాత్మనోరివ
న సమ్భవతి - తథా శ్రుతిః - ద్వా సుపర్ణా సయుజా సఖాయా సమానం వృక్షం పరిష
స్వజాతే తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి - ఋతం పిబన్తౌ

ర్థః - తస్యార్థస్య సార్థక్యమాహ ॥ సోఽపీతి ॥ జీవస్వరూపవిషయత్వం తథా త్రిపాద్యా
ైక్యపరత్వం చ - కుతో నిర్ణయ ఇతి పృచ్ఛతి ॥ కుత ఇతి ॥ ఉత్తరమాహ ॥ దేహేతి ॥ తస్య
కుత ఇత్యత్రాహ ॥ తద్వేతి ॥ నిత్యానామాత్మనాం బహుత్వప్రతిపాదనయుక్తిభిశ్చార్థ
వ్యవస్థాదిదర్శనాత్ అపి నిషేధశ్రుతివాక్యముక్తా సామ్యవచనా తథాత్మ్యతవతత్సాయుజ్య
సాధకోఽపి హింసాద్యాదిప్రయోగాచ్చ జీవప్రతిరణం ప్రకారాద్వైతపరమ్-(సుఖాది
వ్యవస్థానామనుభవం స్వరూపభేదః సాహ్యత్రయభేదః దేహాదిగమ్యభేదే విరహే
ణాత్రయత్వప్రతిసంభావనాభావః ప్రతిపాదకశ్రుతిషు సామానాధికరణ్యసైక్య ప్రతి
పాదనాత్మస్య ప్రతిరణభేదసైక ప్రతిపన్నత్వాదేకస్య బహుధా ప్రకారైకత్వ
శ్లోకైక్య విధిశేషస్య భవనిషేధస్య ప్రకారాంశవిషయత్వాత్ గోబలీవర్దన్
యాయాచ్చ ప్రకారాద్వైతముచితమిత్యాశయః.

౩౯. అథ శాస్త్రోపసంహారగ్రన్థం వ్యాచిఖ్యాసుః- తయోరాత్మస్వరూపైక్య
పరః ఉతజీవపరైక్యపర ఇతి వికల్ప్య తత్త్వభావాత్ సామానాధికరణ్యశ్రుత్యాదితం
ప్రథమం తత్ప్రతిపాదకం ॥ అత్రేతి ॥ ఉక్తరీత్యేతి ॥ స్వరూపైక్యభావాదిభిః- ద్వితీయం దూ
షయతి ॥ జీవేతి ॥ దేహాత్మనోరివేతి ॥ నియన్తృత్వనియామ్యత్వాది విరుద్ధధర్మైరితి
భావః - తత్ప్రమాణమాహ ॥ తథేతి ॥ శ్రుత్యర్థః- పిప్పలమిత్యాది- నను ద్వా సుపర్ణేతి
మన్త్రోఽన్తఃకరణం జీవం చ వదతి - తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్తీతి సత్త్వమ్- అన
శ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి జ్ఞః తావతా సత్త్వక్షేత్రజ్ఞావితి
పైఙ్గిరహస్యే ప్రత్యక్షవాక్యవ్యాఖ్యాతత్వాత్ న చ సత్త్వక్షేత్రజ్ఞశబ్దాభ్యాం
పరవిషయతా వ్యావృత్తేః తత్ర తదర్థత్వం యుక్తమితి-
అథ యోఽయం శారీర ఉపద్రష్టా స క్షేత్రజ్ఞః తావతా సత్త్వక్షేత్రజ్ఞావితి వ్యాఖ్యాతత్వా
చ్చ - నైతదేవం - సమానే వృక్షే ఇత్యనన్తరమన్త్రేణ వ్యాఖ్యానాత్ మన్త్రస్యార్థతయా సమా
నవృక్షశబ్దేన ప్రత్యభిజ్ఞాతత్వాత్ సమానో జీవపరవిషయః - అన్యథా పురుష
స్యైకత్వ సూచనాః పిప్పలం వాక్యశేషే ఉపజీవ్యత్వాత్ అశరీరత్వాదిప్రతిపాదకస్య
భోక్తృత్వం నహి అనుపాదః కరణస్య దృష్టత్వాదివ అన్తఃకరణస్య భోక్తృత్వం యుక్తమ్-
పైఙ్గిరహస్యే తు సత్త్వశబ్దో జీవపరః- ప్రవ్యాఖ్యానపరయోః సత్త్వక్షేత్రజ్ఞయోస్తస్మాదితి
జన్మవాదినోఽవ్యక్తః- జంతురవ్యక్తో జీవః- ప్రాణేశుచేతనోఽజస్రం జన్తురవ్యక్తశరీరవ్యక్తః
క్షేత్రజ్ఞశబ్దః పరవాచీ అనయోర్వాక్యయోః క్షేత్రజ్ఞస్త జీవపరయోః స్వరూపభేదమ్

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

శేషభావనః కర్మభావనా బ్రహ్మభావనా చ ఉభయభావనేతి భావనాత్రయరహితః ప్రాపణీయ
ఇత్యభిధాయ క్షేత్రజ్ఞః కరణీ జ్ఞానం కరణం తస్య వై ద్విజ - నిష్పాద్య ముక్తికార్యం వై
కృతకృత్యం నివర్తతే ఇతి కరణస్య పరబ్రహ్మధ్యానరూపస్య ప్రాప్తౌ వా శేషభావనా
త్మస్వరూపప్రాప్త్యా కృతకృత్యత్వేన నివృత్తివచనాత్ యథావద్ధ్యానుష్ఠానమి
త్యుక్త్వా తద్భావభావమాపన్నస్తదాసౌ పరమాత్మనా భవత్యభేదీ భేదశ్చ తస్యాజ్ఞానకృ
తో భవేదితి ముక్తస్య స్వస్వరూపసమాహ - తద్భావో బ్రహ్మణో భావః స్వభావః స్వస్వరూ
పైక్యం తద్భావభావమాపన్న ఇతి ద్వితీయభావశబ్దాన్వయాత్ పూర్వోక్తాభేదా
బోధాచ్చ - యద్బ్రహ్మణః ప్రాప్తిర్వా శేషభావనత్వం తదా ఉక్తిస్తద్భావభావాపత్తిః యదై
వమాపన్నస్తదైవాసౌ పరమాత్మనా అభేదీ భవతి భేద రహితో భవతి - జ్ఞానైకాకా
రతయా పరమాత్మనైకప్రకారత్వాత్ తస్మాద్భేదో దేవాదిరూపః - తదన్వయాత్ కర్మ
రూపాజ్ఞానమూలః స్వరూపకృతః ఉపదేవాదిభేదః పరబ్రహ్మధ్యానేన మూలభూతా
జ్ఞాన రూపే కర్మణి వినష్టే హేత్వభావాన్న వర్తత ఇత్యభేదీ భవతి - యథోక్తమ్ -
ఏకస్వరూపభేదస్తు బాహ్యకర్మవృత్తిప్రజః - దేవాదిభేదేఽపధ్వస్తే నాస్త్యేవావరణో
హి స ఇతి ఏతదేవ వివృణోతి - విభేదజనకేఽజ్ఞానే నాశమాత్యన్తికం గతే - ఆత్మనో బ్ర
హ్మణో భేదమసన్తం కః కరిష్యతీతి - విభేదో వివిధో భేదః దేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరాత్మకః -
యథోక్తం శౌనకేనాపి - చతుర్విధోఽపి భేదోఽయం మిథ్యాజ్ఞాననిబన్ధన ఇతి - ఆత్మని జ్ఞానస్వ
రూపే దేవాదిరూపవివిధభేదహేతుభూతకర్మాఖ్యాజ్ఞానే పరబ్రహ్మధ్యానేనాత్యన్తికనా
శం గతే సతి హేత్వభావాత్ అసన్తం పరస్మాద్బ్రహ్మణ ఆత్మనో దేవాదిరూపం భేదం కః క

---

1 రూపానుష్ఠేయసాధనః - పరస్య స్వస్వరూపస్యాపి ప్రాప్యత్వాద్భావనాత్రయాన్వయ
ప్రాప్తేయ ఇత్యర్థః - అత్ర సమధికా [illegible] తత్ర గ్రన్థం వ్యాచష్టే॥ క్షేత్రజ్ఞ ఇతి॥ యథా
వదితి॥ న హి ముక్తస్యోపాయనివృత్తిర్వ్యర్థేయమితి భావః - పూర్వ(శ్రుతి [illegible]త్యర్థ మన్వన్తర
శ్లోకం వ్యాచష్టే॥ తద్భావేతి॥ బ్రహ్మణ ఇతి॥ పరమాత్మనేతి (శ్రుత బ్రహ్మపరస్త్వ
మితి భావః - అర్థ [illegible] -స్వభావస్య పూర్వశ్లోకోక్త ఇత్యాహ॥
యదేతి॥ తద్భావాపత్తికాలే యత్ప్రాప్త్యుపాయం వ్యాచష్టే॥ యదైవమితి॥ భేదశబ్దం
పృథగ్వ్యాఖ్యాయ [illegible] నిర్దిశతి॥ భవతీత్యాహ॥ తద్భావాపత్తౌ కథం భవతి
హ ఇతి శఙ్కాయాం భేదస్య [illegible] వ్యాచష్టే॥ తదన్వయ ఇతి॥ తేన భవతీత ముక్తోక్తశ్లోకే
శ్లోకోక్తమర్థమాహ॥ సత్యమితి॥ అజ్ఞానభేదయోః కర్మదేవాదిరూపత్వం కథమిత్యత్రా
హ॥ యథేతి॥ ఏకస్వరూపస్యాన్తరబుద్ధి సుఖాదిభేదః సంసారహేతుః కర్మరూప
వృత్తిజన్యః దేవాదిభేదనష్టే నాస్తి - తథాన్తఃకర్మరూపవృత్తిజన్యసుఖాదిభేదో దేవాది
భేదధ్వస్తేన స్యాదిత్యత్రోక్తం॥ ఆవరణో హి స ఇతి॥ సః అపధ్వస్తే దేవాదిభేదః ఆత్మస్వ
రూపప్రవృత్తిహేతురిత్యర్థః - కర్మజన్యవృత్తిరిత్యర్థః - ఉపదేవాదిభేదః ఆవరణ ఇత్య
ర్థః - భేదస్య [illegible] ఇత్యాహ॥ ఏతదితి॥ దేవతిర్యఙ్మనుష్య
స్థావరాత్మక ఇతి శౌనకగ్రన్థోత్తరార్ధం - [illegible] ఆత్మనీతి॥
[illegible] పరస్మాదితి॥ ఉభయోర్ముముక్షుస్యం [illegible] ప్రాప్తం
[illegible] బ్రహ్మణ ఇతి

రిష్యతీత్యర్థః - అవిద్యాకల్పనాసంబంధ్యేతిహ్యత్రైవోక్తమ్॥

౪౨- క్షేత్రజ్ఞం చాపి మాం విద్ధి ఇత్యత్రాన్తర్యామిరూపేణ సర్వస్యాత్మతయా ఐక్యాభిధానమ్ - అన్యథా హరస్యార్యాదిభూతాని కూటస్థో హర ఉచ్యతే - ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః - ఇత్యాదిభిర్విరోధః - అన్తర్యామిరూపేణ సర్వేషామాత్మత్వం తత్రైవ భగవతాభిహితం ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేర్జున తిష్ఠతి - సర్వస్య చాహం హృది సన్నివిష్ట ఇతి చ - అహమాత్మా గుడాకేశ సర్వభూతాశయస్థిత ఇతి చ తదేవోచ్యతే - భూతశబ్దో హ్యత్ర సర్వస్య దేహవచనః యతస్సర్వేషాం యథాత్మా తథైవ సర్వేషాం తచ్ఛరీరతయా పృథగవస్థానం ప్రతిషిధ్యతే - న తదస్తి వినా యత్స్యాదితి - భగవద్విభూత్యుపసంహారశ్చాయమితి శ్లోకాభ్యుపగన్తవ్యం - తత ఇదముచ్యతే యద్యద్విభూతిమత్సత్త్వం శ్రీమదూర్జితమేవ వా - తత్తదేవావగచ్ఛ త్వం మమ తేజోంశసమ్భవం - విష్టభ్యాహమిదం కృత్స్నమేకాంశేన స్థితో జగదితి॥

౪౩- అతశ్శాస్త్రస్య న నిర్విశేషవస్తుప్రతిపాదనమస్తి - నాప్యర్థజాతస్య భ్రాన్తత్వప్రతిపాదనం - నాపి చిదచిదీశ్వరాణాం స్వరూపభేద నిషేధః॥

౪౪- యదప్యుచ్యతే - నిర్విశేషస్వయంప్రకాశవస్తుని దోషపరికల్పితమీశ్వరేశితవ్యాద్యనన్తవికల్పం సర్వం జగత్ - దోషశ్చ స్వరూపతిరోధానవివిధవిచిత్రవిక్షేపకరీ సదసదనిర్వచనీయానాద్యవిద్యా - సా చావశ్యాభ్యుపగమనీయా - అనృతేన హి ప్రత్యూఢా ఇత్యాదిభిశ్శ్రుతిభిర్బ్రహ్మణస్తత్త్వమస్యాదివాక్యసామానాధికరణ్యావగతజీవైక్యానుపపత్త్యా చ - సా తు న సతీ భ్రాన్తిబాధయోరయోగాత్ - నాప్యసతీ ఖ్యాతిబాధయో

పఞ్చమీతి భావః - అజ్ఞానస్యైతద్రూపత్వం న పరం భవేచ్చ తస్యాజ్ఞానత్వతో భవేత్ - బాహ్యేతరత్వవృత్తిప్రజ్ఞ ఇతి ప్రయోగాత్ - నిరతాయుక్తా క్తాంచేత్యాహ॥ అవిద్యేతి॥

౪౨- అథ క్షేత్రజ్ఞం చేత్యాదేరర్థమాహ॥ క్షేత్రజ్ఞమితి॥ విపక్షే బాధమాహ॥ అన్యథేతి॥ కణ్ఠోక్త్యాచేత్యాహ॥ అంతర్యామీతి॥ సర్వభూతశబ్దయోశ్చేతనపర్యంతత్వం తదుత్తరార్థోక్తరవాదాభ్యాం సిద్ధమ్ - న హి హృద్యచేతనానీతి ప్రయోగాచ్చ - అహమాత్మేత్యాదేరుక్తార్థపరత్వమాహ॥ అహమితి॥ పూర్వగ్రన్థైకార్థ్యాదితి హార్దభావః - న తదస్తీత్యాదేరర్థమాహ॥ యత ఇతి॥ నిషేధస్య విహితకార్త్స్న్యశేషత్వాదితి భావః - ఉక్తార్థపరత్వే హేతుమాహ॥ భగవదితి॥ విహితం విభూతిత్వం న నిషేధ్యమితి భావః - అన్యథా ఏతాం విభూతిం యోగం చేత్యుపక్రమవిరోధశ్చేతి భావః - ఉపసంహారపరత్వం దర్శయతి॥ తత ఇతి॥

౪౩- శాస్త్రస్య నిర్విశేషపరత్వాభావం నిగమయతి॥ అత ఇతి॥ అత్ర తత్తద్వాక్యయోజనాప్రభృత్యుక్తన్యాయైః - జగన్మిథ్యాత్వపరత్వాభావమాహ॥ నాపీతి॥ నాపి చిదచిదితి॥ అచిదుపాదానం దృష్టాన్తతయా చేతనే తు అచిద్ధర్మధీః పరతన్త్రేష్వతన్త్రధీశ్చ భ్రమ ఇతి స ఏవ నిషిద్ధః న స్వరూపమితి స్వరూపశబ్దస్య భావః.

౪౪- అథావిద్యావిషయే పరోక్తం దూషయితుమనువదతి॥ యదపీతి॥ బ్రహ్మణా న్యూనదోషోఽస్తి చేదద్వైతహానిరిత్యత్రాహ॥ దోషశ్చేతి॥ శ్రుతిశ్రుత్యర్థాపత్తీ దర్శయతి॥ అనృతేనేతి॥ అనిర్వాచ్యత్వముపపాదయతి॥ సాత్వితి॥ పరపక్షత్వేత్య

న్యాయేనేత్యాహ - అతః సామానాధికరణ్యమనిర్వచనీయత్వమపి తత్త్వమసీతి - తదయుక్తః॥

టీ॥ - సా హి కిమాశ్రిత్య భ్రమజ్ఞానం జనయతీతి వక్తవ్యం - న తావజ్జీవమాశ్రిత్య అవిద్యా పరికల్పితత్వా జ్జీవభావస్య - నాపి బ్రహ్మాశ్రిత్య - తస్య స్వయం ప్రకాశ జ్ఞానరూపత్వే నావిద్యావిరోధిత్వాత్ - సా హి జ్ఞానబాధ్యేతి మతా - జ్ఞానరూపం పరం బ్రహ్మ తస్మిన్న త్ర్యాం ప్రసజ్యత ఇతి - అజ్ఞానం చేత్తిరస్కారాయ తత్ర ప్రభుస్తన్నివర్తనే - జ్ఞానం బ్రహ్మేతి చేజ్జ్ఞానమజ్ఞానస్య నివర్తకమ్ - బ్రహ్మణః స్వప్రకాశత్వాత్తదవిద్యానివర్తకం జ్ఞానం బ్రహ్మేతి విజ్ఞానమపి చేత్ ప్రకాశ్యతేయతా - బ్రహ్మణోఽనుభూతిత్వం స్వప రత్వేన స్ఫురతి - జ్ఞానస్వరూపం బ్రహ్మేతి జ్ఞానం తత్తస్య అవిద్యాయా బాధకం నస్వరూపభూతం జ్ఞానమితి చేన్న - ఉభయోరపి బ్రహ్మస్వరూపప్రకాశత్వే నత్యనన్య త్వసాధ్యాత్ విద్యావిరోధిత్వ మన్యతరస్య నేతి విశేషానవగమాత్ - ఏతదుక్తం భవతి - జ్ఞానరూపం బ్రహ్మైక్యేన జ్ఞానేనరూపం బ్రహ్మేతి ప్రకాశో వగమ్యతే నబ్రహ్మణః స్వయం ప్రకాశత్వేన స్వయమేవ ప్రకాశతయా విద్యావిరోధిత్వేన తత్ప్రతి విశేషః స్వరూపత త్వమయజ్ఞానయోరితి - కిఞ్చ అనుభవస్వరూపస్య బ్రహ్మణో నుభవాన్తరానుభావ్య త్వే నభవతో నతద్విషయం జ్ఞానమపి అజ్ఞానమజ్ఞాన విరోధిచేత - స్వయమపి విరోధిత్వదతిరిక్తస్య బ్రహ్మణ్యాపత్య స్వప్రకాశః ప్రకాశ్యతయాను స్వయంప్రకాశత్వం ప్రకాశ స్వయమనుభూతాః సాక్షాదవిరోధిన స్తన్నివర్తనే తత జ్ఞానాన్తరమపేక్ష

వావాయూహ॥ తత్త్వమసీతి॥ మాకంయతి॥ తదితి॥

టీ॥ - ఆశ్రయానుపపత్తిరోధిస్వరూపానవిద్యాన్తర్యస్వరూపనివర్తకనివృత్త్యనుపపత్తి ప్రదర్శ నయోగ్యత్వాదాశ్రయానుపపత్తిం తావదాహ॥ సాహీతి॥ ఏవ-నక్షీపతిర్భావః - జీవం వా బ్రహ్మ చేతి వక్తవ్యం తత్ర ఆద్యే నాన్యాశ్రయమాహ ॥ న తావదితి ॥ ద్వితీయం దూషయతి॥ నాపీతి॥ కథం విరోధ ఇత్యత ఆహ॥ సాహీతి॥ అవిద్యా ప్రకాశనాశ్యా॥ జ్ఞానరూపమితి॥ జ్ఞానరూపం స్వసిద్ధం - ప్రసక్తమితి హేతుగర్భం - స్వరూపధర్మనివ ర్తకా అపి తు జ్ఞానధర్మత్వే తదనుపపద్యత ఇతి॥ జ్ఞానమితి॥ స్వప్రకాశత్వాత్ తత్స్వ రూపాన్ తిరిక్త ప్రకాశత్వాత్ - నహి తద్ధర్మస్వరూపాత్ విషయీభూతేన రూపేణ నివర్త్యత్వం - దూషణాన్తరం తత్ర చాహ॥ జ్ఞానమితి॥ ప్రథమ శ్లోకార్థస్య త్యం జ్ఞాన బాధ్యత్వమితి తస్మైన ధార్మ్యాదర్శనాద్ద్వితీయం వివృణోతి॥ జ్ఞానరూప మితి॥ బ్రహ్మస్వరూపప్రకాశత్వ ఇతి స్వరూపవిషయజ్ఞానత్వయోరితి - విశేషానవగమాత్ విషయజ్ఞానత్వాభావాత్ - జ్ఞానధర్మస్యాశ్రయాభావత్వం తద్ధర్మస్వజ్ఞానే ప్రవృత్తమి తిభావః - అపి జ్ఞానప్రత్యక్షిజ్ఞానయోర్విషయావతిరేకే ప్రత్యక్షస్యైవ నివర్తకత్వం జ్ఞాన ధర్మత్వాత్ ॥ ఏతదితి॥ స్వరూపాదికమపి స్వరూపానతిరిక్తమితి స్వప్రకాశస్య భావః - ఏతదుక్తం భవతి తద్వ్యాఖ్యానం స్వరూపవిషయస్య స్వయమితి ధీద్వయస్య తు విరోధిని - తదభావాదయమితి ధర్మ విరోధినీతి ఫలితమ్ - తృతీయ శ్లోకస్య వివృణోతి స్వప్రకాశేతి ॥ కించేతి ॥ వ్యాపకత్వానధర్మస్య నివృత్త్యనివర్తకస్య నివృత్తిరితి నాధిష్ఠానభూతం స్వరూపం నివర్తకం - జ్ఞానబాధకత్వధర్మి నివర్తకత్వాత్ ॥ కుత్స్యాత్ ॥ స్ఫుటమితి ॥ తథా హి అధిష్ఠానస్వరూపస్య గతేఽపి జ్ఞానాంత

తే - బ్రహ్మణః స్వానుభవసిద్ధస్వయాథాత్మ్యమితి స్వాజ్ఞానవిరోధ్యత - తతోపి న నివర్తతా
న్తరత్వాపేక్షతే - అథోచ్యేత బ్రహ్మవ్యతిరిక్తస్య మిథ్యాత్వజ్ఞానమజ్ఞానవిరోధీతి -
న - ఇదం బ్రహ్మవ్యతిరిక్తస్య మిథ్యాత్వజ్ఞానం కిం బ్రహ్మయాథాత్మ్యాజ్ఞానవిరోధి - ఉత
ప్రపంచస్య సత్యత్వరూపాజ్ఞానవిరోధీతి వివేచనీయం - న తావద్బ్రహ్మయాథాత్మ్యాజ్ఞాన
విరోధి - అతద్విషయత్వాత్ జ్ఞానాజ్ఞానయోరేకవిషయత్వే హి విరోధః - ప్రపంచ
మిథ్యాత్వజ్ఞానం తత్సత్యత్వరూపాజ్ఞానేన విరుధ్యతే - తేన ప్రపంచసత్యత్వరూపాజ్ఞా
నమేవ బాధితమితి బ్రహ్మస్వరూపాజ్ఞానం తిష్ఠత్యేవ - బ్రహ్మస్వరూపాజ్ఞానం నామ తస్య
సద్వితీయత్వమేవ - తత్తద్వ్యతిరిక్తస్య మిథ్యాత్వజ్ఞానేన నివృత్తం - స్వరూపమస్యాను
భవసిద్ధమితి చేన్న - బ్రహ్మణోఽద్వితీయత్వం స్వరూపం స్వానుభవసిద్ధమితి తద్విరో
ధి సద్వితీయత్వరూపాజ్ఞానం తద్బాధకం న స్యాత్ తామ్ - అద్వితీయత్వం ధర్మ ఇతి చేన్న
అనుభవరూపస్య బ్రహ్మణో మహావ్యధర్మవిరహస్య భవతైవ ప్రతిపాదితత్వాత్ - అతో
జ్ఞానరూపస్య బ్రహ్మణో విరోధాదేవ నాజ్ఞానాశ్రయత్వమ్ ॥

౯౬. కిఞ్చ అవిద్యయా ప్రకాశైకస్వరూపం బ్రహ్మ తిరోహితమితి వదతా
స్వరూపనాశ ఏవోక్తః స్యాత్ - ప్రకాశతిరోధానం నామ ప్రకాశోత్పత్తిప్రతిబన్ధో
విద్యమానస్య వినాశో వా - ప్రకాశస్యానుత్పాద్యత్వాభ్యుపగమేన ప్రకాశతిరోధా
నం ప్రకాశనాశ ఏవ ॥

౯౭. అపిచ - నిర్విషయానిరాశ్రయస్వప్రకాశైకయాచనుభూతిః స్వాశ్రయ

తయాపేక్ష్యేతే - న చేదాత్మ్యపరవేద్యత్వనివృత్త్యా అధిష్ఠానత్వమపి నివర్తతే। తదపేక్షానా
ధిష్ఠానత్వప్రయుక్తా కింతు జడత్వప్రయుక్తేతి చేత్ తర్హి ఆశ్రయనివృత్తావపి మానా
న్తరాపేక్షా జడత్వనిబన్ధనా న త్వధిష్ఠానత్వప్రయుక్తేతి న మానధీస్వనివృత్త్యానివర్త
కస్వనివృత్తిః - అంశస్వయాథాత్మ్యానరూపం స్వయమేవ విరోధీతి నాజ్ఞానాశ్రయ
త్వమిత్యర్థః - ప్రతియాన్తరం శఙ్కతే ॥ అథేతి ॥ దూషయతి ॥ నేతి ॥ వికల్పితత
యోః ప్రథమం దూషయతి ॥ నతావదితి ॥ కథం తద్విషయత్వే తదవిరోధిత్వమిత్యత్రా
హ ॥ జ్ఞానేతి ॥ ద్వితీయం దూషయతి ॥ ప్రపంచేతి ॥ ప్రపంచసత్యత్వధీనివృత్త్యా స్వ
రూపాజ్ఞాననివృత్తిం శఙ్కతే ॥ బ్రహ్మేతి ॥ సద్వితీయత్వనివృత్త్యా స్వరూపసిద్ధిః కథ
మిత్యత్రాహ ॥ స్వరూపమితి ॥ దూషయతి ॥ నేతి ॥ కథమిత్యపేక్షాయామద్వితీయ
త్వం స్వరూపం వా ధర్మో వేతి వికల్ప్యాద్యం ప్రథమం దూషయతి ॥ బ్రహ్మణ ఇతి ॥ ధర్మ
పక్షమనుభాష్య దూషయతి ॥ అద్వితీయత్వమితి ॥ ఆశ్రయానుపపత్తిం నిగమయతి ॥ అ
త ఇతి ॥

౯౬. తిరోధిం దూషయతి ॥ కిఞ్చేతి ॥ నాశస్యాపి తత్త్వముపపాదయతి ॥ ప్రకా
శేతి ॥ ప్రాగభావః ప్రధ్వంసో వేత్యర్థః - అస్మన్మతే తు స్వరూపాతిరిక్తాయత్వనిత్యత్వా
తిరోధ్యుపగమాన్న నాశనామ్యం - తిరోధిశ్చ ధీసంకోచ ఇతి తన్నిత్యత్వాద్విరోధః - ధీ
[illegible] నిత్యత్వవద్దేహాదస్యత్వా సాధారణతయా సర్వదిద్వేష్టి న నాశ్రయవిరోధీ.

౯౭. అథ స్వరూపానుపపత్తిమాహ ॥ అపిచేతి ॥ [illegible]

దోషవశాత్ అనన్యాశ్రయమనన్య విషయమాత్మాన మనుభవతీత్యత్ర కిమయం స్వాశ్రయదోషః పరమార్థభూతః। ఉతాపరమార్థభూత ఇతి వివేచనీయం। న తావత్పరమార్థః। అనభ్యుపగమాత్। నాప్యపరమార్థః। తథాసతి బ్రహ్మత్వేన వా దృశ్యత్వేన వా ద్వైత త్వేన వా భ్యుపగమనీయః। న తావద్బ్రహ్మ। దృశ్యస్వరూపత్వేనానభ్యుపగమాత్। బ్రహ్మాధిష్ఠానభూతాయా స్తస్యాస్తద్వ్యతిరిక్తాధ్యస్తత్వ [illegible] నాపారమార్థ్యానభ్యుపగమాచ్చ। బ్రహ్మవ్యతిరిక్తయా తదఙ్గీకారే దృశ్యత్వాత్ స్వకత్వేన మూలదోషస్య [illegible] అతిరిక్తయా పరమార్థసత్యస్వభావేన బ్రహ్మరూపా దోష ఇతి చేత్। బ్రహ్మైవ దోషః ప్రపఞ్చకల్పకస్సైవ [illegible]। కిం ప్రపఞ్చ [illegible] బ్రహ్మణో దోషత్వే [illegible] అతో యావత్ప్రపఞ్చవ్యతిరిక్తపారమార్థిక దోషానభ్యుపగమానతావత్ప్రపఞ్చ నిరూపణ [illegible]

[illegible] అనిర్వచనీయత్వఖ్యాతి [illegible] సదసద్విలక్షణత్వమితి చేత్। తథాపి [illegible] ప్రమాణానాస్యతే [illegible] అనిర్వచనీయతైవ స్యాత్। ఏవముక్తం భవతి [illegible] ప్రతీతివ్యవస్థాపకం [illegible] సదసద్విలక్షణం విషయ ఇత్యభ్యుపగమ్యమానే సర్వం సర్వత్ర [illegible]

[illegible] దోష [illegible] అనిర్వచనీయ [illegible] ఉక్తః। [illegible] దృశ్యస్య [illegible] స్వరూపాతిరిక్త [illegible] దృశ్యస్వరూపేతి। [illegible] అనతిరిక్త [illegible] అనన్య [illegible] దృశ్యబ్రహ్మదృశ్య [illegible] అపరమార్థత్వేన। అనవస్థా। [illegible] ఇతి చేత్। [illegible] అపారమార్థిక [illegible] అనిర్వచనీయ [illegible] పారమార్థిక [illegible] స్వరూపానాదత్వ [illegible] యథా యథా [illegible] సర్వస్య [illegible] అధిష్ఠానత్వ [illegible] అధిష్ఠాన [illegible] అప్రయుక్త [illegible] అనిర్వచనీయ [illegible] దోషస్య [illegible] అనవస్థితిః [illegible] దోషానపేక్షం స్యాత్ [illegible] అనవస్థితిః [illegible] అధిష్ఠాన [illegible]

[illegible] అథానిర్వాచ్యత్వం ఖ్యాతస్య [illegible] అనిర్వచనీయత్వమితి। అనిర్వచనీయ [illegible] ఏవమితి। సర్వం [illegible] సదసద్విలక్షణ [illegible] విషయత్వాత్ [illegible]

విషయ ఇత్యస్యార్థ ఇతి ॥

౮౦- అథస్వార్థ [illegible] స్వరూపతిరోధాన కరణస్య [illegible] రూపస్య భా
వ్యస్యోపాదానం [illegible] అజ్ఞానాది [illegible] వస్తు [illegible]
దాత్మ్య[illegible]జ్ఞాన. వివర్తం జ్ఞాన ప్రాగభావాతిరేకేణ భావరూపత్వేన [illegible]
[illegible] ప్రమాణాన్తర[illegible]
[illegible] స్వరూపం [illegible] జ్ఞాన [illegible]
[illegible] భ్యాసః - [illegible] రూపే [illegible] జ్ఞానబాధ్య[illegible]
[illegible] తత్త్వజ్ఞానరూపాధ్యాసో [illegible] కృత్స్న[illegible]మిథ్యారూపస్య [illegible]
[illegible] మిథ్యాభూతమేవ కారణం భవితు[illegible]
[illegible] - [illegible] జ్ఞాన విషయం ప్రత్యక్షం [illegible]
[illegible] - [illegible] జ్ఞాన ప్రాగభావ విషయః - [illegible]
[illegible] - అయం త్వహం సుఖీతి [illegible] - అభావస్య ప్రత్యక్ష[illegible]
[illegible] అనుభవ[illegible] జ్ఞానాభావ విషయః - అనుభవ [illegible] జ్ఞా
నస్య [illegible] - అవిద్యమానత్వే జ్ఞానాభావ ప్రతీత్యనుపపత్తేశ్చ [illegible]
[illegible] - అహమజ్ఞ [illegible] భావధర్మితయా [illegible]
ప్రతియోగితయా [illegible] అస్తి చేద్విరోధాదేవ జ్ఞానాభావానుభవాసంభవః

రోధాద్వైలక్షణ్యసాధక[illegible] సిద్ధాన్త[illegible]
[illegible] - [illegible] విరుద్ధ [illegible] వైలక్షణ్య[illegible]విరుద్ధ[illegible]
[illegible] లక్షణ్య[illegible] విరుద్ధత్వే[illegible] సదసదాత్మకత్వం
[illegible] దృష్టమితి [illegible]
[illegible] లక్షణ[illegible] - [illegible] అనిర్వచనీయ[illegible]
[illegible]

౮౧- అథ [illegible] ఇతి [illegible] ॥ అథస్యాది
[illegible] నిరవద్య[illegible] - [illegible] దూషితా [illegible] ఉక్తాః - [illegible]
రూపోక్తిః - [illegible] కారణమిత్యర్థః ॥ [illegible] ॥ అ
[illegible] ఉక్తిః - [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] - [illegible] - [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ ప్రత్యక్షం [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] జ్ఞానమితి [illegible] ఆచార్యాః - [illegible]
[illegible] - [illegible] - [illegible]
[illegible] - ప్రాగభావ[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ అభావస్యేతి ॥ జ్ఞానం [illegible]
[illegible] - [illegible] ప్రతియోగిని -
[illegible] ॥ ఏతదుక్తమితి ॥ [illegible] జ్ఞాన[illegible]
ప్రతియోగి[illegible] ధర్మి[illegible] - [illegible]

స్యాదేతత్ ధర్మిప్రతియోగిజ్ఞానసత్త్వేఽపి జ్ఞానాభావానుభవస్యేతరాం ననుప్ర
తి - జ్ఞానాభావస్యానుభవయోగ్యత్వేఽభావాఖ్య ప్రమాణవిషయత్వేనయ మనుభవత్వ
స్మృతౌ - అస్యాజ్ఞానస్య భావరూపత్వే ధర్మిప్రతియోగిజ్ఞానస్యాపేక్షణేఽపి విరోధా
భావాదయమనుభవో భావరూపాజ్ఞానవిషయ ఏవాభ్యుపగన్తవ్య ఇతి - ననుచ భావ
రూపమప్యజ్ఞానం వస్తుయాథాత్మ్యావభాసరూపేణ సాక్షిచైతన్యేన విరుధ్యతే -
నైవం సాక్షిచైతన్యం న వస్తుయాథాత్మ్యవిషయమ్ - అపిత్వజ్ఞానవిష
యమ్ - అన్యథా మిథ్యాభూతభాసానుపపత్తేః - న హ్యజ్ఞానవిషయేణ జ్ఞా
నేన అజ్ఞానం నివర్త్యత ఇతి న విరోధః - ననుచేదం భావరూపమజ్ఞానం విష
విశేషవ్యావృత్తమేవ సాక్షిచైతన్యస్య విషయో భవతి సవిషయః ప్రమాణాధీనసిద్ధిరితి
కథమివ సాక్షిచైతన్యేన అస్మదర్థవ్యావృత్తమజ్ఞానం విషయీక్రియతే - నైష దోషః
సర్వమేవ వస్తుజాతం జ్ఞాతతయా వాజ్ఞాతతయా వా సాక్షిచైతన్యవిషయభూతం తత్ర
జడత్వేన జ్ఞాతతయా సిధ్యదపి ప్రమాణవ్యాపారాపేక్షా అజడస్య తు ప్రత్యగాత్మనః
స్వయం సిధ్యతోఽపి న ప్రమాణవ్యాపారాపేక్షేతి తద్వదజ్ఞానస్యాపరోక్షత్వేన సాధ
నాపేక్ష్యతే తస్మాత్ స్వరూపత్వంపి తేన ప్రత్యక్షేణ భావరూపమేవాజ్ఞానం ప్రతీ
యతే. తదిదం భావరూపమజ్ఞానమ్ అనుమానేనాపి సిధ్యతి - వివాదాస్పదం ప్ర
మాణజ్ఞానం స్వప్రాగభావవ్యతిరిక్త స్వవిషయావరణ స్వనివర్త్య స్వదేశగతవస్త్వన్త
రపూర్వకమ్ - అప్రకాశితార్థప్రకాశకత్వాత్ - అన్ధకారే ప్రథమోత్పన్న ప్రదీ

ప్రతియోగితదధికరణభావప్రతియోగిధీశ్చేత్ అభావప్రతియోగిధీశ్చ స్వవిషయవత్ప్రా
భాతేతిఘటాదిజ్ఞానే నైవతి న తదభావ ఇత్యర్థః . ప్రాగభావస్య జ్ఞానాభావస్యాభావ ప్రమ
ణాలమ్బనయత్వనియమవద్ద్వియత్ప్రత్యక్షరూపాసుఖావ్యత్వవిరోధః - ప్రాగుక్తన్యా
యక్రస్యంతర్భూతధర్మి ప్రతియోగిజ్ఞానాభావే సతి స్వప్రమాణైర్జ్ఞానానుభావ్యత్వవిరోధ ఇ
త్యభిప్రాయేణ సూత్రకారమిత్యుక్తమ్ - ఉక్తదోషం మానాన్తరవేద్యత్వేఽపి ప్రదర్శయతి॥
జ్ఞానాభావస్యేతి॥ ప్రతిహారతి॥ నైవమితి॥ దృశ్యమిథ్యాత్వసమర్థనం ప్రాహ॥ అన్యథే
తి॥ అజ్ఞానవిషయత్వమన్తరేణమిత్యర్థః॥ నహీతి॥ స్వరూపస్య...
త్తిరిత్యర్థః-దృశ్యావచ్ఛేదకరూపం దృశ్యం నతథా ఉపపద్యత ఇతి కథం భేదవచ్ఛిన్న
త్వమజ్ఞానస్యేతిచోదయతి॥ ననివతి॥ విషయవిశేషః అవచ్ఛేదకవిశేషః-నఇత్యేవో
క్తః-రూపాదిదృశ్యత్వం నదృశ్యావచ్ఛేదకత్వం - కింతు జడత్వోపాధియుక్తమితి పరిహర
తి॥ నైషఇత్యాదినా॥ ప్రత్యక్షసిద్ధింసంగమయతి॥ తస్మాదితి॥ తస్మాత్ పక్షద్వ
యేఽపి విరోధావిరోధాభ్యాం-స్వనివర్త్యత్వ స్వవిషయావరణత్వాభ్యాం సహ తా
న్తరం చానుమయా సాధయతి॥ తదిదమితి॥ ధారావాహికపూర్వతరజ్ఞాన వ్యావృ
య వివాదేత్యాదిపదం- స్వప్రాగభావేతి సాధ్యధర్మః- ఘటాదివిషయధర్మాధర్మధియ
ప్రాగభావాః ప్రతిలోమవ్యావర్త్యాః అనులోమతస్తు ప్రాగభావఘటాదివిషయ కుడ్య
దిస్వగతభావ వేద్యగత విత్తప్రతివ్యక్తి ప్రాగభావాః - ధారావాహిక ద్వితీయాది జ్ఞానా
న్యస్మై కాంత్యర్థ్యదాసాయ ప్రకాశతాధకత్వాః-దివాదీపేద్వితీయాదిప్రభాసు వ సా

ప్రతిభాతీతి-అభావాభావరూపత్వం వా రూపత్వం వా భావాభావరూపత్వం వా ఉదాసీనత్వం
తత్కథం భావరూపాజ్ఞానసాధనే నివర్తనతయా రూపస్య సత్త్వ ఇతి చేత్ -ఉచ్యతే- బహు
తస్య వివరత్వావచ్ఛిన్నప్రాయోగేన రూపవత్త్వయా బోధకత్వేన వ్యాప్తనతామితి తత్త్వమితి వ
క్తవ్యమితి॥

౮౦- అతోఽప్రత్యక్షే- అహమజ్ఞ ఇత్యనుభవస్య సర్వానామిత్యతోఽప్యుపపత్తిః సహి
తేన కేవలేన చ ప్రత్యక్షేణ న భావరూపమజ్ఞానం ప్రతీయతే - యత్తు జ్ఞాన ప్రాగ
భావవిషయత్వే విరోధ ఉక్తః సహి భావరూపాజ్ఞానేఽపి తుల్యః- విషయత్వేనాశ్రయత్వే
న చ అజ్ఞానస్య వ్యావర్తకతయా ప్రత్యగర్థః ప్రతిపన్నో ప్రతిపన్నో వా-ప్రతి
పన్నశ్చేత్ తత్స్వరూపజ్ఞాననివర్త్యత్వాత్ తదజ్ఞానం తస్మిన్ ప్రతీతే న స్యాత్ కథమివ తిష్ఠతి-అ
ప్రతిపన్నశ్చేత్ వ్యావర్తకాశ్రయవిషయజ్ఞానశూన్యమజ్ఞానం కథమనుభూయేత-అ
త విశదస్వరూపావభాసోఽజ్ఞాననిరోధీ-అవిశదస్వరూపస్య ప్రతీయత ఇత్యాశ్రయవి
షయజ్ఞానే సత్యపి నాజ్ఞానానుభవవిరోధ ఇతి-హన్త తర్హి జ్ఞానప్రాగభావేఽపి విశద
స్వరూపవిషయః- ఆశ్రయప్రతియోగిజ్ఞానం త్వవిశదస్వరూపవిషయమితి నకశ్చి

త్యద్వైకల్యాత్యదాప్రాయం స్థాతా రపత్రభూశబ్దౌ - సాధ్యవైకల్యరూపకల్పతే॥ ఆలోకే
తి॥ ఉలూకాది దివాన్ధకారమితి తదనుగమయాహ॥ రూపేతి॥ పరిహరతి॥ అ
త్యత ఇతి॥ ఆదిశబ్దార్థలత్వం- అబాధకాలే తావద్వైషమ్యం రూపానుపలబ్ధివేలా
యాం భావాన్యథాత్వకల్పనాత్ అవగమస్య రసాయ్యదపాదితా- సృష్టిప్రయోజకత్వోక్తేః
కార్యసిద్ధ్యా కారణం కల్ప్యమితి సూత్రాదకానుపపత్తిః నాపి జ్ఞాపకానుపపత్తిః-ఉలూ
కాలోకయోరనాలోకాపేక్షత్వదర్శనాదేతద్గ్రాహ్యవిశేషపరిత్యాగం భవాత్ - ద్రవ్య
త్వంపిధాంతెఽవ్యనుమతమ్ అదూషితత్వాదాగమవకాశ్చేతి॥
౧౦- పరిహరతి అత్రేతి-కేవలోక్తిస్పష్టాంతరతయా-కథమితి జ్ఞాయమానవిరోధం తత్త్వంవి
రోధసామ్యమాహ॥ యస్త్వితి॥ కథం సామ్యమిత్యత్రాహ॥ విషయత్వేనేతి॥ స్వరూపజ్ఞా
ననివర్త్యం స్వరూపావభాసనివర్త్యమ్ - మానధీస్వప్రయోజకం విషయవైషమ్యభా
వాదితివ్యాదయమ్- అవిరోధం శఙ్కతే॥ అథేతి॥ ప్రమాణేన భానం విశదావభాసః-
అవిరోధే సామ్యమాహ॥ హన్తేతి॥ విశదస్వరూపమవచ్ఛేదకం యస్యాస విశదస్వ
రూపవిషయః- విశదస్వరూపస్య ప్రాగభావావచ్ఛేదకత్వం స్వవిషయధీద్వారేణ॥ ఆ
శ్రయప్రతియోగీతి॥ ఆశ్రయజ్ఞానస్యావిశదవిషయత్వమవిశదప్రత్యగర్థవిషయ
త్వం-ప్రతియోగిజ్ఞానస్యావిశదస్వరూపవిషయత్వమభావప్రతియోగిభూతావిశదజ్ఞా
నవిషయత్వం-తద్ధి స్మర్యతే- యస్మాత్ నివర్తకతయాభిమతం విశదస్వరూపవిషయం
మానజ్ఞానం తదభావప్రతియోగి-విద్యమానం త్వవిశదధర్మి ప్రతియోగిజ్ఞానమిత్యర్థః-
ఘటజ్ఞానం నాస్తీతి వదతా ఘటజ్ఞానం స్వవిషయేణ సహ స్మర్యతే- ఘటజ్ఞానవిషయజ్ఞా
నం స్మృతిరూపం విద్యతే- ప్రత్యక్షజ్ఞానం త్వభావప్రతియోగి-న చ స్మృతిరూపణస్యేతి స్వ
విషయరూపత్వనియమ ఇత్యుక్తం భవతి- ఏవం నివర్త్యనివర్తకవిరోధః ప్రతిబన్ధకృతః-అ
తన్నిష్ఠప్రయోగ్యత్వవచ్ఛిన్నతయైవాజ్ఞానసిద్ధౌ హి ప్రతియోగిన్యాపి యస్యాశ్రయ
విషయతయా భావాభావస్య తత్త్వాజ్ఞానస్థితిపరిహారః పరిహారసామ్యం చ స్యాత్ - న చ న

[illegible] స్వరూప [illegible] న కార్యం [illegible]॥

[illegible] అపి చ [illegible] స్వరూప [illegible] అస్తి చేద విద్యాకార్యం [illegible]॥

[illegible] అవ్యక్త [illegible] పూర్వమేవోక్తః॥

[illegible] అపి చ [illegible]

[illegible] యదుక్తమనుమానేనాపి [illegible] జ్ఞానం సిద్ధ్యతీతి తదయుక్తం [illegible]

[illegible] ధర్మ్యధర్మాద్యర్థాభావః [illegible]

[illegible] స్వరూప [illegible]

[illegible]

[illegible] స్వరూప [illegible]

[illegible]

[illegible] — సాధన విరోధః — [illegible] ప్రాగభావాత్ — [illegible] ప్రకాశకత్వ [illegible] ప్రకాశకత్వం [illegible] అజ్ఞానమిత్యాదౌ విరోధ [illegible] ప్రకాశకజ్ఞానం [illegible] ప్రకాశకత్వ [illegible] అపి తు జ్ఞానస్యైవ [illegible] విరోధినిరసనమాత్రం ప్రకాశకత్వమ్ [illegible] ప్రకాశకత్వం [illegible] ప్రకాశకత్వమిత్యర్థః [illegible] పూర్వకత్వాభావాత్ [illegible] మిత్యత [illegible]॥

౧౦౦. [illegible] అజ్ఞానస్య [illegible] జ్ఞానవత్ [illegible] విషయావరణం [illegible] అజ్ఞానత్వాత్ [illegible] విషయావరణం [illegible] అజ్ఞానవిషయావరణత్వాత్ [illegible] జ్ఞానం [illegible] యథా [illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] విరోధి [illegible] ప్రకాశకత్వం [illegible] విషయావరణ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ జ్ఞానస్యైవ [illegible] ప్రకాశకత్వ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ నహి ॥ విరోధినిరాసకత్వం ప్రకాశకత్వం [illegible] ప్రకాశకత్వ [illegible] ॥ అపిత్విత ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥

౧౦౧. [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] — అజ్ఞానం [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] అజ్ఞానం [illegible] ॥ [illegible] ॥ అజ్ఞాన [illegible] ప్రకాశ [illegible] ॥ [illegible] ॥ అజ్ఞాన [illegible]

నాస్తిత్వం జ్ఞానస్య స్వాదసాత్ - ఘటవత్ - బ్రహ్మజ్ఞానావరణజ్ఞానావిషయత్వాత్ - యతో జ్ఞానావరణం తజ్జ్ఞాన విషయమూలం - యథా శుక్తి రాదిః - బ్రహ్మజ్ఞానవిషయత్వే జ్ఞానం జ్ఞానావిషయత్వాత్ - యజ్జ్ఞాన విషయత్వే జ్ఞానం తజ్జ్ఞాన విషయమూలమ్ - యథా శుక్తి రాది - వివాదాస్పదం ప్రమాణజ్ఞానం [illegible] జ్ఞాన [illegible] త్వకం నభవతి - ప్రమాణజ్ఞానత్వాత్ - భవదభిమతాజ్ఞానసాధన ప్రమాణజ్ఞానవత్.

౧౧౧- జ్ఞానం నవస్తుస్వావినాశకం [illegible] విరోధిత్వాత్ [illegible] - యద్వస్తు [illegible] వినాశకం తద్వస్తు [illegible] జ్ఞానస్య [illegible] - యథా [illegible] ప్రభాకరూపజ్ఞానం న జ్ఞానవినాశ్యం ప్రకాశరూపత్వాత్ ఘటవదితి - అథోచ్యతే - బాధకజ్ఞానేన పూర్వజ్ఞానస్య [illegible] దీనాంవినాశో దృశ్యత ఇతి - నైవమ్ - నహి జ్ఞానేన తేషాం వినాశః. [illegible] తేషాం [illegible] - కారణనివృత్త్యా [illegible] - [illegible] తేషాం జ్ఞాననివృత్తి [illegible] - అ[illegible] భయాదీనాం భయాదిహేతు [illegible] జ్ఞాన [illegible] జ్ఞానానాం భయాద్యనివృత్తి [illegible].

౧౦౨- [illegible] పూర్వక [illegible] విశేష [illegible] నాసుమానేనాపిధానరూపాజ్ఞానసిద్ధిః ॥

౧౦౩- [illegible] జ్ఞానా [illegible] - [illegible] వ్యర్థాధికరణత్వాద్య [illegible] - అతో ఽనిర్వచనీయాజ్ఞాన విషయానవాదిదపి [illegible] ॥

౧౦౪- [illegible] విషయః - అభిః [illegible] ప్రతిభాసమాన [illegible]

[illegible] - జ్ఞాననివర్త్యత్వే జ్ఞానత్వే ఽపి జ్ఞేయ [illegible] - మానజ్ఞానం [illegible] ॥ [illegible] ॥

౧౦౧- [illegible] ॥ జ్ఞానమితి ॥ [illegible] - [illegible] ॥ అథేతి ॥ [illegible] ॥ నైవమితి ॥ [illegible] - భయాదేర్భయోత్పత్తి [illegible] - భయాదిః [illegible] నిర్వృత్తిః [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] జ్ఞాననివృత్తిః • [illegible] ॥ [illegible] ॥ అనర్థా ఽనిష్టమానా ॥ [illegible] ఘటా [illegible].

౧౦౨- [illegible] ॥ స్వేతి ॥ [illegible] - అనుమాన దూషణం నిగమయతి ॥ అథేతి ॥

౧౦౩- [illegible] - [illegible] నిగమయతి ॥ అథేతి ॥

౧౦౪ - [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]

యజ్ఞాదినయుజ్యతే కల్పయితుమ్॥

౧౦౫- ముక్త్యాదావపి రజతాది ప్రతీతేః ప్రతీతిబాధేపి తస్మాన్నిత్యబాధేనదావ్య-
ప్యనన్యథాసిద్ధాయాః పదపదార్థయోరనిర్వచనీయత్వ పూర్వమేవేదం రజతం ఇతి ప్రత్యక్షా-
త్ ప్రతీయతఇతి - తస్మాదనిర్వచనీయమితిచేన్న - తత్కల్పనాయా ముక్త్యనన్యథాసిద్ధస్యాన్యథా-
సిద్ధత్వే రజతానియతత్వాత్ - అన్యథాసిద్ధస్యైవ గమకత్వాత్ ప్రతీతి బాధ ప్రతీ-
త్యా నామనుపపత్తేః అత్యన్తాసత్వస్య కారణత్వ మప్యకల్పనాయోగాత్ - కల్ప్యమానం
హి దనిర్వచనీయం కథం నిర్వచనీయమితి ప్రతీయతే-అపితు పరమార్థరజ-
తమిత్యేవ-అనిర్వచనీయమితి ప్రతీయతే త్వన్మతే బాధయోః ప్రవృత్తే రత్యన్తమసతః
అతోఽన్యథాసిద్ధత్వాన్న విరహ ప్రతీతి ప్రవృత్తి బాధకత్వాత్ సమనుపపత్తే
రుపపత్త్యర్థం కల్పితత్వాచ్చ ముక్త్యాదౌ రజతాద్యాకారేణ భానమితి భవతాఽప్య-
ఙ్గీకర్తవ్యమ్॥

౧౦౬- ఖ్యాత్యన్తరవాదినాం దృష్టాన్తమపి కథ్యాఽన్యథాఖ్యాతావప్యత్ర విప్రతి-
పత్తయః - అసత్ఖ్యాతి పక్షే సదాత్మనాత్మఖ్యాతి పక్షే బాహ్యాత్మనా అఖ్యాతి పక్షే స్వ-
స్వవిశేషణమన్యథైకత్వేన జ్ఞానద్వయ మేకత్వేన విషయాధ్యాసపక్షేపి విషయభా-
నత్వేన॥

౧౦౭- కిఞ్చ అనిర్వచనీయం పూర్వం రజతమత్రాసమితి వదతా తస్యోత్ప-
త్తికారణం వక్తవ్యం-న తావత్ప్రతీతిః-ప్రతీతేస్తద్విషయత్వేన తదుత్పత్తేః ప్రాగసత్త్వా-
భావాయోగాత్ - నిర్విషయప్రతీతేరసమ్భవాద్విషయత్వేన విషయోత్పత్తేరేవ మధ్యే
పాతనమ్- అథేన్ద్రియాదికం దోషః తన్న-తస్య పురుషాశ్రయత్వేనాధికరణ కార్య-
స్యోత్పాదకత్వాయోగాత్ - నాపీన్ద్రియాణి తేషాం జ్ఞానకారణత్వాత్ నాపిదుష్ట-

---

త్యర్థేన్॥ (ఇతరః) పూర్వజ్ఞానేన బాధకజ్ఞానేన చేత్యర్థః - పూర్వం నిద్రాఽస్య
త్తరమపి బాధ్యత్వాత్తయేతి॥

౧౦౮- అథ పరమాం విస్తరేణ కథ్యతే॥ ముక్త్యాదిష్విహ॥ అన్యథాఖ్యాతావ-
పి పరస్యాప్యసత్త్వాన్నవారంభానుత్పత్తి-తేనాత్యన్తాన్యథాసిద్ధం ప్రతీత్య
పరాహమిత్యాదిష్వనుభవోఽపి - దూషయతి॥ ఇతి॥ తథాఽన్యథాసిద్ధా
నియతత్వమిత్యర్థ్యా॥ కల్ప్యమానమితి॥ అతో నిరుపాధికమపి దోషస్త్వేత్యర్థః-త్రా
హి॥ కల్పితా ప్రతీతికం ప్రతీతి విషయ నైవ అధ్యాసోఽస్తి తత్రం యథా బాధకే॥

౧౦౯- యథాధ్యాసాఖ్యాతి వ్యతిరిక్తస్యాన్యథాఖ్యాతేః ప్రబలం పరిగ్రహ-
స్యాత్॥ ఖ్యాత్యన్తరేతి॥ ఉక్తం విపక్షే॥ అథవేతి॥ అనదిప్రతీతిం తత్ ప్రవృత్తి
బాధకత్వేనాధ్యాసః-ఇదమితి రజతమన్యథా భానమ్-పక్షంసంస్కారి-అత్ర ఇత్థం జ్ఞానమతః॥
అఖ్యాతిని-జ్ఞానమేకం వాఽనేకం వేతి వికల్పం తత్ర ప్రథమం దూషయతి॥ అన్యది-
తి నయేతి॥ ఉపాదానాధికరణదుర్లభత్వాదితి సముచ్చయకం.

౧౧౦- అథ పూర్వోక్తమభాగాత్తయోత్పత్తిం వివృణోతి॥ కించేతి॥ తత్ర పూర్వమితి
ఇత్యాదికం వాచ్యమిత్యర్థః- ఇన్ద్రియదోషసన్నికర్షః ప్రత్యక్షహేతురిన్ద్రియస

[illegible] ॥

౧౦౮· [illegible] ॥

౧౦౯· [illegible] ॥

[illegible] ॥

౧౧౦· [illegible] ॥

౧౧౧· [illegible]

[illegible] । [illegible] సోమాభావేన [illegible] । [illegible] ప్రతిపత్తి [illegible] । [illegible] అతో యథార్థం రూప్యాదివిజ్ఞానం [illegible] । బాధ్యబాధకభావోఽపి [illegible] । [illegible] । [illegible] వ్యవహారస్య [illegible]

౧౧౮. [illegible]

[illegible]

౧౧౯. [illegible]

నమస్కృతే। తస్మిన్ల్లోకాన్ప్రాణాన్సర్వే తథా నిర్దిశేత్సైనికః। మా ప్రాణాన్ ఉ.కి. సంధ్యస్వస్తిరాహ। నిర్మాణకంఠే కుర్వాణయశ్చేతి మాంసప్రియయోః పాపైః స్వేన కళంకస్య సిద్ధ్యర్థమాశ్చర్యమాయామాత్రేణ మా త్సాపయోద్యానపద్యక్షేత్రస్య తాత్పర్యమాహ - కపటస్య సంకల్పమాత్రేణ ప్రవృత్త్యాయనుకుర్యాత్ తస్య భావనస్య సంకల్పాదేః కృత్వా సర్వసంహారకత్వం మనపద్యక్షేత్రస్య తాత్పర్యం సర్వతః పరత్వమాత్మనః సూక్ష్మత్వం యత్సర్వమాత్మని వ్యాప్తం జగం తస్మిన్ లోకాన్ నర్తయతి సేనా కర్మవశాత్ ప్రకృతి కర్మపరతంత్రతయా పాతకి - అపకారాదిషు కపాలమాస్యవ్యక్తః స్వదేహాంతరగమన రాజ్యభ్రంశకత్వాదయశ్చ కుత్సితఫలదాః కపాల దేహాభిమానసంపన్న నరకాంతరప్రవృత్తిరప్యస్తి॥

౧౧౧ - కిరణాకాశాదౌ సదసత్కర్మవశాత్ సంభవంత్యాకాశే తత్త్వాః శబ్దాదిః ప్రాయేణ పరాజితాః కర్మణా సమస్తకర్మణః ప్రాప్తా తేజసా ప్రకాశితం శబ్దం కిరణప్రకాశ ఇతి పాఠే యత్నే పరివర్తం వర్ణయతి తారకాదిమార్గాన్ సర్వాత్మనా స్వరూపేణ కర్మణా పరిశేష పతితేన తస్యాయన సమాప్తిం కల్పయతి పాపాపాయే నాశకాన్ కర్మణి కర్మానుష్ఠాన సంపన్న సంసారాయ నరకప్రవేశాయ కర్మణా తథా॥

౧౧౨ - జపాకుసుమ కుమారపదాంతర్గతకర్మ మతిరివ తద్వర్గాణి యాతనయా తత్ ఇతి కర్మణః జపాకుసుమ ప్రకాశితాని స్వర్గాద్యర్థం సంయుక్తాన్యుపకరణాని అత్ర ఇతి కర్తవ్య వస్తు వ్యవహారః॥

౧౧౩ - మరీచికాజలకాశే సంసారః ప్రవృత్తిస్వరూపస్య సంసారస్య మానసాదక్షిణా యథా సుఖదుఃఖాని ప్రవృత్తి కర్మణా కర్మాణి ప్రాప్తాన్ తాని కర్మాణి కర్మ తత్ర ప్రవర్తకమ్॥

విషయః॥ ప్రాణత్రాణమాహ॥ మాంసేతి॥ తదర్థమాహ॥ పాపస్యేతి॥ కల్పకల్పనా జడ స్వభావానాం కపటమాత్రాదిప్రకృతిర్భావః - కథం తత్ప్రాయశ్చిత్తాదికర్తవ్యత్వమాహ॥ అపవదతీతి॥

౧౧౧ - కిరణాదౌ సర్వత్ర ప్రకృతత్వం ప్రతిపాదయతి॥ కిరణేతి॥ అస్మిన్నర్థే కృత్స్నాతిశయతా॥ నిర్దోషమాతేనత్వాత్॥ మార్గస్య కర్మణః ప్రమాణత్వాదికర్తవ్యతామాహ॥ ప్రాహ తేతి॥ యథా దీపకలాపాన్ కర్మణః కర్మకర్తృత్వాదయాం మనుష్యాణామపి కర్మకథనం తస్మిన్ దహనేన కర్మణాం ప్రాపకత్వం కర్మణః - మాయామయమేవ సంసారః కర్మణాం కర్మ ప్రకృతమ్ - ఇదం సర్వమాత్మైవ తత్త్వమ్.

౧౧౨ - జపాకుసుమేతి కర్మసంయోగాత్ కుతర్కాదయః కర్మణాం॥ జపేతి॥ అత్ర మాయాశక్తిః కర్మణాం ప్రకృతిః॥

౧౧౩ - మరీచికాజలద్వయమాహ॥ మరీచికేతి॥ అపవర్గ స్వదేశయోర్మధ్యే స్వాహాకారనమస్కారాదయః కర్మణాం ప్రసిద్ధాః మాంసప్రియాః కర్మణాం కర్మపర్యవసానమ్.

౧౧౪. అలాతచక్రేతి అలాతస్య [illegible] ॥

౧౧౫॥ [illegible] ॥

౧౧౬. [illegible] ॥

౧౧౭. [illegible]

---

౧౧౪. అలాతేతి ॥ [illegible]

౧౧౫. [illegible]

౧౧౬. [illegible]

౧౧౭. [illegible] ॥ [illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥

౧౧౮. అతస్సర్వం విజ్ఞానజాతం యథార్థమితి సిద్ధమ్ [illegible] ॥

౧౧౯. అథవా [illegible] ఇతి [illegible] ॥

౧౨౦. [illegible] ప్రతిషిద్ధమితి వదన్ - [illegible] అనధిగతత్వాత్ [illegible] అన్యతే నహి [illegible] ఇతి వదన్ ॥

[illegible] ॥

౧౧౮. [illegible] అత ఇతి ॥ [illegible] ॥ అథ [illegible]

౧౧౯. అథవేతి ॥ [illegible] ఇతి - [illegible] ॥ [illegible] ॥

౧౨౦. అథ [illegible] ॥ [illegible] అనధిగతత్వాత్ [illegible] - [illegible] ఇతి - [illegible] ॥ [illegible] - అన్యతమితి [illegible] ॥ [illegible] ఇతి [illegible] - ఏవం [illegible] ఏవ [illegible] ఇతి [illegible] - [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] - [illegible] ఇత్యర్థః ॥ ఏవమితి ॥

౧.౨౧. నానుపాదానస్యానుపాదానత్వాదానిత్యత్వాభావాదిపదపదార్థావిదవిద్యాస్థితి
మయా - ఉత్పత్తి వేళాయాం తత్త్వదృష్టాభిహితయోశ్చిత నిత్యత్వయోరభ్యస్తా నా
నిత్యయా తేదిత్యుపపత్తియా తే తమశ్చబాధితయేత్యస్య ప్రకాశ ప్రతిపాదన పరత్వా
త్ తస్యానిత్యస్య - నాతిరిక్తస్య చిత్యతపద నిర్వచనీయతో ద్యతే తదనంతరం నాలపితే
ఉపపాద్యతామితి వదనాత్ - అతిరిక్తమజ్ఞాభిహితమజ్ఞాననిత్యాచ్చిత్త్వం నిత్యం
తదాపనయన్నతే అవ్యక్తమక్షరలీయతే అక్షరం తమసిలీయత ఇతి - తత్త్వం తమశ్చ తే
నానిత్యప్రత్యుపస్థితిరూపాయాః ప్రకృతేః నామ్నోపస్థాప్యతే అజ్ఞానమాయా స్తు ప్రకృతిం
విద్యాదితిమాయా శబ్దేనాభిధానాద నిర్వచనీయత్వమితి చేత్ - నైతదేవం మాయాశబ్ద
స్యానిర్వచనీయవాచిత్వం తత్ప్రసిద్ధమితి - మాయా శబ్దస్య మిథ్యావాచ్యత్వేనానిర్వచ
నీయవాచిత్వమితి చేత్తదపి నాస్తి - నహి సర్వత్ర మాయాశబ్దో మిథ్యావిషయః - ఆసురరా
క్షసాస్త్రాదిషు సత్యేష్వపి మాయాశబ్ద ప్రయోగాత్ - యథోక్తం తేన మాయాశత
సాం చతుర్విధ సా కా మా సా బాలస్య రక్షతా దేహం మైకైకశ్యేన సూదితమితి - అతో
మాయా శబ్దో విచిత్రార్థకరాభిధాయీ - ప్రకృతేశ్చ మాయాశబ్దాభిధానం విచి
త్రార్థ సర్గకరత్వాదేవ। అస్మాన్మాయీ సృజతే విశ్వమేతత్తస్మింశ్చాన్యో మాయయా
సన్నిరుద్ధ ఇతి మాయా శబ్ద వాచ్యాయాః ప్రకృతేర్విచిత్రార్థసర్గకరత్వం దర్శి
యతి। పరమపురుషస్య చ తద్వత్త్వామాత్రేణ మాయి త్వముచ్యతే నాజ్ఞత్వేన - జీవస్యైవ హి
మాయయా నిరోధః శ్రూయతే తస్మింశ్చాన్యో మాయయా సన్నిరుద్ధ ఇతి అనాదిమాయయా
సుప్తో యదా జీవః ప్రబుధ్యత ఇతి చ - ఇన్ద్రో మాయాభిః పురురూప ఈయత ఇత్యత్రాపి విచిత్రాః శక్తయోఽభిధీ
యన్తే అత ఏవ హి భూరి త్వష్టా రాజతి ఇత్యుచ్యతే - నహి మిథ్యాభూతైః శక్తిభిరాజతే
మాయాయా దరత్వ యేత్యత్రాపి గుణమయీత్యేవ పదనాత్త్రైవ త్రిగుణాత్మికాయాః ప్రకృతిరుచ్య
త ఇతి న శ్రుతిః ప్రకృతపదనిర్వచనీయాజ్ఞాన ప్రతిపాదనమ్॥

౧.౨౧. నానుపాదానేత్యాది॥ అనాదిత్వపరం ప్రమాణ నత్వనుపాదానత్వమితి వచనం యథాప
రత్వ ప్రమాణానామనిర్వచనీయత్వపరత్వమితి మాన్యనిత్యాహ ఉత్పత్తి ఇతి - తార్థ్యద్వేన
వేళ ప్రత్యుపస్థితేరతద్వదోపి తదర్థ నాశ్రాయతేఽత్యర్థః॥ తమశ్శబ్దేతి॥ తమ అనాది
తివ్యాప్తమితరోక్తిః - తావన్నరమా॥ తదనంతరమితి॥ నహ్యనిర్వాచ్యత్వం శబ్దాదు ది
తిభావః - తమసోఽనిత్యపపత్తిత్వ మునిపాదయతి॥ ప్రకృతిరితి॥ చోదయతి॥ తస్యమితి॥ పరి
హరతి॥ నైతదితి॥ ఇతి పూర్వోక్తేః - శబ్దేతి॥ మాయేతి॥ విచిత్రాత్॥ తదపీతి॥ మిథ్యాత్వ
మేవ నాస్తి తథా పరమోపి శ్రీ ఖారాదిమాయాపత్త్యా నిర్వాచ్యమర్థ ఇతి భావః - తద
త్రా ప్రకృతివదయత్వేనామాయా॥ అసురేతి॥ యథేతి॥ నహి తజ్జ సత్యశక్త్యద్రిత్యేష్వ ఇ
తి భావః - తద్యాన్యర్థమాయా॥ అత ఇతి॥ తంస్ఫుటయతి॥ అస్మాదితి॥ విచిత్రానామ ర్థ
త్వాద్ సర్గకరత్వమాశ్రయత్వం విషయనీయత్వం - మాయాశబ్దో మాయశ్చ త్వనా
చీతి తస్యమాయత్వాత్ - మాయిత్వం తేషితరామిత్యాహ॥ పరమేతి॥ వ్యావర్త్యాంశవిస్పష్టా
తి॥ జీవస్యైవేతి॥ మాయాభిరితి బహువచనస్యార్థత్వముపపత్త్యాహ॥ విచిత్రాః శక్తయ
ఇతి॥ నమేతి॥ స్ఫుటమ్॥

౧౨౨- నాప్యైక్యోపదేశానుపపత్త్యా సత్యత్వమపీతి జీవపరయోరైక్యోప దేశోఽపి సర్వస్య సత్యత్వే నత్వసంభవాత్ సకలజగత్స్థితి వినాశహేతుభూతే సచ్ఛబ్దావక తే ప్రకృతే బ్రహ్మణి విరుద్ధాజ్ఞానపరికల్పనాహేతుభూతా కాచిదప్యనుపపత్తిర్దృశ్యతే ఐక్యోపదేశస్తు ఆత్మశబ్దేనాపి జీవశరీరకస్య బ్రహ్మణ ఏవ వాచ్యత్వాదుపపన్నతరః అనేన జీవేనాత్మనాను ప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణీతి సర్వస్య వస్తునః పర మాత్మపర్యన్తస్యైవ హి నామరూపభాక్త్వ ముక్తమ్ - అతో న బ్రహ్మాజ్ఞాన పరికల్పనమ్ ॥

౧౨౩- ఇతిహాసపురాణయోరపిన బ్రహ్మాజ్ఞానవాదః క్వచిదపి దృశ్యతే ననుజ్యో తీంషి విష్ణుర్భువనాని విష్ణుర్వనాని విష్ణుర్గిరయోదిశశ్చ నద్యస్సముద్రాశ్చ స ఏవ స ర్వం యదస్తి యన్నాస్తి చ విప్రవర్యేతి బ్రహ్మైకమేవ తత్త్వమితి ప్రతిజ్ఞాయ జ్ఞానస్వరూ పో భగవాన్ యతో సావశేష మూర్తిర్న తు వస్తుభూతః తతో హి శైలాబ్ధిధరాదిభే దాన్ జానీహి విజ్ఞానవిజృమ్భితానీతి శైలాబ్ధిధరాదిభేదభిన్నస్య జగతో జ్ఞానైకస్వరూప బ్రహ్మాజ్ఞాన విజృమ్భితత్వమభిధాయ యదా తు శుద్ధం నిజరూపి సర్వకర్మక్షయే జ్ఞాన మపాస్తదోషం తదాహి సఙ్కల్పతరోః ఫలాని భవన్తి నో వస్తుషు వస్తుభేదా ఇతి జ్ఞానభూతస్యైవ బ్రహ్మణః స్వస్వరూపావస్థితివేలాయాం వస్తుభేదాభావ ప్రదర్శనేనా జ్ఞాన విజృమ్భితత్వమేవ స్థిరీకృత్య వస్త్వస్తి కిం కుత్రచిదాదిమధ్యపర్యన్తహీనం సతతైక రూపం । యచ్చాన్యథాత్వం ద్విజయాతి భూయోన తత్తథా తత్ర కుతో హి తత్త్వమ్-మ హీ ఘటత్వం ఘటతః కపాలికా కపాలికా చూర్ణ రజస్తతోఽణుః - జనైస్స్వకర్మస్తిమి తాత్మనిశ్చయైరాలక్ష్యతే బ్రూహి కిమత్ర వస్తు - ఇతి శ్లోకద్వయేన జగదుపలబ్ధి ప్రకారే ణాపి వస్తుభేదానాం సత్యత్వమపాద్యతస్మాన్న విజ్ఞానమృత ఇతి ప్రతిజ్ఞాతం బ్ర హ్మవ్యతిరిక్తస్యాసత్యత్వముపసంహృత్య విజ్ఞానమేకమితి జ్ఞానస్వరూపే బ్రహ్మణి భేద దర్శన నిమిత్తాజ్ఞానమూలం నిజకర్మైవేతి స్ఫుటీకృత్య జ్ఞానం విశుద్ధమితి జ్ఞానస్వరూ

౧౨౨- ప్రత్యక్షానుపపత్త్యాదన్యతః ॥ నాపీతి ॥ ఉపపాదయతి ॥ నహీతి ॥ అర్థా పత్త్యాసనుపపత్తిః శ్రుతార్థేనానుపపత్తిరిత్యభిప్రాయేణ తచ్ఛబ్దావగతవిశేషణాన్యత్రా పి- కథం నిర్వాహ ఇత్యత్రాహ ॥ ఐక్యేతి- ముఖ్యత్వస్తరభంగః- కథం తదిత్యత్రాహ ॥ అనేనేతి ॥

౧౨౩- ఉపబృంహణయోస్తదప్రతీతిమాహ ॥ ఇతీతి ॥ చోదయతి । నన్వితి ॥ ప్రతిజ్ఞాయేతి ॥ బాధే సామానాధికరణ్యమ్ ఉపరిమిథ్యాత్వోక్తేరితి భావః- విపధం జ్ఞాయతే నే నేతి- విజ్ఞానమవిద్యానన్తమనాసమాః అపాస్తదోషమితి వక్ష్యమాణత్వాత్ విజ్ఞాన దాదియోగాద్భేదా విజృమ్భితానీతిహి నిదర్శనత్వం యదేతి వ్యతిరేకముఖేన వివరణ మిత్యర్థః- శుద్ధం నిజరూపి అవిద్యాతత్కృతభేద దృష్టిరహితం అపాస్తరాగాదిదో షం సఙ్కల్పతరోర్భేదో నేతి సఙ్కల్పో విద్యాఅవిద్యాత మస్యమూలం బీజ మితి రాగాద్యాయే ప్యుక్తమ్- వస్తుభేదా ఆకారభేదాః- వస్త్వస్తీత్యర్థస్వరూపో క్తిః- మహీత్యుదాహరణం- స్వకర్మతిమిరంతత్త్వజ్ఞైః అజ్ఞైరపీతి భావః- తస్మాదితి ఉప సంహారః- సదాతీయాభావమాహ ॥ విజ్ఞానమితి ॥ స్వగతం నిత్యమితి జ్ఞానమితి- విశుద్ధం విమలమ్- అవిద్యాభేద రహితం ఏకం సజాతీయమితి సజాతీయవిజా

చస్య బ్రహ్మణః స్వరూపం విశోధ్య సద్భావవిశంభవతో మయోక్తమితి జ్ఞానస్వరూప
స్య బ్రహ్మణ ఏవ సత్యత్వం నాన్యస్య అసత్యస్య చానర్థత్వమవతి స్య భువనాదేః సత్యత్వం
వ్యావహారికమితి సత్యత్వం వోపపన్నమితి వ్యాఖ్యానదేశో దృశ్యతే॥

౧౭౪. నైతదేవమ్. అత్ర భువనకోశస్య వినిర్గమం స్వరూపముక్త్వా పూర్వము
నుక్తం స్వరూపాన్తరం సంక్షేపతః స్మార్యతా మిత్యారభ్యాభిధీయతే చిదచిద్వి
శేషజగతి చిదంశో వాఙ్మనసాగోచరః స్వసంవేద్య స్వరూపభేదో జ్ఞానైకాకారతయా
స్పష్టపాత్ర్యభేదో ఽవినాశిత్వే నాస్తిశబ్దవాచ్యః అచిదంశస్తు చిదంశకర్మనిమిత్త
పరిణామభేదో వినాశిత్వా న్నాస్తిశబ్దాభిధేయః. ఉభయస్య పరబ్రహ్మభూతవాసుదేవశరీర
తయా తదాత్మకమిత్యేతద్రూపం సంక్షేపేణాత్రాభిహితమ్॥

౧౭౫. తథా హి యదమ్బు వైష్ణవః కాయ స్తతో విప్ర వసున్ధరా. పద్మాకారా
సముద్భూతా పర్వతాబ్ధ్యాది సంయుతేత్యమ్బునో విష్ణోశ్శరీరత్వేనామ్బు పరిణామభూ
తం బ్రహ్మాణ్డమపి విష్ణోః కాయః తస్య చ విష్ణురాత్మేతి సకలశ్రుతిగతతాదాత్మ్యోపదేశో
పబృంహణరూపస్య సామానాధికరణ్యస్య జ్యోతీంషి విష్ణురిత్యారభ్య వక్ష్యమాణస్య శ

తీయ విరహానువాదః ఏకమిత్యాద్యపదేశాచ్ఛబ్దాశ్చ స్తాత్ర్యవరా ఇత్యర్థః॥ సద్భావ ఇ
తి॥ న పరమంతమితి భావః సంవ్యవహారభూతం పరమంతాద్వ్యవహారాహభేదం భువనే
నాధిష్ఠానత్వయాభ్యహితం తత్రైహేతు రవిద్యేత్యుక్తమిత్యర్థః.

౧౭౬. పరిహరతి॥ నైతదితి॥ అత్ర ప్రకరణశాస్త్ర తాత్పర్యవిరోధాః ప్రవం
చస్య ధర్మిగ్రాహక విరోధశ్రుతివిరోధా విశేషావశేష మూర్తి ర్భగవానిత్యాదిపద
లక్షణాచానుసన్ధేయా. అత్ర జ్ఞానపదస్య శబ్దయోరాత్మానాత్మవిషయత్వమస్తినాస్తి
సత్యాసత్యాది శబ్దానాం చ తద్వచరత్వమభిమతం తత్ర నాస్త్యసత్యాది శబ్దానాం పరి
ణామిత్వా పరిణామిత్వే నిమిత్తే నతు జ్ఞానబాధ్యత్వా బాధ్యత్వే ఇతి మహీఘటత్వమి
త్యాదిభిరవగమ్యతే. పరిణామిత్వస్య నాస్త్య సత్యాది శబ్ద ప్రవృత్తినిమిత్తత్వేన కథ
నంశ్రుతిష్వేతద్విషయేదృశ శబ్దానామైతదర్థ్యజ్ఞాపనార్థమ్ అజ్ఞానాది శబ్దశ్చ నా
నిర్వాచ్యపరః. అపితు కర్మపరః సర్వక్షయేనిజకర్మభేదాత్యాదిభిరైకార్థ్యాత్ ॥ అ
త్రేతి॥ అత్ర ద్వితీయేంశే॥ వినిర్గమమితి॥ మిథ్యాత్వైవవక్షాయాం నిస్తరో క్తిరయుక్తేతి
భావః। అనుక్తమిత్యుక్త్యా సంక్షేపతత్ర్యదాసః వక్ష్యమాణ మాదిభరతచరితం వివ్యనస్య తస్త
తః రూపాన్తరం వియుక్తరూపం సంస్పృష్టరూపం హ్యుక్తం సంక్షేపస్త్వర్థశరీరమాహ॥
చిదచిదిత్యాదినా॥ ప్రత్యస్తమితేత్యాదిగ్రన్థమభిప్రేయ స్నాహ॥ వాఙ్మనసేతి॥ భేదని
షేధార్థమాహ॥ అస్పష్టేతి॥ మనుష్యత్వాదిపిణ్డాభస్మాద్యవస్థానుసవ్యూర్వ శరీరిణా
జీవస్య దేవాః. నతిభేదం సర్వావస్థమపి పరదేవామిత్యభిప్రాయేణాహ॥ తథయంత్వితి॥
ఏతద్రూపముభయరూపమ్.

౧౭౭. ఉక్తముపపాదయతి॥ తథా హీతి॥ సామానాధికరణ్యనిబన్ధనజ్ఞాపనా
యసమష్టివిషయం పూర్వశ్లోకముపాదత్తే॥ ఇదంత్వితి॥ బ్రహ్మాణ్డమపీతి. ఏవం హి బాల
దశాయాం శరీరస్యయుక్తత్వేచ నైక్యమితి భావః. అత్ర సామానాధికరణ్యాత్ప్రత్రియా
జనమాహ॥ సకలేతి॥ న పర. సమష్టివిషయగ్రన్థే వ్యష్టిః. పరదేహత్వాభగమః వ్యష్టిప

శరీరాత్మభావఏవ నిబన్ధనమిత్యాహ । అస్మిన్ శాస్త్రే భాగవతమస్యైతదసత్యముక్తం తాని
సర్వాణితత్త్వాని తత్త్వజ్ఞైస్తైర్వా రేషనుః - సవిశేషత్వభూతాత్మా విశ్వరూపో ఽయమ[illegible]
ఽస్యాయమితి తద్విదం శరీరాత్మభావాంతరం తాదాత్మ్యం సామానాధికరణ్యేన ఉపాదిశ
తి జ్యోతింషి విష్ణురితి అహం ప్రత్యక్తం నాస్త్యాత్మకం చ జగదస్తు గతం వస్తు విష్ణోః
రూపం యతోయామిస్త్వాత్మకమిత్యుక్తమ్ - ఇదముపాధికమిదం నాత్మత్వకమన్యచనాస్త్య
త్మకతేః సాంగయమిత్యాహ - జ్ఞానస్వరూపో భగవాన్యతో సావితి అశేషమూర్తిర్జ్ఞా
త్మనావస్థితస్య భగవతో జ్ఞానమేవ స్వాభావికం రూపం న దేవమనుష్యాదివస్తురూపం
యతఏవం తతఏవ నాగనగాదిదేవమనుష్యశైలాబ్ధిధరా దయశ్చ తద్విజ్ఞాన విజృంభి
తాః - తస్యజ్ఞానైకాకారస్య స్వతో దేవాద్యాకారేణ ప్రత్యక్షైరితి భ్రాన్త్యనుసన్ధానమూ
లాః దేవాద్యాకారానుసన్ధానమూల కర్మమూలా ఇత్యర్థః - యదితుజ్ఞానం వస్తు
తో బుద్ధికర్మానుగుణపరిణామాన్వదస్తు తస్య వాస్తి శబ్దాభిధేయమ్ - ఇతరదస్తి శబ్దాభిధే
యమితి స్యాత్ వక్తుం భవతి - యదేవనిత్యస్వభావతయా విశుద్ధం నిజరూపమితి - యద్యైకజ్ఞానైకా
కారమాత్మవస్తు దేవాద్యాకారేణ స్వాత్మనైవ భ్రాన్త్యనుసన్ధానమూలసకలకర్మక్షయాద్వి
శోధనం పరిశుద్ధం నిజరూపీభవతి తదా దేవాద్యాకారేణ క్షేత్ర త్యాగాత్ కల్పనామూలకర్మ
ఫలరూపాన్యద్యోగార్థావస్తుమవస్తుభేదాః భవన్తి యదా దేవాదిరూపవస్తుస్వాత్మీయా
భిమతేషు తద్భోగ్యభూతాదివమనుష్యశైలాబ్ధిధరాదివస్తుభేదాస్తైర్న స్వాల్పభూతకర్మ
సునష్టేషు సనప్యనిత్యవిద్యాసు [illegible] తదా [illegible] తస్మాత్ [illegible] స్తి శ
బ్దాభిధేయమితరస్య సర్వదా విజసిద్ధజ్ఞానైక స్వరూపత్వేనాస్తి శబ్దాభిధేయత్వ
మిత్యర్థః ప్రతిక్షణమన్యథా భావితయా [illegible] దేవాదివస్తు
నో నాస్తి శబ్దాభిధేయత్వమిత్యాహ - వస్త్వస్తికిమితి అస్తి శబ్దాభిధేయో హ్యాద్యమధ్య
పర్యన్తహీనః నిత్యైకరూపపదార్థ ఏవ స్యాత్ దాదిపినాస్తి బుద్ధ్యనర్హా [illegible] అపి

పంయగ్రన్థేనా పీత్యాహ॥ పూర్వమితి॥ శ్లోకార్థమాహ॥ తద్వదమితి॥ పంగత్యర్థం
చతుర్థపాదార్థమాహ॥ అత్రేతి॥ జ్ఞానేత్యాది॥ లోహితోష్ణీష ఋత్విజః ప్రచర
న్తీతి వద్విశేషణవిశేషణేతాత్పర్యం నృసింహమూర్తిర్భగవాన్ శ్వేత ఇతివత్ప్రద్వార
కం జ్ఞానస్వరూపత్వం॥ దేవమనుష్యేతి॥ శైలాబ్ధ్యాదిశబ్దః ప్రదర్శనార్థ ఇతిభావః -
కథం తైర్విద్యధినమూలకత్వం సర్వకర్మక్షయోఽసజకర్మఫలమితి వ్యుత్పత్త్యభావత్వాన్నాహ॥ దేవా
దీతి॥ ప్రతిక్షణేత్యర్థః - విజ్ఞానవిజృమ్భితస్య ఫలితార్థమాహ॥ యదాత్వితి॥ తదేవ
వ్యాఖ్యాతి॥ వ్యతిరేకముఖేనేతి॥ పూర్వపక్షరూపజనాయా మూలజీవనిత్యం దోషం
శరీరసహితం- పరిశుద్ధం రాగాదిరహితం - నిజరూపిత్వమితి స్వరూపమ్- సజ్జ్ఞాన
శబ్దార్థమాహ॥ దేవేతి॥ కథంవస్తుభేదః కర్మఫలం సుఖాదిహి తత్ఫలమిత్యత్రాహ॥
భోగ్యార్థ ఇతి॥ భోగ్యరూపత్వాదితిభావః - ఏవమన్వితేషు పదేషు వ్యాఖ్యేయేషు శేషవాక్య
స్యార్థమాహ॥ యేవేదాదిష్వితి॥ సత్యమన్యస్త వస్తు శబ్దో దహవిశిష్టాత్మపర ఇతి భా
వహి వ్యతిరేకం స్పష్టయతి॥ తతస్మాదితి॥ నహి కారణాభావే కార్యాభావః - ఫలితార్థమా
హ॥ ఇత్యాదితి॥ అత్మనోఽస్తి శబ్దవాచ్యత్వే హేతోరపి ఫలితత్వమాహ॥ ఇతరస్యేతి॥ అ
నన్తరగ్రన్థస్యార్థమాహ॥ వస్త్వితి॥ శబ్దయోజనాక్రమేణ మధ్యమాహ॥ అస్తిశబ్దేతి॥

మ్, కిఞ్చిత్కృత్యం తథా భూతం సదృష్టచరమ్, తతః కిమిత్యతాహ యథాప్యాసత్త్వాత్త్వ
మితియద్వస్తు ప్రతీతం తన్న తథాత్వం యాతి తదుత్తరోత్తరావస్థా ప్రాప్త్యా పూర్వ
పూర్వావస్థాం జహాతీతి యస్య పూర్వావస్థా సోత్తరావస్థాయాం న ప్రతీతి సన్ధానమస్తి
అతస్సర్వదా తన్నరనాస్తి శబ్దాభిధేయత్వమేవ తథాప్యుపలభ్యత ఇత్యాహ - ఘటాదుట
త్వమితి - స్వకర్మణా దేవ మనుష్యాదిభావేన స్థితానామాత్మనాం నిశ్చయైః స్వభోగ్య భూతము
ద్వస్తు ప్రతీతం యన్న తథా భూతమాలక్ష్యతే అనుభూయత ఇత్యర్థః ఏవం సతి కిముద్యం
ద్వస్త్వస్తి శబ్దాభావాదిమధ్యకర్మస్తంహితం సతతైకరూపమూలతీతమస్తి కింవస్త్వస్తి
త్యాహ యస్మాదేవం తస్మాజ్జ్ఞానస్వరూపాత్మవ్యతిరిక్తమచిద్వస్తు తదాదిత్యత్వం
తత్వాస్తి శబ్దవాచ్యం న భవతీత్యాహ - తస్మాన్నవిజ్ఞానమృత ఇతి - అత్రాయు సర్వత్రైజ్ఞ
నైకాకారతయా దేవాదిభేద ప్రత్యనీకస్వరూపోపిదేవాది శరీర ప్రవేశహేతుభూ
తస్వకర్మ విచిధకర్మమూల దేవాదిభావభిన్నాత్మ బుద్ధిభిస్సన్తతేన రూపేణబహుధాను
సంహిత ఇతి ప్రత్యవాను సన్ధానం వాత్మస్వరూపప్రియుక్తమిత్యాహ - విదా నచేత
ఏతి - ఆత్మ స్వరూపస్య కర్మరహితం తదేవమలరూపం ప్రకృతిస్పర్శరహితం తతశ్చ
తత్ప్రయుక్తశోకలోభమోహాద్యశేషహేయగుణా సంగ్యవచనా పచయా నహా
విద్యుతం తదేవ హై కరూపం తత్ప్రభావసు దేవ శరీరమితి తదాత్మకస్య - అతఏవాత్మనస్య
తస్య భవనగ్రథావాదిత్యాహ - జ్ఞానంవిశుద్ధమితి - ఏవం తస్యైకరూపతయా సర్వదా
స్తిశబ్దవాచ్యః అచిదం తస్తు తత్పరిణామిత్వేన సర్వదానాశకత్ప్త ఇతి పూర్వాచానా

తద్దార్థమాహ॥ అచిద్వస్త్వితి॥ ఉత్తరార్ధస్యశఙ్కామాహ॥ అతఇతి॥ వర్తమానసిద్ధత
స్యఫలమాహ॥ ప్రతీతమితి॥ భూయశ్చేతి॥ ఉత్తరార్ధమాహ॥ ఉత్తరేతి॥ తతోత్రిత్య
స్యార్థమాహ॥ ఇతీతి॥ కుతో హితత్వమిత్యస్యార్థమాహ॥ నప్రతిసన్ధానమితి॥ తత్త్వేతి
స్వభావః కుతశ్శబ్దః ప్రమాణప్రతిషేధక ఇతిభావః. మహీఘటాదిబహిఘటత్వం యా
తీత్యనుషఙ్గః కర్మణః ప్రాగభావః స్తైమిత్యహేతుత్వమాహ॥ దేవేతి॥ స్తిమితః ప్రతిబ
ద్ధః - చాతుష్షజ్ఞానమాత్రత్వ్యదాపాయమాహ॥ అనుభూయత ఇతి॥ అర్థశబ్దార్థమాహ॥ ఏ
వంసతీతి॥ ఫలితమాహ॥ నహితి॥ వస్తుమహీతి శ్లోకద్వయస్యైకవాక్యత్వం పూర్వోప
క్రాన్తజనాయామర్ముక్తమ్ అనన్తర శ్లోకపూర్వార్ధం వ్యాచష్టే॥ యస్మాదితి॥ తస్మాదేవ
ంగామిత్యస్యమిథ్యాత్వాదితి భావః- ఉత్తరార్ధం వ్యాచష్టే॥ అత్మాత్వితి॥ బుద్ధిశబ్దే
నచిత్తశబ్దో వ్యాఖ్యాతః ఉపాధివిగమే కేవలాత్మస్వరూపమితి శంకాయా మనన్తరం
వ్యాచష్టే॥ అత్రేతి॥ విశుద్ధశబ్దార్థమాహ॥ కర్మేతి॥ విమలశబ్దవ్యాఖ్యానమమల రూపే
తి- విభూయత ఏవ భూతాత్వశరీరమితి తన్నిదానాదితి భావః- ఉపచయాపచయాభా
వం భావయత్వం తద్భావాతికం నిరవయవంతతో వృద్ధ్యాదిరహిత మిత్యర్థః సామా
నాధికరణ్యార్థమాహ॥ తచ్చేతి॥ నైత్యాదికంవ్యాచష్టే॥ అతఇతి॥ హేతుత్వం గమ్యం
యత్తశ్శబ్దస్య హేతుపరత్వేనాసు దేవాదిత్యధ్యాహారః - జ్ఞానస్వరూపోయదాత్మేతి
శ్లోకాదిభిర్వ్యాఖ్యానాన్ సిద్ధత్వాదిసాధక శ్లోకద్వయమ్ అసాధారణంవిజ్ఞానమితి
సార్ధశ్లోకస్యాసాధారణ ఇతి విభాగః నమరణాదిత్యనన్తర శ్లోకార్థః తత్రైతథాశబ్దా
ర్థమాహ॥ చిదంశ ఇత్యాదినా॥ అన్యదు పేక్షితస్తమన్యదాప నాంవ్యాఖ్యాతమిత్యర్థః॥

స్తిశబ్దాభిధేయః ఏవంరూపముదితమవిద్యాత్మకం జగద్వ్యాపకం శరీరం తదాత్మకమితి జగ ద్వ్యాధారత్వం సమ్యగుక్తమిత్యాహ సద్భావపి వమితి అతోనిత్యమనిత్యమితి యదస్తి యదన్యాపీతి పరిణామస్యైవ సంహారః ఏతజ్జ్ఞానైకాకారస్వరూపసముద్బోధక స్వరూపభావమత్రావిద్యాత్మకపరిణామం దేవమనుష్యాదిరూపేణ సమ్యగ్వ్యవహారా ర్హత్వం సత్యత్వేనైకత్వేన ప్రతీయమానమిత్యాహ-ఏతత్తు యదితి-దేవతిర్య ఙ్మనుష్యాదిః సర్వభూతరూపం బుద్ధ్యా సమ్యగ్రోచ్యమానమస్యాయాం ఇత్యాదిశబ్దా త్ర దృష్టం పరాదిభోగఫలాని తేషామిహ-జగదాధారత్వజ్ఞానప్రయోజనం మోక్షోపాయమితి మిత్యాహ-యచ్చైతద్భువనగతం యదాలోక్యం సర్వం తత్రివిధం హితప్రకరణపక్షః - జ్ఞానైకత్వేత్యర్థం సమవలం సద్రూపం తన్మాత్రత్వేన హి యోనవాసుదేవమితి॥

౧౨౬. అత్ర నిర్విశేషే పరే బ్రహ్మణి శాస్త్రీయే సదసదనిర్వచనీయేఽజ్ఞానే జగతః కల్పితత్వేన చానుగుణం కిఞ్చిదపి పదం న దృశ్యతే-అస్తి నాస్తి శబ్దాభిధేయం యదవిద్యాత్మ కత్వం జగత్పరమస్య శరీరస్య పరస్య బ్రహ్మణో విస్తారః తదాత్మకత్వేన తదాత్మ కం జ్ఞానైకాకారస్యాత్మస్వరూపాది వివిధాకారానుభవే అవిద్యాకారమపరిహార్య స్తుయ్యాత్మజ్ఞాన విరోధిత్వేన జ్ఞానాత్మకత్వేనైవ ప్రతిపాదనాదస్తి నాస్తీత్యాది శబ్దా వాచ్యసదసదనిర్వచనీయ పదస్యాభిధానాభావాదనిర్వచనీయ శబ్దా స్తి సత్యశబ్దవిరోధినో అతస్తదాత్మకమసత్త్వం హి ప్రతీయతే-అనిర్వచనీయత్వమ్-మ్రా తిత్వమిత్యాహ నాస్త్యసత్యశబ్దా నద్యుత్పత్తిమిథ్యాత్వపరా ప్రయుక్తా అపితు వినాశిత్వప రావస్త్యస్తి కింతుహి ఘటత్వమిత్యాది వినాశిత్వమేవ హ్యుపపాదితం సనిష్ప్రమాణ కత్వం జ్ఞానబాధ్యత్వం వా ఏకెనాకారేణైకస్మిన్కాలేఽనుభూతస్యాకారాన్తరపరిణామ విశేషేణాన్యదోపలబ్ధ్యా నాస్తిత్వోపపాదనాత్ తుచ్ఛత్వం హి ప్రమాణసద్భావాన్నా స్తిత్వం బాధోపి యద్దేశకాలాది సమ్బన్ధితయా యదస్తీత్యుపలబ్ధం తస్య తద్దేశకాలా దిసమ్బన్ధితయా నాస్తీత్యుపలబ్ధిర్నతు కాలాన్తరే అనుభూతస్య కాలాన్తరే పరి ణామాదినా నాస్తీత్యుపలబ్ధిః కాలభేదేన విరోధాభావాత్-అతో న మిథ్యాత్వమ్॥

౧౨౭. ఏతదుక్తం భవతి జ్ఞానస్వరూపమాత్మన స్త్వాదిమధ్యావసానరహితం సత

అత్రేతి॥ భవనాత్రితత్వఘటకమవిద్యాత్మకం కిం వేత్యాకాఙ్క్షాయాం మన్వస్తర శ్లో కాక్షరాణాం॥ విదవేతి॥ తదనన్తరపాఠ్యశ్లోకాః॥ జగదితి.

౧౨౬. అథపరోక్తార్థపరత్వానను గుణత్వమాహ॥ అత్రేతి॥ నామనాధికరణ్యం వాక్యాదిపదం చానుగుణమిత్యత్రాహ॥ అస్తి నాస్తి శబ్దాభిధేయమితి॥ కాస్తత్రం భా హ॥ అస్తీతి ఆవశ్యకత్వః కథముపాదత్స్యమిత్యత్రాహ॥ నాస్తీతి॥ సత్యార్థవాచ్యత్వ త్వం మిథ్యాత్వం కేత్యత్రాహ॥ అపీతి॥ వినాశిత్వమేవ మిథ్యాత్వం-శబ్దార్థం వికారమితి॥ ఏకేనేత్యాదినా॥ పరిణామాదినేతి॥ పరిణామవిశేష ఏవ తుచ్ఛత్వమాణ వత్ నేదితథా వాదశబ్దవత్॥ కాలేతి॥ విరోధ బాధకమానత్వం హి మిథ్యాత్వమితి భావః.

౧౨౭ - నాస్త్యాదిశబ్దాః కింపరిణామిని కిం పరిణామిన్యపి స్వరూ పేణ నిత్యత్వాత్మనా నాస్త్యాదిశబ్దార్థతేత్యత్రాహ॥ ఏతదుక్తమితి॥ వినాశరూపావస్థా

త్రైకరూపమితి స్వరూపవిశేషణార్థేశబ్దవాచ్యమ్- అచేతనస్తు క్షేత్రజ్ఞభోగ్యభూతం తత్త్వ-
త్రానుగుణపరిణామంవినా శీతి సర్వదావ్యావృత్తగర్భమితి నాస్త్యసత్యశబ్దాభిధేయమితియ
థోక్తం యతు కాలాన్తరేణాపి నాన్యసంజ్ఞాముపైతి వైపరీణామాదిసంభూతాం తద్వ
స్తునృపపార్థ్యకమ్- అనాశిపరమార్థశ్చ ప్రాకృతైరభ్యుపగమ్యతే- తతు నాస్తినాస్తిప్రేహా
వాక్యద్వోర్పపాదనమితి- దేశకాలకర్మవిశేషాపేక్షయా అస్తిత్వనాస్తిత్వయోగినివస్తు
ని కేవలాస్తి బుద్ధిబోధ్యత్వమపరమార్థ ఇతి హ్యపరమార్థ ఇత్యుక్తమ్ - ఆత్మన ఏవ కే
వలాస్తి బుద్ధిబోధ్యత్వమితి సపమార్థ ఇత్యుక్తమ్- శ్రోతుశ్చ మైత్రేయస్య విష్ణ్వాధారం
యథా చైతన్ త్రైలోక్యంసమవస్థితం పరమార్థశ్చమే ప్రోక్తో యథాజ్ఞానం ప్రభానత
ఇత్యాద్యనుభాషణాచ్చ జ్యోతింషి విష్ణురిత్యాది సామానాధికరణ్యస్యాత్ర శరీరభావ ఏవ
నిబన్ధనం బదబద్వస్తు సోఽశ్చప్రస్తినాస్తి శబ్దప్రయోగనిబన్ధనం జ్ఞానస్యా కర్మనిమిత్త
స్యాస్థానిరస్వరూపత్వేన ప్రాధాన్యమచిద్వస్తునశ్చ తత్తత్కర్మనిమిత్త పరిణామిత్వేన అ
ప్రాధాన్యమితి ప్రతీయతే॥

౧౭౭- యదుక్తం నిర్విశేష బ్రహ్మవిజ్ఞానాదేవ అవిద్యానివృత్తిం వదన్తి శ్రుతయ
ఇతి - తదసత్ వేదాహమేతం పురుషం మహాన్తమాదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాత్
తమేవంవిద్వానమృత ఇహ భవతి నాన్యః పన్థా విద్యతేఽయనాయ సర్వే నిమేషా జజ్ఞిరే
విద్యుతః పురుషాదధి న తస్యేశే కశ్చన తస్య నామ మహద్యశః య ఏనం విదురమృతా
స్తే భవన్తీత్యాద్యనేకవాక్యవిరోధాత్ - బ్రహ్మణస్సవిశేషత్వాదేవ సర్వాణ్యపి వాక్యా
ని సవిశేషజ్ఞానాదేవ మోక్షం వదన్తి శోధకవాక్యాన్యపి సవిశేషమేవ బ్రహ్మ ప్రతిపా
దయన్తీత్యుక్తమ్-

౧౭౮- తత్త్వమస్యాది వాక్యేషు సామానాధికరణ్యం న నిర్విశేషవస్త్వైక్యప
రం తత్త్వంపదయోః సవిశేష బ్రహ్మాభిధాయిత్వాత్ - తత్పదం హి సర్వజ్ఞం సత్యసఙ్క-

---

గర్భత్వం నిమిత్తమిత్యర్థః॥ అస్తిశబ్దస్యావధారణగర్భః అభ్యుపేత ఇతివత్ - అత్రమాన
మాహ॥ యథేతి॥ అనన్త్యాదిపదానాం మిథ్యాత్వే ప్రసిద్ధత్వాన్నిత్యాసత్యతామపి
దర్శయతి॥ దేశేతి॥ వచనాద్యపేక్షవచనత్వాదితం కర్త్రాపేక్షం బోపాధికాస్తిత్వయో
గినిత్యతోఽస్తితాధీవిషయత్వమపరమార్థః స్వతోఽస్తిత్వయోగినితు తద్ధీవిషయత్వం
పరమార్థ ఇత్యర్థః - అనువాదేనాపి ద్రఢయతి॥ శ్రోతురితి॥ అనువాదఫలితమాహ॥
జ్యోతింషీతి॥ నియమేన సాధ్యద్రవ్యం హి శరీరం ప్రాధాన్యాప్రాధాన్యే అధికారిత్వా
ఽనధికారిత్వే.

౧౭౯- అథ నిర్విశేష బ్రహ్మైక్యధియో నివర్తకత్వే పరోక్తశ్రుతీనామతదర్థ
త్వమాహ॥ యదుక్తమిత్యాదినా॥ తద్విపరీతార్థపరశ్రుతిం దర్శయతి॥ వేదేతి॥ న తస్యే
తి॥ అధికక్షేయాభావాత్తత్త్వాన్తరజ్ఞానసాధ్యత్వలభ్యతాఫలితః కారణవాక్యైర్విశి
ష్టవిశేషతోక్తైస్తత్సిద్ధిరూపాయ ఇత్యత్రాహ॥ బ్రహ్మణ ఇతి॥ సద్విద్యాదిష్వపి సగుణవిష
యతోపపాదనాదిత్యర్థః- శోధకవాక్యాన్యాహ॥ శోధకేతి.

౧౮౦- అథ సామానాధికరణ్యాన్యథానుపపత్త్యా పరోక్తనిర్విశేషధియ ఉపా
యత్వం నిరస్యతి॥ తత్త్వమిత్యాదినా॥ హేతుమాహ॥ తత్త్వమితి॥ తత్పదస్య సవిశేష

త్వం తత్కార్యత్వం చిత్తధర్మాత్మకతి - తద్రజత చవాంపాయమిత్యాదిమత ప్యేవ ప్రతి
కృతత్వాత్ - తత్ప్రమాధికరణంత్వత్వద్వ్య అధిష్ఠానత్వేన శరీరకం పరంచ పూర్వ ప్రతి
పాదయతి- ప్రతీతద్వయాతస్థితైక పరత్వాత్ప్రమాణాధికరణస్య ప్రతీతద్వయాప
రత్వాగ ప్రవృత్తినిమిత్త భేదా సమ్యవేన ప్రమాధికరణ్యమేవ పరిత్యక్తం స్యాత్ -తస్య
రూపతపదయోర్లక్షణాచ-సోయం దేవదత్త ఇత్యత్రాపి నలక్షణా ధర్మానవర్తమానకాలత్వం
భిన్న తద్రైక్య ప్రతీత్య విరోధాత్ - దేశభేదవిరోధత్వ కాలభేదేన పరిహార్యః తద్రైక్య
కాలపరిహార్యమిత్యుక్తౌ విరోధత్వవిక విజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞావాత్యసంఘట
తే-జ్ఞానస్వరూపస్య నిరస్తనిఖిలదోషస్య సర్వజ్ఞస్య సమస్తకల్యాణ గుణాత్మకస్య
జ్ఞానత్వాన్యాయాత్ పురుషార్థాపి ఋత్విజ్యాధవతి- బాధార్థత్వే చనామానాధి
కరణ్యస్యాస్వంతత్వదయోరధిష్ఠానలక్షణానివృత్తిలక్షణా చేతిలక్షణావయప్రపవదోషః॥

౧౩౦- ఇదానీంస్వాభిమతః నేదం రజతమితి పదప్రతిపన్నస్యైవ బాధస్య
త్వాత్పరికల్పనం- తత్పదనాధిష్ఠానాతిరేకి ధర్మానుపస్థాపనేన బాధానుపపత్తిస్తత్ర-అధి
ష్ఠానస్వాప్రతీతికోపాధిరూపస్వరూపం తత్పదనోపస్థాప్యత్ ఇతిచేన్న అధి
ష్ఠానాప్రకాశకతాత్ప్రయత్నప్రమాధయా తస్యావాప్ -ప్రమాణోయమధిష్ఠానమతిరి
హితమితిచేత్ తదావాధిష్ఠానస్వరూపంప్రతిబిరోధితత్ప్రాతాశ్ను రాంవతతాప్రయ

ర్థత్వరూపా॥ పదతి॥ తద్భక్షమిత్యత్రాహ॥ ద్రైక్యేతి॥ తస్యపరోక్తసార్వజ్ఞ్యా
దవిరోధాద్య రూపరూపప్రతీత్యమిత్యత్రాహ॥ తత్ప్రమాణాధికరణ్యాదితి॥ అనా
సమాన విశేష్యైకనిష్ఠత్వ పదవాచ్యవృత్తిః సత్త్వతరత్వ తవిరోధఇత్యర్థః-కుత ఇత్య
త్రాహ॥ ప్రతీతద్వయావస్థితేతి॥ స్వరూపమాత్రపరత్వే దూషణద్వయమాహ॥ ప్ర
తీతద్వయపరిత్యాగఇతి॥ లక్షణాదోషః సోయమిత్యాదౌ దర్శనాదిత్యత్రాహ॥ సో
యమితి॥ కింకాలద్వయ సమ్బన్ధో విరుద్ధః ఉతదేశద్వయ సమ్బన్ధః ప్రథమం పరి
హరతి॥ భూతేతి॥ ద్వితీయం పరిహరతి॥ దేశేతి॥ విరోధాల్లక్షణాచేదన్యత్ర పదలక్ష
ణాలంతధా చ సవిశేషత్వ మితిభావః - దూషణాన్తరమాహ॥ తదితి॥ ఉపక్రమోపక్ర
మయోస్తదనుగుణత్వాత్రాహ॥ ఏకేతి॥ సార్వజ్ఞ సర్వశక్త్యాదిభిర్నభావః- ప్రత్యక్షం
తత విరోధమాహ॥ జ్ఞానేతి॥ తత్త్వం పద ప్రవృత్తినిమిత్తయోస్స్వరూపోపలక్షణత్వం
దూషితమ్ - అధబాధార్థత్వం దూషయతి॥ బాధేతి॥ అన్యతరపదే నాధిష్ఠానే లక్షితే
ఇతరపదాన్తరేణ ధర్మాన్తర నివృత్తిర్లక్ష్యేతి పదద్వయ లక్షణా- అగత్యా తత్ప్రమాణాధి
కరణ్యహా నిరస్యత్యాస్వరస్యాదితి ప్రమ రథపతిప్రమ శ్రుత్యన్తర విరోధాత్మకః.

౧౩౦- అధికం దూషణద్వయం వివక్షన్నాహ॥ నేయమితి॥ మానాన్తరేణాప్రా
ప్తత్వాదంశేన విరుద్ధధర్మోపస్థాపకత్వాభావాత్ రజతమిత్యాదవుపస్థమత్రాపరత
త్వాపో నైరపేక్ష్యం తస్యాపి ప్రాపుపస్థాప్యనియమః - విరుద్ధోపస్థాపన మేవ బాధకల్పక
మితి కల్పితే॥ అధిష్ఠానమితి॥ దూషయతి॥ నేతి॥ స్వరూపమాత్రం ప్రకాశతేన వేతివిక
ల్పం మత్వాద్వితీయం దూషయతి॥ అధిష్ఠానేతి॥ ప్రథమేవ తత్ప్రతి విరుద్ధం నేతి
వికల్పమత్రపేత్య ప్రథమం దూషయతి॥ తదేవేతి॥ ద్వితీయో ప్రమాను వృత్తిబాధాత్ ఇ

ళ్రితబాధా- అతోధిష్ఠానాతిరేకిపారమార్థిక ధర్మతత్తిరోధానా నభ్యుపగమేధ్రౌస్నైబా ధానుపపాదో-అధిష్ఠానే హి పురుషమాత్రా [illegible] ప్రతీయమానే తదతిరేకిణి పారమార్థికే రాజత్వేపి రాజత్వే నత్వైవ వ్యాధత్వభ్రమః-రాజత్వోపదేశేన తన్నివృత్తిః ప్రతీతావాధిష్ఠానమాత్రోపదేశేన-తస్య ప్రకాశమానత్వేనానుపదేశ్యత్వాత్ -భ్రమానుపపత్తేశ్చ ॥

౧౩౧- జీవశరీరక జగత్కారణ బ్రహ్మపరత్వే ముఖ్యవృత్త్యం పదద్వయమ్- ప్రకారద్వయ విశిష్టైక వస్తు ప్రతిపాదనేన సామానాధికరణ్యంచ సిద్ధమ్- నిరస్తనిఖిలదోషస్య సమస్తకల్యాణ గుణాత్మకస్య బ్రహ్మణో జీవాన్తర్యామిత్వ మప్యైశ్వర్యముపపద్యతే [illegible] ఉపక్రమానుకూలతా చ-ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞోపపత్తిశ్చ-సూక్ష్మచిదచిద్వస్తుశరీరస్యైవ బ్రహ్మణః స్థూలచిదచిద్వస్తు శరీరత్వేన కార్యత్వాత్ - తమీశ్వరాణాం పరమంమహేశ్వరం, పరాస్యశక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే, అపహతపాప్మా, సత్యకామస్సత్యసఙ్కల్ప ఇత్యాద్యుపబృంహణా ద్యవిరోధశ్చ॥

౧౩౨- తం ప్రత్యసిద్ధతో ప్రతిశేషాపాదే య విధ్యాః కథమితి చేత్ - నాత్రకించిదుద్దిశ్య కిమపి విధీయతే, ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వమిత్యనేనైవ ప్రాప్తత్వాత్ - అప్రాప్తే హి శాస్త్రమర్థవత్- ఇదం సర్వమితి సజీవం జగన్నిర్దిశ్య ఐతదాత్మ్యమితి తస్యైవ ఆత్మైతదాత్మకత్వ [illegible]- [illegible] హురుక్తః- సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠాః సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మతజ్జలానితి శాన్త ఉపాసీత.

౧౩౩- [illegible] రాణి బ్రహ్మణస్తద్వ్యతిరిక్తస్య చిదచిద్వస్తునశ్శరీరాత్

ప్తిశ్చ స్పష్టతయా సూక్తే॥ అరథతి॥ శుక్తిర్వ్యమిథ్యాత్వేయాప్యసత్యత్వమిత్యభిప్రాయేణోక్తం పారమార్థికతి - వృన్దైత్యజ్జభ్రమాద్యావ భ్రమనివృత్తిశ్చ [illegible] సత్యత్వధీబాధ్యత్వ-వస్తునివృత్తిస్తు సత్యపలాశత్వేన-బ్రహ్మణ్యపి తథా చేత్ -సర్వధీవిశేషావ భ్రమ పరం పరయాం సవస్తాం నివర్త్యయాత్॥ అధిష్ఠానఇతి॥.

౧౩౧- ఉక్తమాన బాధకం స్వపక్షే దర్శయతి ॥ జీవేతి॥ నిరస్తేత్యాదినాతద్భావకగుణా ఏతోధ ఉక్తః- అన్యత్ స్పష్టమ్.

౧౩౨- తత్పదమనూద్దేశ్య పరమ్-బ్రహ్మణో మానాన్తరావేద్యత్వాత్ -నచత్వంపదమ్ - జీవశరీరకత్వాజ్ఞానాత్ - అతస్త్వమిం జీవమాత్రముద్దిశ్య తదతిస్వరూపైక్య విధానమితి శఙ్కతే ॥ తత్త్వమితి ॥ పరిహారతి ॥ నాత్రేతి ॥ ఐతదాత్మ్యమిత్యత్రాహ ॥ అప్రాప్తే హి ॥ ప్రాప్తత్వం దర్శయతి ॥ ఇదమితి ॥ ఐతదాత్మ్యమిత్యతిత్తాదాత్మ్యోక్తిః, అతో జీవతాదాత్మ్యమప్రాప్తమిత్యత్రాహ ॥ సజీవమితి॥ సర్వశబ్దస్యారస్యాత్ సర్వాః ప్రజా ఇతి పూర్వవాక్యానుగుణ్యాత్ ఇదం సర్వమసృజత యదిదం కించేతి వినాపి చం [illegible] రానురోధాచ్చ సర్వశబ్దశ్చిదచిత్పరఇతిభావః- మృదాత్మకో ఘట ఇతి వత్స్యాదిత్యత్రాహ ॥ తత్రచేతి ॥ సదాయతనత్వాచ్ఛరీరశరీరిభావః-హేతుర్వ్యాఖ్యాస్యామాహ॥ సర్వమితి॥ సదాయతనత్వస్థానై తదనత్యమ్-అనుప్రవిశ్య ప్రశాసనేన ధృత్యాహిస్థితిః.

౧౩౩- శరీరశబ్దం నియమన్యనియామ్యత్వాదిభిః స్ఫుటయతిహా ॥ [illegible]

[illegible] ఇతి [illegible] కల్పా [illegible] బ్రహ్మ [illegible] ఉపదేశా [illegible] విరోధాదేవ [illegible] స్యాత్ [illegible] భేదవాదపి [illegible] ఇతి [illegible] కేవలభేదవాదినాం [illegible] తేనాపి [illegible] బ్రహ్మ [illegible] ఉపదేశాన [illegible] తి [illegible]

౧౩౫. [illegible] బ్రహ్మ [illegible] జాతిగుణయోరివ [illegible] జాతిః [illegible] ధర్మ [illegible] జాతిగుణయోరపి [illegible] మనుష్యత్వాదివి [illegible] పదార్థత్వాత్ . మనుష్యః [illegible] పురుషః [illegible] ఇతి [illegible] మేవ [illegible] ధికరణ్య [illegible] సామానాధికర [illegible] ణ్యం [illegible] మేవ

౧౩౬. [illegible] మనుష్య [illegible] జాతి [illegible] ప్రకారత్వం [illegible] శరీరాత్మ [illegible] గోత్వాదివ [illegible] మనుష్య [illegible] ఇతి [illegible]

[illegible] నాది - తేనాపి [illegible]

౧౩౭. [illegible] కథం తదిత్యత్రాహ॥ జాతి [illegible] వ్యత్వాత్ - అథ [illegible] జాతిగుణయో [illegible] మనుష్యత్వాదితి ॥ [illegible] నిమిత్త [illegible]

[illegible] నిమిత్త [illegible] గుణత్వమేవ [illegible] జాతి [illegible] ముఖ్యత్వం [illegible] ప్రకారతా [illegible] ప్రకారతయా [illegible] ॥ [illegible] ॥

౧౩౮. [illegible]

ద్యశరీరత్వం లాఘవేనేతి చేత్ - నైతదేవమ్ - మనుష్యాది శరీరాణాం మనుష్యత్వాదేః ఆత్మై కాశ్రయత్వం తదేక ప్రయోజనత్వం తత్ప్రకారత్వం చ జాత్యాదివత్ - ఆత్మైకాశ్రయత్వమాత్మ విశ్లేషే శరీర వినాశాదవగమ్యతే - ఆత్మైక ప్రయోజనత్వం చ తత్కర్మ ఫలభోగార్థతయైవ సద్భావాత్ - తత్ప్రకారత్వమపి దేవో మనుష్య ఇత్యాత్మ విశేషణతయైవ ప్రతీతేః - ఏతదేవ హి గవాదిశబ్దానాం వ్యక్తి పర్యన్తత్వే హేతుః - ఏవం త్వభావ ఏవ హి దేవదత్తాదీనాం విశేషణత్వే దణ్డకుణ్డలేతి మత్వర్థీయ ప్రత్యయః - దేవ మనుష్యాది శబ్దానామాత్మైకాశ్రయత్వతదేక ప్రయోజనత్వ తత్ప్రకారత్వ స్వభావాద్దేవో మనుష్య ఆత్మేతి లోక వేదయోః సామానాధికరణ్యేన వ్యవహారః - జాతివ్యక్త్యోర్నియమేన సహోపలబ్ధిరితి చేత్ తయోర్నియమేనోపలబ్ధేః - ఆత్మనస్త్వచాక్షుషత్వాచ్చ శరీర గ్రహణవేళాయాం నాత్మా గృహ్యతే - పృథగ్గ్రహణయోగ్యస్య ప్రకారతైక స్వరూపత్వం కుర్వాణమితి నోపపద్యతే - జాత్యాదివత్ దేహాద్యాత్మైకాశ్రయత్వ తదేక ప్రయోజనత్వ ఆత్మ విశేషణత్వైక స్వరూపస్యాపి తత్ప్రకారతైక స్వభావత్వావగమాత్ - సహోపలమ్భ నియమస్త్వ సామగ్రీవైచిత్ర్యనిబన్ధన ఇత్యుక్తమ్ - యథా చక్షుషా పృథివ్యాదేర్గన్ధరసాది సమ్బన్ధిత్వం పృథగ్ వినాపి న గృహ్యతే - ఏవం చక్షుషా గృహ్యమాణం శరీరమాత్మప్రకారతైక స్వభావమపి న తథా గృహ్యతే - ఆత్మగ్రహణే చక్షుషః సామర్థ్యాభావాత్ - నైతావతా శరీరస్య తత్ప్రకారత్వ స్వభావవిరహః - తత్ప్రకారతైక స్వభావత్వమేవ సామానాధికరణ్య నిబన్ధనమ్ - అత ప్రకారతయా ప్రతిపాదన సమర్థాస్సర్వే శబ్దాస్తస్యైవ ప్రకారతయా ప్రతిపాదయన్తి.

౧౩౭. నను చ శాస్త్రేపి వ్యవహారే శరీరశబ్దేన శరీరమాత్రం గృహ్యత ఇతి చేత్ అత్యన్తతాః శరీరశబ్దస్య - నైవమ్ - ఆత్మప్రకారభూతస్యైవ శరీరస్య శబ్దార్థత్వే కర్మనామ నిరూపణాన్నిష్కృష్య శబ్దోయమ్ - యథా గోత్వం ఇత్యాదయః శుక్లత్వాదిశబ్దాః.

నైతదిత్యాది॥ సహార్థీయమం పరిహరిష్యన్ దాతి శేషత్వే హేతుమాహ॥ మను ష్యాదీతి॥ పూర్వస్యోక్తస్య కార్యార్థం ప్రకారత్వమిత్యర్థః॥ యద్వా ప్రకారత్వా దపృథక్ సిద్ధత్వమ్ - దణ్డకుణ్డలాదివత్ పృథక్సిద్ధస్యేవాప్రతిపన్న త్వమిత్యర్థః - తథా తదప్రకాశకాన్ - తది తాశ్రయత్వాదికమువపాదయతి॥ ఆత్మైకా దినా॥ కదాచిదశంయతి॥ ఏతదితి॥ ఉపక్రాన్తార్థవ్యక్తిమాహ॥ ఏతస్యభావేతి॥ నను జాతి దణ్డకుణ్డలయోః ప్రకారత్వమాహ॥ దేవేతి॥ సహార్థీయమం పరిహరతి॥ జాతీతి॥ చాక్షుషత్వం ప్రకారత్వాద్ధ్వమ్ - ఏకసామగ్రీవేద్యత్వాదిత్యర్థః - తర్హ్యయం ప్ర కారత్వహేతురితి వ్యభిచారమాహ॥ పృథగితి॥ ప్రాగుక్తం పరిహరమాహ॥ జాత్యాదీ కంతర్విజాత్యాదేస్సహ ధీనియమస్త్వజ్ఞాత్రాహ॥ పరేతి॥ ప్రదర్శనార్థత్వం స్పష్టమ్ - స్వభావమప్యాహ॥ యథేతి॥ నైతావతేతి॥ నన్వస్తీతి॥ తతః కిమిత్యత్రా హ॥ తత్ప్రకారేతి॥ తర్హి న శేషా పిటకేన ధర్మిపర్యంతధీస్స్యాదిత్యత్రాహ॥ అత ౧౩౭. శోధయతి॥ నన్వితి॥ జాతిగుణాదిశబ్దం ప్రతి వద్ధీక్రియాపరిహారతి॥ నైవమితి॥

ణాధికరణ్యం లాక్షణికమితి చేత్ - నైతదేవమ్ - మనుష్యాది శరీరాణాం మనుష్యత్వాదేరాత్మైకాశ్ర
యత్వం తదేకప్రయోజనత్వం తత్ప్రకారత్వం చ సామాన్యలక్షణమ్ - ఆత్మైకాశ్ర
యత్వమాత్మవిశ్లేషే శరీరవినాశాదవగమ్యతే - ఆత్మైకప్రయోజనత్వం చ తత్కర్మ
ఫలభోగార్థతయైవ సద్భావాత్ - తత్ప్రకారత్వమపి దేవో మనుష్య ఇత్యాత్మవిశేషణ
తయైవ ప్రతీతేః - ఏతదేవ హి గవాదిశబ్దానాం వ్యక్తిపర్యన్తత్వే హేతుః - ఏతద్వ్యతిరేకేణ
వా దేవదత్తాదీనాం విశేషణత్వే దణ్డీ కుణ్డలీతి మత్వర్థీయప్రత్యయః - నేదం మనుష్యాది
శబ్దానామాత్మైకాశ్రయత్వ తదేకప్రయోజనత్వ తత్ప్రకారత్వ స్వభావానాద్దేవో మను
ష్య ఆత్మేతి లోకవేదయోస్సామానాధికరణ్యేన వ్యవహారః - జాతివ్యక్త్యోరిదమేవ
న సమానమితి [illegible] - ఆత్మనస్స్వభావేషు [illegible]
[illegible] - పృథక్ [illegible] స్వరూ
పత్వం [illegible] - [illegible] ప్రయోజనత్వ [illegible]
షణత్వే శరీరస్యాపి తత్ప్రకారత్వైకస్వభావత్వావగమాత్ - [illegible]
[illegible] - యథా [illegible] పృథక్త్వాదేర్గుణ [illegible]
[illegible] స్వభావమపి న గృహ్యతే - [illegible] శరీరాణాం [illegible]
కత్వస్వభావమపి న తథా గృహ్యతే - ఆత్మగ్రహణే [illegible] - నైతావ
తా శరీరస్య తత్ప్రకారత్వస్వభావవిరహః - తత్ప్రకారత్వైకస్వభావత్వమేవ సామానా
ధికరణ్యనిబన్ధనమ్ - అతః ప్రకారతయా ప్రతిపాదన [illegible] శబ్దస్యైవ ప్ర
కారతయా ప్రతిపాదయతి.

౧౩౭. ననుచ శాస్త్రేపి వ్యవహారే శరీరశబ్దేన శరీరమాత్రం గృహ్యత ఇతి వాచ
[illegible] శరీరశబ్దస్య - నైవమ్ - [illegible] శరీరస్య [illegible]
[illegible] శబ్దోయమ్ - యథా [illegible]
[illegible] దిశబ్దాః.

నైతదిత్యాది ॥ సమాధిమాహ [illegible] హేతుమాహ ॥ మను
ష్యాదీతి ॥ [illegible] ప్రకారత్వమిత్యర్థః - యదాత్మప్ర [illegible]
[illegible] - [illegible] దణ్డకుణ్డలాదివత్ పృథక్ [illegible]
[illegible] - [illegible] పాదయతి ॥ ఆత్మైకా
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] మాహ ॥ ఏతద్వ్యతిరేకేతి ॥ [illegible]
[illegible] మాహ ॥ నేదమితి ॥ సమాధిమయుక్తమిత్యా
హేతి ॥ [illegible] - [illegible] ప్ర
కారత్వ [illegible] ॥ పృథగితి ॥ ప్రాగుక్తం [illegible] ॥ [illegible] ॥
[illegible] ॥ నహీతి ॥ ప్రయత్న [illegible] ష్టమ్.
[illegible] ॥ యథేతి ॥ నైతావతేతి ॥ [illegible] - [illegible]
॥ తత్ప్రకారేతి ॥ [illegible] ॥ ఆత్మ
౧౩౮. [illegible] ॥ నన్వితి ॥ [illegible] ॥ నైవమితి ॥

౧౩౫. అశోకాది శబ్దవద్ మనుష్యాది శబ్దా అపి పరమాత్మపర్యన్తాః- ఏతద్దేవమను ష్యాది పిణ్డప్రవిష్టానాం జీవానాం పరమాత్మశరీరతయా తత్ప్రకారత్వాత్ జీవాత్మవాచినశ్శబ్దాః పరమాత్మపర్యన్తాః- అతః పరస్య బ్రహ్మణః ప్రకారతయైవ చిదచిద్వస్తునః పదార్థత్వమితి తత్త్వమసి సామానాధికరణ్యస్య ప్రమేయః- అయమర్థో వేదార్థసంగ్రహే ప్రపఞ్చితః- ఇదమేవ శరీరాత్మభావలక్షణం తాదాత్మ్యమాశ్రిత్య ఆత్మేతి తూపగచ్ఛన్తి గ్రాహయన్తి చేతి వక్ష్యతి- ఆత్మేత్యేవ తు గృహ్ణీయాదితి చ వాక్యకారః.

౧౩౬. అతో౽యం సంక్షేపః- అచిద్వస్తునశ్చిద్వస్తునః పరస్య చ బ్రహ్మణో భోగ్యత్వేన భోక్తృత్వేన చేశితృత్వేన చ స్వరూపవివేకమాహుః కాశ్చన శ్రుతయః- అస్మాన్మాయీ సృజతే విశ్వమేతత్తస్మింశ్చాన్యో మాయయా సన్నిరుద్ధః, మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరం, క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరః క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏకః- అమృతాక్షరం హర ఇతి భోక్తా నిర్దిశ్యతే- ప్రధానమాత్మనో భోగ్యత్వేన హరతీతి హరః- స కారణం కరణాధిపాధిపో న చాస్య కశ్చిజ్జనితా న చాధిపః, ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః, పతిం విశ్వస్యాత్మేశ్వరం శాశ్వతం శివమచ్యుతమ్, జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశౌ, నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానామేకో బహూనాం యో విదధాతి కామాన్, భోక్తా భోగ్యం ప్రేరితారం చ మత్వా, తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి, పృథగాత్మానం ప్రేరితారం చ మత్వా జుష్టస్తతస్తేనామృతత్వమేతి, అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీం ప్రజాం జనయన్తీం సరూపామ్। అజో హ్యేకో జుషమాణో౽నుశేతే జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజో౽న్యః, సమానే వృక్షే పురుషో నిమగ్నో౽నీశయా శోచతి ముహ్యమానః। జుష్టం యదా పశ్యత్యన్యమీశమస్య మహిమానమితి వీతశోక ఇత్యాద్యాః.

---

౧౩౫. దేవాదిశబ్దానాం దేహపర్యన్తత్వం నిగమయతి॥ ఏతదితి॥ తతః కిమిత్యత్రాహ॥ ఏవమితి॥ సామానాధికరణ్యస్య తత్ప్రయోజకత్వమాహ॥ అత ఇతి॥ [illegible] భావం, శరీరత్వం చేతి, శరీరస్య [illegible] ప్రయుక్తత్వోపపత్త్యైః, [illegible]॥ అయమితి॥ [illegible] వాక్యయోరర్థ [illegible]॥ [illegible] వమితి॥

౧౩౬. అయమితి॥ [illegible] ప్రకృతిపురుషేశ్వరాణాం [illegible] ముక్తత్వం [illegible] భోగ్యత్వే [illegible]॥ అతో౽యమిత్యాదినా॥ [illegible] భోక్తృత్వేన చేతి [illegible]॥ మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాదితి॥ అన్యశబ్దేన [illegible]॥ [illegible] ప్రధానమితి॥ [illegible] జ్ఞాజ్ఞ [illegible] - పృథక్ [illegible] ప్రకారమిత్యాదిభిః [illegible]॥ పృథగితి॥ ముక్తావస్థాయామ్॥ అజామితి॥ సమానే [illegible] ప్రాక్ [illegible]॥

౧౪౦- [illegible]

౧౪౧- [illegible]

౧౪౨- [illegible]

౧౪౦- [illegible]

౧౪౧- [illegible]

౧౪౨- [illegible]

సాక్షాత్ (శ)జాయే యేవ [illegible] [illegible] ఇదగ్౦ సత్యముత్య [illegible]
త్యంచాన్వయంచ సత్యముభయవిత్యాహ్యాః.

౧౭౩. అతోऽపి [illegible] [illegible] పరమపురుషస్య [illegible]
[illegible] అనేకజీవాత్మానుప్రవిశ్య నామరూప[illegible]
[illegible] [illegible] - సత్యంచానృతంచ [illegible]
విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచ - స[illegible] సత్యంచానృతంచ సత్యమభవదితి అనేనజీవేనాత్మనానుప్ర
విశ్యేతి [illegible] [illegible] విజ్ఞానంచావిజ్ఞానం.
[illegible] [illegible] [illegible] - ఏ[illegible] [illegible] నామ
రూపవ్యాకరణ[illegible] [illegible] నామరూపాభ్యాం వ్యాకియంతే [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] శరీరః పరమపు
రుష ఏవ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] సర్వమిద
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] బ్రహ్మైవ [illegible] బ్రహ్మోపాదానంజగత్ [illegible] [illegible]
రీరం బ్రహ్మైవ కారణమితి.

౧౭౪ - బ్రహ్మోపాదానత్వేऽపి [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ఇతి [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] జగతః
[illegible] [illegible] [illegible]

౧౭౩- అతోऽపి- భాష్యోక్తౌ త్రికీయతోః॥ జీవే చేతన్య [illegible] అనేకేతి॥
[illegible] [illegible] ఏవమితి॥ ఏ
[illegible] [illegible] అత ఇతి॥ కా
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
౧౭౪-[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

థగ్న్థితయో గ్యశాకేన పురుషత్వయా కదాచిత్వంపశూనాం కారణత్వం కార్య
త్వంచ ఇహైవ విదచితో స్వర్గావస్థయోః పరమపురుషశరీరత్వేన తత్ప్రకారతయా
తపదార్థత్వాత్ తత్ప్రకారః పరమపురుషః సర్వదా సర్వశబ్దవాచ్య ఇతి విశేషః [illegible]
[illegible]

౧౪౫- [illegible]

౧౪౬- [illegible]

౧౪౭- [illegible]

[illegible]

౧౪౮- [illegible]

౧౪౯- [illegible]

౧౫౦- [illegible]

తమివ భవతి తదితర ఇతరం పశ్యతి యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్ తత్కేన కం పశ్యేత్ త త్కేన కం విజానీయాదిత్యాదినా సర్వస్య బహు స్యాం ప్రజాయేయేత్యాదిశ్రుతిసిద్ధం స్వ సంకల్పకృతం బ్రహ్మణో నానానామరూపభాక్త్వేన నానాప్రకారత్వమపి నిషిధ్యతే య త్ర త్వస్య సర్వమాత్మైవాభూదితి నిషేధవాక్యాదౌ చోక్తం స్థాపితం సర్వం తం పరాదా ద్యోऽన్యత్రాత్మనః సర్వం వేదేత్యస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృ గ్వేద ఇత్యాదినా.

౧౪౯. ఏవం చిదచిదీశ్వరాణాం స్వభావభేదం స్వరూపభేదం చ దర్శయిత్వా కార్య కారణభావం కార్యకారణయోరనన్యత్వం చ దర్శయన్తీనాం సర్వాసాం శ్రుతీనామవిరో ధశ్చ దర్శితః పరమాత్మనశ్చ సర్వదా శరీరాత్మభావం శరీరభూతయోః కారణదశాయాం నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మదశాపత్తిం కార్యదశాయాం చ తదర్హస్థూలద శాపత్తిం వదన్తీభిః శ్రుతిభిరేవ జ్ఞాయత ఇతి బ్రహ్మాజ్ఞానవాదస్యౌపాధికబ్రహ్మభేదవాద స్యాన్యస్యాప్యపన్యాయమూలస్య సకలశ్రుతివిరుద్ధస్య న కథంచిదప్యవకాశో దృ శ్యతే. చిదచిదీశ్వరాణాం పృథక్స్వభావానాం తత్త్వత్రయసిద్ధానాం శరీరాత్మభావేన ప్రకారప్రకారిరూపా శ్రుతిభిరేవ ప్రతిపన్నానాం శ్రుత్యన్తరేణ కార్యకారణభా వ ప్రతిపాదనం కార్యకారణయోరైక్యప్రతిపాదనం చ న హి విరుద్ధం. యథా అగ్నే యాదీన్ షడ్యాగాన్ ఉత్పత్తివాక్యైః పృథక్సిద్ధాన్ సముదాయానువాదివాక్య ద్వయేన సముదాయద్వయస్వరూపవత్త్వాన్ దర్శపూర్ణమాసాభ్యామిత్యధికారవా క్యం ప్రాహ. కర్తవ్యతయా విదధాతి. తథా చిదచిదీశ్వరాన్ వివిక్తస్వరూపస్వభా వాన్ అనేకం ప్రధానపురుషాక్షరం పరాః క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏకః పతిం విశ్వస్యాత్మేశ్వ రమ్ ఆత్మా నారాయణః పరః ఇత్యాదివాక్యైః పృథక్ప్రతిపాద్య యస్య పృథివీ శరీరం య స్యాత్మా శరీరం యస్యావ్యక్తం శరీరం యస్యాక్షరం శరీరమేష సర్వభూతాన్తరాత్మా ఽపహతపాప్మా దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణ ఇత్యాదిభిర్వాక్యైశ్చ దర్శితో స్యావస్థావ స్థితానాం పరమాత్మశరీరతాం పరమాత్మనస్తదాత్మతాం చ ప్రతిపాద్య శరీరభూతపర మాత్మాభిధాయిభిః సద్బ్రహ్మాత్మాదిశబ్దైః కారణావస్థః కార్యావస్థశ్చ పరమాత్మైక ఏవేతి పృథక్ప్రతిపన్నం వస్తు త్రితయం సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ ఐతదాత్మ్యమిదం స ర్వం సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మేత్యాదివాక్యం ప్రతిపాదయతి. చిదచిద్వస్తు శరీరిణః పర

మాత్మనః ప్రతిపాదనమిత్యన్వయః. సర్వం సన్మయమితి. అన్యత్రోక్తత్వాదత్ర విస్తరో నోక్తః. వ్యాపకత్వం నామ వ్యాప్తత్వాపేక్షం. వ్యాప్తిరిత్యర్థః. నా మాన్యద్విశేషణమాహ ప్రాప్తేః.

౧౪౯. పరోక్తనిర్వాణమాపత్తినిర్వాణమోక్షః విశేషణైకాత్మ్యాత్. ఏవమితి. అత్ర ముక్తనిర్వాణమభ్యుపగమ్య పరోక్తస్య శ్రుతిః శ్రుతివిరుద్ధః కుతర్కమూలత్వా త్తథా. అన్యస్మిన్ భావాభావవ్యవస్థాపదోక్తిః పరాభ్యుపగమమూలస్యోపాధికారణమ త్యాత్మనో ద్వైధం వ్యవస్థాపయతి. చిదచిదితి. అస్త్వయమాదియోగస్య

మాత్మనః పరమాత్మశబ్దేన అభిధానే కోవాస్తి విరోధః। యథా మనుష్యాదిపిండశరీరక
స్యాత్మ విశేషస్య మనుష్య ఇత్యాత్మశబ్దేనాభిధాన ఇత్యలమతి విస్తరేణ॥

౧౪౯- యత్పునరిద ముక్తం బ్రహ్మాత్మైకత్వవిజ్ఞానేనైవావిద్యానివృత్తి రుక్తేతి
తదయుక్తం- బన్ధస్య పారమార్థికత్వే జ్ఞాననివర్త్యత్వాభావాత్। పుణ్యాపుణ్యరూ
పకర్మనిమిత్తదేవాదిశరీరప్రవేశతత్ప్రయుక్త సుఖదుఃఖానుభవరూపస్య బన్ధస్య
మిథ్యాత్వం కథమివ శక్యతే వక్తుం। ఈదృశబన్ధనివృత్తిశ్చ భక్తిరూపాపన్నోపా
సనప్రీత పరమపురుషప్రసాదలభ్యేతి పూర్వమేవోక్తం- అతఃకేవలాత్ ఐక్యజ్ఞానస్య
యథావస్థితవస్తు విపరీతవిషయస్య మిథ్యారూపత్వేన బన్ధవివృద్ధిరేవ ఫలం భవ
తి- మిథ్యైతదన్యదద్వైతం హి నైతి స్వప్నేప్యతాం యతఇతి శాస్త్రాత్ - ఉత్తమః పురుష
స్త్వన్యః- పృథగాత్మానం ప్రేరితారం చ మత్వేతి జీవాత్మపరమాత్మనోర్భేదం గర్భ్యామి
జో బ్రహ్మణో జ్ఞానం పరమపురుషార్థలక్షణమోక్షసాధన మిత్యుపదేశాచ్చ॥

౧౫౦- అపి చ భవదభిమతస్యావిద్యానివర్తకజ్ఞానస్యాపి మిథ్యారూపత్వాత్తస్య నివ
ర్తకాంతరం మృగ్యం- నివర్తకజ్ఞాన మిదం స్వవిరోధి సర్వం క్షణికం వినశ్య
తీతి కాలాత్యయమేవ వినశ్యతీతి చేన్న తస్య స్వరూపతస్త్వతి వినాశానాం కాల్పనిక
త్వే వినాశతత్కల్పనా కల్పకరూపావిద్యాయా నివర్తకాంతర మన్వేషణీయం- త
ద్వినాశో బ్రహ్మస్వరూపమేవేతి చేత్తథా సతి నివర్తకజ్ఞానోత్పత్తేరేవ నస్యాత్- త

దమవాతి శబ్దేన తమయతాయాభిధానం నద్యష్టంతద కథమిత్యత ఆహ॥ ఉదితత్వాత్తే
తి॥ నివర్తనాయేతి॥ యథేతి॥ తత్రైః మతః ప్రకారప్రకారాః- అస్త్రమతధాధివాద్య
క్తమ్- తత్త్వనిష్ప్రపంచస్యాకారణత్వానుపపత్తిరూపా గ్రన్థార్థాః- శబ్దనామధ్యంచా
త్తి- విశిష్టస్య సత్యత్వమిథ్యాత్వయోగానాత్మ శబ్దస్యావ్యాప్యస్యాపేక్షత్వాత్ తద్వ్యపదేశ
స్తాపి శబ్దోపస్థాపకమాః.

౧౪౯- అథనివృత్త్యనుపపత్తిం వక్తుమనువదతి। యత్పునరితి॥ మామయతిత్యతి॥
పరిణామం నివర్త్యత్వంమావయతి॥ బన్ధస్యేతి॥ అగ్రే॥ యం కాంత్యాదుత్పత్తిమత్వా
త్పాతహాయత్వత్తశాస్త్రాదృణబన్ధమిథ్యాత్వం తేషం మిథ్యాత్వే ఆగమగోచరత్వాది
తిభావః। అవత్యస్య హేతుత్వాయోగమిత్యత్యధాజ్యప్రాసంగమపశేషాత్కఠకంత్వయా
తిజ్ఞానాన్నిరోధాదత్తత్యరత్తహాస్ఫురతి॥ సత్యసత్త్వ స్వాతంత్ర్యప్రయాతాదివి
ర్నిర్వర్తకత్వాదనిర్వర్త్యత్వంబన్ధస్య సత్యహేతుకస్య అస్మిన్నేవ యుక్తిః ఇ
త్యర్థః- అథ పరాభిమతబన్ధనివర్తకధియః పరాభిమత బ్రహ్మాత్మైక్య విషయత్వాత్
వస్యతి॥ భవతీతి॥ అంయధావిషయత్వేమానమావా॥ మిథ్యేతదితి॥ తద్వ్యాఖ్యానే కాస్తే
వధియః ఉపాయత్వంమానసిద్ధమిత్యాహ॥ఉత్తమఇతి॥ శ్రుతిద్వయం స్యాత్ప్రాస్తుతి:
స్పష్టతయా త్వాత్॥

౧౫౦- మానవిరోధముక్త్వా తర్కవిరోధమాహ॥ అపిచేతి॥ విషయాశ్రయమ్ సత్య
కపతిశక్తేః॥ నివర్త్యేతి॥ క్షణికేతి॥ నేతి॥ వినాశస్వరూపేణైవైత్వ రూపనామా॥
పదితి॥ స్వరూపతో నాస్తిత్యతెంతదితాశః- అనవస్థత్వంశంకతే॥ తద్వినాశ ఇతి। రూప
యతిరితి॥

ద్వినాశే తిష్ఠతి సదుక్తస్య సమ్భవాత్॥

౧౫౧- అవిద్యాయాః బ్రహ్మవ్యతిరిక్తత్వేన నిషేధ విషయజ్ఞానస్య కోఽయం జ్ఞాతా అధ్యాసయోః ఇతి చేన్న - తస్య నిషేధ్యతయా నివర్తకజ్ఞానకర్మత్వాత్ - తత్ప్రతియోగిత్వానుపపత్తేః - బ్రహ్మస్వరూపమేవేతి చేత్ - బ్రహ్మణా నివర్తకజ్ఞానప్రతిబిమ్బిత్వం కిం స్వరూపం ఉతాధ్యస్తమ్ - అధ్యస్తం చేదయమధ్యాసస్తస్యాపి నివర్తకజ్ఞానవిషయతయా తిష్ఠత్యేవ - నివర్తకజ్ఞానాన్తరాపేక్షయా అనవస్థాపాతాత్ - జ్ఞానప్రతియోగితయా అనవస్థాపాతాత్ - బ్రహ్మస్వరూపమేవ జ్ఞాతృత్వం స్వదీయమితి చేత్ - అనిత్యత్వాపాతాత్ - నివర్తకజ్ఞానస్వరూపం స్వస్య జ్ఞాతా బ్రహ్మవ్యతిరిక్తత్వేన స్వనివర్త్యాన్తర్గతమితి వచనం భూతలవ్యతిరిక్తం ఘటం దేవదత్తేన ఛిన్నమిత్యాదౌ ఛేదనక్రియయా స్వస్యచ్ఛేత్తుః ఛేదనక్రియాయా అవ్యాప్యత్వవచనవదుపపద్యతే - అధ్యస్తజ్ఞాతా స్వనాశ[illegible]నివర్తకజ్ఞానస్వయం కర్తా న భవతి స్వనాశస్యాపురుషార్థత్వాత్ తస్మాత్ తస్య బ్రహ్మస్వరూపత్వాభ్యుపగమే భేదదర్శనతస్మాలాద్యవిద్యాదీనాం కల్పనమేవ స్యాదిత్యలమనేన విస్తారభయాద్విరమతేన

౧౫౨- తస్మాదనాదికర్మప్రవాహరూపాజ్ఞానమూలత్వాద్బన్ధస్య తన్నిబర్హణముక్తలక్షణజ్ఞానాదేవ - తదుత్పత్తిప్రకారమాహ - తదనుష్ఠీయమానకర్మపురుషారాధనవేషత్వయా శాస్త్రబుద్ధివిశేషసంస్కృతమనోవాక్కాయకర్మలభ్య - తత్రకేవలకర్మణో అల్పాస్థిరఫలత్వమనన్తస్థిరఫలపరమపురుషారాధనవేషాణాం కర్మణాముపాసనాత్మకజ్ఞానోత్పత్తిద్వారేణ బ్రహ్మప్రాప్త్యనుభవరూపానన్తస్థిరఫలత్వం చ కర్మస్వరూపజ్ఞానాదృతేన జ్ఞాయతే కేవలాకారపరిత్యాగపూర్వకయథోక్తస్వరూపకర్మోపాదానం చ న సమ్భవతీతి కర్మవిచారానన్తరం తదేవ హేతోర్బ్రహ్మవిచారః కర్తవ్య ఇత్యుక్తమ్॥

---

౧౫౧. జ్ఞానస్యద్రూపమనయా॥ అపిచేతి॥ మానబాధితస్య శ్రామపేతి తాః॥ కోఽయమితి॥ అతిరిక్తోఽనతిరిక్తో వేతి ధర్మివికల్పః- అతిరిక్త ఉధ్యస్తరూపత్వం కథం కతేః॥ అధ్యాసేతి॥ కర్మనిష్కర్ష - మాపయతి॥ తస్యేతి॥ స్వరూప ప్రత్యే ధర్మపక్షం తుపతి॥కిమ॥ స్వరూపప్రతిబిమ్బం-ధీర్ఘం-పాశ్చాత్త్యం దూషయతి॥ అధ్యస్తం చేదితి॥ స్వరూపచైతన్యమనతి॥ బ్రహ్మేతి॥ నివర్తకేత్యాదిస్పష్టం-స్వనాశప్రవృత్త్యయోగాత్ బ్రహ్మస్వరూపస్యైవ నాశత్వాదిత్యాశంక్య దూషయతి॥ తస్మాత్ తస్యేతి॥

౧౫౨- తదఃకిం పరమప్రకృతస్య బ్రహ్మవిచారస్య కర్మధీసాపేక్షస్య సిద్ధ్యర్థం॥ తస్మాదితి॥ తస్మాన్మిథ్యాత్వాత్ బన్ధస్య తన్నివర్తనౌధి యోః కర్మాపేక్షయా పాత్యాఽవస్థాపాదార్థ్యాస్యాపి స్థైః- కర్మణ్యనిత్యాపత్యత్వాదాపాతేఽ ఉక్తలక్షణేతివా క్యార్థధీర్భావనాః తతః కిమిత్యత్రాహ॥ కేవలేతి॥ ఫలత్వాదాపారార్థం స్వరూపేణ పాదానార్థం చాపేక్ష తదుపక్రమేణాత్మాయ్యకర్మయోజనానాం విగమయతి॥ ఇతీతి॥ కర్మవిచారేతి- తదోక్తకర్మయోజనాత్యన్తాపేక్షతి ప్రవిశతాత్మప్రాప్త్యోఽవిద్యాధిక్త॥

౧౫౩- తత్రపూర్వపక్షవాదిమన్యతే- వృద్ధవ్యవహారాదన్యత్ర శబ్దస్యబోధక
త్వశక్త్యవధారణాసంభవాత్- వ్యవహారస్య చ కార్యబుద్ధిపూర్వకత్వేన కార్యార్థ
ఏవ శబ్దస్యప్రామాణ్యమితి కార్యరూప ఏవ వేదార్థః- అతో వేదాన్తాః పరినిష్పన్నే బ్రహ్మణి
ప్రమాణభావమనుభవితుమర్హన్తి- నచ పుత్రస్తే జాతాదిసిద్ధవస్తువిషయ
వాక్యేషు హర్షహేతూనాం కాలత్రయవర్తినామర్థానామానన్త్యాత్ [illegible]
[illegible] నిపాతసంభావనయా [illegible]
ప్రతిపత్తి నిమిత్తముఖవికాసాదిలింగేన అర్థవిశేషబుద్ధిహేతుత్వనిశ్చయః- నాపి
[illegible] పదార్థ [illegible] నిశ్చయేన వా వ్యుత్పత్త్యర్థనిశ్చయే
న వా శబ్దస్య సిద్ధవస్త్వభిధానశక్తినిశ్చయః- [illegible] కార్యాభిధాయి పదసమభి
[illegible] విశేషనిశ్చయమాత్రాత్ [illegible]
[illegible] బుద్ధిహేతు
త్వనిశ్చయః- [illegible] నిర్విషయ [illegible]
[illegible] విశేషనిశ్చయా [illegible] కార్యబుద్ధి [illegible]
[illegible] శబ్దస్య [illegible] సర్వపదానాం కార్యపరత్వే
న [illegible] కార్యస్య [illegible]
[illegible] నిశ్చయః- ఇష్టసాధనతా [illegible] కార్యబుద్ధి [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] కార్యపరత్వేన వేదవేద్యత్వాత్- [illegible] బ్రహ్మ [illegible]

౧౫౪- [illegible]
[illegible] బ్రహ్మవిచారో [illegible]
[illegible] శబ్దస్య [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] వేదస్య కార్యార్థత్వే [illegible]

స్థిరఫలాప్రతిపత్తేః- అతోఽన్యాగ్ హాస్త్రైకాత్మ్యజ్ఞానస్య యాజకస్యేత్యనంతవర్తిత్వాది
భిః కర్మణామనస్థిరఫలత్వప్రతిపాదనాచ్చ- కర్మఫలాల్పాస్థిరత్వ బ్రహ్మజ్ఞానఫలానం
తస్థిరత్వజ్ఞాన హేతుకో బ్రహ్మవిచారారంభోపయుక్త ఇతి॥

౧౫౪- అతాఽభిధీయతే॥ నిఖిలలోక ఏవహి శబ్దార్థసంబన్ధావధారణ ప్రకా
రమనవద్యసర్వశబ్దానామలౌకికార్థావబోధిత్వావధారణం ప్రాయశిక్షాణ బహు
మన్యన్తే- ఏవం హి బాలాః శబ్దార్థసంబన్ధమవధారయన్తి- మాతాపితృప్రభృతిభిరం
బాతాతమాతులాదిః శశిపశునరమృగపక్షిసర్పాదింశ్చ ఏవమవేహి ఇమం చావధార
యేత్యభిప్రాయేణాఙ్గుల్యా నిర్దిశ్య తైస్తైః శబ్దైస్తైస్తైరర్థైః బహుశః శిక్షి
తాః తైస్తైః శబ్దైస్తేష్వర్థేషు ప్రవృత్తానాం బుద్ధ్యుత్పత్తిం దృష్ట్వా శ
బ్దార్థయోస్సంబన్ధాన్తరాదర్శనాత్సంకేతయిత్వ ప్రయుపాశ్రితే తేష్వర్థేషు తే
షాం శబ్దానాం ప్రయోగో బోధకత్వనిబన్ధన ఇతి నిశ్చిన్వన్తి- పునశ్చ బుద్ధ్యుత్పత్తేతర
శబ్దేష్వన్యశబ్దస్యాయమర్థ ఇతి పూర్వవృద్ధైః శిక్షితాః సర్వశబ్దానామర్థమవగమ్య
పరప్రత్యాయనాయ తత్తదర్థావబోధివాక్యజాతం ప్రయుంజతే- ప్రకారాన్తరే
ణాపి శబ్దార్థసంబన్ధావధారణం సుశకం- కేన చిత్పురుషేణ హస్తచేష్టాదినా పితా
తే సుఖమాస్త ఇతి దేవదత్తాయజ్ఞాపయేతి ప్రేషితః కశ్చిత్ జ్ఞాపనే ప్రవృత్తః పి
తా తే సుఖమాస్త ఇతి శబ్దం ప్రయుఙ్క్తే- పార్శ్వస్థోఽన్యో వ్యుత్పిత్సుః మూకవచ్చేష్టా
విశేషవిజ్ఞాపక ప్రవృత్తిమిమం జ్ఞాత్వాఽముష్య విజ్ఞాపనాయ ప్రయుక్తమిమం శబ్దం
శ్రుత్వాఽయం శబ్దస్తదర్థబుద్ధిహేతురితి నిశ్చినోతీతి కార్యార్థ ఏవ వ్యుత్పత్తిరితి
వ్యామోహ నిబన్ధనః- అతో వేదాన్తాః పరినిష్పన్నం పరం బ్రహ్మ తదుపాసనం చానన్త
మితఫలం బోధయన్తీతి తన్నిర్ణయాయ బ్రహ్మవిచారః కర్తవ్యః॥

౧౫౫- కార్యపరత్వేఽపి వేదస్య బ్రహ్మవిచారః కర్తవ్య ఏవ- కథం- ఆత్మా వా అరే
ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యో మన్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః సోఽన్వేష్టవ్యః స విజిజ్ఞాసితవ్యః- విజ్ఞాయ
ప్రజ్ఞాం కుర్వీత బ్రాహ్మణః అస్మిన్ దహర ఆకాశస్తస్మిన్యదన్తస్తదన్వేష్టవ్యం తద్వావ విజిజ్ఞా
సితవ్యమిత్యాద్యాహ॥ అథేత్యుమితి॥ తహేతువిశేషానిద్ధః స్యాదిత్యర్థః- ప్రకృత
హేతుత్వాభావేన పూర్వపక్షం పరిహరతి॥ కర్త్రేతి॥

౧౫౪- అత్రేతి-సూత్రస్యేతి శేషః॥ నిఖిలేతి॥ వ్యుత్పత్తిభావః-కథం తదవధా
రణమిత్యత్రాహ॥ ఏవమితి॥ మాతేతి॥ ఉపదేశాయామిత్యనుషఙ్గః కథముపదే
శాయామిత్యుపదేశ ఇతిభావః- అఙ్గుల్యాద్యైః నిర్దిశ్యేతి యోగికశ్చబ్దః- అన్యస్త్వప్రయో
గః- అంబాదిశబ్దవ్యుత్పత్తిప్రకారం వ్యంజనం తేనోక్తమితి భావః- బహుశః యా
వద్వ్యుత్పన్నాభావం సంకేతయిత్వా॥ పార్శ్వస్థాన్యో నామాన్తరేణ ప్రయోగస్య
క్రియాయాన్తి వాక్యాన్య-అనుపలబ్ధేరితి భావః- బోధ్యబోధకభావ ఏవ సంబన్ధః అస్య
యమర్థ ఇతి వ్యుత్పత్తిమాహ॥ పునశ్చేతి॥ యావద్వ్యుత్పత్తిసిద్ధిమాహ॥
ప్రకారాన్తరేణేతి॥ చేష్టాజ్ఞానస్య శబ్దానపేక్షత్వాయాహ॥ మూకవదితి॥

౧౫౫- అతస్తదవగమ్యాహ॥ కార్యార్థత్వేఽపీతి॥ ఫలతయానిర్ధారితేహాదస్య

నిత్యత్వం తథాపి తత్రాపి గవం నిశ్శేషస్మిన్నయ్యదంతత్ర ఉపానిత్యత్వ మిత్యాదిభిః ప్రీ
తిప్రస్నాహితేన విషయతాకార్యాధికృతఫలత్వేన విప్రస్థాపిదాపోహ్నతి పరమిత్యాదిభిర్వి
ప్తాపాప్తిః ప్రీయత ఇతి విప్రత్యేయరూపవిశేషణ [illegible]- దుఃఖాసంభిన్న తేజోవిశేష
రూపస్వర్గాదివత్ -రాత్రిసత్రప్రతిష్ఠాదివత్ అపగోరణశతయాతనాద్యసాధన
భావవత్కార్యోపయోగితయైవ సిద్ధః॥

౧౫౬.- కామనయేత్యాదివ్యవసాయకార్యార్థప్రతీతిః తదధికృతకార్యస్య
ఉద్దేశ్యరూపత్వాత్ -కృతిభావభావికృత్యుద్దేశ్యం హి భవతః కార్యం -కృత్యుద్దేశ్యత్వం చ
కృతికర్మత్వం - కృతికర్మత్వం చ కృత్యాగాం ఇష్టసాధనత్వమ్ - ఇష్టత్వం చ సుఖం త
త్రయానదుఃఖస్యతన్నివృత్తిర్వా - తత్రేష్టం సుఖాదినా పురుషేణ స్వప్రయత్నాకృతేజ్ఞ
దితనిద్ధః ప్రతిబాధకః ప్రయత్నేచ్ఛుః ప్రవర్తతే పురుష ఇతి నత్వదపిథావిషయ
తత్కృత్యధీన సిద్ధిత్వమంతరేణ కృత్యుద్దేశ్యత్వం వాచ్యతిష్ఠదభ్యుపలభ్యతే- ఇష్టా
విషయస్య ప్రేరకత్వం చ ప్రయత్నాధీన సిద్ధిత్వమేవ - తదేవ ప్రవృత్తేః - తచ్చ పురు
షానుకూలత్వం కృత్యుద్దేశ్యత్వమ్ - యతః సుఖమేవ పురుషానుకూలం - నతదుఃఖనివృ
త్తేః పురుషానుకూలత్వం - పురుషానుకూలం సుఖం తత్ప్రతికూలం దుఃఖమితి సుఖదుఃఖ
యోస్స్వరూపవివేకః - దుఃఖస్య ప్రతికూలతయా తన్నివృత్తిరిష్టా భవతి నానుకూలత
యా - అనుకూల ప్రతికూలాన్యతరద్వయ రూపత్వాభావస్థితిర్హి దుఃఖనివృత్తిః అతస్సు
ఖవ్యతిరిక్తస్య ప్రియాపదానుకూల్యం నసంభవతి - నను సుఖార్థతయా తస్యాప్యనుకూ

తే తాత్పర్యగ్రాహకాయ నిపాతాపాకానమ్ - అపూర్వకార్యం చిరంతన విషయేఽభ్యుపా
గాథాః- యత్కార్యస్యోపాహానం విషయాత్మన్నాకారే ఉద్దేశ్యతస్య పురుషస్య ఫ
లత్వేన ప్రస్థాపాప్తిః ప్రయత ఇత్యర్థః- ఇదిష్టాన్యఫలాద్యర్థాపాదితవిశేషణస్వీకా
రం తత్త్వయాతి॥ సుఖతి॥ ఫలత్వరూపప్రైస్యంతార్థావాదికత్వమాహ॥ రాత్రీతి॥ విధేయ
తిరోధితంస్య తథాత్వమాహ॥ అపగోరణతి॥

౧౫౭.- ప్రసక్త కార్యేపి పరాధికృతకార్యాసిద్ధిమాహ॥ కామితి॥ కార్యా
ర్థత్వతధికృతకృత్యుద్దేశ్య ఇతరేషాం వివరణ స్పష్టకాదివాక్యకృత్యత్వం ప్రయాకార్యతి
కృత్యుద్దేశ్యత్వంవ్య కార్యం-వ్యుత్పత్తి [illegible] ఇత్యర్థః- ఫలత్వా
ర్థసాధారణ్యాదిష్టత్వకృతిసాధ్యత్వ ప్రయోజకాన్యతరత్వం కృత్యుద్దేశ్యత్వం కృతి
యాకారంభకం ప్రదర్శయతి॥ కృతీతి॥ కర్తృత్వమిష్టత్వే తద్యథితిమిత్యాహ॥
కృతికర్తృత్వమితి కృత్యవ్యధికరణస్యేత్యాహ॥ ఇష్టమితి॥ కృతికర్తృత్వం [illegible] ప్రియత్వ
మిత్యప్రాహ॥ తత్రేతి॥ ప్రయత్నేచ్ఛుః కృతీచ్ఛుః ఇచ్ఛుః ప్రవర్తతే [illegible]
ఇత్యర్థః। ఇష్టస్యైవేచ్ఛావిషయత్వం ప్రేరకత్వం చాస్తి తర్హి ప్రేరకత్వముద్దేశ్యత్వమి
త్యాహ॥ ఇష్టేతి॥ అనుకూలత్వ [illegible] ॥ నతేతి॥ సుఖేతరస్యానుకూ
లత్వ మప్రత్యయాహ॥ నతదుఃఖేతి॥ [illegible] ॥ పురుషేతి॥ తర్హిష్ట
త్వం కథమిత్యాహ॥ దుఃఖస్యేతి॥ తదుపాదయతి॥ అనుకూలేతి॥ దుఃఖనివృత్తి
రనుకూలాసత్యపహాయతి సుఖప్రతిద్వంద్వ ఇతి భావః। సుఖార్థత్వాదనుకూలత్వ మిత్య

త్వ- తతః ఖాత్మకత్వాత్ తస్య- సుఖాధారతయాపి గుణపాదానేచ్ఛాకారోత్పత్తిమేవ భవతి- నచ
క్రితం ప్రతిశేషిత్వం కృత్యుద్దేశ్యత్వం- భవత్యేవ శేషిత్వస్యానిరూపణాత్ -నచ పురో
ద్దేశప్రవృత్తకృతివ్యాప్త్యర్హత్వం శేషత్వమితి తత్ప్రతిసంబన్ధి శేషిత్వం గమ్యతే-త
థాపతి కృతేరశేషత్వేన తాం ప్రతి తస్యాధర్యస్య శేషిత్వాభావాత్ -నచ పురోద్దేశ ప్ర
వృత్త్యనాకారాయాః శేషత్వేన పరత్వేపి- ఉద్దేశ్యత్వస్యైవ నిరూప్యమాణత్వాత్ - ప్ర
తావన్మాత్రేణాపి కృత్యుద్దేశ ప్రవృత్త్యర్హత్వదర్శనాత్- ప్రధానమ్, కృత్యపేక్షణాపేక్ష
ద్దేశన ప్రవర్తనమితి చ న- కృత్యపేక్షాప్రధానపోష ణస్యోద్దేశేనైవ ప్రవర్తనే- కార్య
స్వరూపస్యైవ నిరూపణాత్ కార్యప్రతిసమ్బన్ధి శేషః తత్ప్రతి సమ్బన్ధి శేషిత్వ
స్య సంగతం- నాపి కృతిప్రయోజనత్వం కృత్యుద్దేశ్యత్వం- పురుషస్య కృత్యారంభ
ప్రయోజన మితి కృతిప్రయోజనం సకేచ్ఛ యాం- స్వాప్తతా తి కృత్యుద్దేశ్య
త్వ నిరూపణాత్ కృతిసాధ్యతా కృతిప్రధాన స్వరూపం కార్యం పురుషరూపమేవ-

౧౫౭- నియోగస్యాపి సాధ్యత్వేపి విషయతయా సుఖదుఃఖనివృత్తిభ్యామన్యత్వాత్
తత్సాధనతయా వేష్టత్వం కృతిసాధ్యత్వం చ- అతఏవ యాగస్య క్రియాతిరిక్తతా- అన్యథా
క్రియైవ కార్యం స్యాత్- స్వర్గకామపదసమభివ్యాహారానుగుణ్యేన వివాదివాచ్యం కా
ర్యం స్వర్గసాధనమేవేతి తత్సిద్ధం క్రియాతిరిక్తస్థిరం స్వర్గసాధనమపూర్వమేవ కా
ర్యమితి స్వర్గసాధనతా లైకైనైవ కార్యం పూర్వవ్యక్త్యుత్పత్తిః- అతః ప్రథమం తస్యార్థ
తయా ప్రతిపన్నస్య కార్యస్య అనన్యార్థస్య నిత్యపాఠాయా పూర్వమేవ తస్య
స్వర్గసాధనం భవతీత్యవిరోధాత్- స్వర్గకామపదాన్విత కార్యాభిధాయి పదేన
ప్రథమమన్యసమ్బన్ధేనాభిధానా- త్సుఖదుఃఖనివృత్తితత్సాధనాన్యస్యానన్యా

కారా॥ నేతి॥ నహి ఘటార్థం తన్తుదణ్డాదికం ఘటశేష ఇతి భావః- శేషిత్వపక్షం దూషయ
తి॥ నచేత్యాదినా॥ ఉద్దేశ్యస్యైవేతి॥ ఉద్దేశ్యనిరూపణత్వాద్దేశ్య సాపేక్షత్వాత్తా
తి॥ నచేత్యాదినా॥ అన్వయోగస్య
ప్రయోజనత్వం స్వః। అయోగవ్యవచ్ఛేదే అతివ్యాప్తిమాహ॥ ప్రధానేతి॥ అన్యయోగవ్య
వచ్ఛేదే వ్యాప్తిమాహ। నకృత్యపేక్షితి॥ కార్యప్రతిసమ్బన్ధి ప్రతిసమ్బన్ధి త్వే కార్య
ప్రయోజనమాహ॥ కార్యేతి॥ ప్రయోజనత్వ పక్షం దూషయతి॥ నాపీతి॥ పురుషస్యే
తి॥ నహి ప్రయోజనత్వం తన్నిరూపితం। కృతిసాధ్యతాః కృతి ప్రధానత్వస్వరూపవిశే
షస్యాత్మాకూపత్వేన నిర్దుష్టలక్షణసిద్ధిరితి భావః-

౧౫౭- అతసాధ్యత్వం తస్యాలకృతిసాధ్యస్య మతిత్వేన భావ్యతి॥ నియోగస్యే
తి॥ ఉపపాదయతి॥ అతఏవేతి॥ వివక్షితాధమాహ॥ అన్యథేతి॥ ఉక్తం వివృణోతి॥
స్వర్గేతి॥ అత్ర విధ్యనుకూలస్యైతాద్యది గ్రన్థాభిధానం కార్యం॥ అతఃఇతి॥ అతఃఇత్య
భిప్రేతం వివృణోతి॥ స్వర్గేతి॥ ఏకపదశ్రవణే క్రియైవ ప్రతీతా సమభివ్యాహారే స్వ
ర్గసాధనతయా పేత్యర్థః- తస్య సమ్యగ్ దేవసాధనతోపలక్షణః- తస్యత్వస్య స్వత్వేన స్వార్థ
ప్రతీతియోగ్యతా విశేష్యతాయా॥ సుఖేతి॥ సుఖదుఃఖనివృత్త్యన్యత్వాత్ స్వతఃఇష్టత్వేన త
త్సాధ్యస్య మయుక్తం- తత్సాధనత్వాభావాత్ పరం తన్యుక్తత్వేనాపి కృతిసాధ్యత్వ
మయుక్తమిత్యర్థః। ఉక్తలోప పరిహారాయ నియోగస్య సుఖరూపత్వేనా తంతస్య
తస్యేతి॥ అపీతి॥ సుఖాన్తరం స్వాదు సుఖాస్వర్గసుఖవదితి భావః। సాధ్యమసేతా

ర్థస్య కృతిసాధ్యతా ప్రతీయత ఇత్యర్థః - అపి చ కిమిదం నియోగస్య ప్రయోజకత్వం సుఖవన్నియోగస్యాప్యనుకూలత్వమేవేతి చేత్ - కిం నియోగః సుఖం సుఖమివ స్వయమనుకూలం - సుఖవిశేషవన్నియోగాపరపర్యాయం విలక్షణం సుఖాన్తరమితి చేత్ ॥ కిం ధర్మిప్రమాణమితి వక్తవ్యం - స్వానుభవశ్చేత్ - విషయవిశేషానుభవ సుఖవన్నియోగానుభవసుఖమిదమితి భవతాపి నానుభూయతే - శాస్త్రాన్నియోగస్య పురుషార్థతయా ప్రతిపాదనాత్ తస్యాత్తు భోక్తృత్వమితి చేత్ కిం తన్నియోగస్య పురుషార్థత్వవాది శాస్త్రం - న తావల్లౌకికం వాక్యం తస్య దుఃఖాత్మకక్రియావిషయత్వాత్ - తేన సుఖాదిసాధనతయైవ కృతిసాధ్యతాప్రతిపాదనాత్ - నాపి వైదికం - తేనాపి స్వర్గాదిసాధనతయైవ కార్యస్య ప్రతిపాదనాత్ - నాపి నిత్యనైమిత్తికవాక్యం - తస్యాపి తద్విధాయిత్వం స్వర్గకామవాక్యస్థాపూర్వస్యోత్పత్తిపూర్వక ఉక్తరీత్యా తేనాపి సుఖాదిసాధనభూతకార్యాభిధానమవగమ్యతే - నియతైహికఫలస్య కర్మణోఽనుష్ఠితస్య ఫలత్వేన తదానీమనుభూయమానస్య వ్యతిరేకాదివ్యతిరేకేణ నియోగరూపసుఖానుభవానుపలబ్ధేశ్చ నియోగః సుఖమిత్యత్ర న కించన ప్రమాణమస్తి - అర్థవాదాదిష్వపి స్వర్గాదిసుఖప్రకారకీర్తనవన్నియోగరూపసుఖప్రకారకీర్తనం భవతాపి న దృష్టచరం ॥

౧౫౦ - అతో విధివాక్యేష్వపి ధాత్వర్థస్య కర్తృవ్యాపారసాధ్యతామాత్రం ప్రతీయమానం సిద్ధమేవ లిఙాదర్వాచ్యమిత్యభ్యుపగన్తవ్యం - ధాత్వర్థస్య చ యాగాదేరగ్న్యాదిదేవతాన్తర్యామి పరమపురుష సమారాధనరూపతా - సమారాధితాత్పరమపురుషాత్ఫలసిద్ధిః శ్రుతిఫలమితి చ వచనైస్తత్ర తత్ర ప్రతిపాద్యతే - అతో వేదాన్తాః పరినిష్పన్నం పరం బ్రహ్మ బోధయన్తీతి బ్రహ్మోపాసనఫలానన్త్యస్థిరత్వం చ సిద్ధమ్॥ ప్రాకృతానాం స్వర్గాదికర్మణాం చ క్షయిష్ణుఫలత్వం వాచ్యం అక్షయఫలత్వం చ ఉపాసనస్య వేదాన్తవాక్యాదీనాం అపేక్షితం మన్తవ్యమ్॥

౧౫౧ - అతః కేవలానాం కర్మణామల్పాస్థిరఫలత్వాత్ బ్రహ్మజ్ఞానస్య చ అనన్తస్థిరఫలత్వాత్ తన్నిర్ణయఫలో బ్రహ్మవిచారారంభో యుక్త ఇతి స్థితమ్॥

కవాక్యం వేదచ కామ్యనిత్యనైమిత్తికవాక్యాని నయానమిత్యుక్తం - యోగ్యానుపలబ్ధిమాహ ॥ నియతేతి ॥ ఫలస్య నియతత్వం ప్రతిబన్ధత్వం - నియతైహికఫలస్యేత్యనేనాన్తేష్టిసాపేక్షయజ్ఞాద్యపూర్వత్వవ్యావృత్తిః - అర్థవాదశబ్దాదిస్ఫుటమ్.

౧౫౨ - అతః కృతిసాధ్యత్వమపి లిఙాద్యర్థః ॥ అత ఇతి ॥ కిం శబ్దస్వారస్యాత్ ఉక్తవిధేః పురుషార్థపర్యన్తత్వాయ ఉత పరమ్పరయా పురుషార్థపర్యన్తత్వాయ ధాత్వర్థకర్మణః కార్యస్య వాచ్యతేతి వికల్పం మత్వా పూర్వకోటిద్వయం దూషితమ్ - అత ఇతి - అతస్సుఖరూపత్వస్యాభావాత్ - పరమ్పరయా పురుషార్థపరత్వయోగ్యతామాహ - ధాత్వర్థస్యేతి - యజతేః పూజార్థాభిధానాత్ - హీనోపశేషణసిద్ధిమాహ - అత ఇతి - అతస్సిద్ధత్వస్య ప్రసిద్ధత్వేఽపి విఫలత్వాశఙ్కా సిద్ధా - విశేష్యసిద్ధిమాహ - ప్రాకృతానామిత్యాదినా - అవ్యవహితవిధానం చాభిప్రేతమ్॥

౧౫౩ - అధికరణార్థముపసంహరతి అత ఇతి - శాస్త్రప్రవృత్తియోగ్యత్వే సత్యనారభ్యతే తిసంశయః - సిద్ధత్వస్య ప్రత్యక్షాదివాక్యార్థస్య ... సమ్భావితత్వాత్ - పారమార్థికమ్.